Sezen Savran Penbecioğlu

'KÜÇÜK HALEP' BÜYÜK UMUTLAR

Ankara Altındağ'da Suriyelilerin Gündelik Yaşamı ve Mekânı

'Küçük Halep' Büyük Umutlar | Sezen Savran Penbecioğlu

idealkent

‘KÜÇÜK HALEP’
BÜYÜK UMUTLAR
Ankara Altındağ’da Suriyelilerin Gündelik Yaşamı ve Mekânı

Sezen Savran Penbecioğlu

İdealkent Yayınları: 48
Kent ve Toplum Dizisi: 1

Sezen Savran Penbecioğlu
'Küçük Halep' Büyük Umutlar
Ankara Altındağ'da Suriyelilerin Gündelik Yaşamı ve Mekânı

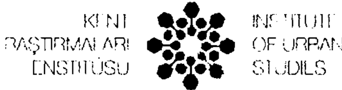
Yayın Yönetmeni: Emir Osmanoğlu
Dizi Editörü: Şerife Geniş
Konsept Danışmanı: Yusuf Sunar
Dizgi-Mizanpaj: Büşra Özkan
Kapak: Büşra Özkan
Kapak Fotoğrafı: Sezen Savran Penbecioğlu

ISBN: 978-605-71187-9-0
E-ISBN: 978-605-73315-0-2

Yayıncı Sertifika No: 46320

1. Baskı, 2022

Baskı: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Ticaret A.Ş.
Matbaa Sertifika No: 46519
Üniversiteler, Şht. J. Astgm. Mustafa Tayyar Can Cd. No:3, 06800 Çankaya/Ankara

İdealKent Yayınları ADAMOR Limited Şirketi yayın markasıdır.
Nasuh Akar Mahallesi, Türk Ocağı Caddesi, Prof. Dr. Osman Turan Sok.
No: 4 Kat: 2, 06520 Balgat-Çankaya/Ankara
Tel: 0312 285 53 59 • Faks: 0312 285 53 99 Gsm: 0543 285 53 59
Web: www.idealkent.com.tr • e-mail: info@idealkent.com.tr

'KÜÇÜK HALEP' BÜYÜK UMUTLAR
Ankara Altındağ'da Suriyelilerin Gündelik Yaşamı ve Mekânı

Sezen Savran Penbecioğlu

kent yayınları

Sezen Savran Penbecioğlu, lisans derecesini 2010 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden almıştır. 2012 yılında Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına ve 2013 yılında aynı bölümde araştırma görevlisi olarak göreve başlamıştır. Yüksek lisans tezi, Ankara'da Toplu Konut İdaresi Kusunlar Yoksul Grubu Konut Projesinin "Yeterli Konut" (Adequate Housing) kavramı ile ilişkilendirerek değerlendirilmesine odaklanmıştır. 2020 yılında Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı'nda doktorasını tamamlamıştır. Bu kitabın da içeriğini oluşturan doktora tezi çalışması 2019 yılında Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Araştırma Ödülünü ve 2020 yılında İlhan Tekeli Şehircilik Kültürü Vakfı doktora tez ödülünü kazanmıştır. Araştırmacının ilgi alanlarını, kent sosyolojisi, konut ve kentsel dönüşüm politikaları, kentsel yoksulluk ve göç coğrafyası oluşturmaktadır. Akademik hayatında çeşitli uluslararası ve ulusal kitap bölümleri, makaleleri ve bildiri sunumları bulunan yazar; kent sosyolojisi alanında dersler vermeye ve akademik üretimlerine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER

HARİTALAR

RESİMLER

TABLOLAR

TEŞEKKÜR VE ÖNSÖZ

Bu kitap, doktora tez araştırmamın daha erişilebilir olması hedefimin bir ürünü. Dolayısıyla öncelikle tez danışmanım Prof. Dr. Aydan Sat'a teşekkür etmek isterim. Kendisi örnek bir akademisyen olmasının ve beni her zaman desteklemesinin yanı sıra, arkadaşça tavrını hiçbir zaman benden esirgemedi. Tez izleme komitemin değerli üyeleri Prof. Dr. Serap Kayasü ve Prof. Dr. Burcu Çıngı-Özüduru ile tez savunma jürimde yer alan hocalarım Prof. Dr. Tanyel Özelçi Eceral ve Doç. Dr. Ela Ataç Kavurmacı da yönlendirmeleri ile tezin son halini almasında bana çok destek oldu. Tüm hocalarıma süreçteki eşsiz katkıları nedeniyle çok teşekkür ederim.

Tez yazma sürecimi bir bütün olarak düşündüğümde aklıma gelen ilk isim canım dostum, 7 yıllık oda arkadaşım Dr. Burcu Yavuz. Bu dönemde akademik ve kişisel hayatımızın tüm iniş çıkışlarını birlikte göğüsledik. Sürekli fikir alışverişi yaptık; tezlerimizin neredeyse her satırını yazarken yan yana oturduk; birlikte çok çeşitli çalışmalar yaptık. Burcu'ya bana bu zorlu süreci daha katlanılır kıldığı için minnettarım. Ayrıca Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümündeki tüm hocalarıma tek tek ve ayrı ayrı teşekkür borçluyum. Bu bölümde geçirdiğim 7 senelik sürede aldığım lisansüstü eğitim ve üstlendiğim Araştırma Görevliliği, bana çok büyük bilgi birikimi ve deneyim sundu. "Asistanlık" müessesesini paylaştığım tüm sevgili arkadaşlarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Esen Yangın, Issa Alibwaini ve Saria Sh-Fattouh ile saha araştırması sürecimde Arapça çeviri desteği alma amacıyla tanıştım. Arkadaş olarak da hayatıma kazandığım bu değerli insanlardan çok şey öğrendim. Hayatlarımızın bu vesileyle kesişmiş olmasına çok seviniyorum. Saha

araştırması sürecinde bana ayrıca Kızılay Akademi, Kızılay Toplum Merkezi ve İmdad Derneği destekte bulundu. Tüm yönetici ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım. Tez araştırmam aynı zamanda bir VEKAM projesi olarak seçildi ve finansal destek aldı. Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Merkezi yönetimine teşekkür ederim. Kitapta yer alan haritaları yeniden görselleştiren Berfin Demir'e de katkısından ötürü teşekkür ederim.

Tezimi tamamlamamın ardından İlhan Tekeli Şehircilik Kültürü Vakfı'nın düzenlediği tez ödüllerine başvurdum. Uzun ve titiz bir değerlendirme sonucu tezim 2020 yılı Doktora kategorisinde birinciliğe layık bulundu. Bu gurur ve mutluluğu yaşamamı sağlayan tüm Vakıf yönetimi ve 2020 yılı tez ödülleri seçici kurulu öğretim üyelerine sonsuz teşekkür ederim. Benzer biçimde tezime kıymet verip kitap haline gelmesine fırsat veren Kent Araştırmaları Enstitüsü, İdeal Kent Yayınları ve Prof. Dr. Şerife Geniş'e çok teşekkür ederim. Bilginin üretilmesi kadar yaygınlaşması konusunda da alanımıza çok önemli katkı sunan bu oluşuma minnettarım. Son olarak canım aileme ve sevgili eşim Dr. Mehmet Penbecioğlu'na da binlerce teşekkür. Mehmet saha araştırmasından anket ve görüşmelere, yazdıklarıma verdiği geri bildirimlerden sonraki süreçteki tüm katkılarına kadar bu çalışmaya çok büyük destek verdi.

Bu araştırmayı bitirdiğimde, başladığım zaman ile aynı insan olduğumu düşünmüyorum. Kazandığım bu deneyim bana akademik katkının çok ötesinde; insanlık onuruna uygun, farklılıklara rağmen bir arada yaşamın gerekliliği ve aciliyeti konusunda çok şey öğretti. Ankara Altındağ'da yaşayan Suriyeli mültecilerden edindiğim bilgiler sayesinde var olan bu kitabın belirttiğim hedef doğrultusunda okunmasını, anlam bulmasını ve yaygınlaşmasını dilerim. Türkiye'nin mültecilik ve mekânsal perspektifi konusunda daha alacağı çok uzun bir yol olduğunun bilinciyle, bu araştırmanın daha niceleri için katkı sağlamasını ve yol açmasını umuyorum.

zorla yerinden edilmiş tüm insanlara adanmıştır...

SUNUŞ

Gündelik hayatımızın bir parçası "olan" ya da "olamayan" Suriyeli göçmenleri "görünür" kılmaya odaklanan bu kitap, Dr. Sezen Savran'ın uzun ve meşakkatli ama bir o kadar da doyurucu bir çalışma olarak okuyucuya sunduğu doktora tezinden üretilmiştir. Doktora tezinden üretilmiş bir kitap olması nedeniyle bir yandan Suriyeli göçmen meselesine teorik bir açılım sunarken, diğer yandan da Ankara ili Altındağ ilçesinde yaşayan göçmenlerin gündelik yaşam kesitlerinden örnekleri içermektedir. Dolayısıyla bu çalışma; ulusal ve uluslararası akademik camiada teorik düzlemde tartışılan konular ile yaklaşık 3,5 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye kentlerinde yaşanan durum arasında bağ kurmayı ve bunu okuyucuya aktarmayı amaçlayan bir çabadır.

Bu çabanın ortaya çıkardığı ürün, ne mutlu ki 2021 yılında İlhan Tekeli Doktora Tez Ödülü'ne layık bulundu. 1993 yılından bu yana ODTÜ Şehir Planlama ve Bölge Planlama Ana Bilim Dallarında verilmekte olan İlhan Tekeli Tez Ödülü, 2019 yılından bu yana İlhan Tekeli Şehircilik Kültürü Vakfı tarafından ülke çapında şehircilik konularında yapılan tezlere verilmektedir. 2021 yılında "Ankara'da Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Farklılaşan Gündelik Yaşam Pratikleri: Altındağ Örneği" başlıklı doktora teziyle bu ödüle layık görülen Dr. Sezen Savran'ı, meslektaşı ve tez danışmanı olarak yürekten kutluyor ve bu sevincine ortak oluyorum.

Okuyacağınız bu kitap, 2011 yılından bu yana ulusal ve uluslararası düzlemde gündemde olan Suriye iç savaşı sonrası ortaya çıkan zorunlu göç meselesine, bir kent plancısının gözünden bakmanın getirdiği fark-

lılıkları/ayrıcalıkları içeriyor. Çalışma, göçün sadece yer değiştirme tabanlı siyasi bir olgu olmadığını, göç alan ve göç veren mekânlarda, toplumsal ve ekonomik yapılarda da etkileri olduğunu gösterirken bir yandan da göç edenin bulunduğu "yer"le birlikte geliştirdiği yaşam taktiklerini açık bir şekilde ortaya koyuyor. Dolayısıyla bu çalışma, okuyucuya üç farklı bakış açısıyla Suriye göçü hakkında okuma yapma olanağı sunuyor:

İlki, "göç"ü uluslararası mülteci akını meselesi üzerinden okumak. Çalışmanın uluslararası göç meselesi konusunda bilgi birikimi sağlayan bir yanı var. Sıklıkla birbirinin yerine kullanılan "mülteci", "göçmen" ve "sığınmacı" kavramlarının aslında ne kadar farklı bir nitelik taşıdığını çalışmanın kavramsal tartışmalarının yer aldığı bölümde görebiliyoruz. Bu kavramların uluslararası politikalardaki yerini ve Türkiye'nin uluslararası göç meselesine bakış açısını ve bu yönde hayata geçirdiği politikaları izleme ve değerlendirme olanağı bulabiliyoruz. Kitap, bu yanıyla özellikle uluslararası göçe ilişkin gündemde olan temel tartışmaları yakalıyor.

İkincisi, Suriyelilerin bulundukları kentlerdeki yerseçim süreçleri, kentsel yaşam pratikleri, gündelik yaşamlarını sürdürme taktikleri üzerine okuma yapmak. Özellikle büyük kentlerde yaşayan ve hayatını devam ettirmeye çalışan Suriyelilerin mekânsal yığılma alanları ve bir arada yaşama eğilimlerinin yarattığı mekânsal ayrışma düzeyleri ve bir anlamda "kentsel adacık"lar yaratma eğilimleri kolaylıkla izlenebiliyor. Bunun ardında yatan nedenleri, konuta erişim kanallarını, işgücüne katılım ve kentsel servislere erişim çabalarını anlamada ise Altındağ ilçesi Önder ve Ulubey mahallelerindeki göçmenlerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ışık tutuyor. Savran'ın nitel ve nicel verileri bir arada kullandığı karma araştırma yöntemiyle, neden-sonuç ilişkisi üzerine farklı çıkarımlar yapma olanağı doğuyor.

Kitabın okuyucuya sunduğu üçüncü ve son okuma ise mültecilerin yaşadıkları/yaşamak zorunda kaldıkları "mekânlar" ve bu mekânlarla kurdukları ilişkiler üzerine: Başka bir ifadeyle tıpkı göçmenlerin "görünmezliği" gibi yaşadıkları mekânların da görünmezliğini duyumsamak üzerine... Savran'ın çalışma yaptığı iki mahalle Ankara'da yoğun olarak göçmenlerin yaşadığı Önder ve Ulubey mahalleleri. Bu mahallelerin iki önemli özelliği bulunmakta. Birincisi Ankara'nın mobilya

sektörünün kümelendiği Siteler bölgesine komşu olmaları ve diğeri de bu iki mahallenin de uzun yıllardır kentsel dönüşüme konu olan ama bir türlü bu dönüşüm sürecini tamamlayamayan mahalleler olmalarıdır. Bu iki özellik, Suriyelilerin bu mahallelerde bir "kentsel adacık" oluşturma nedenlerini de aslında bizlere açıklayabiliyor. Bu mahalleler, bir yandan Siteler'in ucuz/kayıt dışı işgücü talebine cevap veren, diğer yandan da tamamlanamayan kentsel dönüşüm süreci yüzünden ihmal edilen mahalleler. Tıpkı üzerinde yaşayan Suriyeliler gibi "görünmeyen" ya da "görülmek istenmeyen" mekân parçalarından bahsediyoruz. Tahmin edilebileceği üzere iki mahalle de barınma koşulları, yaşam kalitesi ve kentsel servislere erişim açısından birçok problemi barındırıyorlar. İşte Savran'ın bu çalışması, kentin merkezine oldukça yakın ancak kentin sunduğu imkânlar açısından sınırlıkları bulunan mekânlarla, bu alanda yaşayan grupları görünür kılma çabasını içeriyor.

Sevgili Sezen Savran'ın bu tezi yazarken duyduğu heyecana, adanmışlığa ve özellikle de Suriyelilerle gerçekleştirdiği görüşmeler sırasındaki birikimlerinin iç dünyasında yarattığı hüzne bizzat şahidim. Tüm bu süreçte kazandığı bakış açısıyla ürettiği bu çalışmasının, sadece akademik camiayla sınırlı kalmayıp siz sevgili okuyuculara da ulaşmış olması mutluluk verici.

Bu düşünce ve duygularla sizlere keyifli bir okuma diliyorum.

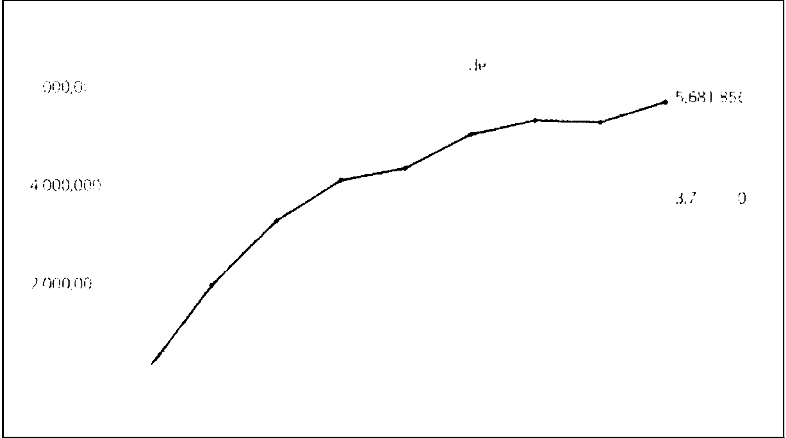
N. Aydan SAT
24.02.2022
Ankara

GİRİŞ

Göç hareketleri, dünyanın her yerinde toplumu ve mekânı dönüştüren en önemli etkenlerin başında gelir. Göç ve yarattığı dönüşüm, on yıllardır farklı yaklaşımlar ve yöntemler üzerinden araştırılıyor. Bir yandan küreselleşen dünyamızda insan hareketliliği kolaylaşıp hız kazanırken, diğer yandan da bu hareketlilik endişe duyulan bir olgu haline geliyor. Son yıllarda küreselleşme karşıtı otoriter ve milliyetçi yönetimlerin yükselişi, bu durumu kanıtlar niteliktedir. Göç söz konusu olduğunda tepkisel biçimde gelişen önyargı ve korkular, konuyu derinlikli biçimde anlama ve çözümleme çabasını da kesintiye uğratıyor. Toplumdaki önyargılar, yabancı düşmanlığını ve ayrımcılığı besleyerek, farklılıklara rağmen bir arada yaşayabilme kültürünü olanaksız hale getiriyor. Farklı sosyal grupların demokratik, eşitlikçi ve özgür biçimde bir arada yaşama pratiğini zayıflatıyor. Özellikle de zorunlu göç ve mülteci hareketleri söz konusu olduğunda, negatif tutum çok daha yüksek düzeydedir. Doğduğu topraklarda güvenli ve huzurlu biçimde yaşama/var olma olanakları elinden alınmış insanlar, hâlihazırda göç ettikleri ülkelerde uyum sorunları yaşarlar. Ayrımcılık ve ötekileştirme süreçleri, karşılaşılan zorlu koşulları daha da derinleştirir. Ek olarak, ekonomide ve toplumsal yaşamda kötü giden her şeyin faturasının kesildiği ilk grup genellikle göçmenlerdir. Bunu tersine çevirebilmek için, farklı ve öteki olarak damgalanan güçsüz kesimleri bilme ve anlama çabası, artık hiç olmadığı kadar gerekli, önemli ve değerlidir. Göç hareketlerinden kaynaklı toplumsal farklılıklar ve bu farklılıkların kentsel mekâna etkilerinin göz ardı edilmesi, tüm toplumların geleceğini ilgilendiren bu derin sorunu çözümsüz bı-

rakır. Göç araştırmaları, bir arada güven, huzur ve refah içerisinde yaşamanın olanaklarının yaratılması bakımından giderek önem kazanıyor.

Suriye'nin göç ve sığınma tarihini yeniden yazdıran trajik öyküsü 2011 yılında başladı. Bu tarihte başlayan iç savaş, yoğun bir nüfusun ülkesinden zorunlu olarak ayrılmasına neden oldu. 2021 yılı aralık ayı itibarıyla mülteci başvurusunda bulunmuş olan Suriyeli sayısını Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği (BMMYK) 5.681.856 olarak açıkladı.[1] Suriyeli sığınmacıların en yüksek oranda geçiş yaptıkları ülke Türkiye oldu. İçişleri Bakanlığı'nın 02.12.2021 tarihli verisine göre, Türkiye'deki kayıtlı Suriyeli sayısı 3.736.760'tır.[2] Bu rakamlara göre Türkiye'de yaşayan mülteci sayısı tüm Suriyeli mülteci sayısının yaklaşık %66'sını oluşturur. Ülkeye geçişler, büyük oranda Suriye sınırında açık kapı politikasının uygulandığı 2011-2015 yılları arası dönemde gerçekleşti.

Şekil 1. Yıllara göre Dünyada ve Türkiye'de Suriyeli mülteci sayısı (UNHCR, İçişleri Bakanlığı)

[1] https://data2.unhcr.org/en/situations/syria
[2] https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638

Göçün ilk yıllarında birçok şehirde barınma merkezi (kamp) kurulmasına rağmen bugün Suriyeli mülteciler[3] büyük oranda kentlerde yaşamını sürdürüyor. Yine İçişleri Bakanlığı verilerine göre 2021 yılı itibarıyla Suriyeli sığınmacıların yaklaşık %98'i kamp dışında kentsel alanlarda yaşıyor. Kamplarda yaşayan göçmen sayısı azaldıkça, kamp yerleşimleri de zamanla kapatıldı. Örneğin 2017 yılında 24 adet kamp yerleşimi varken, 2021'de sadece 7 kamp yerleşimi hala açık durumda. Bu kampların 1'i Adana, 1'i Kilis, 1'i Kahramanmaraş, 3'ü Hatay ve 1'i Osmaniye şehirlerinde konumlu. Dünya geneline bakıldığında da kentlerde yaşayan mülteci oranının kampta kalanlardan daha yüksek olduğu görülüyor. BMMYK verilerine göre 2018 yılında dünyadaki toplam mülteci nüfusunun %55'i kentlerde yaşıyordu. Mültecilerin kamp alanları yerine kentlerde yaşamayı tercih etmelerinin arkasındaki temel motivasyon, normal bir yaşam sürdürebilmek ve hayatını yeniden kurabilmek için daha çok fırsatla karşılaşma olanağıdır (Fábos ve Kibreab, 2007). Ancak diğer yandan kentlerde yaşayan mülteciler, birçok sorun ve tehditle de karşılaşıyor.

Suriye göçü, hedef ülkeler bakımından büyük oranda komşu ülkelerle sınırlı kaldı. Bu durum, küresel boyutta ülkeler arası eşitsiz sorumluluk paylaşımına (burden sharing) işaret ediyor. Yaşanan süreçte Türkiye, dünyadaki en büyük sığınmacı nüfusa sahip ülke haline geldi. Ülkenin tarihsel olarak dış göç konusunda deneyimleri bulunmasına karşın, Suriye göçü sonrası politik ve kurumsal boyutta kapasite eksiklikleri yaşandı. Bu eksiklikleri giderebilmek için göçmen sayısı arttıkça yeni politika ve kurumlar üretildi (Bélanger ve Saraçoğlu, 2019). Suriyeli mülteciler için tanımlanan "Geçici Koruma" statüsü, uluslararası

---

[3] Burada "mülteci" teriminin kullanım amacının açıklanması ihtiyacı bulunuyor. Uluslararası hukukta göçmen (*immigrant*) göç eden tüm kişileri, mülteci (*refugee*) göçe zorlanan ve ülkesinden ayrılan kişileri, sığınmacı (*asylum seeker*) ise zorunlu göç sonucu ülke değiştiren ancak henüz mültecilik statüsünü almamış veya alamamış olan kişileri ifade etmektedir. Türkiye, coğrafi kısıtlama yaklaşımı nedeniyle Avrupa ülkeleri dışından gelen kişilere mülteci statüsü vermemektedir. Kitlesel göç ile Türkiye'ye gelen Suriyeliler için "Geçici Koruma Yönetmeliği" yürürlüğe konulmuş ve ulusal hukukta "Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler" olarak anılmaktadır. Ancak uluslararası hukukta karşılığı bulunmayan bu statünün verilmiş olması, Suriyeli göçmenlerin mülteci oldukları gerçeğini değiştirmemektedir. Sadece Türkiye'deki Suriyeliler, mülteci haklarına sahip olmayan mültecilerdir. Bu kitapta "Suriyeli mülteciler" ifadesi kullanılmıştır.

mülteci hukukundaki hak temelli yaklaşımdan ziyade göçmenlere verilebilecek hizmetleri tanımladı. Kapsamlı, bütüncül, sistemli ve uzun erimli bir yaklaşım kurgulanması sürecinde yaşanan eksiklikler ise Suriyeli mültecileri doğrudan etkiledi ve etkilemeye devam ediyor. Sığınmacı ve mülteci grupların toplumda daha dezavantajlı konuma sahip oldukları açık bir gerçektir. Ancak geçicilik varsayımı üzerinden belirsizlik üreten politikalar, sorunları daha da derinleştirdi. Tüm bu sorunlar bir yönüyle de mekân ile bağlı ve ilişkilidir.

Harita 1: Ankara kenti içerisinde Önder ve Ulubey Mahalleleri'nin konumu

Sığınmacı ve mülteciler barınma, istihdam, kentsel hizmetler, sosyal etkileşimler, vb. gibi konularda yaşadıkları sorunlarda ortaklaşırlar. Bu argümana dair kanıtlar, farklı ülkelerde yapılan pek çok araştırma ile ortaya konuyor. Ancak jenerik olarak ortaklıklar üreten sorunlar, sığınmacı grubun ve hedef ülkenin kendine has bağlamı içerisinde farklılıklar da taşıyor. Bu noktada vaka bazlı derinlemesine araştırmalar önem kazanıyor. Bu kitabın konusu olan araştırma da benzer bir çabanın ürünüdür. Araştırmanın temel amaçları; Suriyeli mültecilerin Ankara kentindeki mekânsal dağılım ve mekânsal ayrışma düzeyini ortaya koymak ve bu dağılıma göre en yoğun göçmen yerleşiminde mekân-ba-

ğımlı gündelik yaşam pratiklerini araştırmaktır. İçişleri Bakanlığı verilerine göre 02.12.2021 tarihi itibarıyla Ankara'da Geçici Koruma kapsamında kayıtlı 102.151 Suriyeli mülteci yaşıyor. Bu sayı, göçün ilk yıllarından itibaren belli düzeyde artış gösterdi. Ankara'ya yerleşen Suriyeli mülteciler, mekânsal olarak belirgin ayrışmalar gösterdi. Altındağ ilçesinde yer alan Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde "Küçük Halep" olarak anılan Suriyeli yerleşimi oluştu.

Bulgular, 2017-2019 yılları arasında bu bölgede gerçekleştirdiğim saha araştırmasına dayanıyor. Metnin kurgusunu araştırmanın temel yaklaşımı, yöntemi, kullanılan kavramlar ve elde edilen bulgular oluşturuyor. Öncelikle araştırma yaklaşımımı oluşturan başlıca bileşenleri açıklayarak başlayacağım. Sonrasında dünyada ve Türkiye'de göç ve mültecilik konularını ölçekler arası birliktelik ve ilişki kurarak özetleyeceğim. Ardından göç ve mültecilik konularına mekânı odağına alan bir perspektiften yaklaşacağım. Bu amaçla kentlerde yaşayan mültecilerin karşılaştığı temel problemler, tarihsel olarak planlama kuram ve pratiklerinde göç hareketlerinin yeri, mekân odaklı bir göç araştırmasının teorik zemini gibi sorgulamalara başvuracağım. Araştırmanın kuramsal temelini oluşturan gündelik yaşam pratikleri kuramına değineceğim. Araştırmanın yöntemine ilişkin bilgilerden sonra bulguların sunumuna geçeceğim. Bulguları "Mekânsal Ayrışma", "Hareketlilik", "Küçük Halep Nasıl bir Kentsel Adacık?", "Barınma ve Konu", "Çalışma ve İstihdam", "Çalışma Dışı Zamanlar", "Kentsel Hizmetler ve Sosyal Yardımlar", "Karşılaşmalar, Etkileşimler ve İlişkiler", "Gündelik Hayatın Kültürel Rutinleri" alt başlıkları altında sunacağım. Sonuç bölümünde konu ile ilgili değerlendirmelerime ve geleceğe dair öngörü ve önerilerime yer vereceğim.

BİRİNCİ BÖLÜM

Araştırma Yaklaşımı: İkilikler Arasındaki Eşiklerde Durmak

Ankara'da yaşayan Suriyeli mülteciler hakkında bir araştırma yapmaya karar verdiğim sırada Stavros Stavrides'in Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru kitabını okumaya başlamıştım. Her araştırmanın düşünsel açıdan çıkış noktasını oluşturan bazı metinler olduğuna inanıyorum. Benim açımdan da bu kitabın böylesi bir özelliği bulunuyor. Kitapta günümüz mekânsal ayrışma süreçlerini açıklamak için kullanılan "kentsel adacık" kavramı, göçmen yerleşmelerini "getto" kavramı ile bir tutan yazına daha eleştirel yaklaşmamı sağladı. Ayrıca oldukça kapsamlı bir teorik zemin üzerine inşa edilen "eşik mekân" kavramının açtığı yolda zaman-mekân, kentsel ritimler, ötekilik, açık kimlikler, vb. üzerine yaptığım ilave okumalar beni günün sonunda "gündelik yaşam teorisi"ne ulaştırdı. Kentsel adacıklar ve gündelik yaşam pratikleri, bu araştırmanın arka planını oluşturan iki önemli teoridir.

Eşik mekân metaforu temelde ayrışmış iki çevre arasında, ama aslında her iki tarafta da olan; yani hem ayrı olanları birleştiren hem de birleşmiş olanları ayıran alanları tarif etmede kullanılıyor (Stavrides, 2010). Simmel'e göre insan (1997), doğası gereği sürekli hükümdarlık alanlarını ifade etmek için sınırlar çizen ve ayırmaksızın bağlayamayan bir varlıktır. Toplumsal yaşamda ve mekânda sınırsızlıktan söz etmek

çok da mümkün değildir. Bu noktada eşikler, katı sınırları gevşetip yumuşatan, arada olan alanlar olarak tarifleniyor. Bu kitapta araştırma bulgularını "eşik mekân" kavramı ile doğrudan ilişkilendirmedim.[4] Ancak göç araştırması yaklaşımını etkileyen dinamiklerin sürekli ikilikler üreten yapısı, birçok iki uç arasındaki eşikte durduğum düşüncesini aklıma getirdi. Söz ettiğim ikilikleri aşağıda daha detaylı açıklamaya çalışacağım.

Ölçeğe Dair: Küresel – Yerel

Sığınma hakkı, uluslararası ölçekte hukuki ve kurumsal olarak tanınan bir insan hakkıdır. Bu yönüyle küresel bir olgudur ve bu ölçekteki düzenlemelerin tek tek ülkeler üzerinde de etkileri bulunur. Diğer bir ifadeyle göç hareketlerinin küresel ve yerel dinamikleri karşılıklı olarak birbirini etkiler. Ulus-devletler ve sınır politikaları, uluslararası ve ulusal hukuk sistemleri arası çelişkiler, ülkeler arası eşitsiz sorumluluk paylaşımı, göçmen karşıtlığı ve güvenlikleştirme uygulamaları, bu bağlamda iç içe geçmiş olgulardır. Ek olarak, farklı ülke deneyimlerinin belli oranda benzerliklere ve farklılıklara bir arada sahip olduğu unutulmamalıdır.

Küresel ve yerel arasındaki eşikte dururken, öncelikle meselenin uluslararası boyutta ele alınışını inceledim. Bu boyutta uluslararası mülteci hukuku, göç teorileri, farklı ülkelerin mülteci politikaları ve ortaklaşan mülteci sorunları başlıklar halinde ön plana çıktı. Bu ön inceleme üzerinden Türkiye'nin dış göç konusundaki yasal, yönetsel, politik ve uygulama boyutlarındaki durumunu ortaya koymaya çalıştım. Benzer şekilde farklı ülkelerde zorunlu göç hareketleri sırasında yaşanan ortak sorunları ortaya koymak, Ankara örneği incelemesinde referans olarak kullandığım temel kategoriler haline geldi. Küresel ölçekteki ortak sorunlara, yerelden özgün yanıtlar bulmaya çalışmak araştırma yaklaşımının önemli bir boyutu oldu.

---

[4] Araştırma bulguları ile "eşik mekân" kavramını ilişkilendirip bu bağlamda tartışmaya açtığım bir kitap bölümünü ayrıca hazırladım. Tamamını okumak için bkz: Savran, S. (2022). Mekânsal ve Toplumsal Eşikler Yaratmanın Olanak(sızlık)ları: Ankara'da Yaşayan Suriyeli Göçmenler Üzerine Bir Araştırma, *Tamamlanmamış Kentsel Devrim: Günümüz Türkiye'sinde Kent, Kriz ve Gündelik Hayat* içinde (Ed: Eda Acara & Mehmet Penbecioğlu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 263-293.

Göç konusunda ölçeğe ilişkin son ikilik ise dış göç ve iç göç ayrımıdır diyebiliriz. Göç hareketlerini kavramsal bir temele oturtmaya çalışan ilk çalışmalar yalnızca iç göçe odaklanıyordu. Sonraki yıllarda uluslararası göç farklı kavram, teori ve yöntemlerle iç göç yazınından neredeyse tamamen ayrı bir şekilde gelişti. Bu iki yazının birbirini dışlamasının temel nedenleri farklı veri kaynaklarını kullanmaları, farklı analitik tekniklerden yararlanmaları ve farklı gündemlerden etkilenmeleridir (King, Skeldon ve Vullnetarivd, 2008). Bu ayrışma kopukluklara yol açabiliyor. Çünkü pek çok örnekte iki ölçekte yaşanan göç hareketleri birbirini etkiliyor. Ankara'da yaptığım incelemede de iç göç ve dış göç dinamiklerinin birbirini etkilediği ortaya çıktı.

Bilgi Üretimine Dair: Kuzeyin Kuramları – Güneyin Deneyimleri

Planlama, coğrafya ve sosyoloji gibi disiplinlerin bilginin tanımlanması üzerine tarihsel olarak geçirdiği dönüşüme bakıldığında her birinin paradigma kaymaları yaşadığı ve kırılma noktalarından geçtiği görülür. Sosyal bilimler alanında geçmişte sırasıyla fazla bütünsel olan "sosyal organizma" ve fazla bireysel olan "sosyal atomlar" kuramları benimsendi. Ancak insan hayatı ne tam anlamıyla toplum tarafından belirlenmiş ne de tam anlamıyla özgürdür. Sosyal varoluş her zaman dinamiktir ve sosyal süreçler, dönüşümler içerir (Sztompka, 2008). Benzer şekilde coğrafya disiplini de egzotik kültür çalışmaları, sanayi kentlerinin kentsel sosyolojisi ve ekonomiden esinlenen mekânsal analiz biçimleri gibi aşamalardan geçti (Gregory, 1994). Sosyoloji ve sosyal bilimlerde gündelik yaşamdaki sosyal pratikler, coğrafyada ise insan merkezli coğrafya anlayışı günümüzde bilgi üretimi konusunda gelinen son noktadır. Planlama disiplininde de 1980'ler sonrası modernizmden post-modernizme doğru geçişte, sonuç odaklı araçsal aklın yerini süreç odaklı iletişimsel akıl aldı. Dışsal olarak tanımlı yönetimin yerini içsel odaklı yönetişim almaya başladı (Tekeli, 2018). Son dönemde ise planlamada yeni ve alternatif teori ve uygulamalar geliştirme çabası bulunduğu görülüyor. Planlama disiplini, toplumsal koşullardaki değişimlerle birlikte kendini sürekli eleştiren ve yenilemeye çalışan bir alandır (Ersoy, 2007).

Ancak planlamada kavramsal boşlukları doldurma arayışının farklı tezahürleri göze çarpıyor. Batıda küresel güneyin kentleşme deneyimleri üzerinden yeni kavramsallaştırmalar giderek yaygınlaşırken, Türkiye'de batı kaynaklı mekân kuramlarına referans veren vaka çalışmaları önemini koruyor. Küresel kuzey kentlerinden hareketle üretilen kentleşme kuramlarının Türkiye'nin de içinde konumlanabileceği küresel güney kentlerindeki durumları açıklamada ne düzeyde başarılı olabileceğine yönelik eleştiriler de bulunuyor. Ben de yürüttüğüm araştırmada böylesi bir tartışmanın bilincinde olarak kavram ve kuramları ele almaya çalıştım. Lefebvre'in kente ilişkin yoğun ve kapsamlı düşünme sisteminden kesitlerin, bu araştırmanın teorik arka planında önemli etkisi bulunuyor. Ancak kavramlar ile yaptığım ilişkilendirmeleri hep Türkiye bağlamında tutmaya çalıştım. Bu noktada ayrıca göç ve gündelik yaşam teorilerinin küresel kuzey ve güney ülke deneyimleri bakımından bir ara kesitte ve eşikte konum aldığını düşünüyorum.

Zamana Dair: Tarihsel – Güncel

Hemen her göç araştırması, göçün "insanlık tarihi kadar eski" bir olgu olduğu bilgisi ile başlar. Bunun göç araştırmacıları arasında bir espri konusu olduğunu öğrendiğimde hemen bilgisayarımı açıp aynen bu şekilde başlayan cümleyi sildiğimi itiraf etmem lazım. Ancak bunun yanında yeterince tekrarlanmadığını düşündüğüm bir diğer bilgi, zorunlu göç ve mülteciliğin o kadar da eski bir tarihe uzanmaması. Mültecilik İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası hukukun bir parçası haline geldi. Bu konudaki en önemli gelişme olan Cenevre Sözleşmesi 1951 tarihli.

Zorunlu göç, sığınma ve mültecilik konuları, içinde bulunduğumuz yüzyılın gündemi olsa da konunun bağlantılı olduğu diğer toplumsal yapıların tarihsel boyutları bu bağlamda önem kazanıyor. Politik, ekonomik, toplumsal ve mekânsal yapıların tümünün sığınmacı ve göçmenler konusuna etkileri bulunuyor. Bu nedenle tarihsel bir bakış açısıyla yapılan çözümlemeler, süreci doğru analiz etmek, çözümlemek ve yorumlamak bakımından oldukça önemlidir. Göç kuramlarının gelişimi, mekânsal planlama ile göç ilişkisi, Türkiye'nin göç deneyimi, Ankara örneğinde mekânın üretimi gibi konuların tümünü tarihsel bir

perspektiften ele aldım. Güncel durumun nasıl bu noktaya geldiğini tarihsel süreç içerisindeki konumuna referansla açıkladım. Tarihsel olanla güncel olan arasındaki köprüleri görünür hale getirmeye çalıştım.

Yönteme Dair: Nicel – Nitel

Göç araştırması konusunda eşikte durmam gerektiğini hissettiğim en önemli ikiliklerden bir diğeri yönteme ilişkin oldu. Göç araştırmalarında nicel yöntemleri de nitel yöntemleri de kullanan çalışmaların iki türüne de sıkça rastlamak mümkün. Ancak kuşkusuz her iki tarafın da kendine özgü güçlü ve zayıf yönleri bulunuyor. Göç araştırması söz konusu olduğunda tamamen nicel boyutta yapılan incelemeler, konunun fazla genellenmesi sonucu detayların gözden kaçırılması riskini barındırıyor. Sadece veriler ve istatistiksel hesaplamalar ortaya koyan çalışmalar, türdeş olanı ortaya çıkarmak ve ait olduğu sistemi yeniden üretmekten öteye geçemiyor. Bu süreçte benim deneyimim, göç araştırmasının ne insanları tamamen sayıya indirgeyerek ne de tamamen betimsel yolla anlatılar üzerinden yapılmaması gerektiği yönünde oldu. Bu amaçla nicel yöntemler kullanarak belli bir düzeye getirdiğim araştırmayı nitel yöntemler ile destekleyerek derinleştirmeye çalıştım. De Certeau'nun (2009) dediği gibi, bilimsel araştırma yaparken gündelik öyküleri dışarıda bırakmamaya gayret ettim.

Araştırmacının Rolüne Dair: İçeriden – Dışarıdan

Önder Mahallesi'nde ilk görüşmelerimden birini, mahallede çok uzun yıllardır yaşayan ve Siteler'de çalışan bir mobilya ustası ile yaptım. Suriyeli mültecilere bölgeye ilk taşınmaya başladıkları yıllardan beri ev ve iş bulma, yardım ulaştırma, vb. gibi konularda yardım ediyordu. Bu nedenle mültecilerin birçoğunun güvenini kazanmıştı. Önder Mahallesi'nde eşiyle birlikte yaşadığı evde görüşmek üzere sözleştik. Beni ana caddelerden birinde karşıladı. "Uğramam gereken biri var, kısa sürer, sonra sorularını cevaplarım" dedi. Böylece yakınlardaki bir başka sokağa doğru yöneldik, kapıyı çaldığında biri gelip kapıyı açtı. Orada Suriye'de yakınında bomba patladığı için bir kolunu kaybetmiş ve yüzünün bir bölümü yanmış bir kişi yaşıyordu. Kaldığı gecekonduda neredeyse hiç eşya yoktu. Elektrik bağlanıp bağlanmadığı

sorulduğunda daha bağlanmadığını söyledi. Yüzünün tedavisi ve doku nakli Türkiye'de yapılamadığı için üçüncü ülkeye yerleştirme bekliyordu. O an derinden sarsıldığımı ve daha sonra yaptığım görüşmeyi yönetmekte çok zorlandığımı hatırlıyorum. Kısaca notlar alıp aklımda detaylarını tuttuğum bütün soruları unutmuş, bilgi alamadıkça daha çok gerilmiş, tekrar böyle bir görüşme yapma şansı da bulamayacağımı düşünüp iyice kaygılanmıştım. Aslında belki de daha araştırmanın başında böyle bir olayla karşılaşmış olmam, araştırmacı rolü üzerine daha çok düşünmemi sağladı. Elimden geldiğince travma sonrası süreci yaşayan kişilerle görüşme yapmaya ilişkin bilgi edinmeye çalıştım. Tercüman desteği aldığım Esen Yangın'ın psikoloji alanından oluşu, bu anlamda önemli katkı sağladı. Görüşmeleri yürütmek konusunda ondan çok şey öğrendim.

Anket ve derinlemesine görüşmeler yapılan her araştırmada kuşkusuz araştırmacının rolü, görüşmelerin seyri, etik olarak sorulması ve sorulmaması gereken sorular, vb. çok önemli konular. Ancak mülteciler söz konusu olduğunda bu ilişkiyi doğru kurmak çok daha hassas davranmayı gerektiriyor. Örneğin "evli misiniz?" gibi çok basit olduğunu düşünebileceğimiz bir soruya "evliydim, eşim kaçırıldı, senelerdir haber alamıyorum" gibi cevaplar alınabiliyor. Ya da bir anda farkında olmadan kötü bir anıyı tetikleyip görüşmecinin duygu durumu değiştiği için görüşme tamamlanamayabiliyor. Deneyim kazandıkça ne için görüşme yaptığımı tereddüte yer bırakmayacak şekilde açıklamayı, nelerden bahsedip bahsetmemem gerektiğini, görüşme sırasında konular arasında nasıl geçiş yapabileceğimi, verebileceğim ve vermemem gereken önerileri, yerine ulaşmayacak ve beklentiye sokabilecek vaatlerde bulunmamam gerektiğini, vb. daha iyi öğrendim. Saha araştırması sonrasında da araştırmacının rolü, anlatı dili üzerinden süreklilik kazanıyor. Tarafsız ama sezgisel olmak, dengede kalmak önemli. Ne çok tepeden ne de çok dramatik bir bakışla anlatı oluşturmamak gerek. Bazı aileler ile arkadaşlık kurduğum da oldu; sofralarına oturdum, hatta düğünlerine katıldım. Zamanla Önder ve Ulubey Mahalleleri belki diğer kentlilere çok "uzak" ve "yabancı" bir yerken, benim müdavimi olduğum kakuleli kahveci, şekerli kurabiyeci, falafelci vardı. Ama geliştirdiğim sosyal ilişkilere ve mekânda kazandığım aşi-

nalığa rağmen araştırma bulgularını her zaman "olduğu gibi" ve objektif biçimde aktarmaya çalıştım. Böylece kendi deneyimimden doğru, yazarak ve anlatarak daha çok insanın eşikte durma iradesi ve "öteki"ne doğru bir adım atma cesareti gösterebileceğini umdum.

İKİNCİ BÖLÜM

Dünyada ve Türkiye'de Göç, Mültecilik

Göç Kuramlarının Gelişimi

Bilinen ilk göç çalışması, göç hareketlerine ilişkin bilgi ihtiyacından doğdu. Ravenstein (1885), İngiliz nüfus sayımı istatistiklerini inceleyerek göç üzerine çalışmalar yürüttü. Bu incelemeler sonucu bazı temel göç kanunları oluşmaya başladı. Yanıtlanmak istenen sorular; göçün hangi mesafede gerçekleştiği, nasıl yayıldığı ve zincirleme bir etkiye yol açıp açmadığıydı (Çağlayan, 2011). Nüfus hareketlerini betimleyici tarzda ele alan Ravenstein'dan sonraki bazı çalışmalarda göç, kategorilere ayrılarak tanımlandı. Örneğin Fairchild (1925), göçü yaratan sebepler üzerine odaklanarak "istemli göç" ve "zorunlu göç" ayrımı yaptı. Zorunluluk yaratan tek sebebin savaş hali olduğunu kabul etmesi eleştirilmiş olsa da göçün hangi oranda gönüllülük ilkesi üzerinden gerçekleştiği konusu geçerliliğini korumaya devam etti. Kunz (1973) ise bazı göçlerin daha hızlı, bazılarının ise sürece yayılarak gerçekleştiğini tespit ederek "planlı göç" ve "ani/akut göç" ayrımı yaptı. Buna göre göç hızı, göçü yaratan sebepler ile de doğrudan bağlantılıydı ve zorunlu göçe neden olan sebepler genellikle göçün zamana yayılarak planlanmasının önünde engel oluşturuyordu. Planlı

göçte yer değişikliğine yönelik çeşitli hazırlıklar yapılarak ülke terk ediliyorken, ani (akut) gerçekleşen göçte bir an önce en yakın ülkeye güvenli bir şekilde ulaşmak amaçlanıyordu (Kunz, 1973).

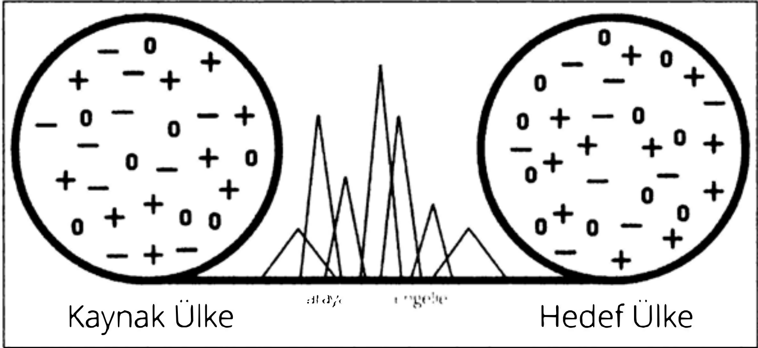
Petersen (1958) ise ortaya attığı göç teorisinde daha ayrıntılı kategoriler tanımladı (Tablo 1). Odak noktası yine göçü yaratan sebeplerdi. Yazar ekolojik kaynaklı itici güçlerin ortaya çıkması halinde gerçekleşen yer değişikliğini "ilkel göç" olarak tanımladı. Devletin politik baskı uyguladığı bireylerin göç hareketleri "zorunlu göç" kategorisindeydi. İlk iki duruma göre daha bireysel olan "serbest göç", daha iyi bir yaşam beklentisi sonucu gerçekleşiyordu. Son olarak bir göç sürecinin sosyal ivme kazanarak kolektif bir davranışa dönüşmesi ise "kitlesel göç" kategorisiydi.

Tablo 1: Göç kategorileri (Petersen, 1958)

İlişki	Göç Baskısı	Göç Sınıfları
Doğa ve İnsan	Ekolojik itici güçler	İlkel
Devlet ve İnsan	Politik Sebepler	Zorunlu
İnsan ve bireysel normları	Daha yüksek beklentiler	Serbest
Kolektif davranış	Sosyal ivme	Kitlesel

Fairchild (1925), Kunz (1973) ve Petersen'in (1958) çalışmaları göçü yaratan sebeplere, yani "itici güçlere" odaklanıyordu. Ancak göç edilecek yerdeki "çekici faktörlere" ve göç sürecinde açığa çıkabilecek "engellere" odaklanmış olan çalışmalar da bulunuyor. Stouffer (1940), bir bireyin göç etmeyi düşündüğü yerdeki olası bütün fırsatları değerlendirdiğini ve farklı hedef noktalarına dair kafasında bir hiyerarşi oluşturduğunu ortaya koydu. Bu hiyerarşi mesafe, elde edilecek olan fırsatların sayısı ve büyüklüğü, zorluk ve engellerin mevcudiyeti gibi etkenler üzerinden oluşuyordu. Stouffer (1960) daha sonraki çalışmalarında çok sayıda potansiyel göçmenin bulunduğunu tespitlerine ekledi. Göç etmeyi düşünen tüm bu kişiler birbiri ile rekabet halindeydi (competing migrants) ve bu faktör de bireyin hangi hedef noktasına göç edeceği kararını etkiliyordu. Stouffer'in teorilerinden konut hareketliliğini açıklamada sıkça yararlanıldı. Lee'nin (1966) çalışması da göç etmeyi

düşünen kişilerin karşılaştığı engellere odaklanması bakımından Stouffer'in çalışması ile benzerlik gösteriyordu. Uzaklık, fiziksel sınırlar, ulaşım masrafları, yasalar, vb. gibi çok çeşitli faktör göç edecek kişileri engelleyebiliyordu. Sıralanan bu engellerin bir veya birkaçı bazı bireyler için zorlayıcı olmazken, bazıları için aşılamaz hale geliyordu.

Şekil 2: Göç sürecinde araya giren engeller kuramının görselleştirmesi (Lee, 1966)

Şekil 2'de de görüldüğü gibi, kişinin o an yaşadığı ve gitmeyi düşündüğü yerlerin her ikisinde de olumlu faktörler, olumsuz faktörler ve kişinin sadece kendisi ile bağlantılı bireysel faktörler bulunuyor. Kişiler, hâlihazırda bulundukları yerdeki olumsuz faktörler ile göç etmeyi düşündüğü yerdeki olumlu faktörler artıp araya giren engeller azaldığında göç ediyor. Seçkinlik yaklaşımı (selectivity in migration) olarak tanımlanan bir grup teori ise, yer değişikliğinde bireysel faktörlerin ve kişilerin sahip olduğu niteliklerin göç sürecinde daha belirleyici olduğunu iddia etti (Thomas, 1938; Bogue ve Hagood, 1953; Kuznets, 1964). İncelenen bireysel özellikler arasında eğitim, yaş, cinsiyet, ırk, medeni durum, fiziki ve ruhi sağlık, zekâ, meslek, motivasyon, vb. yer alıyordu (Çelik, 2005). Göçün bireysel boyutu kapsamında göç etme kararının davranışsal boyutlarını (behavioral aspects) araştıran Wolpert (1965) ise insan hareketliliğini psiko-sosyal bir yaklaşımla anlamaya çalışmıştı.

Göç kuramının gelişimine katkı yapan öncül çalışmaların birçoğu ülke içindeki göçü, yani iç göç hareketlerini açıklıyordu (King vd, 2008). Ravenstein (1885), Stouffer (1960), Wolpert (1965), Lee (1966) gibi teo-

risyenlerin çalışmaları ülkeler arası göçü kapsam dışı bırakıyordu. Ancak iç göç ve uluslararası göç arasındaki teorik ve deneysel düzeydeki kopukluğu gidermeye çalışan çalışmalar da bulunuyor. Örneğin Zelinsky (1971), insan hareketliliğinin tarihsel olarak dönüşümünü incelediği çalışmasında, farklı dönemlerdeki göç hareketlerinin niteliklerini ortaya koydu. Yazara göre tarihsel süreç, sistematik ve sırayla değişen çeşitli uluslararası göç ve iç göç hareketlerinin meydana getirdiği evrelerden oluşuyordu. Zelinsky tarihsel göç evrelerini, modernleşme ve kalkınma teorilerinden de yararlanarak belirlemişti (Zelinsky, 1971, ss 230-231):

1. Modern öncesi geleneksel toplum: Arazi kullanımı, ticaret, din, vb. gibi konularla bağlantılı sınırlı dolaşım,
2. Erken geçiş toplumu: Kırsal alanlardan şehirlere büyük hareket, daha gelişmiş ülkelerden vasıflı işçi ve profesyonellerin küçük fakat önemli göçleri, çeşitli dolaşım türlerinde önemli büyüme,
3. Geç geçiş toplumu: Kırsal alanlardan şehirlere devam eden fakat azalan hareket, göç hareketinin zayıflaması, dolaşımda ve bu tür hareketlerin yapısal karmaşıklığında artış,
4. İleri toplum: Kırdan kente geçiş mutlak ve göreli olarak azalmaya devam eder, göçmenlerin şehirlerarasında ve kentsel yığılmalarda kuvvetli hareketi, nispeten az gelişmiş ülkelerden yarı vasıflı ve vasıfsız işçilerin önemli ölçüde net göçü, vasıflı ve profesyonel kişilerin önemli uluslararası göç veya dolaşımı,
5. Geleceğin süper gelişmiş toplumu: Daha iyi iletişim ve dağıtım sistemleri konut göçünde ve bazı dolaşım şekillerinde düşüşe neden olabilir, daha az gelişmiş ülkelerden vasıfsız işgücü göçü, bazı dolaşım türlerinde hızlanma ve yeni türlerin ortaya çıkışı, iç ve uluslararası hareketlerin sıkı siyasi kontrolü.
6. Zelinsky'nin (1971) teorisi, hareketsiz bir modern toplum varsayımı yapmıştı ve kültürlerarası kaynaşma ya da nüfusun metropol ve şehirlerden daha küçük kasabalara doğru yeniden dağılması gibi gelişmeleri tahmin edememişti. Ancak önemli bir sezgisel değere sahip olması ve ülke içi ile ülkeler arası göç hareketlerini bir arada ele alma çabası bakımından önemliydi (King, vd., 2008). Pryor (1981), iç göç ve uluslararası göç hareketlerinin bir arada ele alınması gerektiğini düşünen bir

diğer teorisyendir. Yazar çalışmasında, iç göç ve uluslararası göçün entegrasyonu için ortak zemin sunan benzerlikleri ortaya koydu. Bu benzerlikler zamansal boyut, mekânsal boyut, kaynak ve varış noktalarındaki toplulukların kırsal-kentsel doğası, göç motivasyonları, kişisel ağların niteliği, yoğunluğu, gücü ve devamlılığı, göç edilmeden önceki yer ile bağlar, göç etmeme davranışının açıklanması ve seçicilik boyutuydu. Pryor (1981) ayrıca göç çalışmalarının sosyoloji, demografi, coğrafya, ekonomi, antropoloji, psikoloji, vb. gibi disiplinler tarafından parçalanmış olduğu gerçeğini de fark etti. Tıpkı iç göç ve uluslararası göç ayrımında olduğu gibi, farklı disiplinlerin göçü ele alışları arasında da kopukluklar bulunuyordu. Yazarın belirttiği bu kopukluklar, disiplinler arası çalışmalara ağırlık verildiği ölçüde giderilebilir. Çünkü göçün farklı ölçek ve disiplinlerde incelenen yönleri, neden ve sonuçlar bağlamında birbirini aydınlatma olanağına sahiptir (Salt ve Kitching, 1992).

Castles ve Miller (2013), güncel göç teorilerini "ekonomik temelli yaklaşım", "tarihsel-yapısalcı yaklaşım" ve "sistem teorileri" olmak üzere üç kategori altında topladı. Ekonomik temelli göç teorilerinin merkezine aldığı kavram, insan sermayesidir. Tarihsellikten bağımsız olan bu teori, göçü iş ve işgücü döngülerindeki dalgalanmalarla ilişkilendirir. Ekonomik temelli göç teorisi, göçü küresel veya ülke ölçeğindeki işgücünün, ekonomideki dengesizliği giderecek ve üretimi daha etkin kılacak şekilde dağıtımı olarak açıklar. Kişilerin yer seçimi süreçlerinin tipleştirilmesinde de üretici ve tüketici rolleri ön planda tutulur. Yaşanan bu akışlar karşısında mekânsal organizasyonların yeni koşullara uyum sağlayacak biçimde dönüşmesi beklenir (Tekeli, 2008).

Ekonomik temelli göç teorileri de kendi içinde inceleme ölçeğine göre makro ve mikro olmak üzere ikiye ayrılır. Mikro düzeydeki teoriler, insanların bireysel veya hane halkı gelirleri ile alakalı göç eğilimlerini inceler. Makro düzeydeki teoriler ise, ülkeler arası eşitsizlikler üzerinden göçü açıklar. Neo-klasik ekonomi içinde temellendirilen makro yaklaşım, farklı bölgeler arası ekonomik eşitsizliğin devamlı olarak göçe neden olduğunu savunur. Özellikle küreselleşme çağında dünyanın merkez (core) ve çeper (periphery) ülkelerden oluşuyor oluşu, bu duruma neden olur (Czaika ve de Haas, 2014). Örneğin makro düzeyde ekonomi öncelikli bir göç teorisi olan çekim modelinde (gravity

model) göçmenlere yönelik arz ve talep, sistematik olarak ilgili ülkelerin milli gelirlerinin büyüklüğü, kişi başına düşen gelir düzeyi, nüfus büyüklüğü, vb. ile ilişkilendirilir (Sjaastad, 1960). Temel prensip, güçlü ekonomik sisteme sahip ülkelerin göç etmede sürekli olarak çekici özelliğe sahip olacağıdır (Greenwood, 1975).

Castles ve Miller'in (2013) ikinci göç teorisi grubu olan tarihsel-yapısalcı yaklaşım, temellerini Marksist kuramdan alır. Buna göre göç, sermaye güçleri için bir nevi ucuz işgücü hareketi ve eşitsiz kalkınmanın devamlılığı için yoksul ülkelerin insan kaynaklarının sömürülmesi olarak değerlendirilir. Marksist teori, göçü doğrudan işçi göçü ve sınıfsal ayrım üzerinden açıklar. Bunu da kapitalizmin yapısal bir unsuru olarak tanımlar (Meyers, 2004). Tarihsel-yapısalcı göç yaklaşımının da ekonomik temelleri olduğu söylenebilir, ancak sınıf teorisi bu yaklaşımda ön plandadır. Castles ve Miller'ın (2013) son kategorisine giren göç sistemleri teorisi, ilk iki teoriden daha detaylı ve disiplinler arası bir göç teorisidir. Bu teori göç veren ve alan ülkeler arası ilişkiler, makro ve mikro yapılardaki etkileşimler, ülkelerin göçü düzenleme mekanizmaları, bilgi ve kültürel sermayenin rolü, aile ve cemaat ilişkileri gibi konuların tümüne birlikte odaklanır. Göç sistemleri teorisi, göç konusuna olabildiğince geniş bir perspektiften bakma arayışının bir sonucu olarak da kabul edilebilir. Ancak çok fazla etkenin tümünün bir arada incelenmeye çalışılması, bağlamdan kopma riski taşır. Tablo 2, yukarıda referans alınan tüm göç teorisyenlerinin temel odak noktalarını özetliyor.

Hareketlilik (mobility) kavramı da son dönemde göç çalışmalarına etkide bulunan önemli bir olgudur. Durağan toplum yapısından hareketli toplum yapısına geçiş, ülke sınırlarının geçirgenliğini arttırdı. Ulaşım ve bilgi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle de birleşince küreselleşme hız kazandı. Günümüzün modern toplumları aşırı değişken yapıdadır ve bu akışkanlaşma, küresel sistemden kişisel yaşam deneyimlerine kadar her seviyede yaşanmaktadır. Dünya çapında gerçekleşen insan, mal ve para hareketlerinin tümü, bu akışkanlıklar bütününün birer parçasıdır (Bauman, 2017). Toplumun geleneksel tanımlamalarının bu günkü durumu açıklamada yetersiz kaldığı durumlarda; iş, barınma, boş zaman, din, aile ilişkileri, sığınma, vb. sebeplerle sürekli

hareket halinde olan birey ve gruplara göre yeni zaman-mekânsal tanımlamalar yapılması gerekir (Urry, 2007). Göç hareketleri de günümüz toplumunun artan hareketliliği ile iç içe geçmiş durumdadır. Bugünün dünyasında bilginin konusu artık durağanlık ve sabitlik olduğu kadar hareketlilik ve akışlardır (Cresswell, 2006).

Tablo 2: Göç teorisyenlerinin olguya yaklaşımları (ilgili yazından derlendi)

Ravenstein (1885)	Nüfus istatistikleri üzerinden betimsel yaklaşım
Fairchild (1925)	İstemli göç/zorunlu göç ayrımı
Stouffer (1940, 1960)	Kesişen fırsatlar yaklaşımı (fayda ve mesafe)
Petersen (1958)	İlkel, zorunlu, serbest ve kitlesel göç kategorileri
Bogue ve Hagood (1953), Kuznets (1964)	Seçkinler yaklaşımı (birey odaklı)
Sjaastad (1960)	Çekim modeli
Wolpert (1965)	Göç kararının davranışsal boyutları teorisi
Lee (1969)	Göçü etkileyen faktörler ve araya giren engeller
Zelinsky (1971, 1983)	İnsan hareketliliğinin tarihsel dönüşümü (göç aşamaları)
Kunz (1973)	Planlı göç ve ani/akut göç ayrımı (göçün süresi)
Pryor (1981)	İç göç ve uluslararası göçün teorik entegrasyonu
Castles ve Miller (2013)	Göç teorilerinin ekonomik teori, tarihsel-yapısalcı yaklaşım ve göç sistemleri teorisi gruplandırması

Artan hareketlilik konusunun göç teorilerine yansıması, zaman coğrafyası (time-geography) ve yaşam güzergâhı (life-path) gibi yaklaşımlarda görüldü. Zaman coğrafyası, birey ve grupların hareketliliğini zaman-mekân bağlamında ortaya koymaya çalışan bir yaklaşımdır. Diğer bir ifade ile dinamik süreçlerin analiz edilebilmesi için kullanılan görsel bir dildir. Hareketliliğin takibi farklı zaman kesitlerinde günlük, haftalık, aylık ve hatta bir yaşam süresi için yapılabilir (King, 2012). Bireylerin tüm yaşamları boyunca içinde bulunduğu hareketliliğin ortaya konulması ise yaşam güzergâhı kavramı ile açıklanır. Yaşam güzergâhı fikri, günümüzde insanların yaşamları boyunca çok kez yer değiştiriyor oluşu, yani yaşamları boyunca bir güzergâh üzerinde hareket ettikleri bilgisinden hareketle gelişmiştir (Tekeli, 2008). Göçün belirleyicileri, süreçleri ve kalıpları üzerine olan araştırmalara ek olarak, göçmenlerin göç sonrası yeni toplumsal ve mekânsal yapılara nasıl dâhil

oldukları üzerine de ciddi sayıda araştırma yapılmaktadır (Castles ve Miller, 2013).

Görüldüğü gibi üzerinde herkesin uzlaştığı tek bir göç tanımı yoktur ve göç hareketlerini kuramsallaştırmaya çalışan farklı teorisyenler, göçün belirli boyutlarını odağına almak zorunda kalmıştır. Her göç teorisi, konunun ele alınmayan bir bölümünü dışarıda bırakması sebebiyle eleştirilebilir. Ancak sürekli değişen ve dönüşen çok boyutlu bir olgu oluşu, göçün tanımlanmasının asıl güçlüğüdür. Yine de disiplinler arası ve göçün farklı boyutlarını bir arada ele almaya çalışan araştırmalar ile daha derin ve detaylı bilgiye ulaşma şansı bulunur. Göç teorilerine genel bir bakışla, bazı önemli noktaların tekrar altı çizilebilir:

> Göç, etkisi uzun zamana yayılan bir olgudur. Bu nedenle incelenen örneklerin *tarihsel perspektifte* ele alınması önem kazanmaktadır. Tarihselliğin bir diğer anlamı da geçmişte yaşanmış olan göçlerden öğrenilebilecek bilgilerdir.
>
> Birey ve gruplar için göç etme eylemini etkileyen *itici ve çekici unsurlar* bulunmaktadır. Bu unsurlar ve ayrıca göç sürecinde karşılaşılan *engeller*, zamansal ve mekânsal açıdan göçün sonuçlarına etkide bulunmaktadır.
>
> Göçün yarattığı sonuçlar üzerine düşünmeden önce yaşanan göç hakkında mümkün olduğunca çok *bilgi ve veri* elde edilmelidir. Bu bilginin üretilmesinde farklı kaynaklar ve yöntemlerden bir arada yararlanılmalıdır.
>
> *İç göç ve dış göç* konuları yazında birbirinden kopuk şekilde gelişmiştir, ancak her iki ölçekteki göç hareketleri arasında kesişmeler ve bağlantılar bulunmaktadır.
>
> Günümüzde insan hareketliliği hiç olmadığı kadar yüksek bir düzeydedir ve hatta hangi hareketlerin göç kabul edilip hangilerinin edilemeyeceği tartışması yapılmaktadır. Bu ortamda ulus-devletler, *sınır politikaları* ve göç hareketleri arasındaki ilişkilerin güncel durumu da önem kazanmaktadır.

Bireyin davranışı, göçün süresi, mesafesi ya da niceliksel büyüklüğü gibi konulardan hangisi ya da hangilerini odağına alırsa alsın; göç tanımı konusunda unutulmaması gereken en önemli husus şudur:

Sosyal, mekânsal, ekonomik, vb. boyutların tümü birbiri ile ilişkilidir. Biri diğerinden tamamen kopuk düşünülemez.

"Mülteci" Tanımı ve Uluslararası Mülteci Politikası

Tek bir kişi veya büyük bir grubu farklı sebepler sonucu bulunduğu yerden ayrılmaya mecbur bırakan göçler, zorunlu göç olarak tanımlanır. Zorunlu göçe neden olan temel etmenler siyasi, toplumsal veya ekolojik kaynaklıdır. Ekolojik etmenler afetler, iklimsel değişiklikler, kuraklık, vb. gibi doğa olayları nedeniyle ortaya çıkar. Ancak günümüz dünyasında zorunlu göçe neden olan en önemli faktörler siyasi ve toplumsal meselelerdir. Uluslararası ölçekte zorunlu göç, dünyayı yeniden şekillendiren en önemli olaylardan biridir (Castles ve Miller, 2013). Son 100 yıllık dönemin içerisine büyük savaşlar, baskıcı rejimler, büyük ülkesel birliklerin dağılmaları gibi olaylar girmiştir ve benzer krizler durmaksızın devam etmektedir (Buz, 2004).

İnsanlar güven, sadakat ve koruma yönünden ahlaken normal bir bağa sahip olduğu kolektif yapılar oluşturur. Bir klan, bir feodal yapı veya bir modern ulus-devlet olması fark etmeksizin tüm bu yapılarda bütünün parçaları olan bireylere güvenli bir ortam sağlanması esastır (Shacknove, 1985). Dâhil olduğu kolektif yapı ile güven bağı azalan veya kopan kişiler, güvenliklerini yeniden tesis etmek amacıyla yer değiştirme eğilimi gösterir (Helton, 1990). Güvensizlik ortamı yaratan bu sebepler ırkçılık, şiddet, savaş, sansür ve susturma, insan haklarına aykırı tutumlar ve farklı kültürel veya dini kimlikler üzerindeki baskılardır (Malkki, 1995).

Günümüzde yukarıda belirtilen sebepler sonucu göç eden kişiler, mülteci olarak adlandırılır. Bu tanım belirli kişi ya da gruplara özel bir durumu değil, uluslararası hukukta karşılığı bulunan bir pozisyonu karşılar. Güncel kullanımda göçmen (*immigrant*) göç eden tüm kişileri, mülteci (*refugee*) göçe zorlanan ve ülkesinden ayrılan kişileri, sığınmacı (*asylum seeker*) ise zorunlu göç sonucu ülke değiştiren ancak henüz mültecilik statüsünü al(a)mamış olan kişileri ifade eder. Teoride yaşamını tehdit eden koşullar nedeniyle göçe zorlanan herkes mültecilik tanımı kapsamına girer. Ancak pratikte ülkeler tarafından verilen bir statü oluşu, mülteciliğin kapsamını

daraltır (Shacknove, 1985). Çünkü devletlerin mültecilere karşı takındığı tutum yaşanan olaya, olayın hangi ülkede yaşandığına veya kaç kişinin olaydan etkilendiğine göre değişkenlik gösterir. Mülteci statüsü uluslararası hukukta tanımlanmış olsa da bu kişilerin haklarını elde etmesi konusunda ülkeler tekil olarak sorumluluk taşır. Ülkelerin bu sorumluluğu hangi oranda yerine getirdiği veya sorumluluğun ülkeler arasında ne ölçüde paylaşıldığı ise meselenin asıl kritik noktasıdır.

Mültecilik zorunlu yer değişikliklerinden kaynaklandığı için bir kaynak ülke ve bir varış ülkesi bulunur. Kaynak ülke, çeşitli güvenlik sorunları sonucu o ülkede yaşayanların terk ettiği yerdir. Varış ülkesi ise transit ülke veya hedef ülke olarak tanımlanabilir. Bu ayrım ülkenin geçici sığınma yeri veya asıl ulaşma beklentisi taşınan yer olmasına göre yapılır. Hâlihazırda mülteci nüfusu barındıran ülkeler ise ev sahibi (*host*) ülke olarak anılır. Kaynak ve hedef ülke arasındaki süreç bir tehdit algılanması, ülkeyi terk etmeye karar verilmesi, yolculuk, güvenli bir şekilde sığınılacak ülkeye ulaşılması, yerleşme veya yerleştirilme, uyum ve kültürel etkileşim, kalıcı konuma geçiş veya geri dönme/gönderilme gibi evrelerden oluşur (Keller, 1975).

Modern devlet sistemi 17. yüzyılda oluşmaya başlamasına rağmen, zorunlu göç ve mültecilerin sorunlarının çözülmesine yönelik kurumsal yapı ancak 20. yüzyılda oluşmuştur (Betts v.d, 2017). Sığınma hakkı, her şeyden önce herkesin yararlanabilmesi gereken temel bir insan hakkıdır. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. maddesine göre, "herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı" vardır. Mülteci politikası; sığınma hakkı tanınması, mültecilerin korunması, hukuki statülerinin tanımlanması, sorunlarının çözülmesi gibi amaçlar taşır. Bu hedeflerin yerine getirilebilmesi için uluslararası düzeyde hukuki ve kurumsal yapılar bulunur.

İkinci Dünya Savaşı, mültecilik konusunda hukuki ve kurumsal altyapının oluşturulmasında önemli bir kırılma noktasıdır. Savaş sonrası yaşanan yoğun göç dalgası ve yüksek sayıdaki sığınma talebi, bunu zorunlu kılmıştır. Savaştan kaçan Avrupalı göçmenlerin ko-

runmasına yönelik olarak 1950 yılında Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde "Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği" (BMMYK) kurulmuştur ve 1951 tarihinde "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme" imzalanmıştır. Cenevre Sözleşmesi olarak anılan ve ulus üstü hukuku oluşturan sözleşmede mülteci tanımı şu şekilde yer alır:

> Mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir.

Cenevre Sözleşmesi, 1951 yılından önce ve sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar sonucu ülkesini terk eden kişileri kapsar. Ancak zamanla coğrafi sorumluluk Avrupa'nın ötesine geçer ve küresel bir anlayış kazanır. 1967'de imzalanan New York Protokolü ile Cenevre Sözleşmesi'ndeki yer ve tarih sınırlaması ortadan kaldırılarak tanıma uygun tüm kişilerin mülteci sayılması hükmü getirilir. Bu durumu kaçınılmaz kılan olayların başında Soğuk Savaş'ın başlaması gelir. Cenevre Sözleşmesi'nin en temel hükmü, sığınmacıların korunup geri gönderilmemesi kuralıdır. Sözleşme ile ayrıca mültecilerin hukuki statüleri, çalışma koşulları, mültecilere sunulacak sosyal hizmetler ve idari önlemler tanımlanır. Mültecilerin sığındıkları ülkede ücretli bir işte çalışma, dernek ve sendikalara katılma, menkul ve gayrimenkul edinme veya kiralama, adli yardım alma, mahkemelere başvuruda bulunma, dini vecibelerini yerine getirme, temel eğitimden yararlanma, sosyal yardım ve aile yardımı alma, sosyal güvenlikten yararlanma gibi haklarının ülke vatandaşları ile eşit koşullarda olması beklenir. Sözleşme'de tüm bu hakların üye ülkelerin kendi iç hukukları ölçüsünde sağlanacağı da belirtilmiştir.

BMMYK tarafından organize edilen üç tip mülteci koruma çözümü bulunur. Bunlar kişilerin ilk yerleştikleri ülkede kalıcı statüye geçirilmesi, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmesi (*resettlement*) veya teh-

dit unsurlarının ortadan kalkması ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi halinde ülkelerine geri dönüşlerinin sağlanmasıdır (Stein, 1986; Ferris, 1998). Üçüncü ülkeye yerleştirme, mülteci gruplarının acilen en kolay şekilde sığınabildikleri en yakın ülkeden daha az oranda mülteci nüfusu barındıran (Ferris, 1998) ve görece daha iyi iş ve maddi imkânlar sunan (Desbarats 1985) başka ülkelere yerleştirilmesidir. Genellikle üçüncü ülkeye yerleşme talebi ve eğilimi, batılı ülkelere doğru yaşanır. Ancak bu çözüm çok nadiren uygulanabilir. Hein (1993), İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren yaşanan zorunlu göçlerde, mültecilerin yeniden yerleştirilmesi yönteminin en az başvurulan yöntem olduğunu ortaya koyar. Zorunlu göçler ilk sığınma yerleri olan komşu ülkeler ile sınırlı kalırken, daha iyi fırsatlar sunan ülkelere tekrar göç etme şansını çok küçük bir azınlık elde eder.

BM tarafından yetkilendirilmiş olan BMMYK hükümetler, bölgesel örgütler ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği içerisindedir. Görevleri arasında dünya çapında mültecileri korumak ve sorunlarını çözmek için yapılan faaliyetleri düzenlemek ve liderlik etmek yer alır. Ayrıca mülteci hareketlerinin tarihsel olarak izlenmesi, ülkelere ve göç kategorilerine göre veri tutulması, bu verilerin paylaşılması ve çeşitli politika önerileri için yönlendirici dokümanlar üretilmesi de BMMYK'nın gerçekleştirdiği iş ve işlemlerdendir. BMMYK liderliğinde mültecilere yönelik uluslararası bağlayıcı bir hukuk sistemi oluşturulmasına karşın, her ülke kendisine yapılan başvuruları kendi değerlendirir ve mülteci kabul etme oranlarını belirleyip sınırlandırmakta özgürdür (Ferris, 1998).

1990'lı yıllardan itibaren BMMYK'nın yanı sıra mülteci politikalarında önemli bir aktör olarak sivil toplum örgütleri de insani acil durumlarda giderek daha önemli roller almaya başlar (Betts, Loescher ve Milner, 2017). Mülteci haklarının korunması, yasal işlemlerin yürütülmesi, yardımların toplanıp dağıtımının organize edilmesi konularında çalışan çok sayıda ve ölçekte sivil toplum kuruluşu bulunur. Uzun yıllar mülteci politikasının temelini sadece acil durumla başa çıkmak ve mültecileri ev sahibi nüfustan fiziksel olarak ayrışmış kamp yerleşimlerinde tutmak oluşturmuştur (Betts ve Collier, 2017). Bu yaklaşım bugünün mülteci sorunu için geleneksel bir

tutum olarak değerlendirilse bile, dünyanın birçok yerinde halen yoğun mülteci kampları bulunur. Kamplar, genellikle şehir merkezlerinden uzak banliyö veya kırsal yerleşimlere inşa edilir. Mültecilerin kamplara yerleştirilmesinde sosyal ve mekânsal bütünleşmenin tercih edilmemesi etkilidir (Diken, 2004). Bir taraftan da mülteciliğin geçici olduğu hâkim yargısı ve sığınmacıların nasıl olsa bir gün evlerine dönecekleri kabulü, kamp alanlarında yaşamaları gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak tarihe bakıldığında mülteci hareketlerinin çoğunun geçici olmadığı görülür (Van Damme, 1995).

Günümüzde dünya çapında kentlerde yaşayan mülteci oranı oldukça arttı. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2018 senesi verilerine göre dünyadaki mülteci nüfusunun %55'i kentlerde yaşıyor.[5] Bu doğrultuda "kent mültecileri" tanımı (*urban refugees*) 1997'de BMMYK tarafından kamp yerleşimleri yerine kentlerde yaşayan mülteciler olarak yapılmıştır. Mültecilerin kamp alanları yerine kentlerde yaşamayı tercih etmesinin arkasındaki temel motivasyon, normal bir yaşam sürdürebilme ve hayatını yeniden sosyal ve ekonomik anlamda kurgulayabilmek için daha çok fırsatla karşılaşabilme talebidir (Fábos ve Kibreab, 2007). Ancak diğer yandan kentlerde yaşayan mülteciler pek çok sorun ve tehditle de karşı karşıya kalır.

Kent Mültecilerinin Karşılaştığı Temel Sorunlar

Kent mültecilerinin sorunlarına odaklanmadan önce, genel olarak tüm mültecilerin karşılaştıkları sorunların zeminini yaratan bazı temel olgulara değineceğim. Mültecilik, birey ve grupların zorunlu hallerden dolayı ülkesinden ayrılarak bir başka ülkeye sığınmasıdır. Ülke yönetimlerinin yanı sıra bu süreci yönlendiren en önemli uluslararası aktörlerin başında Birleşmiş Milletler bünyesindeki Mülteci Yüksek Komiserliği gelir. Ancak pratikte mülteci koruması, çok daha fazla aktörün dâhil olduğu, dönemsel olarak sürekli değişen politika, yasa ve uygulamalardan etkilenen karmaşık bir olgudur.

---

[5] https://www.unhcr.org/globaltrends2018/, Erişim: 06.05.2020

Politik ortam ve ilişkilerden doğrudan etkilenmesi, mültecilik meselesinin temel insan hakları çerçevesinde ele alınmasını güçleştirebiliyor (Goodwin-Gill, 2001). Ülke içi, ülkeler arası veya ülkeler ve BMMYK arasında ortaya çıkan bazı çelişkiler, çözümsüz kısır döngüler yaratabiliyor.

Modern dünyanın şu ana kadarki en yaygın örgütsel yapısı ulus-devletlerdir. Ulus-devletler öncesi geleneksel ülke yapılanmalarındaki geçirgen hudutların yerini, bugün katı sınırlar almıştır (Giddens, 2008). Zaman içerisinde devletler, tekil veya bazı birlikler halinde çeşitli sınır politikaları geliştirdiler. Bir yandan ülkeler arası hareketlilik hiç olmadığı kadar artıyor olsa da mülteci hareketleri bakımından ülke sınırları, aynı içerik ve anlamı taşımıyor. Günümüzün modern devletleri, nesnel anlamda bir devlet gücünü, coğrafi bakımdan bir devlet sahasını ve sosyal açıdan bir halkı tanımlar. Ulus-devlet halkları ortak köken, dil, kültür ve tarihe sahip soy topluluklarıdır. Belirgin bir ulus olarak oluşmamış ABD gibi devletlerde ise, çoğunluk kültürü içerisinde kök salan davranış kalıplarının herkesçe benimsenmesi, ulus devletler ile benzer bir ortaklık yaratımı sağlıyor (Habermas, 2015). Kısacası günümüzün devlet yapılarında "içeridekiler" ve "dışarıdakiler" net olarak tanımlı haldedir. Bu tanım, yazılı olarak (yasal boyutta) vatandaşlık statüsü ile yazısız olarak ise (toplumsal boyutta) bir ulusa ait olma düşüncesi ve paylaşılan ortaklıklar çerçevesinde karşılık buluyor. Devlet sınırları içinde kalan sahanın ve bu sahada bulunan insanların türdeş bir bütün olduğu varsayımı, mültecilere hoşgörü ile yaklaşılmasının önündeki en önemli engellerden biridir (Gürpınar, 2018).

Ülke yönetimlerinin ve politik liderlerin mülteci karşıtı tutumları, mültecileri ülkeye kabul etme yanlısı olmama veya ülkeye kabul edilen mültecilere karşı sorumluluklarını tam anlamıyla yerine getirmeme biçiminde somutlaşıyor. Politikacılar, mülteci yanlısı olmayan politikalarını ekonomik ve toplumsal sebeplerle temellendirmeye eğilimlidirler. Özellikle "ülke güvenliğinin tehdit ediliyor olduğu" gerekçesi hâkim bir söylemdir. Günümüz batılı devletleri bu söylemi daha çok benimsiyor ve güvenlikleştirme uygulamaları gittikçe daha sıkı hale getiriliyor (Betts v.d, 2017). Baskın güvenlik ideolojileri, güvensizlik fobisini topluma da aşılıyor ve anti-sosyal bir

tehdide davetiye çıkarıyor (Stavrides, 2010). Örneğin İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya gibi ülkelerdeki etkili birçok siyasi parti, 1990'lardan itibaren artan şekilde mültecilerin Avrupa toplumu için bir tehdit olduğunu açıkça dile getirmekten çekinmiyor (Marfleet, 2006).

Özellikle büyük mülteci dalgaları yaratan olayların yaşandığı dönemlerde ülkelerin göçmen karşıtı söylem ve uygulamaları da artış gösteriyor. Suriye göçünün yoğun olarak yaşandığı 2015 senesinde yaşanan birkaç örnek de bunu kanıtlar niteliktedir. Yapılan bir araştırma, Avrupalıların yaklaşık %40'ının AB'nin karşı karşıya olduğu en büyük sorunun göçmenler olduğunu düşündüğünü ortaya koydu.[6] Macaristan Başbakanı Orban, "bütün teröristlerin göçmen olduğuna" ilişkin bir konuşma[7] yaptı. Danimarka'da mültecilerin Danimarka'ya gitmemeleri gerektiği yönünde uyarılar gazetelerde Arapça dilinde basıldı (Gammeltoft-Hansen, 2017). Sosyal medyada "mülteciler istenmiyor" (*refugees not welcome*) kampanyaları düzenlendi. Mülteci karşıtı tutum yasalara da yansıdığında, mültecilere tanınan haklar, ülke vatandaşlarına tanınanlardan farklılaşıyor. Bu durum bir yönüyle de temel insan haklarına erişimde önce bir ülkenin vatandaşı olma şartı konması anlamına geliyor (Gürpınar, 2018). Mülteciler, ülke vatandaşlarından farklı olarak seyahat kısıtlaması, sosyal konuta erişememe, farklı vergi uygulamalarına tabi olma gibi sorunlarla karşılaşabiliyor. Örneğin Avusturya, Danimarka, Almanya ve İngiltere gibi birçok ülke hizmetler üzerinde baskı oluşturdukları ve yerel halk ile gerilim yaşandığı gerekçeleriyle sığınmacıları ülke genelindeki şehirlere dağıtan planlar uyguluyor. Çok kısıtlı seçenek sunulan sığınmacıların yer seçimi özgürlükleri kısıtlanmış oluyor (Boswell, 2010). Bir diğer örnekte ABD, 1980'lerde yaptığı mevzuat değişiklikleri sonrası sığınma talebinde bulunan kişilere ülkesinde zulme uğradığını kanıtlama zorunluluğu getirdi. Böylece birçok insanın ülkedeki statüsü belirsiz hale geldi (Mayadas and Elliott, 1992).

---

[6] https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/dec/11/the-media-needs-to-tell-the-truth-on-migration-not-peddle-myths

[7] https://www.politico.eu/article/viktor-orban-interview-terrorists-migrants-eu-russia-putin-borders-schengen/

Politikacıların ülkedeki güvensizlik, yetersiz iş imkânları, sosyal hizmetlere kısıtlı erişim, vb. gibi sorunları kısa yoldan mültecilerin omuzlarına yükledikleri söylemlere de sıkça rastlanıyor. Mülteci karşıtlığı kozu ile politikacılar hem mevcut sorunlar üzerindeki sorumluluklarından kaçmış, hem de toplumda karşılık bularak yerlerini sağlamlaştırmış oluyor. Sonuçta günümüz yönetim tekniğini şekillendiren en önemli olgulardan biri haline gelen "güvenlikleştirme" de meşruiyet kazanmış oluyor. Bir yandan bireylere sürekli olarak güvensizlik tehdidi ile karşı karşıya olduğu hissi dayatılırken, diğer yandan mülteciler henüz gerçekleşmemiş suçların aksesuarları olarak gösteriliyor (Bauman, 2018). Cenevre Sözleşmesi ve ek protokolleri, sığınma hakkı ve mültecilerin diğer temel hak ve özgürlüklerini uluslararası boyutta güvence altına almak ve ülkeleri keyfi uygulamalardan uzaklaştırmak için var. Ancak tüm ülkelerin sözleşmeye taraf olmamasının yanı sıra, bazı ülkeler sözleşme maddelerini tam anlamıyla yerine getirmekten uzak.

Uluslararası bağımsız bir kurum olarak BMMYK, taraf ülkeler ile kayıt, koruma, kapasite geliştirme, politika üretme gibi konularda iş birlikleri oluşturuyor. BMMYK, kuruluş tarihi olan II. Dünya Savaşı sonrası dönemden itibaren küresel ölçekte mülteci hareketlerini düzenlemek ve mültecilerin haklarını korumak adına birçok başarılı uygulamaya imza attı. Ancak BMMYK da diğer bütün uluslararası insani yardım kurumları gibi politika ikilemleri ile karşı karşıya kalabiliyor. Bu ikilemlerin çoğu, çelişen normlar arasında seçim yapmak zorunda olmanın sonucudur. Yapılan seçimler ise normlardan birinin diğeri pahasına uygulanması şeklinde gerçekleşiyor. Burada söz edilen çelişkiler büyük oranda mülteci koruması konusundaki evrensel etik ve normlar ile hükümetlerin ulusal çıkarlarını koruma politikaları arasında yaşanıyor (Weiner, 1998). BMMYK'nın da bu çelişkilere karşı farklı dönemlerde farklı konum aldığı görülebiliyor. Goodwin-Gill (2001), kurulmuş olan uluslararası sistemin çalışıp çalışmadığı ve mültecilere tam manasıyla koruma sağlanıp sağlanmadığı sorularını yöneltiyor. Yazara göre 1980'e kadar bu soruyu olumlu yanıtlamak mümkün gözükürken, 1980'den sonra küçük çaplı başarılara rağmen cevap olumsuzdur.

1980'lerde ekonomik durgunluk ve batıda yeni muhafazakâr hükümetlerin yükselişi söz konusu oldu. Bu dönemde ayrıca soğuk savaş şiddetlendi, Afrika, Asya ve Ortadoğu'da siyasi krizler ve silahlı çatışmalar baş gösterdi, iç çatışmalar giderek küresel bir hal almaya başladı. Üçüncü dünyadan sığınma taleplerinin hızlı bir şekilde artmaya başlaması da mülteci politikasının dönüşümünde etkili oldu. Öncesinde "konuksever" olan ülke içi sığınma ve mülteci politikaları yerini düşmanca tutumlara, güvenlik riski algısına, kaçak yabancılar sorununa, yerel ekonomi ve diğer ülke kaynakları üzerinde baskı yaratıldığı fikrine bırakmaya başladı. Bu dönemde ülkelerin genel yaklaşımı, sığınmacıların izole kamp alanlarında tutulması gerektiği yönündeydi. BMMYK da paralel şekilde mülteciler için uyguladığı üç temel çözüm arasından "eve geri dönüş" protokolünü ilk sıraya koyuyordu. Hedef ülke politikalarını destekleyen bu tutum BMMYK'yı "mültecilerin kendi ülkelerindeki tehdit unsurlarının ortadan kalkmadan geri gönderilmemesi gerekliliği" ilkesiyle çelişki oluşturdu (Betts v.d, 2017). BMMYK için mülteci politikası konusundaki evrensel normlara bağlı kalmak, hükümetleri ve özel organları da bu normlara uymaya ikna etme sorumluluğu bakımından oldukça önemlidir (Weiner, 1998). Ancak BMMYK, koordinasyon ve liderlik görevinde ülke politikalarını çoğu zaman aşamıyor.

BMMYK özelinde bir diğer çelişki, kurumun mültecilere uyguladığı çözümlerden olan üçüncü ülkeye yerleştirme (*resettlement*) konusunda açığa çıkıyor. Bu çözümün uygulanışı aynı zamanda mülteciler için küresel ölçekte sorumluluk paylaşımına işaret ediyor. 1950'lerde geliştirilen sorumluluk paylaşımı sistemine göre tüm ülkeler, gelir ve nüfuslarına göre mülteci kabulü yapacak, böylece hem ülkeler arasındaki eşitsizlikler azaltılacak hem de mülteci koruması güçlendirilecektir (Suhrke, 1998). Ancak kurumun belirttiği üzere, her yıl mültecilerin %1'inden daha azı üçüncü ülkelere yeniden yerleştirilme şansı bulabiliyor.[8] Çok az ülke yeniden yerleşim sistemine dâhil oluyor ve sistemde yer alan ülkeler ise küresel mülteci sayılarından bağımsız oldukça düşük kabul kotaları belirli-

[8] https://www.unhcr.org/partnership-resettlement.html

yor. Hatta batılı devletlerin birçoğu sınırlardan olası "yasadışı" geçişlere karşı önlemlerini artırıyor. Bu tartışma Trump dönemi Amerika'sı örneğinde olduğu gibi sınırlara örülen duvarlarla cisimleşiyor.[9]

Birbirine bağlı ve ilişkisel bir dünyada yaşadığımız için sistemin belli bir yerinde bir sorun olduğunda, bu sorundan dünyanın geri kalanı da sorumluluk hissetmek zorundadır. Ancak yaşanan her olayda devletler harekete geçmek ve ilk adımı atmak için sürekli birbirini bekliyor. Özellikle batılı devletler, mülteciliğin fiziksel olarak kaynak ülkelere komşu devletler ile sınırlı kalmasını talep ediyor. Kabul edilecek sınırlı sayıdaki mülteciye yoğun seçicilik şartları uyguluyor ve sorumluluk paylaşımına en iyi ihtimalle finansal destek yoluyla dâhil oluyor (Betts ve Collier, 2017). Bu noktaya kadar küresel boyuttaki organizasyon eksiklikleri, eşitsiz sorumluluk paylaşımı, ülke yönetimlerinin mülteci karşıtı tutumları ve ulus-devletlerin sıkı sınır koruma politikaları mülteci koruması alanındaki temel sorunlar olarak öne çıkıyor. Bu sorunları tüm sığınmacı ve mültecilerin daha genel sorunları olarak kabul edebiliriz. Aşağıda kent mültecilerinin sorunlarına odaklanacağım. Problem alanlarını barınma, çalışma, kentsel hizmetler ve sosyo-mekânsal etkileşimler başlıkları altında inceleyeceğim.

Barınma Konusunda Yaşanan Sorunlar

Barınma konusu, mültecilerin kentlerde karşılaştığı en temel sorunların başında geliyor. Farklı ülke örneklerinde mülteciler, kentlere devlet tarafından yerleştirilebilir veya kendi olanaklarıyla yerleşir. İlk sığınılan ülkeler ile yeniden yerleştirme (*resettlement*) ülkeleri bu noktada ayrışabiliyor. Çünkü ilk sığınma ülkeleri kısa bir sürede ani ve büyük sınır geçişleri ile karşılaşıyorken, yeniden yerleştirme ülkeleri kendi yasal süreçlerine uygun şekilde ve kendi belirledikleri kotalara uygun sayıda mülteci kabulü yapıyor. Sonuç olarak, ilkinde sistematik davranmanın çok mümkün olmaması nedeniyle mülteciler kendi barınma stratejilerini kendileri geliştirmek

[9] https://www.bbc.com/news/world-us-canada-51307868

zorunda kalabiliyor. İkinci yöntemde ise (özellikle küresel kuzey ülkelerinde), devlet yetkililerinin denetiminde yerleşim sağlanıyor. Her iki sürecin mültecileri etkileyen sonuçları bulunuyor. Aşağıda farklı ülkeler üzerinden mültecilerin şehirlere yerleşme/ yerleştirilme süreçlerine ilişkin örneklere yer vereceğim.

1979 yılında Afganistan'daki Sovyet işgali sırasında çok sayıda Afganistanlı, komşu ülkeleri olan İran ve Pakistan'a sığındı. Pakistan, Cenevre Sözleşmesinin tarafı olmayan ve belirtilen dönemde ekonomisi çok da gelişmiş olmayan bir devlettir. Hükümet hem insani yönden hem de kültürel, etnik ve dini ortaklıklar temelinde Afganistan'dan gelen gruplara geçici sığınma hakkı tanıdı. 5 yıl içinde Pakistan'daki mülteci sayısı 2,5 milyonu geçti. Başlangıçta sınır bölgelerinde yerleşen sığınmacıları hükümet zamanla ülkenin iç bölgelerine yönlendirmeye başladı. İç bölgeler yine şehir merkezlerinden ziyade kırsal nitelikli boş alanlardı. Bu yönlendirme, sadece kendilerine gösterilen yerlerde yerleşen sığınmacılara yardım yapılması şeklinde yaptırımlarla uygulamaya geçirilmeye çalışıldı. Afgan mülteciler, çöl benzeri alanlarda devlete ait araziler üzerinde barınaklar inşa ederek köyler kurdular. Bu köyler bir nevi mülteci kampı mantığına sahip, yerel nüfustan kopuk ve izoleydi. Kendi sosyal birimleri ve çarşısı bulunan bu yerleşimler zayıf koşullara sahipti. Sonuç olarak yardımlardan yararlanamama pahasına da olsa mülteciler şehir merkezlerine yöneldi (Centlivres ve Centlivres-Demont, 1988).

İran'a da 1979 sonrası 2,6 milyon Afgan mülteci sığındı. İran Pakistan'ın aksine Cenevre sözleşmesinin tarafı olan bir ülkedir. BMMYK'dan sınırlı finansal destek alabilen İran, İsviçre Kalkınma Akademisi (*Swiss Academy for Development*) ile iş birliğinde Afgan mülteciler için bir proje geliştirdi. Proje, Afgan mültecilerin kendi yerleşimlerini kurmalarını ve ev, fabrika gibi yapılar inşa etmelerini sağlamak için finansal destek içeriyordu (Rajaee, 2000). İran'da Afgan mülteciler "mavi kart" adı verilen bir kimlik belgesi ile kaydedilerek kamp yerine kent çeperlerine yerleşebilmeleri için serbest bırakıldı. Bu dönemde Afgan mülteci nüfusun %10'undan azının kamp türü yerleşmelerde yaşadığı belirtilmiştir. Ancak ülkenin 15 şehrine Afganların girişi yasaklanmıştı ve mavi kartları ile kayıtlı

oldukları şehirden başka bir şehre gitmek için izin almaları ve para ödemeleri gerekiyordu. Teoride kayıtlı mülteciler ücretsiz eğitime erişim, sağlık hizmetleri ve istihdam da dâhil olmak üzere yaygın sosyal yardımlardan yararlanabileceklerdi. 1980'li yıllarda çıkan İran-Irak savaşı nedeniyle İran'da yaşayan Afgan mültecilere ilişkin sosyolojik veya etnografik araştırma bulunmuyordu. Ancak uluslararası raporlarda bir dizi Afgan yerleşiminde yaygın yoksulluk, yetersiz beslenme ve ciddi sağlık sorunlarının gözlemlenebildiği bildirilmişti. 1990'lara gelindiğinde ise mülteciler için geri dönüş programı kurgulandı. Yasal olarak ikamet etme ve sosyal yardımlardan yararlanma hakkı tanıyan mavi kartlara el konmaya başlandı. Hatta mülteciler ülkelerine geri dönmeleri konusunda kolluk kuvvetlerinin çeşitli tacizlerine uğradılar (Adelkhah ve Olszewska, 2007).

Afganistan'a Sovyet işgali sonrası zorunlu göçe zorlanan nüfusun Pakistan ve İran'da yaşadığı deneyim, ilk yerleşim ülke örneği olarak verilebilir. Buna ek olarak yeniden yerleştirme kapsamında mülteci kabulü yapan ülkelerin barınma politika ve uygulamalarından da örnekler verilebilir. Örneğin Phillips (2006), İngiltere'de mültecilerin barınma hakkına erişimi üzerine yaptığı araştırmada, ülkede tarihsel olarak değişen yasal düzenlemelere dikkat çekti. 1990'lara kadar mülteci ve sığınmacılar, ihtiyaç sahibi ülke vatandaşları ile aynı sosyal konut haklarına sahipken, 90'lardan sonra sığınmacılara sürekli barınma sağlanması yükümlülüğü kaldırıldı. Sığınmacıların sosyal konut hakları giderek kısıtlanmaya başladı. Mülteci statüsü verilen bir kişi ülkenin tanımlı 12 bölgesine eşit dağılım yapılmak üzere herhangi bir yerde ve konut seçeneği sunulmaksızın yerleştiriliyordu. Söz konusu sığınmacı yerleşim bölgeleri, yoksul ve pek çok sorunu bulunan ayrışmış sosyal konut alanları yarattı. Belirtilen 12 bölgenin arasında Londra kenti bulunmamasına rağmen, 2005 yılında ülkedeki sığınmacıların %71'i Londra'da yaşıyordu. Bu durum, sığınmacıların çoğunluğunun dağıtım bölgelerinde barınmayı tercih etmediklerini gösteriyordu. Sosyal konutların tercih edilmemesinin en temel gerekçesi ise kendilerini izole edilmiş hissetmeleriydi. Londra'da ise evsizlerin büyük bölümü

göçmenlerdir ve evi olanların ise yaşam koşulları zayıf ve hareketlilikleri yüksektir. Ayrıca evsizlik riski her zaman yakınlarda bir yerdedir (Phillips, 2006).

Beer ve Foley (2003), Avustralya'ya giden mültecilerin barınma stratejileri üzerine yaptıkları araştırma kapsamında toplu konutlarda veya özel kiralık konutlarda yaşayan göçmenler ile görüşmeler yapmıştı. Sonuçta yazarlar mültecilerin barınma konusunda yaşadıkları sorunları ortaya koydu. Yüksek kiralar, konutların izole konumu, aşırı kalabalık, emlakçı ve ev sahibi gibi kişilerle yaşanan anlaşmazlıklar temel sorunlar olarak ortaya çıktı. Ayrıca görüşme yapılan grupların oldukça mobil olduğu görüldü. İlk yılda ortalama 3 kez taşınan aileler bulunuyordu. Carter ve Osborne'un (2009) Kanada'nın Winnipeg kentinde yaptıkları araştırmada ise mültecilerin barınma konusunda yaşadıkları sorunların başında kendilerine uygulanan ayrımcılık ve sömürü ön plana çıktı. Ayrıca benzer şekilde birden çok ailenin bir arada yaşaması nedeniyle kalabalık konutlar, ödeme güçlükleri ve ev arama sürecinin zorlukları da araştırmanın bulguları arasında yer aldı. Andersson (1998) ise İsveç'teki mültecilerin sosyo-mekânsal deneyimlerini incelediği çalışmasında barınma konusunda bulguları ortaya koydu. İsveç'te de İngiltere'de olduğu gibi sığınmacılar devlet kontrolünde ülkenin farklı bölgelerine dağıtılıyordu. 18 aylık bir süreye tekabül eden kabul programı süresi bittiğinde göçmenler, yerleştirildikleri konuttan ayrılmakta özgür hale geliyordu. Başta kırsal bölgelere yerleşenler olmak üzere büyük çoğunluğun kendisine gösterilen konuttan ayrılma eğiliminde olduğu görüldü. Çünkü etnik ayrışma sonucu mekânsal yoğunlaşma bölgeleri oluşuyor ve bu alanlarda yaşayan kişiler mekânsal damgalanmaya maruz kaldı.

Poppe (2013), Amerika Birleşik Devletleri'ne üçüncü ülkeye yerleştirme kapsamında Burma ve Afrika'dan gelen mültecilerin barınmaları konusunda bir araştırma gerçekleştirdi. Yeniden yerleştirilecek olan mülteciler, ABD yetkilileri tarafından mülteci kamplarından seçiliyor ve ülkenin çeşitli bölgelerine yerleştiriliyordu. Geçmişte gelen mültecilerin çoğu büyük şehirlere yerleştiriliyorken son yıllarda küçük ve orta ölçekli kentlere yerleştirilmeye başlanmıştı.

Bu kapsamda Buffalo kenti de son zamanlarda artan mülteci nüfusuna sahip olduğu için araştırma bu kentte yürütüldü. Yeniden yerleştirme ofisi, mültecilere ülkeye geldikleri ilk birkaç ayda kira ve diğer harcamaları için ödeme yapıyordu. Ayrıca mültecilerin kiralayacakları ev de yine ofis yetkilileri tarafından belirleniyordu. Mülteciler için ayrılan aylık ödemelerin düşük oluşu, konut seçiminde de düşük maliyetli, düşük istihdam düzeyine sahip ve düşük kaliteli mahalle alanlarına yönelimi zorunlu kılıyordu. Poppe (2013), yeniden yerleştirme ofisi yetkililerinin mültecilerin yerleştirilmesi sırasında düşük kiralı konut bölgelerini seçmesinin yanı sıra; aynı etnik kökenden mültecilerin birbirlerine yakın olabilecekleri şekilde mahallelere yerleştirildiğini belirtti. Sonuçta Buffalo şehrinde Burma ve Afrikalı mültecilerin yoğun olarak yaşadığı ayrışmış yerleşimler oluştu. Mülteciler ile gerçekleştirilen görüşmelerde, bu mahallelerin Buffalo yerel halkı tarafından olumsuz algılandığı tespit edildi. Ayrıca, mültecilerin büyük bölümünün bu ilk yerleşim yerlerinden ayrıldıkları da çalışmanın bir diğer önemli bulgusuydu.

Görüldüğü gibi barınma konusunda mültecilere konut sunumu yapılmış olsa da olmasa da zayıf koşullara sahip, kentten kopuk ve izole yerleşim alanları oluşuyor. Ayrıca mültecilerin yer seçiminde ülke vatandaşları ile eşit koşullara sahip olmaması, kiraların yükselmesi, sık taşınma ve mobil olma hali ve en son noktada evsizlik karşılaşılan sorunların başında geliyor. Barınma konusu insan hayatındaki en temel bileşen oluşu ile günlük yaşamdaki diğer tüm süreçleri de doğrudan etkiliyor.

İstihdam Konusunda Yaşanan Sorunlar

Colic-Peisker ve Tilbury (2006), Batı Avustralya'daki üç mülteci grubunun (eski Yugoslavlar, siyahi Afrikalılar ve Orta Doğu'dan gelenler) çalışma hayatları üzerine bir inceleme yaptı. Araştırma kapsamında mültecilerin temizlik hizmetleri, yaşlı bakımı, et işleme, taksi şoförlüğü, güvenlik görevliliği ve inşaat işçiliği gibi yerel halkın kaçındığı düşük statülü ve düşük ücretli işlerde çalıştıkları tespit edildi. "İkincil işgücü piyasası" olarak kategorize edilen bu işlerde çalışmanın yanı sıra, enformel sektörde çalışan veya işsiz olan önemli sayıda mülteci bulunuyordu. Mültecilerin iş piyasalarında

karşılaştıkları en önemli sorunlar, işverenlerin ırk ve kültürel farklılıklarına dayalı ayrımcılığı, iş aramada yardımcı olabilecek genel sosyal ağların eksikliği ve mesleki statü kaybıydı. Beşerî sermayelerine bakılmaksızın en alt işlere tahsis edilen mültecilerin yüksek vasıflı olanları da sorunlardan eşit derecede etkileniyordu. Giderek daha fazla mobilize olan küresel işgücü piyasalarında mülteciler, düzensiz, düşük statülü, zor, sağlıksız, güvensiz ve sömürücü işlere hapsoluyorlardı. Etnik köken ve sınıfsal aidiyet, işgücü piyasaları söz konusu olduğunda üst üste biniyordu. Zamanla güçlenen mülteci gruplar olması halinde, açılan bu pozisyonları yeni dezavantajlı gruplar dolduruyordu.

Kanada'ya yeniden yerleştirme kapsamında gelmiş mültecilerin istihdamını araştıran Lamba (2003), devlet kurumları, yapısal kısıtlamalar ve sermaye güçlerinin mülteci istihdamını etkilediğini tespit etti. Kurumsal ve yapısal engeller ile sermaye güçlerinin taleplerinden oluşan kombinasyon sonucu mültecilerin önemli bir kısmı, işgücü piyasalarında kısıtlanıp sömürülüyordu. İş arama sorunlarıyla başa çıkabilmek için mülteciler, aile/akraba ve etnik grup ağlarını kaynak olarak kullanıyordu. Aslında "hayatta kalma stratejileri" olarak işlev gören bu ağlar, kariyer geliştirme ve ilerleme fırsatları bakımından çok kısıtlı kapasiteye sahipti. Hatta bağlı olunan bu ağlar, çoğu zaman mültecilerin mesleki anlamda aşağı yönlü hareketine neden oldu. Sonuç olarak mültecilerin beşerî ve sosyal sermayelerinin Kanada işgücü piyasasında çok az değeri olduğu tespit edildi (Lamba, 2003). Jackson ve Bauder de (2013) senelerce uzayabilen mülteci statüsü bekleyiş sürecindeki sığınmacıların güvencesiz işgücü ordusuna dönüştüğüne dikkat çekti. Sığınmacı ve mülteciler istenmeyen, kısa vadeli, tehlikeli ve zorlu işlerde ertesi gün çalışmaya devam edip edemeyeceğini bilmeden çalışıyordu.

De Vroome ve Tubergen (2010) çalışmalarında, Hollanda'da mülteci istihdamının dezavantajlı konumuna odaklandı. Yazarlar Somali, İran, Afganistan, Irak ve eski Yugoslavya'dan Hollanda'ya göç eden mültecilerin istihdam oranlarını ve mesleki durumlarını inceledi. Mültecilerin beşerî sermayelerini, yani göç öncesi sahip oldukları eğitim, mesleki beceri ve tecrübelerini yaşadıkları yeni ülkeye aktaramadığı tespit edildi. Dil becerisi, mültecilerin ekonomik

entegrasyonu ile doğrudan ilişkiliydi. Dolayısıyla dil eğitimi ve iş bulma konusunda yardım sunan mülteci programlarının, işgücü piyasasına katılımın artırılmasında olumlu etkileri bulunuyordu. Hollandalılar ile iletişim ve etkileşim halinde olan veya bir sivil toplum kuruluşuna üye olan mültecilerin, "ülkeye özgü" bilgi ve diğer kaynaklara erişimde daha avantajlı oldukları görüldü. Diğer taraftan mülteci kabul merkezlerinde daha uzun süre kalmanın, mültecilerin ekonomik entegrasyonunu olumsuz etkilediği tespit edildi. Son olarak kadın mülteciler, işgücü piyasalarında erkeklere göre daha dezavantajlı konumdaydı (De Vroome ve Tubergen, 2010).

Mültecilerin barınma sorunlarına ilişkin bir önceki bölümde belirtildiği gibi İngiltere; sığınmacıların uygun boş konutların daha çok olduğu, ancak konum olarak dışlanmış mahrumiyet bölgelerine dağıtılması politikasına sahipti. Phillimore ve Goodson'un (2006) çalışması, mültecilerin dağıtımı politikasının aynı zamanda yüksek düzeyde işsizlik ve vasıfsızlaşmaya yol açtığını ortaya koydu. Özellikle ülkede geçirdikleri ilk üç yıllık dönemde mülteciler arasında işsizlik oranlarının yüzde 60 ila 90 arasında değiştiğini aktaran yazarlar, bunu dağıtım bölgelerinin olumsuz koşullarına ve İngiltere'nin mülteci statüsü verilene kadar tüm sığınmacıları işgücü piyasasından dışlamasına bağladı. Mülteciler enformel sektöre yönelerek daha da marjinalleşti ve ve sosyo-ekonomik uyum sağlanamadı. Çünkü işsizlik veya düşük kaliteli işler ile yoksulluk ve sosyal dışlanma arasında yakın bir ilişki bulunur. Phillips'in (2006) ortaya koyduğu sığınmacıların çoğunluğunun dağıtım bölgelerinde barınmayı tercih etmemesi, iş olanaklarının kısıtlılığı ile de ciddi oranda bağlantılıydı. Bloch (2008) ise İngiltere'de ikincil sektörde çalışan mültecilerin işlerinde ilerlemek için çok az fırsat elde edebildiğini, yüksek düzeyde beceriye sahip mültecilerin nitelikleri ile orantılı işlerde çalışamadığını, istihdamda erkekler ve kadınlar arasında büyük farklar bulunduğunu ve mültecilerin iş bulmada gayri resmi akrabalık ve sosyal ağlardan yararlandığını tespit etti.

Sepehrdoust (2013), 1979 sonrası İran'a sığınan Afgan mültecilerin iş piyasalarındaki durumunu araştırdı. Çalışmanın yapıldığı dönemde Birleşmiş Milletler verilerine göre ülkede yaklaşık 920.000 kayıtlı Afgan mülteci yaşıyordu. Ayrıca henüz mültecilik statüsünü

almamış veya kayıtsız olarak yaşayan bir milyondan fazla insanın daha olduğu tahmin ediliyordu. O dönemde İran'daki Afgan mültecilerin yaklaşık %80'i imalat, inşaat ve ticaret sektörlerinde çalışıyordu. Daha spesifik olarak mülteciler kanalizasyon şebekesi, konut ve ulaşım terminali inşası gibi bedensel güce dayalı, zor, tehlikeli ve düşük ücretli işlerde istihdam edildi. Araştırmada belirtilen sektörlerde işverenlerin neden Afgan işçileri tercih ettiğine ilişkin bir anket uygulandı. Afgan işçilerin aynı işteki İran işçilere kıyasla daha sorumlu ve özverili olmaları, kendilerine verilen zor ve tehlikeli işleri yapmaya hazır olmaları ve İranlılara göre daha düşük ücretleri kabul etmeleri işverenler tarafından belirtilen gerekçeler oldu. Sonuç olarak İran ekonomisi, Afgan mülteci işçilerden ciddi oranda faydalandı. Afgan işçilerin yoğun olduğu eyaletler ile az olduğu eyaletler arası yapılan karşılaştırmalar da yaratılan artı değeri ortaya koydu (Sepehrdoust, 2013). Pakistan'daki Afgan mültecilerin de inşaat işçiliği gibi emek yoğun işlerde ve düşük ücretler karşılığında çalışmaları yönünden İran'daki durum ile benzerlik gösterdi (Margesson, 2007).

Campbell (2006) ise Kenya'nın Nairobi kentine yerleşen Somalili mültecilerin oluşturdukları yerel ekonomiyi inceledi. Kent mültecilerinin büyük çoğunluğu, kayıt dışı ekonominin gelişmekte olduğu, yüksek nüfuslu ve düşük gelirli Eastleigh bölgesine yerleşmişti. Halk arasında "Küçük Mogadişu" (Somali'nin başkenti) olarak anılmaya başlayan Eastleigh, Somalili ve diğer Afrikalı mültecilerin zamanla konut bloklarını perakende alışveriş merkezleri ve ticari işletmelere dönüştürmesiyle kendi yerel ekonomisini yarattı. On yıllarca süren uzun siyasi krizler, Nairobi'deki kent mültecilerini kalıcı hale getirdi ve Nairobi'deki konumlarını korudukları sürece mültecilerin yatırımlarını terk ederek ülkelerine dönecekleri öngörülmedi. Ayrıca popüler algının aksine, mülteciler devlete veya vatandaşlara ekonomik anlamda yük olmuyordu. Aksine Eastleigh'deki büyük ölçekli altyapının gelişimi, perakende sektörünün büyümesini sağladı ve hatta Kenyalılara iş olanağı yarattı (Campbell, 2006).

Özetle dünyanın pek çok yerinde mülteciler çalışma konusunda düşük statülü, düşük ücretli, emek-yoğun, güvencesiz, zor ve tehlikeli işlere yönelmek zorunda kalıyor. Ayrıca çalışma hayatında dil

engelinden ve ayrımcı tutumlardan etkileniyor, sahip oldukları vasıfları yeterince kullanamıyor ve son aşamada işsizlikle mücadele ediyor. Bu olumsuzluklarla mücadele edebilmek için mülteciler, kendi sosyal ağlarını ve yerel ekonomilerini üretmeye çalışıyor. Mülteci kadınlar, erkeklere göre daha dezavantajlı konuma itiliyor.

Kentsel Hizmetlere Erişim Konusunda Yaşanan Sorunlar

Barınma ve istihdam kadar eğitim, sağlık, vb. gibi kentsel sosyal hizmetlerden faydalanmak da sığınmacı ve mülteciler için önemli konulardır. Örneğin sağlık, mültecilerin gelişim potansiyellerine ulaşması ve işgücü piyasasına entegre olabilmesinin temel bileşenlerinden biridir. Tersten düşünecek olursak, sağlık hizmetlerine erişim konusu da mültecilerin göç sonrası edindikleri toplumsal konumdan dolaylı olarak etkilenir (Segal ve Mayadas, 2005). Özellikle göç sonrası ilk birkaç yılda mültecilerin fiziksel ve ruhsal sağlık problemleri nedeniyle sağlık hizmetlerinden yararlanma ihtiyacı yüksek düzeydedir. Savaş, hapis, işkence, zorlu göç süreci, tanıdıklarından ayrılma ve yepyeni bir ortama girmiş olma gibi çok çeşitli sebeplerin yarattığı travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, anksiyete, fiziksel yaralanma, vb. gibi sağlık sorunları sıkça baş gösterir (Adair, Nwaneri ve Barnes, 1999). Mülteciler sağlık hizmetlerine yoğun olarak ihtiyaç duymalarına rağmen, bu hizmete erişim ve faydalanma konusunda önemli sorunlarla karşılaşırlar.

Öncelikle kayıtsız olan veya kayıt süreci tamamlanmamış olan sığınmacılar, durumlarının rapor edilmesinden çekindikleri için sağlık hizmetlerinden yararlanmama yolunu seçebilirler. Ya da tam tersine bir hastalık şikâyetleri bulunması üzerine sağlık kuruluşuna gittiklerinde kayıtsız oldukları gerekçesiyle geri çevrilebilirler (Mangrio ve Forss, 2017). Bu konudaki diğer problemler; ülkedeki sağlık sistemi ve mültecilerin bu konudaki haklarına ilişkin bilgilendirme eksiklikleri (Asgary ve Segar, 2011; Wångdahl, Lytsy, Mårtensson ve Westerling, 2015), dil engeli, tercüman ve tercümeden kaynaklanan sorunlar (Bhatia ve Wallace, 2007; Fang, Sixsmith, Lawthom, Mountian ve Shahrin, 2015; O'Donnell, Higgins, Chauhan ve Mullen, 2007); farklı kültürel değerler açısından uygun bir sağlık hizmetine erişememe (Morris, Popper, Rodwell, Brodine ve

Brouwer, 2009; O'Donnell, vd., 2007; Omeri, Lennings ve Raymond, 2006), muayene ve tedavi süreçlerinin kısıtlılığı (Feldmann, Bensing, De Ruijter ve Boeije, 2007; Neale, Ngeow, Skull ve Biggs, 2007) olarak sıralanabilir.

Dil ve iletişim engeli, sağlık hizmetlerine erişimin tüm aşamalarını etkileyebiliyor. Randevu almak ve temel doktor-hasta etkileşiminin yanı sıra mülteci hastaların tıbbi talimatları ve reçeteleri okuma ve anlama yeteneği de sınırlıdır. Dil engeli örneğin, ilaçların yanlış kullanımına ve ek sağlık sorunlarının ortaya çıkmasına yol açabilir. Ayrıca mültecilerin tarama testleri, aşılama, vb. gibi koruyucu hizmetlere erişimini de azaltabilir (Morris, vd., 2009). Aslında yukarıda özetlenen tüm sorun alanları birbirleriyle bağlantılıdır. Sorun nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, sağlık hizmeti deneyimi olumsuz olarak algılanıp mültecilerde yabancılaşma ve güvensizlik duygularını tetiklerse, gelecekte sağlık hizmetine erişim konusunda daha isteksiz olma eğilimi yaratır. Bu da mültecileri sağlık konusunda daha dezavantajlı ve eşitsiz bir konuma iter (Mangrio ve Forss, 2017). Oysaki sağlık programları ve kuruluşları, mülteci grupların tercüme ihtiyaçlarını ve kültürel gereksinimlerini dikkate almalıdır (Morris, vd., 2009). Sağlık hizmetleri söz konusu olduğunda mültecilerin demografik, kültürel, sosyal ve ekonomik durumları, göç öncesi ve sırasında yaşadıkları, kronik ve akut hastalık örüntüleri, sağlık sorunu ile sağlık kuruluşu arasındaki uygunluk ve yeterlilik iyi tespit edilmelidir (Clinton-Davis ve Fassil, 1992). Ayrıca önyargılı ve dışlayıcı tutumların önüne geçilmelidir.

Eğitim de mültecilerin çeşitli sorunlarla karşılaştığı önemli bir konudur. Mülteci yardımı sisteminde öncelik, mültecilere gıda, tıbbi bakım ve içme suyu gibi fizyolojik ihtiyaçların sağlanmasıdır. Bu tıbbileştirilmiş odak noktası, mültecilerin temel ihtiyaçlarının hızlı bir şekilde giderilmesi anlamına gelir. Ancak eğitimlerine devam edip edememek, mültecilerin uzun vadede ve hayatlarının her boyutunda etki edecektir. Bu nedenle eğitim hizmetine erişimde karşılaşılan sorunlarla mücadele oldukça önemlidir.

Ulus-devletlerde temel eğitim, ortak bir kimlik anlayışı yaratmayı amaçlar. Tüm modern toplumlardaki ortak eğitimin kilit rolü,

kendilerini politik ve ekonomik bir topluluğun üyeleri olarak görebilen modern vatandaşların yaratılmasıdır (Waters ve Leblanc, 2005). "Biz" tanımlamasının yapılması, doğal olarak bir "onlar" tanımlamasını beraberinde getirir. Ulusal eğitim de bu yapının bir bileşenidir ve mültecilerin bu formüldeki yeri çelişki yaratır. Dil seçimi, tarih, cinsiyet, din, vb. gibi "normal" toplumlarda tanımlı ve belirli olan değerler, mülteciler söz konusu olduğunda bulanık hale gelir. Bu sorunun önüne geçilebilmesi için mültecilerin eğitim sistemi genellikle ev sahibi ülke, Birleşmiş Milletler, yardım kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin iş birliğinde planlanır. Yine de çoğunlukla "mülteciler ile" değil, "mülteciler için" kurgulanmış bir eğitim hizmeti ortaya çıkar (Waters ve Leblanc, 2005).

Eğitim hizmeti sunumundan sonra, mülteci çocuk ve gençlerin hangi oranda okullaştırıldığı önem kazanır. Çünkü mültecilere uygun ve güvenebilecekleri bir eğitim hizmeti sunuluyor olsa bile, bu oran düşük kalabilir. Mülteci ailelerin çocuklarını okula gönderememelerinin ilk sebebi ekonomik yetersizliklerdir. Eğitim, kitaplar ve diğer materyaller ücretsiz olsa dahi ikincil masrafların (ulaşım, gıda, harçlık, vb.) karşılanamadığı durumlar sıklıkla ortaya çıkar. Hatta okula gitmek yerine çalışıp aile geçimine katkıda bulunmak zorunda kalan çocuk ve gençlere de sıkça rastlanır. Ek olarak, ekonomik yetersizlik hallerinde özellikle kız çocuklarının eğitimi daha hızlı öncelik olmaktan çıkar (Sinclair, 2001).

Eğitimin sürekliliği de önemli hususlardan biridir. İlköğretimden orta öğretime, oradan da yükseköğretime geçerken mülteciler özelinde bu süreci kesintiye uğrataçak sorunların önüne geçilmelidir. Dryden-Peterson (2010), mültecilerin eğitimi konusunda genelde ilköğretim düzeyindeki temel seviyeye odaklanıldığına, yükseköğrenime erişimin geri planda kaldığına dikkat çeker. Ayrıca, ülkesinde yükseköğrenim görmüş kişilerin bu eğitimden yeni yerleştiği ülkede de faydalanabilmesinin sağlanması gerekir. Hartog ve Zorlu (2009) ile Berman, Girón ve Marroquín'in (2003) çalışmaları, yükseköğrenimde olan mültecilerin eğitimlerine sığınma sonrası devam edemediklerini, yükseköğrenim almış olanların bir bölümünün ise sertifikasyon ve dil engeli gibi nedenlerle eğitimini aldıkları dallarda çalışamadıklarını ortaya koyar.

Eğitim hizmetinin verilmesinde idareciler, öğretmenler, vb. gibi profesyoneller de kilit rollere sahiptir. Sağlık hizmetlerine erişim koşunda belirtildiği gibi, yaşanan olumsuz deneyimler bu hizmetten yararlanmama yolunu seçmekle sonuçlanabilir. Eğitim hayatının yarıda bırakılmasının da kısa ve uzun vadede önemli sonuçları bulunur. Özetle müfredat bakımından uygun, kapasitesi güçlendirilmiş, mekânsal olarak erişilebilir, koordinasyonu sağlanmış eğitim hizmetlerinden mülteci ve sığınmacıların faydalandırılması hayati önemdedir. Kentlerde yaşayan mülteciler sağlık ve eğitim hizmetlerinin yanı sıra sosyal yardımlardan faydalanma (Balgopal, 2000; Sales, 2002) ve kamusal alanları kullanma (Madanipour, 2004; Grabska, 2006) konusunda da sorunlarla karşılaşır. Özetle kentsel hizmetlere erişimde dil engeli, bilgilendirme eksikliği, ücretler ve kültürel farklılıklardan kaynaklı sorunlar bulunur. Son noktada mülteciler bu hizmetlerden faydalanamaz veya faydalanmaya çalışmayı bırakır.

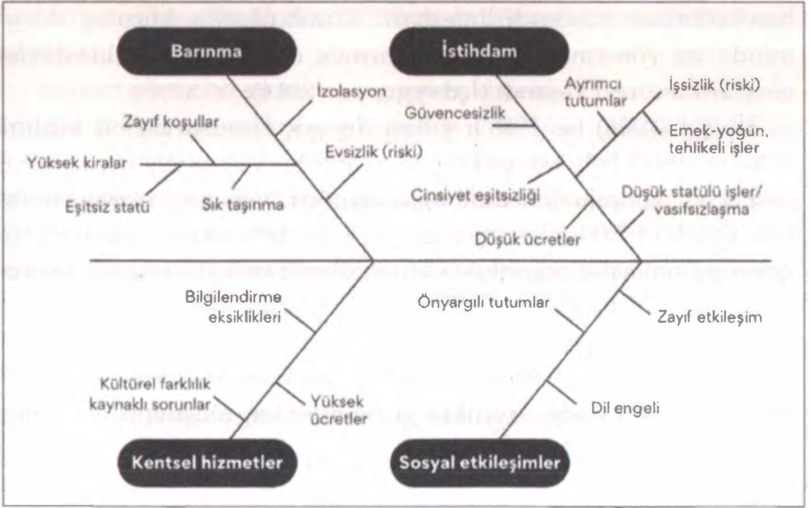
Sosyal Etkileşimlerin Önündeki Engeller

Sosyal etkileşimler, kentteki mekânsal kurgu ile doğrudan bağlantılıdır. Mültecilerin mekânsal olarak dışlanmış kent parçalarında yaşamaları, diğer kentliler ile bir araya gelebilme olasılıklarını ciddi oranda azaltır. Barınma konusundaki sorunların aktarıldığı bölümde de görüldüğü gibi, mülteciler çoğunlukla mekânsal olarak ayrışmış bölgelerde yaşamlarını sürdürür. Sistemli veya kendiliğinden gelişen bu durum, toplumsal dışlanma ile sonuçlanır. Sosyal etkileşimin önündeki diğer engeller ise statü farklılığı, dil bariyeri, ırkçı ve ayrımcı tutumlar olarak sıralanabilir (Taylor, 2004). Ev sahibi ülke halkının mülteci karşıtlığı ve hatta yabancı düşmanlığı (*xenophobia*), sosyal etkileşimi engelleyen önemli bir sorun olarak karşımıza çıkar. Mültecilere yönelik olumsuz tutumlar, ekonomik kaynaklar ve sosyal hizmetler üzerindeki rekabet, hedef ülkenin etnik dengesinin "bozulacağı" korkusu, güvenlik endişesi gibi düşüncelerden kaynaklanır (Getmansky, Sınmazdemir ve Zeitzoff, 2018). Ayrıca özellikle hiyerarşik bir dünya düzenine inanan ve kendi ulus-devletini diğerlerinden üstün olarak gören kişilerin göçmen karşıtlığı, milliyetçilik ve etnosentrizmin yarattığı önyargılardan da

beslenir. Ülkede ekonomik ve politik istikrarsızlık arttıkça göçmen karşıtlığı da yükselir. Dışlayıcı hükümet politikaları ile toplumun duyarlılık seviyesi birbirini etkiler. Siyasi liderlerin eylemlerinin ya da açıklamalarının bir sonucu olarak toplumdaki yabancı düşmanlığı ve nefret suçları tetiklenebilir (Miller, 2018).

Mekânsal yapı sosyal etkileşime uygun olduğunda veya gündelik hayatta farklı sebeplerle karşılaşmalar yaşandığında da ayrımcı tavırlar sergilenmesi, mültecilerin her alanda sosyal olarak dışlanmasına neden olur. Okulda, toplu ulaşımda veya sokakta mülteciler ile etkileşimin reddedilmesi, giderek daha çok ayrışan sosyal yapıları beraberinde getirir. Ayrımcılık politik, kurumsal, toplumsal ve bireysel boyutlarda ayrı ayrı yaşanır ve bu boyutların her biri birbirini etkiler. Örneğin bireyler ve toplum, politik boyutta ayrımcı siyasi söylemin etkisinde kalabilir veya tam tersine politikacılar toplumdaki dışlama ve önyargılardan beslenebilir. Sosyal etkileşimler konusunda mültecilerin mekânsal olarak izole kent parçalarında yaşıyor olmaları en büyük etkendir. Diğer kentliler ile bir araya gelebilme olasılıklarının düşük olması, bu etkileşimlerin kurulamaması anlamına gelir. Bu sorunu yerel nüfusun önyargılı tutumları da kuvvetlendirir. Ayrıca sığınmacı ve göçmenlere farklı statüler verildiğinde, bu koşullardan kaynaklı ayrışmalar da görülebilir.

Kısaca özetlemek gerekirse, kent mültecilerinin barınma konusunda sıklıkla karşılaştığı sorunlar zayıf koşullara sahip, kentten kopuk ve izole yerleşim alanlarında yaşam, ülke vatandaşları ile eşitsiz koşullar, kiraların yükselmesi, sık taşınma, mobil olma hali, evsizlik riskidir. Mülteciler istihdam ve çalışma hayatı konusunda düşük statülü, düşük ücretli, emek-yoğun, güvencesiz, zor ve tehlikeli işlerde, dil engeli, ayrımcı tutumlar, vasıfsızlaşma ve işsizlik riski ile karşılaşır. Ayrıca kadınlar daha dezavantajlı konumdadır. Kentsel hizmetlere erişim konusunda dil engeli, bilgilendirme eksiği, ücretler, kültürel farklılık kaynaklı sorunlar, hizmetlerden faydalanamama veya talep etmeme gibi sorunlar görülür. Sosyo-mekânsal etkileşimlerde ise diğer kentliler ile bir araya gelememe ve etkileşim kuramama, önyargılı tutumlar, farklı statü kaynaklı gruplar arası ayrışmalar ön plana çıkar. Şekil 3, kent mültecilerinin karşılaştığı tüm bu sorunları özetliyor.

Şekil 3:Kent mültecilerinin karşılaştıkları temel sorunlar (ilgili yazından derlendi)

Türkiye'nin Dış Göç Politikası ve Zorunlu Göç Deneyimi

Türkiye, geçmişten günümüze dış göç konusunda yüksek hareketliliğe sahip bir ülke olmuştur (İçduygu ve Aksel, 2012). Bu hareketlilik tarihsel olarak, göç verme oranının yüksek olduğu durumdan göç alma oranının yüksek olduğu duruma doğru geçiş yaşadı (İçduygu ve Kirişci, 2009; Kirişçi, 2003). İçduygu, Erder ve Gençkaya (2014), Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarını, izlenen hâkim göç politikasına göre dönemlere ayırdı. Bu dönemler sırasıyla "yönetmek için karıştırmak", "yönetmek için ayrıştırmak" ve "yönetmek için benzeştirmek" şeklinde tanımlandı. Yönetmek için karıştırmak, Osmanlı Devleti'nde fetih sonrası kazanılan toprakların, verimsiz hale gelen bölgelerin ve güvensiz yerleşimlerin sorunlarını çözebilmek amacıyla devlet kontrollü olarak zorunlu nüfus hareketleri yaptırılmasıydı. Yönetmek için ayrıştırmak, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşanan ulusalcılık sorunları sonucu yerleşimlerde Müslüman çoğunluğun kurulması için nüfus

hareketlerinin yönlendirilmesiydi. Cumhuriyetin kuruluş döneminde ise yönetmek için benzeştirmek olarak anılan ulus-devlet oluşturma süreci yaşandı (İçduygu, vd., 2014).

Kirişçi (2006) ise 1980'li yılları dış göç konusunda bir kırılma noktası olarak belirledi ve bu yıldan önceki dönemde yaşanan göçü "eski göç", sonraki dönemde yaşanan göçü "yeni göç" olarak tanımladı. Çünkü 1980'lerden önce yaşanan olaylar sonucu ülke dışından gelen sığınmacılar çoğunlukla Türk kökenli ve Müslümandı. Bu konudaki önemli bir istisna, II. Dünya Savaşı döneminde Nazi rejiminden kaçarak Türkiye'ye gelen Alman ve Avusturyalı akademisyen ve bilim adamlarıydı (Reisman, 2006). 1980 sonrası alınan dış göçler ise daha çok yabancı uyruklu göçmenlerden oluşuyordu (Deniz, 2014). Türkiye'ye Balkan ülkelerinden göç eden "muhacirler", dış göçlerin ilk evresi olarak kabul edilebilir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra Balkanlar'dan Anadolu'ya göç eden gruplar, kökenleri itibarıyla Türkiye'ye yabancı bir ülkeden göç eden kişiler değil, evine geri dönen vatandaşlar olarak algılandı (Tolay, 2015). 1934 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu'nda bu durumdaki göçmenler, "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olma"[10] özelliğine sahip kişiler olarak anılıyordu.

Balkanlar'dan Anadolu'ya doğru yoğun göç dalgası, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan hemen sonraki dönemde yaşandı. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren büyük bölümü Balkan ülkelerinden olmak üzere yaklaşık 1 milyon 600 bin göçmen Türkiye'ye geldi. Bunlardan yaklaşık %75'i devletin hazırladığı programlar doğrultusunda yerleştirildi ve diğer bölümü ise "serbest göçmen" statüsünde kendi istedikleri yerlere yerleşti. Serbest göçmenlerin neredeyse tamamı büyük kentlere, küçük bir kısmı ise tarımsal yerleştirme projeleri çerçevesinde kırsal alanlara yöneldi (Doğanay, 1997). Bu yıllarda devletin Balkanlar'dan göç eden grupların Anadolu'ya yerleştirilmesi konusunda kısıtlı mali kaynakları bulunuyordu. Ayrıca göçmenlerin kayıt ve yerleştirme işleri ile ilgilenen kurumların eşgüdümünde de bazı sorunlar yaşandı. Ancak yine de

---

[10] https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf, Erişim Tarihi: 22.04.20

imkânların elverdiği ölçüde belli oranda göçmen grubun iskânı sağlandı (Duman, 2008).

Balkan göçünün en temel sebeplerinden biri 30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan mübadele anlaşmasıdır. Anlaşma ile İstanbul ve Batı Trakya hariç Türkiye topraklarında yerleşmiş Rumlar ile Yunanistan topraklarına yerleşmiş Türk ve Müslüman kökenli kişiler 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren zorunlu mübadeleye tabi tutuldu. Mübadele ile Türkiye'ye gelenlerin yerleşecekleri yerler, gelmeden önce yaşadıkları yere referansla belirlenmeye çalışıldı. Göçmenlerin dağlık bölgelerden mi yoksa sahil bölgelerinden mi geliyor olduklarına bakıldı. Ayrıca çiftçi, bağcı, tütüncü, zanaatkâr gibi önceden uğraştıkları işleri sürdürebilecekleri yörelere yerleşmeleri hususuna dikkat edildi (Güner, 2007). Romanya'dan da Cumhuriyet'in ilk yıllarında Anadolu'ya kitlesel boyutta göç yaşanır ve bu göçmenler de benzer şekilde devlet eliyle yerleştirildi.

Balkanlar'dan Türkiye'ye doğru yaşanan bir diğer önemli göç dalgası ise Bulgaristan göçüdür. 1984 yılında Bulgaristan yönetiminin homojen bir Bulgar milleti yaratma girişimi sonucu, ülkede yaşayan Türk kökenli azınlık gruplar çeşitli baskılar altında kalmıştı. Azınlık gruplar isim değiştirmeye zorlanma, Türkçe konuşma ve dini vecibeleri yerine getirme gibi özgürlükleri sınırlandırma, kuralları ihlal edenleri sürgüne yollama gibi uygulamalarla karşılaştı. 1989 yılı itibarıyla Bulgaristan, aileleri Türkiye'de olan azınlıkların Türkiye'ye göç edebilmesinin önünü açar ve böylece yoğun bir göç başladı. Bulgaristan'dan gelen Türk kökenli göçmenler, vatandaşlık süreçleri tamamlandıktan sonra özellikle Bursa ve Trakya çevresine yoğun olarak yerleşti. Bu bölgelerde kiraların aşırı yükselmesi, Bulgar göçmenlerinin düşük ücretlere çalıştırılmaları gibi bazı sorunlar yaşandı. Zamanla iş bulamama, geçim sıkıntısı, uyum sağlayamama, barınacak yer bulamama gibi nedenlerle Bulgaristan'a geri dönen gruplar da oldu (Çağlayan, 2007). Her şeye rağmen Bulgaristan'dan göç eden Türk kökenli gruplar, doğrudan vatandaş olarak ülkeye yerleşti ve yabancı göçmenlere kıyasla ülkeye uyum sağlama olasılıkları daha yüksekti.

Tablo 3:Cumhuriyet sonrası Balkan göçleri (İçduygu, vd., 2014, ss 95-96)

	Bulgaristan	Yugoslavya	Yunanistan	Romanya	Diğer	Toplam
1923-49	220 085	117 212	394 753	121 339	10 109	825 022
1950-59	154 473	138 585	14 787	5	4 222	312 072
1960-69	2 582	42 512	2 081	259	1 047	48 481
1970-79	113 562	2 940	-	147	139	16 788
1980-89	225 892	2 550	4	686	4 457	233 589
1990-99	74 564	2 159	-	126	773	77 622
2000-07	138	1 548	-	2	49	1 731
Toplam	791 296	307 506	408 625	122 564	20 796	1 650 787

1980'li yıllara kadar Türkiye'nin sığınmacı ve mültecilere ilişkin hukuki yapısındaki en önemli gelişme, 1961 yılında Cenevre Sözleşmesi'nin kabul edilmesidir. Ancak Türkiye, iki maddelik çekince ile sözleşmeye taraf oldu. İlk çekince mültecilere ülke vatandaşlarından fazla hak verildiği şeklinde yorumlamaların bulunmamasına yöneliktir. İkinci çekince ise mülteci statüsündeki coğrafi kısıtlamadır. Bunun anlamı, Türkiye'nin "mülteci" ve "sığınmacı" ayrımını kişilerin geldiği ülkeye göre yapmasıdır. Yani sadece Avrupa konseyi ülkelerinden gelen kişilere mülteci statüsü vermek üzere şerh kondu. 1980 sonrası yaşanan kırılmadan sonra Türkiye'ye, özellikle komşu ve yakın ülkelerden dönemsel dış göç dalgaları yaşandı. Örneğin 1979'da yaşanan İran İslam Devrimi sonrası İran'dan Türkiye'ye gelen ve 1980'lerin sonuna kadar ülkede kaldığı tahmin edilen gruplar oldu. Bu nüfusun büyük bölümünün başlangıçta Türkiye'yi kısa süreli kalacakları transit bir ülke olarak görmesine karşın üçüncü bir ülkeye geçme şansı bulamayanlar Türkiye'de kalmayı seçti. Ancak oturma izni veya vatandaşlık hakkı elde edebilen çok küçük bir azınlık oldu. 1990'ların ortalarından sonra da İran'dan Türkiye'nin doğu bölgelerine ekonomik nedenlerle geçici veya kalıcı göçmen gruplar gelmeye devam etti (Köşer Akçapar, 2010).

1990'lı yıllarda en önemli göç dalgaları Irak, Bosna-Hersek ve Kosova'dan Türkiye'ye doğru yaşandı. Irak'tan Türkiye'ye göç, İran-Irak savaşı sırasında bireysel göçler şeklinde başladı ve 1991 Körfez Savaşı

ile yoğun göç dalgalarına dönüştü. Irak'tan göç eden üç temel grup; Kürtler, Türkmenler ve Süryaniler oldu. Bu üç grup arasından Türkmenler, en kalıcı olan gruptur. Türk kökenli olmaları ve belirtilen dönemde oturma izinlerini daha kolay almaları, Türkmenlerin ülkede küçük ama yerleşik topluluklar oluşturmalarına yol açtı (Danış, Taraghi ve Pérouse 2006). Bir diğer önemli göç dalgası, Bosna-Hersek'ten Türkiye'ye doğru yaşandı. Göçün nedeni, o dönemde Yugoslavya Federal Devleti'nin birer parçası olan Bosna-Hersek ve Sırbistan arasında çıkan iç savaştı (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010). Savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan Boşnaklar, Trakya bölgesinde açılan mülteci kamplarına veya akrabalarının yanına yerleşti. 1996-2000 döneminde Boşnak mültecilerin yaklaşık %40'ı ülkelerine geri döndü (Süslü, 2015). Yugoslavya'nın dağılmasından sonra iç savaşın Kosova'ya sıçraması ile 1999 yılında yaklaşık 18.000 Kosovalı sığınmacı da Türkiye'ye göç etti. Türkiye bu dönemde, Boşnak ve Kosovalı mülteciler için eğitim, istihdam ve sağlık hizmetlerine erişim imkânı sağlayacakları "geçici sığınma" politikasını oluşturdu.

Tablo 4: 1980 sonrası Türkiye'ye doğru yaşanan dış göçler (Deniz, 2014; Kara ve Korkut, 2010; Kartal ve Başçı, 2014)

Kaynak Ülke	Dönem	Kişi Sayısı (Yaklaşık)
İran	1979-1991	1,5 milyon
Irak	1988-1991	600 000
Bulgaristan	1989	354 000
Bosna Hersek	1992-1995	60 000
Kosova	1999	18 000

Cenevre Sözleşmesi'nin coğrafi çekince ile kabul edildiği tarih olan 1961'den 1994'e kadar geçen sürede Türkiye'nin Avrupa dışından gelen sığınmacılara yönelik bir iç mevzuatı bulunmuyordu. Birinci Körfez Savaşı sonrası yaklaşık 500 bin kişilik bir nüfusun Irak-Türkiye sınırına doğru gelişi, ilk ulusal mevzuat hazırlığının gerekçesi oldu (Özdemir, 2016). 1994 tarihli "Türkiye'ye İltica Eden veya başka bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar" adlı

yönetmelik, sığınma konusunda izlenecek olan yasal prosedürü ve bu süreçte görevlendirilecek aktörleri tanımladı. Hazırlanan bu yönetmelik, coğrafi kısıtlama yaklaşımının bir devamı olarak, Avrupa Konseyi ülkeleri dışından gelen kişilerin geçicilik esasına göre ülkeye kabul edileceğini karara bağladı. Diğer bir ifade ile mülteci statüsünün bireylerin geldikleri ülkeye göre verilmesi, ulusal mevzuata da aktarılmış oldu. Avrupa dışından gelen göçmenlerin uluslararası hukuka göre mülteci sayılıp, Türk ulusal mevzuatına göre mülteci kabul edilmemesi, bu kişilerin meşruiyeti kesin olmayan bir yasal sisteme tabi tutulmasına yol açtı (Biner, 2016).

2000'li yıllarda Türkiye'nin göç politikaları, Avrupa Birliği (AB) Uyum Süreci'nin bir parçası olarak ilerledi. AB Komisyonları tarafından Türkiye'nin durumuna ilişkin hazırlanan ilerleme raporlarında, coğrafi kısıtlamaların kaldırılmasına yönelik beklenti sürekli tekrarlandı. Bu beklenti, uyum sürecinin ötesinde, AB ülkelerinin kendi sınır güvenliklerini sağlama düşüncesinden de besleniyordu. İlerleme raporlarında dış göç konusunda üzerinde durulan diğer konular, göçmen ticareti ve insan kaçakçılığının önlenmesi üzerineydi (İçduygu, vd., 2014). 2010 sonrasında Suriye'de çıkan iç savaş, Türkiye'nin dış göç gündemini tamamen bu ülkeye odakladı.

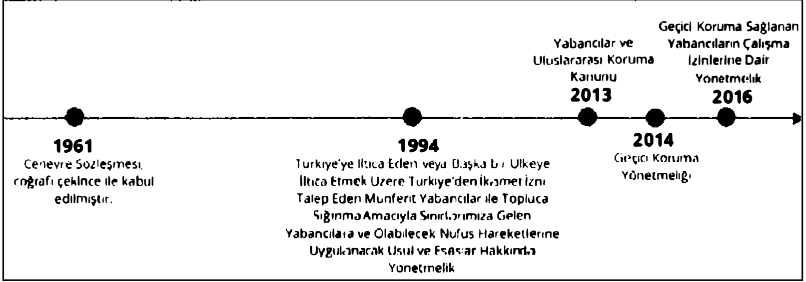
Orta Doğu'da yaşanan Arap Baharı Mısır, Bahreyn, Libya ve Fas'tan sonra Suriye'ye ulaştı. Bu süreçte ilk olarak Tunus'ta çıkan isyan sonucu 23 yıllık Zeynel Abidin Ben Ali hükümeti yıkıldı. Bu olayı takiben Libya'da Kaddafi, Mısır'da Hüsnü Mübarek yönetimleri devrildi. Cezayir, Ürdün, Yemen ve Bahreyn'de kısmi düzenlemeler yapıldı (Koyuncu, 2014). Arap Baharı'nın etkilediği son ülke olarak Suriye'de ise 15 Mart 2011 tarihinde rejim karşıtı gösteriler başladı. Ülke zamanla artan çatışmalar sonucunda iç savaşa doğru sürüklendi (Erdoğan, 2015). Gösterilerin ilk başladığı dönemde yönetimin yeni bir seçim yasası çıkarmak, yeni siyasi partilerin kurulmasının önünü açmak ve referandumla yeni bir anayasayı yürürlüğe koymak gibi bazı adımlar atmasına karşın muhaliflerin gösterileri devam etti (Mahalli, 2014). Beşar Esad yönetimi de göstericilere şiddetli bir şekilde karşılık verdi (Boyraz, 2015). Beklenenin aksine Suriye'deki rejim Arap Baharı'ndan etkilenen diğer bazı ülkeler gibi kısa sürede devrilmedi. Bunun temel

sebepleri arasında Suriye'nin çok dinli, çok mezhepli ve karmaşık sosyal yapısı gereği ülkede çok farklı görüş ayrılıklarının yaşanması ve Suriye siyasi mirasının siyasi partileri ortadan kaldıran, hatta siyasi hayatı tamamen yok eden güçlü merkezi hükümet yönetimine sahip olması sıralanabilir (Koyuncu, 2014). Suriye'de yönetim ve muhalifler arasında başlayan ve ülke geneline yayılan iç savaştan kuşkusuz en çok sivil halk etkilendi. Ülkenin yaşanamaz hale gelmesiyle kendilerini risk altında hisseden ve temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaz hale gelen Suriyeliler, çareyi ülkelerini terk etmekte buldu (Tunç, 2015).

Türkiye, Suriye'deki savaştan kaçan sivil halkın sığındığı ülkelerin başında yer aldı. Türkiye'ye ilk olarak 29 Nisan 2011 tarihinde 252 kişilik bir grup Suriye sınırından giriş yaptı (Kap, 2014). Göçmenlerin Türkiye'yi tercih etmelerinin en temel nedenleri mekânsal yakınlık, ortak sosyo-kültürel özellikler ve devletin uyguladığı göç politikalarıdır (Harunoğulları ve Cengiz, 2014). Ayrıca Türkiye'nin Ortadoğu ile Avrupa arasında bir tampon ülke görevi görmesi ve Afrika, Asya ve Avrupa'yı birleştiren Akdeniz'in deniz yoluyla yapılan kaçak göç hareketlerinin de merkezi olması da tercih nedenleri arasında kabul edilir (Kartal ve Başçı, 2014). Türkiye-Suriye arasındaki ilişkiler, iç savaş öncesine kadar olumlu bir seyir izliyordu. İki ülke arasındaki vize kaldırılmış ve iş birliği konusunda somut adımlar atılmıştı. Ancak zamanla iki ülke arasındaki bu hava olumsuz yöne doğru gitti. Yine de 2015 yılına kadar Suriye'den Türkiye'ye göç etmek isteyen siviller için sınırlar açık tutuldu (Körükmez ve Südaş, 2015).

Suriye göçü Türkiye için bir ilktir. Çünkü Türkiye'de 2011 yılına kadar sığınmacılar, görece küçük ölçekli kentlerde yaşayan binlerle ifade ediliyorken, milyonlarla anılır hale geldi (Kahraman ve Kâhya Nizam, 2016). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar, ülkelerindeki yoğun tehdit unsurları nedeniyle zorunlu olarak göç etmek zorunda kaldı. Bu zorunluluk, ani olarak ortaya çıktığından planlı bir göç süreci yaşanmadı. İlk göç eden Suriyelilerden itibaren gruplar halinde göç yaşandığı için, kitlesel bir göç hareketi söz konusu oldu. Türkiye'ye yerleşen Suriyeli sığınmacıların çok büyük çoğunluğu kentlerde yaşıyor ve tehdit unsurlarının ortadan kalkmaması nedeniyle uzun süre ülkelerine dönmeleri mümkün olmadı. Suriye'den Türkiye'ye doğru yaşanmaya başlayan

yoğun göç sonrası, ulusal mevzuatta da değişiklikler yapıldı. 2013 yılında 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" (YUKK) yürürlüğe girdi. Önceden çeşitli kanunlarda yer alan konu ilgili hükümler, bu kanunda bir araya toplandı.

Şekil 4: Türkiye'de iltica kanunu gelişimi

1994 yılında çıkarılan yönetmelikte Avrupa ülkelerinden gelenler mülteci, diğer göçmenler sığınmacı olarak tanımlanmıştı. YUKK'de ise bu tanımların yerini "mülteci" ve "şartlı mülteci" aldı. Yani 1994 yönetmeliğinde "sığınmacı" olarak tanımlanan Avrupa dışındaki ülkelerden gelen kişilere, yeni kanun ile "şartlı mülteci" statüsü verilmeye başladı. Şartlı mülteci statüsünün tanımı, üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye'de kalmasına izin verilen kişiler olarak yapıldı. Görüldüğü gibi Avrupa dışından Türkiye'ye sığınan göçmenlerin ülkelerine veya üçüncü bir ülkeye gidecekleri ön kabulü bulunuyor. Kanunda yer alan bir başka statü olan ikincil koruma altındaki kişiler, ilk iki statüye uymayan, ancak uluslararası geçerliliği bulunan geri göndermeme kuralına istinaden can güvenliğinin sağlanması için kişilere verilen statüdür. Suriyeli mültecilere gelince; bu grup için "mülteci", "şartlı mülteci" ve "ikincil koruma" statülerinin hiçbiri geçerli değildir. Çünkü YUKK, kitlesel göçü diğer tüm statülerin dışında ayrıca konumlandırdı. "Geçici koruma" olarak belirtilen bu dördüncü statünün usul ve esasları, çıkarılacak olan yönetmeliğe bırakıldı.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesine istinaden 2014 yılında "Geçici Koruma Yönetmeliği" yürürlüğe girdi. Bu yönetmelik genel olarak şu düzenlemeleri getirdi:

> Kitlesel göç sonucu Türkiye'ye gelen ve geçici koruma kapsamına alınacak kişilerin ülkeye kabulü,

Geçici korumadaki bireylerin hak ve yükümlülükleri,
Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon,
Merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkileri.

1994 iltica yönetmeliğini yürürlükten kaldıran Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, geçici korumanın süresi belirlenmeden gelecekteki bir bakanlar kurulu kararına bırakıldı. Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, kayıt işlemleri gerçekleştirilen göçmenlerin talep, ailevi durum ve özel ihtiyaçlarına göre, kapasiteler de göz önünde bulundurulmak kaydıyla geçici barınma merkezlerine (kamplar) yerleştirilebileceği hükmü yer aldı. Ayrıca yönetmelikte geçici barınma merkezleri dışında kalan geçici koruma kapsamındaki kişilerin ihtiyaçları doğrultusunda ve imkânlar ölçüsünde valilikler tarafından belirlenen yerlerde barındırılabilecekleri belirtildi. Geçici koruma yönetmeliğinde, geçici koruma altındaki kişilere eğitim, sağlık, iş piyasasına erişim ve sosyal yardım, vb. konularda hizmet sağlanabileceği ibaresini içerdi. Sunulacak hizmetlerin imkân ve ölçülerine dair yönetmelikte yer almayan detaylar, ilgili bakanlıklar tarafından genelgeler halinde yayınlandı.

Örneğin sağlık hizmetine yönelik olarak Geçici Koruma Yönetmeliği'nde "temel ve acil sağlık hizmetleri geçici koruma kapsamındakilere hasta katılım payı alınmaksızın verilecektir" hükmü yer aldı. Bunun dışındaki konuların koordinasyonu çok büyük oranda Sağlık Bakanlığı'na bırakıldı. Sağlık Bakanlığı, 22.10.2014 tarihinde "Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar" adlı bir genelge yayınladı. Genelge sağlık hizmetlerinden faydalanabilecek kişiler, sağlık hizmeti sunacak kuruluşlar ve hizmet esasları, sağlık hizmeti bedellerinin ödenmesi, gönüllü sağlık hizmetleri, vb. gibi konularda düzenlemeler içeriyordu. Geçici koruma başvuru aşamasında olan kişiler, Geçici Koruma Kimlik Belgesi sahibi olana kadar[11] sadece acil sağlık hizmetlerinden yararlanabilmekteydi. Kimlik belgesi sahipleri ise devlete bağlı sağlık kuruluşlarından faydalanmaya başladı.

---

[11] Kayıt ve kimlik kartının elde edilmesi süreci değişken olup, kısa sürede alınabildiği gibi, altı aydan bir yıla kadar uzayabiliyor.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nde koruma kapsamındaki kişilerin eğitim hakkına yönelik olarak "okul öncesi çağındaki çocuklara okul öncesi eğitimi verilebileceği, ilkokul ve ortaokul çağındaki çocukların ise Millî Eğitim Bakanlığı'nın mevzuatı çerçevesinde eğitim alabilecekleri ve sonuçta belgelendirme ve denklik işlemleri sağlanabileceği" hükmü yer aldı. Sağlık hizmetleri ile benzer şekilde eğitim hizmetlerinin koordinasyonu da Millî Eğitim Bakanlığı'na bırakıldı. Millî Eğitim Bakanlığı, Suriyeli çocuklara eğitim verebilecek mekânların tespit ve tedarik edilmesi, ilgili personelin görevlendirilmesi, müfredatın belirlenmesi gibi konulara yönelik olarak 26 Nisan 2013, 26 Eylül 2013 ve 23 Eylül 2014 tarihlerinde bir dizi genelge yayımladı. Genelgelere göre, Türkiye'deki yabancı öğrencilerin eğitim öğretim hizmetleri Millî Eğitim Bakanlığı ve İl Komisyonları tarafından yürütülecekti (Emin, 2016). Yüksek Öğrenim aşamasında olan geçici koruma altındaki göçmenlerin yerleştirilme, nakil, denklik, vb. gibi işlemleri ise Yüksek Öğretim Kurulu tarafından gerçekleştirilecekti.

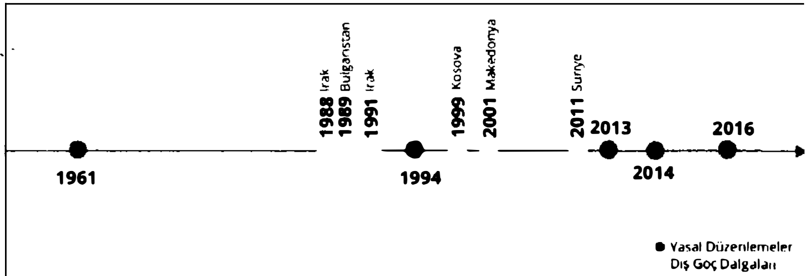
Geçici Koruma Yönetmeliği'nde Geçici Koruma Kimlik Kartına sahip olan kişilerin istihdam edilebilmeleri için çalışma izni alabilecekleri hükmü de yer aldı. Ayrıca 15 Ocak 2016 tarihinde 6575 sayılı "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" yayınlandı. Çalışma izinleri, ülke vatandaşlarına olduğu gibi geçici koruma altındaki göçmenlere de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından verilecekti. 6575 sayılı yönetmeliğe göre geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na başvuruda bulunabileceklerdi. Yönetmelikte ayrıca, geçici koruma sağlanan yabancı sayısının işyerlerinde çalışan Türkiye vatandaşı sayısının yüzde onu ile sınırlandırıldı.

Geçici Koruma Yönetmeliği'nde ihtiyaç sahibi yabancıların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'ndan yararlanabilecekleri hükmü yer aldı. Yabancılar için de fon kurulunun belirlediği usul ve esaslar geçerli kılındı. Diğer sosyal hizmetlere erişimin koordinasyonu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bırakıldı. Sosyal yardım bakımından hayata geçirilen önemli bir proje, AB Komisyonu'nun mali destek sağladığı, Türk Kızılayı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Gıda Programı ortaklığında yürütülen Yabancılara

Yönelik Sosyal Uyum Yardımı Programı'dır. Bu program kapsamında göçmenlerin gıda, giyim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için 2017 yılının Ocak ayından itibaren maddi yardım yapılmaya başladı. Yardımın finansmanını uluslararası kurumlar üstlendi.

Türkiye, Suriye'den göç hareketinin başlangıcında, tüm sorunları kendi olanaklarıyla çözme eğilimindeydi. Zamanla BM, AB gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar ile iş birliği giderek arttı (Kartal, 2018). İş birliği ve sorumluluk paylaşımı meseleleri, daha önceki tüm örneklerde olduğu gibi Türkiye özelinde de oldukça önem kazandı. Meseleye yasal boyut itibarıyla bakıldığında, farklı ülkelerden gelenlere farklı statü ve haklar verilmesi, geçicilik yaklaşımı ve uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkının tanınmaması önemli sorun alanları olarak ortaya çıktı.

Geçmişten gelen yasal, kurumsal ve mekânsal birçok konu, bugün ortaya çıkan sorunları ve çözüm adımlarını etkiledi. Türkiye, Cumhuriyet sonrası ulus-devlet oluşum sürecinde yoğun nüfus hareketlerine sahne oldu. Mübadeleler ve "eve dönüş" hareketleri, 1980'lere kadar Türkiye'nin dış göç konusunda yaşadığı temel deneyimdi. Türk kökenli olan bu göçmenlerin vatandaşlık ve yerleşim süreçleri ile ülkeye uyum sağlamaları, sonraki göç hareketleri ile karşılaştırıldığında daha kolaydı. 1980'lerdeki kırılma sonrasında Türkiye'nin dış göç deneyimi yine komşu ülkelerden, ancak bu kez Türkiye kökenli olmayan sığınmacılardan oluşmaya başladı.

Şekil 5: Türkiye'ye doğru yaşanan dış göç dalgaları ve yapılan yasal düzenlemeler

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında yaşanan dış göç dalgaları sonucu yürürlüğe giren 1994 yönetmeliği, Suriye göçünden sonra yeniden düzenlendi. Daha önceki dönemde Türkiye'ye doğru yaşanan göçlerde, nüfus yoğunluğu Suriyeli mültecilerden çok daha azdı ve çoğunluk uzun vadede ülkesine geri dönmüştü. Tarihsel olarak yaşanan deneyim, Suriye göçünün yönetilmesi konusunda da kısmen etkili oldu. Türkiye'nin sığınma politikası ve buna ilişkin hukuki yapısında tarihsel olarak iki yaklaşım öne çıktı: "Seçicilik" ve "geçicilik". Seçicilik, coğrafi kısıtlama olarak da anılan Avrupa dışında kalan ülkelerden gelen göçmenlere mültecilik statüsünün verilmeyişinden kaynaklandı. Geçicilik ise sığınmacıların (en azından çoğunluğunun) bir gün mutlaka ülkelerine döneceği varsayımından beslendi. Tüm bunlar uluslararası ve ulusal ölçekte izlenen prosedürler arasında çelişkiler yarattı.

Cenevre Sözleşmesi maddeleri, mültecilerin erişmesi gereken hakları net olarak tanımlar ve ülke vatandaşları ile eşit haklara sahip olması gerekliliğini vurgular. YUKK hükümleri ise sığınmacılara çeşitli hizmetlerin verilebileceğini söyler. Geçici korumanın süresi başta olmak üzere, bakanlıklar ve Bakanlar Kurulu'na bırakılan hususlar ise belirsiz bir ortam yaratılmasına neden olur.

Tablo 5: Cenevre Sözleşmesi ve YUKK karşılaştırması

KONU:	Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
Hukuki Statü	• Bireysel statüyle ilgili haklar • Fikri, sınai mülkiyet hakları • Dernek ve sendikalara katılım • Mahkemeye başvurma, adli yardım alma, tazminat hakkı • Başka bir ülkeye yerleştirilme hakkı • Sınır dışı edilmeme hakkı	• Kayıt işleminin yapılması • Geçici Koruma Kimlik kartı verilmesi • Geçici korumanın süresi Bakanlar kurulunca belirlenir Üçüncü ülkeye çıkışları Genel Müdürlüğün iznine tabidir
Çalışma	• Ücretli bir meslekte çalışma hakkı • İşçi bulma programına katılabilme • İşyeri açma, şirket kurma hakkı	• Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek sektör, iş kolu ve alanlarda çalışma izni başvurusunda bulunabilir • Diğer koşullar bakanlığa bırakılmıştır
Barınma	• Menkul ve gayrimenkul mülkiyet edinme, kiralama hakkı • Konut edinme olanakları	• Kimlik belgesi; ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz ve Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamaz
Eğitim	• Temel eğitim hakkı • Üniversite diplomalarının ve derecelerinin tanınması	• 36-66 aylık çocuklara, okul öncesi eğitim hizmeti verilebilir • Dil eğitimi, meslek edindirme, beceri ve hobi kursları talebe bağlı olarak düzenlenebilir • Önceki belgelere uygun bulunması halinde denklik verilir • Diğer koşullar bakanlığa ve YÖK'e bırakılmıştır
Sağlık	• Doğrudan sağlık hakkına yönelik bir madde bulunmamaktadır	• Sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığının kontrolü ve sorumluluğunda yapılır veya yaptırılır • Tedavi ve ilaçlardan hasta katılım payı alınmaz • Diğer koşullar bakanlığa bırakılmıştır
Diğer	• Seyahat hakkı • Sosyal güvenlik • Vatandaşlar ile aynı vergi uygulamasına tabi tutulmak	• Çeşitli hizmetler için abonelik sözleşmesi yapabilir • İhtiyacı olanlar SYDTF kapsamında sosyal yardım alabilir • Tercümanlık hizmeti ücretsiz sunulur

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Göç, Kentsel Mekân ve Planlama İlişkisi

Göç, bir 'yer' değişikliği olması itibarıyla mekânla doğrudan bağlantılıdır. Göçün gerçekleştiği mekânlar göçmenleri etkilediği gibi, göçmenler de mekânı değiştirir ve dönüştürür. Çift yönlü olarak mekân-zamansal boyutta yaşanan bu dönüşüm, kuşkusuz planlamanın konusudur. Göç mekânsal olarak planlanamadığında sorunlar baş gösterir, mekânsal eşitsizlik ve ayrışmayı şiddetlendirir. Bu bölümdeki temel amacım, mekân disiplinlerinin tarihsel olarak göç ve mültecilik meselesine yaklaşımının kısa bir incelemesini yapmak. Bu incelemeyi yapabilmek için geleneksel ve güncel planlama teori ve pratiği üzerinden gittim. İncelediğim kuram ve uygulamaların tümü, dünyada ve Türkiye'de planlama disiplinini yönlendirdi, değiştirip ve dönüştürdü.

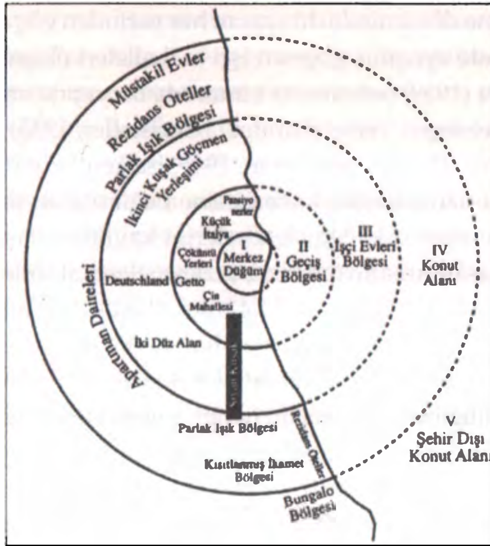
Kent planlamasının 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkışının arkasında temel olarak sanayi devriminin yol açtığı büyük nüfus hareketleri yatıyordu. Bu dönemde kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşen hızlı ve yoğun göç sonucu konut, altyapı, ulaşım gibi sorunlar ön plana çıktı. Kent merkezlerine bitişik ve fabrikalar çevresinde yaşamaya başlayan işçi sınıfının oldukça kötü fiziksel koşulları, ciddi salgın hastalıklara ne-

den oldu. Bu erken dönemde olumsuzluklardan dolaylı olarak etkilenen burjuvazinin işçi konutu sunumu gibi tekil girişimleri bir etki yaratmayınca, sistemli bir planlama anlayışı oluşmaya başladı (Ersoy, 2007). Farklı bir okuma ile tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte kırdan kente doğru yaşanan ani ve yoğun göç, planlamanın doğuşuna neden oldu.

Geleneksel Kent Kuramları ve Kapsamlı Planlama

Sanayi kentlerinin yapısını açıklamaya çalışan klasik arazi kullanımı ve yer seçimi kuramları, aynı zamanda planlamaya yönelik ilk çabalar olarak değerlendirilebilir. Geleneksel şehir kuramları olarak da anılan bu sistematik çözümlemeler arasında "Eş merkezli çemberler kuramı", "Dilimler Kuramı", "Çok merkezlilik kuramı", "Merkezi yerler kuramı", vb. yer alır (Keleş, 2016). Yer seçimi kuramları sadece belli bir dönemde ve genelde Amerikan kentlerinde ortaya çıkan dağılımın betimlenişi olması ve farklı ülke şehirlerindeki gelişmeyi açıklayamaması nedeniyle zaman içerisinde geçerliliğini yitirdi. Ancak bu çalışmalar, yapıldığı dönemin göç hareketlerini ve kente etkilerini yansıttı.

Eş merkezli çemberler kuramında Chicago Okulu'ndan Burgess (1925), şehirlerin doğal olarak konsentrik beş dairesel bölge halinde geliştiği hipotezini geliştirdi. Buna göre ortada merkezi iş bölgesi, onun çevresinde geçiş alanı, onun çevresinde işçi blokları, onun çevresinde daha iyi konutlar ve en dış halkada ise banliyöler bulunuyordu. 1920'lerde sanayi kenti örneği olan Chicago'daki farklı ırklardan göçmen işçiler, kent merkezinde yer alan ticaret ve sanayi faaliyetlerinin çevresindeki ilk halkada yerleşmişti. İtalya, Çin ve Yunanistan göçmenlerinin oluşturduğu ayrışmış mahalleler ile Afro-Amerikalıların oluşturduğu "siyah kuşak" (black belt) şemada ayrıntılı olarak gösterildi.

Şekil 6: Eş merkezli çemberler kuramı (Burgess, 1925)

Göçmenlerin etnik kökenlerine göre ayrışmış kent parçalarında yaşadıkları tespitinin ötesinde Burgess (1925), göçmenlere ilişkin "üç nesilde ilerleme modeli" olarak adlandırdığı bir teori ortaya attı. Yazara göre kente gelen ilk göçmenler merkez çevresindeki ilk halkada yaşıyorken, ikinci kuşak, birinci halkanın etrafını saran ikinci halkaya ve üçüncü kuşak da daha dış halkalarda yer alan üst gelir grubu banliyölerine yerleşme amacı taşıdı. Bu kuramsal modelde "getto" olarak tanımlanan farklı etnik kökene sahip işçi mahalleleri, göçmenlerin kente uyum sağlama süreçlerindeki bir aşama olarak değerlendirildi. Şehirlerin gelişimine dair bir diğer geleneksel kavramsal çerçeve olan "Dilimler Kuramı" ile bilinen Hoyt (1939) ise, konut alanları ve kullanıcılarına yönelik yaptığı detaylı araştırmada göç ve mekân konusuna işaret eden bazı önemli bulgulara yer verdi. Yazar, çok sayıda Amerikan şehrinin belirli ırkların ve milliyetlerin baskın varlığı ile karakterize edilen yerleşim alanları içerdiğini dile getirdi. Çinliler, İtalyanlar, Polonyalılar, Almanlar, Slovaklar, Çekler, Türkler, İsveçliler, Norveçliler ve diğer milletlerden gelen göçmenlerin neredeyse şehir sınırları içinde yeni şehirler oluşturduğunu ifade eden yazar, bunu Amerikan şehirlerinin karşı karşıya olduğu önemli bir sorun olarak tanımladı.

Sanayileşme döneminde dünyanın her yerinden göç alan büyük sanayi kentlerinde ayrışmış göçmen işçi mahalleleri oluşmuştu. Burgess (1925) ve Hoyt (1939) betimleyici bir tarzda bu yapıyı ortaya koymaya çalıştı. "Merkezileşen Yerler Kuramı" (Christaller, 1933) ve "Çok Merkezlilik Kuramı" (Harris ve Ullman, 1945) ise kentlerin ürün ve hizmet sunumundaki uzmanlaşma kapasitesine bağlı olarak şehir içi ve yerleşmeler arası merkez kademelenmelerini kavramsallaştıran kent kuramlarıydı. Bu kuramların temelini, yerleşmelerin aktörler ve onlar arasındaki ilişkilerden meydana geldiği fikri oluşturdu. Sanayileşme sonrası kentlerinin bir diğer özelliği olan hareketliliğin ve her türlü ağ oluşumunun artışı, bu iki kuramın odak noktasıydı. Belirtilen kuramlar insan hareketliliğinin, yani göçün hangi dinamiklere bağlı olarak kentlerde belli bölgelerde yoğunlaştığı araştırmasını içeriyordu. Daha çok nicel yöntemlerle ve ekonomik/sektörel bir yaklaşımla konuyu ele alan bu kuramlar, insan hareketliliğinin sosyo-mekânsal boyutuna görece daha az eğildi.

Geleneksel kent kuramlarına, sanayi kentinin sorunlarına çözüm olarak önerilen ütopyalar da dâhil edilebilir. Bunların arasında Güzel Şehir (City Beautiful), Howard'ın (1902) Bahçe Kenti (Garden City), Le Corbusier'in Radiant Kenti ve Wright'ın (1932) Broadacre Kent'i sayılabilir. 1900'lerin başlarında ortaya atılan bu planlama hareketleri, yukarıdan aşağıya kurgulanmış, mekânsal tasarım aracılığıyla toplumsal sorunları çözme amacını taşıyan akımlardır. Ancak pratikte milyonlarca kentlinin yoksulluk, zayıf yaşam koşulları, etnik ve sınıfsal ayrışma gibi sorunlarına olumlu bir katkısı olmadı (Ersoy, 2007). Ütopyacılar tasarımlarının toplumda çatışmayı ortadan kaldırıp düzeni, özgürlüğü ve güzelliği getirecek bir yapısı olduğunu ve orada yaşayanların ırka ya da sınıfa göre ayrışmak yerine bir araya gelerek kentlerde toplumsal dayanışmayı geliştireceğini düşündü (Fishman, 2002). Ancak belirtilen kent ütopyalarının toplumsal sorunları çözmede başarılı olduklarını bugün söylemek mümkün değildir. Teorilerin sınırlı uygulamaları banliyöleşme, yatakhane kentler, mekânda birbirinden giderek daha çok uzaklaşıp kopan sınıfsal yapılar üretti (Şengül, 2007).

"Kapsamlı Planlama", II. Dünya Savaşı sonrası döneme hâkim olan planlama yaklaşımıdır. 1960'lı yılların pozitivizm, bilimsel bilgi ve rasyonalite akımı ile beslenen kapsamlı planlama anlayışının üç temel

özelliği kamu yararına hizmet etmesi, uzun erimli olması ve geniş kapsamlı bir planlama süreci öngörmesidir. Bu yaklaşımda sosyo-mekânsal problemlerin teknokrasi yardımıyla ve yine yukarıdan aşağıya çözülebileceğine inanılıyordu. Bu sistemde plancı, toplum üstü bir pozisyonda tüm kurumlar ve aktörler arası eşgüdümü sağlayan role sahipti. Planlama siyasetten arındırılıp teknik bir sürece indirgendi. Modern kentlerde toplumsal denetimin bir aracı haline getirildi (Şengül, 2007). Özetle kapsamlı planlama uzun vadede karşılaşılabilecek tüm problemlerin kestirilebileceğini, bu problemleri çözebilecek tüm yolların tanımlanabileceğini ve bu çözüm alternatifleri arasından seçilecek olanların gerçekten de ilgili sorunları çözebileceğini öngördü (Tekeli, 2018).

Kapsamlı planlama yaklaşımının özellikleri, göç ve kentsel mekân ilişkisi üzerinden ele alınacak olursa bazı önemli noktalar ortaya çıkar. Öncelikle ülke içi veya uluslararası ölçekteki göçler, kapsamlı planlama yaklaşımının tersine hiçbir zaman tamamen öngörülebilir olmamıştır. Nicel olarak geçmişte yaşanmış tüm göç hareketleri bilinse de bu bilgi, gelecekteki durumun kestirilebilir olması anlamına da gelmez. Çünkü yine kapsamlı planlamanın önerdiği siyasetten arındırma girişimi, göç hareketleri için geçerli değildir. Özellikle zorunlu göçler, siyasi ve toplumsal sorunlardan doğrudan etkilendikleri için öngörülebilir olmaktan uzaktır. Planlaması yapılacak olan bir yerin, sonsuz farklı biçimde göç hareketinden etkilenebileceği düşünülürse, önceden tüm senaryoların düşünülmüş olması da mümkün gözükmüyor. Buna rağmen kapsamlı planlama anlayışında nüfus tahminlerinin ve plan kararlarının katı biçimde ve esnetilemeyecek şekilde uygulamaya konması esastır. Ek olarak kapsamlı planlama anlayışının benimsediği türdeki kamu yararı, toplumu homojen bir yapıda ele almaya eğilimlidir. Göç sonucu yeni girdikleri toplumun parçası olan grupların ihtiyaçları farklılaştığında nasıl bir tavır takınılacağı belirsizdir.

Modernizm Dönemi Planlama Kuramlarına Yönelik Eleştiriler

Modernizm döneminin kapsamlı planlama yaklaşımı, pek çok yönden eleştirildi. Eleştirilerin en temel odak noktası, planlamanın mekâna

salt fiziksel müdahaleci tavrı ve toplumdaki farklı grupları göz ardı etmesiydi (Ersoy, 2007). Kapsamlı planlamaya en erken eleştirilerden biri, Davidoff'un (1965) ortaya attığı "Savunmacı Planlama" (Advocacy Planning) kuramıydı. Tek bir kapsamlı plan yerine kentlerdeki farklı kesimlerin çıkarlarını gözeten birden çok plan yapılması önerildi. Aşağıdan yukarıya bir örgütlenme düşünülmüş, plancılara ise toplumda pazarlık gücü olmayan grupların savunucusu rolü verildi. Ancak öngörülen bu sistemde de toplumdaki farklı çıkar gruplarının nasıl belirleneceği, gruplar arası dengenin nasıl ve hangi araçlarla sağlanacağı belirsizdi. Çünkü toplumda türdeş olmayan, örgütlü ve örgütsüz çok sayıda grup bulunmaktadır ve aralarında eşitsiz bir güç dağılımı vardı. Savunmacı planlama da kolayca eşitsizlikleri yeniden üreten ve toplumda zaten güçlü olan grupların planlar aracılığıyla meşruiyet kazanmasını sağlayan bir sisteme dönüşebilirdi.

1980'lerde "modernizm" akımından "post-modernizm" akımına geçiş sürecinde planlamada araçsal rasyonaliteden iletişimsel rasyonaliteye doğru bir dönüşüm yaşandı. İletişimsel rasyonalite, bilginin nasıl kullanılacağı ve planlamada nasıl bir dil üretilmesi gerektiği üzerinde durdu. Özneler arası ilişki ve sosyalleşmenin mümkün olduğu bir planlama için "uzlaşı" sağlanması, iletişimsel rasyonalitenin temel hedefiydi. Bu yöntem planlama disiplinine Forester'ın (1999) "Müzakereci Uygulamacı" (Deliberative Practitioner) ve Healey'nin (1992, 1997) "Katılımcı Planlama" (Collaborative Planning) çalışmaları ile aktarıldı. Her iki planlama teorisinde de toplumdaki farklı grupların birbiri ile çatışan değerleri ve ilgi alanlarının düzenlenmesi ve yönetim yerine yönetişim benimsenerek üzerinde uzlaşılmış planlar üretilmesi esastı (Akt; Tekeli, 2018).

Savunmacı planlama ve müzakereci/katılımcı planlama teorilerinin her birinde, toplumdaki farklı çıkar gruplarından söz edilir. Tüm çıkar gruplarının plancıların sözcülüğünde veya kolektif olarak kendiliğinden uzlaşı sağlayabileceği kabul edilir. Bazı örneklerde uzlaşmanın sağlandığı görülebilir ancak her planlama pratiğinde toplumdaki tüm grupların planlama sürecine dâhil edilmesi mümkün olmaz. Sığınmacı ve mülteciler örneğinde, bu grupların planlama sürecine nasıl katılabilecekleri veya katılsalar bile güçlerinin ve etkilerinin diğer gruplar ile müzakere edebilecek düzeyde olup olamayacağı soruları yanıtsızdır.

Dış göç ile başka bir ülkeye zorunlu veya gönüllü olarak giden grupların, yaşadıkları yerin planlama süreçlerine katılım ve söz sahibi olma oranı diğer gruplara oranla düşüktür. Örneğin daha önce belirtildiği gibi zorunlu göç ile bir başka ülkeye göç edenlerin çoğunun, o ülkede nerede ve nasıl yaşayacağı üzerinde dahi bir karar şansı bulunmaz. Her şeyden önce sığınmacıların yasal statüleri uzun süre belirsiz kalabilir. Ülke vatandaşları ile aynı haklara sahip olamadıklarında sığınmacıların nasıl planlama süreçlerine katılabileceği belirsizdir. Katılabildiklerinde de iletişim kurma, isteklerini iletme ve sonuçta taleplerinin yerine getirilmesi olasılığı düşüktür. Kaldı ki kent mültecileri çoğu zaman daha zayıf fiziksel koşullarda yaşamak ve çalışmak zorunda kalır.

1980 sonrası mekânsal planlamanın genel çerçevesinde en önemli pozisyonda olan bir diğer yaklaşım, "Stratejik Mekânsal Planlama"dır. Stratejik Mekânsal Planlama (SMP) iletişimsel rasyonalite fikrinin yanı sıra dönemin arka planını oluşturan küreselleşme ve rekabetçilik, post-modernizm, sürdürülebilirlik gibi dinamiklerden beslendi. SMP, kendisinden önceki planlama pratiğine göre daha esnek, daha katılımcı, daha ilişkisel, daha eylem yönelimli olma iddialarında bulundu. Planlama sürecinde vizyon belirleme, güçlü ve zayıf yanların ortaya çıkarılması, süreç tasarımı, uygulama ve değerlendirme gibi aşamalar tanımlandı (Gedikli, 2007).

SMP'de belirsizlikler dikkate alınarak uzun dönemli bir vizyon geliştirilebileceği, yani arzulanan bu geleceğe giden yoldaki belirsizliklere uyum sağlayabilecek bir plan üretilebileceği inancı vardı. Diğer taraftan savunmacı ve müzakereci planlama ile benzer şekilde tüm çıkar gruplarının ve ilgili tüm yurttaşların uzlaşabileceği kabulü söz konusuydu (Albrechts, Healey ve Kunzmann, 2003). SMP, diğer kapsamlı planlama eleştirilerinde olduğu gibi mekânın nötr ve bağımsız bir yüzey olarak algılanışına karşı çıktı. Ancak buradaki mekân/yer ayrımı daha çok ağ toplumu referanslıdır ve ilişkilere odaklandı. Ek olarak kamu yararı kavramı, toplumun homojen bir bütün olmadığı varsayımı nedeniyle sahiplenilmedi. Stratejik Mekânsal Planlama da küreselleşmenin yarattığı eşitsiz gelişim ortamının nasıl aşılacağının, dışlanan, ezilen ve yerinden edilenlerin eşit koşullarla planlama sürecine nasıl katılacağının, uzlaşmaya varılamadığında ne olacağının belirsiz

olması gibi sebeplerle eleştirilere maruz kaldı (Göksu, 2012; Gedikli, 2007).

Stratejik mekânsal planlamanın hem Kapsamlı Planlama hem de Kapsamlı Planlama Eleştirisi olan kendisinden önceki planlama yaklaşımları ile benzerlik gösteren yönleri bulunur. Örneğin en az Kapsamlı Planlama kadar kapsamlı olduğu söylenir ve iletişimsel rasyonalite fikrinde olduğu gibi tüm paydaşların katılımını önerir. Ani gelişen göç dalgaları planlama sürecinde nerede konumlanabilecektir veya göç sonucu değişen aktör ağının planlama sürecine katılımından bahsedilebilecek midir? Bu noktadan bakıldığında, göç ve planlama ilişkisi bakımından yapılacak olan değerlendirmeler de öncekilere benzer olacaktır. Sonuçta SMP'nin daha önce aktarılan planlama yaklaşımlarına göre, göçmen gruplarını planlama sürecine daha çok dâhil eden ve farklılaşan sosyo-mekânsal talepleri daha iyi gideren bir yapıya nasıl sahip olacağı sorusu yine yanıtsız kalır.

Tekeli (2018), postmodernizmin planlama disiplini için modernizm dönemine dair eleştirdiği hususlara alternatif üretemediğini ortaya koydu. Heterojen toplum yapısının, çok kültürlü ve çok kimlikliliğin ön plana çıkarılması gerektiği ve mekânın sadece fiziksel özellikleri ile tanımlanamayacağı düşünceleri gelişti. Bu konularda ortaya çıkan sorunları analiz etmede ve çözüm önerileri getirmede en kapsamlı çalışmaları ortaya koyan grup, Marksist planlama kuramcıları oldu. 1970'li yıllardan itibaren Marksist mekân teorisyenleri, planlamanın siyaset dışı, plancının teknokrat ve mekânın tamamen geometrik kabul edildiği yaklaşıma karşı çıktı. Marksist eleştirinin çıkış noktası kapitalist toplumsal ilişkiler, bu ilişkilerin yeniden üretimi ve kent planlamasının bu sistemdeki rolüydü (Şengül, 2007). Marksizm'in, tarihin biçimi hakkında ortaya koyduğu kavram ve hipotezleri kullanarak, kent araştırmalarına biçim ve açıklık getirmeye çalıştı. Marksist teorisyenler, kendilerinden önceki kent çalışmalarının "ampirik genellemeler mezarlığına" dönüştüğünü fark etmişti (Katznelson, 1993). Yani planlama, çok fazla alt disipline bölünmüş, bu parçalardan elde edilen bilgi ile anlamlı bir bütün elde etmeye çalışmış, ancak bu yaklaşım birçok örnekte başarıya ulaşamamıştı. Marksist kuramcılar da, söz konusu bütünü anlamlı hale getirecek şeyin ne olduğunu araştırmaya başladı.

Marx 1840'ların sonlarında sanayileşme ve kentleşme ilişkisini kısa bir süre kurmuş olsa da bu konu hiçbir zaman eleştirileri arasında ön planda değildi. Ancak diğer taraftan, daha kapsamlı bir kent eleştirisi için gereken inceleme malzemesini de miras olarak bıraktı (Merrifield, 2012). Marksist kent kuramcıları bu malzeme ile Marx'ın bıraktığı boşluğu dolduracak çalışmalar yaptı. Marksizm ve kent ilişkisinin temelini yabancılaşma, diyalektik ve çelişkiler, şeyleşme ve meta fetişizmi, değişim ve süreç, bütünselcilik ve devrimci pratik oluşturdu. Diyalektik ve çelişki kavramları, kapitalist kentlerin iki yönlü doğasını ortaya koymada önemliydi. Diğer yandan kente ve topluma bakışta somut bir bütünlük anlayışı hâkimdir ve değişimin sürekliliğine yapılan vurgu ile devrimci pratik öneriliyordu (Katznelson, 1993).

İlk Marksist kent kuramcısının Engels olduğu kabul edilebilir. Engels metropolün farklı ırk, sınıf ve milletlerin merhametsizce çatıştığı bir yer olduğunu yazdı. "İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu" ve "Konut Sorunu" çalışmaları ile kent mekânının düzenlenmesindeki değişikliklerin, sınıflar arası ve sınıfların kendi içindeki sosyal ilişkileri nasıl etkilediğini ortaya koydu (Engels; 2010; Engels, 2013). Engels burjuvanın işçi sınıfının sorunlarını çözme yönteminin, sorunu sürekli yeniden üretecek şekilde başka bir yere ötelediğini tespit edti (Merrifield, 2012). Sanayileşmenin ortaya çıktığı daha ilk anlarda şehirlerin durumunu ve sınıfsal ayrışmayı aktarması bakımından Engels'in çalışmaları önemliydi. Engels, sanayi kenti ile göç konusunu İngiltere'deki İrlandalı göçmen işçiler üzerinden ele aldı. Burjuva sınıfın baskısı sonucu işçiler arasında artan rekabetin, ırklar arasında da yansıma bulduğunu belirtti. İrlandalı işçilerin İngiliz işçilerin çalışmak istemediği koşullarda çalıştığını, burjuva sınıfın göçmenleri bir sistem açığı sayıp umursamadığını ve sistemin onlardan yedek işçi deposu olarak faydalandığını aktardı (Engels, 2010). Engels'in çalışmalarından sonra yüz yıldan uzun süre kent, Marksist kuramın gelişimi içinde adeta görmezden gelindi (Katznelson, 1993).

Kentleşme ile Marksizmi birleştiren teorisyenler arasında Walter Benjamin, Guy Debord, Manuel Castells, David Harvey, Marshall Berman, Henri Lefebvre ve daha birçok isim sıralanabilir. Ancak Marksizm'e kente dönüş yolunu gösteren ilk kuramcı Lefebvre'dir. Lefebvre, sürrealizm akımından ve Hegel'in yazdıklarından etkilenerek

Marx'ı okumaya yöneldi. 1928'de Fransız Komünist Partisi'ne katılır, 1939'da çıkardığı Diyalektik Materyalizm adlı kitabında Marx'ın yabancılaşma, praksis ve insanın kendini gerçekleştirmesi gibi temalarını yeniden yorumladı (Gardiner, 2016). Marx'ın sınıf ve mülkiyet ilişkileri analizlerine kent boyutunu dâhil eden Lefebvre, kent sorununun çıkış noktasını sanayileşme olarak belirledi. Buna göre sanayileşme ile şehirler, giderek yapıt ve kullanım değeri olduğu halden, ürün ve mübadele değeri olduğu hale doğru yönelim göstermişti. Sanayi şehri sonrası kritik alanda komşuluk silikleşmiş, mahalle ufalanmış, yerlerin farkları önemsizleşmişti. Kentler hem tüketimin yeri, hem de yerin tüketilmesi anlamlarını bir arada taşımaya başlamıştı. Kapitalist kent, "şey"lerin bir araya gelmesini temeline alan karşılaşma yeri olmuştu (Lefebvre, 2016). Yani kapitalizm artık mekâna yerleşerek ve mekân üreterek artı-değer yaratmaktaydı (Merrifield, 2012). Bu da modern kentlerde olağan dışı bir yabancılaşma sürecini tetikliyordu.

Marx'ın yabancılaşma tanımı, insan faaliyet ve ilişkilerinin para, meta ve sermaye aracılığıyla şeylere dönüşümüdür (Lefebvre, 2019). Lefebvre (1998), eski yabancılaşma biçimlerine yeni türler eklendiğini, yabancılaşma tipolojisinin zenginleştiğini ve hatta yabancılaşmanın toplumsal bir pratik haline geldiğini vurgular. İnsanın bilinç, irade, fikir ve sezgileri ile birlikte tüm yaşam alanı da yabancılaşmıştır (Lefebvre, 2012). Bu çerçevede kentler, bütün yabancılaşmaları içine alıp kalıcı hale getirme görevini üstlenir (Lefebvre, 2013). Yazara göre kentlerdeki yabancılaşmanın boyutunu ve yarattığı çelişkileri görebilmek, gündelik hayatın eleştirel incelemesi ile mümkündür (Lefebvre, 2019). Lefebvre'in burjuva toplumu eleştirişini gündelik olana ve günlük deneyime dayandırmasının sebebi de tam olarak, yabancılaşmanın çalışma hayatı dışındaki her alanı kapsar hale gelmiş olmasıdır (Merrifield, 2012). Kent gerçekliği artık bir objeden ziyade, bir kaos ve düzensizlik gibi görünür (Lefebvre, 2013). Tüm yabancılaşma biçimlerine rağmen kentler, kendiliğindenlik ve karşılaşmalardan oluşan farklılıklar kümesidir. Niceliklerden doğan niteliklerdir ve zaman-mekân bağlamında oluşan ilişkiler alanıdır. Lefebvre'in bu çerçevede şehir hakkı olarak tanımladığı dönüşmüş, yenilenmiş bir kentsel yaşam hakkıdır. Bu dönüşüm ayrımcılığın yerine kentsel özgürlükler ve kentsel gerçek-

liğin, değişim değerinin yerine kullanım değerinin konmasıyla gerçekleşebilir. Şehir hakkı; özgürlük hakkı, toplumsallık içinde bireyselleşme hakkı, mesken hakkı, yapıt hakkı, katılım ve sahiplenme hakkı, vb. gibi birçok bileşen içerir (Lefebvre, 2016).

Castells ise kuramsal düzlemdeki Marksist projelerin kent alanına uyarlanmasında Fransız filozof Louis Althusser'in çalışmalarından yararlanmıştı (Katznelson, 1993). Castells, Marksist kentsel araştırma için daha ölçülebilir ve pozitivist, daha biçimsel ve yapısalcı bir analitik araç önerdi. Yazar, kent toplumunun yapısal gerçekliğinin ancak ayrıntılı deneysel araştırma aracılığıyla mümkün olacağına inanıyordu (Merrifield, 2012). Castells, Marksizm'deki yeniden üretim şemasını, emek gücünün yeniden üretimini sağlayan kentsel kamusal mal ve hizmetler olarak düşündü. Devlet, emek gücünün yeniden üretimini sağlayabilmek amacıyla, kentte kolektif tüketim ögelerini planlayıp finanse ediyordu. Bu kolektif ögeler sosyal konut, ulaşım, altyapı, okul ve hastane gibi donatılar, vb. idi. Castells'in teorisinde kent, emek gücünün yeniden üretiminin sağlandığı mekânsal birim olarak ele alınır. Devlet ise riskin büyük oranını üstlenme pahasına yeniden üretime özgü krizlerin dengeleyicisidir (Castells, 1977). Castells, kenti bir üretim birimi değil, yeniden üretimin pasif birimi olarak gördü. Sonraki dönemlerde birçok devletin toplumsal yeniden üretime dair sorumluluklarından el çekmesini bu teori öngöremedi. Yazarın kendisi de sonradan kentlerde gözlemlediği süreçlere genel Marksist kavramları fazlasıyla mekanik biçimde adapte ettiğini söyleyerek özeleştiri yaptı. Yazarın sonraki çalışmalarında odak, devletin değişen rolü sonucu oluşan çelişkilere tepki olarak doğan kentsel hareketlere kaydı (Merrifield, 2017).

Harvey'in kent Marksizm'i, Lefebvre'e daha yakın bir çerçevededir. Harvey'e göre Castells'in varsaydığı gibi mekân ve şehircilik sadece işgücünün yeniden üretimini sağlayan bir araç değildir. Kentsel toprak ve mülk piyasaları, sermaye birikimini teşvik eder ve günümüzün metropolleri, sermaye birikimi zorunlulukları ile sınıf mücadelelerinin birlikte yer aldığı bir alandır (Harvey, 1978). Görüldüğü gibi Harvey'in teorisinde birikim süreçleri önemli bir yere sahiptir. Harvey, durgunluk zamanlarında aşırı birikmiş haldeki sermayenin kentsel mekâna yöneldiğine dikkat çekti. Yapılı çevre, değeri yıkılmadan harekete geçemediği için; mekân üretimi yoluyla sermaye birikimi de kendine

özgü bir kriz yaratıyordu. Aşırı üretim ve değer kaybı sonucu yaşanan klasik kriz ve üretici ve tüketicilere kredi verilmesi şeklindeki geçici çözümün yol açtığı ikinci krizden sonra, düzensiz coğrafi gelişimle şiddetlenen mekânsal ekonomik kriz yaşanmaya başlıyordu. Çünkü gayrimenkul piyasası yatırımları, mekânı en yüksek getiri sağlayacak kullanımlara uygun hale getiren kentsel müdahaleleri teşvik etti. Bu şekilde üretilen mekânlar ise toplumsal ve insani açıdan yıkıcı özellikteydi. Yaratıcı yıkım olarak tanımlanan bu faaliyetler, metropol alanının döngüsel olarak yıkılıp yeniden üretilmesi ve bu nedenle de düzensiz coğrafi gelişmenin yaşanması ile sonuçlandı (Harvey, 2012). Harvey ayrıca güncel Marksizm'de, ırk, cinsiyet ve toplumsal farklılıkların temel sınıf kategorilerinin içine daha iyi yerleştirilmesi gerektiğini dile getirdi (Merrifield, 2012).

Bu noktaya kadar özetlemek gerekirse: Bir yanda sığınmacı ve göçmenler kentlerde dezavantajlı konuma ve ayrışmış kent parçalarına itilirken diğer yanda planlama disiplini, kentlerde göçmenler dâhil her türlü azınlık grubun içerildiği, adaletli ve yaşam kalitesi yüksek mekânların kolektif biçimde nasıl üretilebileceğini araştırıyor. Bu çift yönlü ilişkide göç hareketlerinin öngörülemeyen yapısı ve politik arka planı, göçmenlerin sosyo-kültürel farklılıkları, planlamanın doğası ve mekânsal üretimin güncel kapitalist sistemdeki ekonomi politiği gibi hususlar çelişkilere yol açıyor. Göçmenlerin mekânsal olarak ayrışmış kent parçalarında yaşamaları ve dezavantajlı konumları, en az planlama tarihi kadar eskiye gidiyor. Bu noktada planlama disiplininin kuramsal olarak yaşadığı gelişmelerin, göçmenlerin sorunlarını çözmedeki yeterliliği sorgulanabilir. Modernizm dönemindeki planlama geleneği pozitivist, kapsamlı, uzun erimli ve siyaset dışıdır. Bu gelenek uzun süre ve pek çok ülkede şehirlerin planlanmasında benimsenir. Yukarıdan aşağıya, teknik öncelikli, toplumsal indirgemeci ve esnek olmayan bir planlama yaklaşımının çoğulcu ve demokratik biçimde mültecilerin sorunlarını çözemeyeceği açıktır. Bu eksikliğin giderilebilmesi için bir çaba olarak değerlendirilebilecek olan iletişimsel akıl ve katılımcı planlama, toplumdaki tüm grupların etkileşim kuracağı ve uzlaşacağı üzerine temellendirilir. Ancak yine, en dezavantajlı gruplar olan sığınmacı ve mülteciler düşünüldüğünde; toplumdaki diğer kesimler

ile eşit koşullara nasıl sahip olacakları, planlama süreçlerine nasıl katılacakları, müzakere etme gücünü nasıl bulacakları konuları belirsizliğini korur.

Sürekli olarak yeniden üretilen bu çelişkileri analiz etme ve çözüm üretmede Marksist kent kuramlarının tartışmasız önemli bir yeri bulunuyor. Çünkü mekânın fiziksel müdahale ile ve yukarıdan aşağıya üretilemeyeceği, kentlerin kapitalist sermaye ilişkilerinden bağımsız düşünülemeyeceği, her türlü ötekileştirme ve yabancılaşma pratiğinin toplumsal ve mekânsal yapılarda üst üste bindiği; bu kuramlar sayesinde ortaya kondu. Ayrıca yeni yapılacak araştırmalar için kuramsal ve yöntemsel boyutta çok kapsamlı ve derin inceleme malzemesi sundu. Toplumdaki eşitsizliklerin ve dışlamanın demokratik bir planlama anlayışı ile giderilemediğinde, kentlerdeki parçalanma daha çok şiddetleniyor (Angotti, 2013). Özellikle 21. yüzyılda kentlerdeki ayrışmalar çeşitleniyor, derinleşiyor, boyut ve form değiştiriyor. Modern sonrası kentler önceki dönemlere göre yeni bir tür bölümlenme (division) ortaya koyuyor (Marcuse, 2005). Bu ayrışmalarda toplumdaki etnik köken, dini aidiyet, mezhep, ekonomik durum, vb. gibi farklılıklar üst üste biniyor. Bu kapsamda genel planlama ve mekân kuramlarının yanı sıra, kentlerdeki sosyo-mekânsal ayrışmaya ilişkin ayrı bir yazın bulunuyor.

Mekânsal Ayrışma İçin Yeni Bir Kavram Arayışı: Kentsel Adacıklar

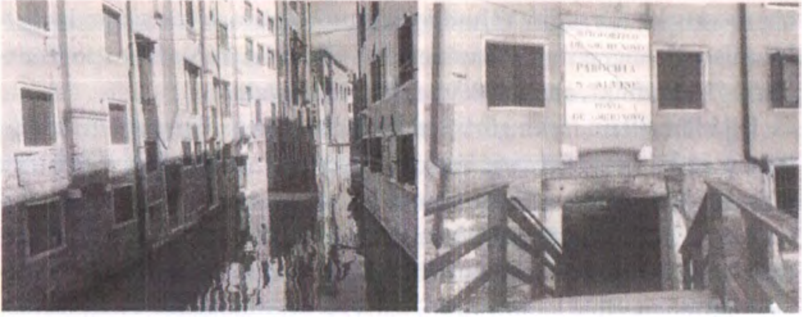
Sosyal yapıdaki farklılıklara göre mekânda da ayrışmış olan bölgeleri tanımlamada sıklıkla "getto" kavramına başvurulur. Tarihteki ilk getto örnekleri 1500'lü yıllara kadar uzanır. Öncesinde benzer bazı yerleşimler de bulunduğu, çeşitli araştırmalarda yer almasına rağmen terime adını veren yerleşim olduğu için Venedik gettosu pek çok kaynakta dünyanın ilk gettosu olarak anılır. O tarihlerde Venedik'te yaşayan Yahudilerin farklı yaşam tarzları dolayısıyla bir arada yaşama eğilimi göstermesi, bu ilk ayrışmış yerleşimin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Sennett, 2017). Coğrafi konumu ile benzersiz bir liman olan Venedik için baharat ticareti Yahudileri ve diğer yabancıları şehre çekme pahasına zenginlik getiren ticaretin ilk örneğiydi. Venedik'te şehre yerleşmiş yabancılar (Yahudilerin yanı sıra Almanlar, Yunanlılar, Türkler, vs.), ortak bir imparatorluğun ya da ulus-devletin mensupları değildi

ve resmen şehrin vatandaşı sayılmıyorlardı. Diğer bir deyişle daimî göçmenler olarak yaşıyorlardı. Şehre gelen Yahudilerin birçoğu, baharat gibi yabancı mallardan elde edilen karların elmas, altın ve gümüş gibi yatırımlara çevrildiği sürece dâhil oldular. Yahudi bankacılığı, paranın çabucak tekrar satılabilir mallara yatırılması yoluyla gelişti. 1600'lerin ortalarına gelindiğinde Venedik'in dış ticaretinin çoğunu Yahudiler kontrol etmeye başladı. Ayrıca göçmen Yahudi doktorlar, avukatlar ve âlimler, Venedik Cumhuriyeti'nin günlük işlerinde de önemli rol oynamaya başladılar.

Tüm Avrupa'da Yahudi karşıtlığı ve dışlama hâkimken Venedik Cumhuriyetinin Levanten Yahudilerinin yerleşimine izin vermesindeki öncelikli amaç elbette ki ekonomik avantajlardan istifade etmekti. Yahudiler tüccarlara bankacılık hizmeti sağlıyor, yoksullara ve devlete krediler veriyor, yüksek vergiler ödüyorlardı. Din ile ekonomi arasında olduğu bariz bir biçimde görülen çelişki söz konusu olduğunda mekân üzerinden kurgulanan bir çözüm geliştirildi. Bu sayede bir orta yol bulunması amaçlandı. O dönemde Venedik'te Yahudiler ve diğer yabancılar için yer ile hukuku birbirine bağlayan, yere-ait-haklar adı verilen bir uygulama yapılmaya başladı. Bunun anlamı sınırları belirli olan mekânlarının yaratılması, yabancılar için tahsis edilmiş bu alanlarda kişilerin her türlü şiddete karşı korunması, ancak o kişi şehrin kendine ait olmayan bir yerine yürüdüğünde saldırıya karşı korunma hakkını kaybetmesiydi. Sadece bu hali ile bizler tecrit edilmeyi bir iktidar dayatması olarak görme eğilimindeyizdir ki bu da tecrit edilen halkı pasif kurbanlar haline getirir. Ancak Rönesans Venedik'inde Yahudi gettosunun oluşum hikâyesi de daha karmaşıktır. Venedik Yahudileri, maruz tutuldukları tecridin ironik biçimde olumlu değer içerdiğini düşünen ilk kişiler oldular. Gettonun Yahudileri zorla ikamet ettiklerini bir hapishane olarak nitelendirmediler. Sakinleri için getto, dış dünya ile temas meselesini gündeme getiriyordu. Getto duvarlarının dışına adım attıklarında Yahudilikleri riske giriyormuş gibiydi. Başkalarına açıklık, bir kimlik kaybı tehdidini de beraberinde getiriyordu. Kimliğini gizlemekten asimilasyona, kimlik kaybının çeşitli versiyonları diğer seçenekler olduğunda; getto deneyimi çoğunluk için daha tercih edilebilir

olan seçenekti. Örneğin Yahudilerin gettoya girmesi karşılığında devlet onların sinagog inşa etmesine izin veriyordu. Yahudiler için Venedik'te "Yahudilik", artık mekânsal bir deneyimdi.

Dil bilimcilerin farklı görüşleri de bulunmasına karşın getto sözcüğünün en bilinen referansı, İtalyanca "gettare" olan dökmek fiilinden türetilen "dökümhane" kelimesidir. Daha sonradan Yahudilerin yaşayacağı bu alanda, orta çağ döneminde Venedik gemilerinde kullanılmak üzere demir havan topları dökülüyordu. Bu alan aslen eski bir metal dökümhanesinin kalıntısıdır. 1400'lerin ortasında önce Hıristiyanlar için bir yerleşim bölgesi haline gelen bu alana 1516'da Hristiyan nüfusun yerine Yahudi nüfus yerleştirildi. Etrafı kanallarla çevrili getto, çevresindeki adalara köprüler ile 2 noktadan bağlı idi ve bu köprüler kapatıldığında getto da dış dünyaya kapatılmış oluyordu. Suyun sınırındaki binaların cepheleri gettonun duvarlarını oluşturduğu için bu cephedeki pencerelerdeki balkonlar kaldırılmıştı. Gün batımından gün doğumuna kadar köprüler kaldırılıyor, pencereler kapatılıyor, kanalda güvenliklerini sağlamak için ücreti getto sakinleri tarafından ödenen iki gemi devriye bekliyordu. Gün içerisinde de örneğin Yahudilerle ticari ilişkileri bulunan Hristiyan nüfus gettoya gelip gidiyordu. Gece geçerli olan mekânsal kapatma da zaman zaman esnetiliyordu. Yahudilerin gettonun binalarına sahip olmalarına izin yoktu, sadece mevcut evlere kat çıkmalarına ve binaları içeriden gittikçe küçülen apartmanlar halinde bölmelerine izin veriliyordu. Bu süreçte bazı binalar altı katına çıktı. Kendi dönemi içerisinde değerlendirildiğinde, bu binalar oldukça yüksek katlı yapılar haline gelmişti. Fiziksel yetersizlik nedeniyle getto alanı iki kere büyütülmek zorunda kaldı.

Resim 1: Venedik Gettosu (Sezen Savran, 2019)

Eklemeler yapılmış olmasına karşın gettoda yaşam koşulları sıkışık ve sağlıksız bir hal almıştı. Bölünen odalara yalnızca diğer ailelerin yaşam alanlarından geçilerek erişilebiliyordu. Bir dönemde 5000 kişi 2 hektarlık bir alanda yaşadı. Venedik, 1700'lerde ekonomik ve politik gerileme yaşarken, gettoda yaşayan nüfus da benzer bir süreçten geçti. Altmış yıl sonra, Napolyon'un birlikleri Venedik Cumhuriyeti'ne son verdi. Gettonun kapıları yıkıldı ve alanın ortasında ateşe verildi. Yine meydandaki açıklığa bir özgürlük ağacı dikildi. Bu gelişmeye rağmen Venedik Yahudileri 1818'e kadar tam vatandaş olamadılar. Birçok Yahudi gettoda yaşamaya devam etmeyi seçti ve getto, Venedikli Yahudi toplumu için odak noktası olarak kaldı. Venedik'teki bu ilk getto değerlendirildiğinde hem olumlu hem olumsuz tarafları olduğu görülüyor. Yahudiler bir yanda kültürel ve dini alışkanlıklarını sürdürebilirken diğer yanda mülkiyet edinme, bazı işlerde çalışamama, geceleri kendilerine ayrılan kent parçasının dışına çıkamama gibi yasaklamalarla karşılaşmıştı (Hutchison ve Haynes, 2012). Dünyanın ilk gettosu için yapılan bu iki uçlu değerlendirmeyi, daha sonra dünyanın bambaşka coğrafyalarında bambaşka azınlıklar tarafından deneyimlenen mekânsal ayrışmalar için de yapabilmek mümkün gözüküyor.

19. yüzyıl sonundan itibaren yazındaki getto araştırmaları yine Yahudilerin ve özellikle Amerika kentlerindeki Afro-Amerikalıların mekânsal ayrışmasına odaklanmıştır. Park ve Burgess (1925), gettoyu homojen ilişkileri bulunan azınlık bir nüfusun, sosyal dışlanma sonucu mekânsal olarak da ayrışması olarak tanımladı. Wirth (1988) ise gettoyu, birinci nesil göçmenlerin yaşadığı, zaman içinde topluma asimile

olarak ayrıldığı ve yerlerini yeni etnik grupların toplanması için bıraktığı yer olarak açıkladı. Amerika'da konu ile ilgili yapılan ilk çalışmalar ayrışmanın derinliğinin ölçülmesi, gettoda yaşayanların gündelik yaşamının betimlenmesi, yerel nüfustaki ayrımcı tutumların getto oluşumundaki rolünün incelenmesi, gettoda yaşama halinin kalıcılığının sorgulanması, azınlık kültürlerinin araştırılması gibi amaçlar taşıyordu. 1970 sonrası dönemde ABD kentlerindeki ayrışma ve içe kapanmanın derecesi daha da arttı. Massey ve Denton (1989), bu gibi getto yerleşimlerini hiper-getto olarak adlandırdı. Yazında yaygın olarak Amerikan kentlerindeki kümelenmeler çalışılmış olsa da dünyanın hemen her yerinde benzer mekânsal yapılardan söz edilebilir. Almanya'da yaşayan Türkler (Friedrichs, 1998), Paris'te yaşayan Cezayirliler (Varady, 2005), Londra'da yaşayan Pakistanlılar (Peach, 1996), Helsinki'de yaşayan Somalililer (Dhalmann, 2013), Amsterdam'da yaşayan Surinamlar (Deurloo ve Musterd, 1998), vb.

Zamanla getto kavramının hala kullanılabilir ve geçerli olup olmadığı ve ayrışmanın her halini açıklama kapasitesi sorgulanmaya başladı (Hutchison ve Haynes, 2008). Bu anlamda kullanılmaya başlanan bir diğer kavram "kentsel adacık" (urban enclave) oldu. Marcuse (2005), getto ve kentsel adacık kavramlarını tamamen birbirinden ayırarak tanımladı. Mekânsal dışlanma sonucu oluşan kümelenmelere getto, bir araya gelişin gönüllü olduğu ve ortaklık kurma temelli geliştiği kümelenmelere ise kentsel adacık adını verdi. Abrahamson ise (2006), kentsel adacıklar ile gettoları birbirinden ayıran özelliğin, ekonomik kendine yeterlik olduğunu ifade etti. Yazar, kentsel adacıkların kendi içinde formel sektörler yarattığını ve bu alanlarda ticari ve turistik birimlerin yer aldığını belirtti. Örneğin, Amerika kentlerindeki "Chinatown" benzeri kısmen turistik hale gelmiş nüfus kümelenmelerini kentsel adacık olarak tanımladı. Gettolar ise daha ziyade enformel ve hatta illegal ekonomik faaliyetlerin mekânıydı. Mahalle etkisinin (neighborhood effect) sosyal fırsatları ne kadar kısıtladığı üzerine yapılmış bir diğer çalışma da göç sonucu oluşmuş etnik kentsel adacıkları olumsuz değerlendirmişti (Friedrichs, Galster ve Musterd, 2003). Mahalle etkisi kavramıyla bir bireyin etnik kentsel bir adacıkta yaşaması ile işgücü piyasası pozisyonu, sosyal mobilite, eğitim ve sağlık gibi fırsatlardan yararlanma konusunda dezavantajlı hale geldiğini savunuyordu.

Kentsel adacıklar ve gettolara ilişkin yapılan bu ilk ayrımlarda kentsel adacıklar olumlu, gettolar ise olumsuz özelliklere sahip yerler olarak algılandı. Ancak yapılan katı ve kesin ayrımlar, sıralanan özelliklerin birbiri içine geçtiği durumları dışarıda bırakıyordu. Ayrıca yerleşimlerin doğrudan olumlu veya doğrudan olumsuz olarak kabul edilmesi önyargılı bir tutumdu. Clark (1965), çok daha önceden gettoların hem olumlu hem olumsuz özellikler barındıran yerleşimler olduğunu yazmıştı. Yazarın ifadeleriyle getto "paradoks, çatışma ve ikilemdir, umut ve umutsuzluktur, değişim arzusu ve ilgisizliktir, canlılık ve durgunluktur, cesaret ve mağlubiyettir, iş birliği ve şüphedir, asimilasyona doğru yükselme ve koruyucu duvarların içinde yabancılaşma ve geri çekilmedir". Sürdürülebilen kültürel alışkanlıklar ve hatta üretilen yeni kültürler (jazz, blues, hip-hop, vb.) bir yandan gettonun olumlu özelliklerini somutlaştırırken, kuşaklar boyu belirlenmiş bir çemberin dışına çıkamama riski de olumsuz tarafa işaret ediyordu (Vervoort, 2012). Örneğin Vervoort (2012), Hollanda'daki Türk, Fas, Surinam ve Karayiplilerin etnik kentsel adacıklarında kent bütünü ve Hollandalı kentlilerle kurulan sosyal bağları araştırdı. Özellikle örneklem grubunun Hollandalı arkadaş ve tanıdıklara sahip olup olmadıkları ve eğer sahiplerse görüşme ve ilişki kurma sıklıklarına odaklanan çalışma; mahalledeki etnik azınlıkların oranı ne kadar yüksekse, sosyal ilişkilerin o kadar zayıf olduğunu ortaya koydu.

Getto veya kentsel adacık olarak tanımlansın, bu türden yerleşmelerin her yönüyle olumlu veya her yönüyle olumsuz özellikte olduğu söylenemez. Varady (2005), kentsel adacıklar ve gettolar arasında kavramsal olarak kesin bir ayrım yapmanın ve kentsel adacıkları doğrudan pozitif, gettoları doğrudan negatif olarak değerlendirmenin doğru olmadığını vurguladı. Yazara göre bu argüman artık geçerliliğini yitirdi. Bu tip bölgelerde dayanışma, dış tehditlerden korunma gibi avantajların yanında toplumdan ayrışmış olma, kısıtlı olanaklara sahip olma gibi dezavantajlar da söz konusudur (Peach, 1996). Son dönemde gerçekleştirilen diğer bazı çalışmalarda kentsel adacık terimi, bir çerçeve kavram olarak ele alınmaya başladı (Coutard, 2002; Wissink, 2013). İşlev olarak konut, konut dışı veya karma kullanımlı diğer ayrışmış alanların tümü kentsel adacık olarak tanımlandı. Cartier (2001) kapalı site, gecekondu gibi konut alanları, karma kullanım alanları,

AVM'ler, yaya bölgeleri, özel ekonomik bölgeler gibi alanların tümünün birer kentsel adacık olduğunu belirtti. Wissink, Van Kempen, Fang ve Li (2012) benzer bir yaklaşımla, kentsel adacıkları belirli sosyal, kültürel, işlevsel ve ekonomik gruplar veya faaliyetler için ayrılmış tüm alanlar olarak açıkladı. Stavrides (2010), 21. yüzyıl kentlerini "kendi içinde homojen kentsel adacıkların zoraki bütünlüğü" olarak tanımladı. Yazara göre günümüzün modern metropolleri, kentsel adacıkların karışık bir kümesi haline geldi. Kentsel adacıklar, kentin merkezi bölgelerinde veya çeperlerinde konumlu olabilir. Aksiyel adalar veya cepler gibi farklı formlara sahip olabilir. Keskin fiziksel veya ancak sakinleri tarafından hâkim olunabilen muğlak sınırları olabilir. Getto kelimesinin yüklendiği tarihsel ağırlık ve olumsuz etiketin yanında "kentsel adacık" bir şemsiye kavram olarak kullanılmaya uygun gözüküyor.

Tablo 6: Kentsel adacıkların farklı kategorilere göre sahip olabileceği özellikler

İşlev	Oluşum Sekli	Ekonomik Yapı	Azınlık Grup	Kapsayıcılık	Konum
• Konut • Çalışma alanı • Kamusal ve yarı-kamusal alanlar • Karma kullanım	• Zorunlu (dışlanma sonucu) • Gönüllü (dayanışm a, kültürü devam ettirme)	• Alt gelir grubu • Üst gelir grubu	• Milliyet • Irk, etnik köken • Din, mezhep • Farklı cinsel kimlik • Farklı yaşam tarzı	• İçe dönük, girilemeyen • Dışa açık, girilebilen	• Kent merkezi • Kent çeperi

Sosyo-mekânsal ayrışmayı ve etnik kentsel adacıkları yaratan süreçlerin başında göç hareketleri gelir. Yazındaki çok sayıda araştırma, mekânsal ayrışmayı göç ile ilişkilendirir (Logan vd, 2002; Marcuse, 2005; Angotti, 2013). İnsan hareketliliğinin sürekli olarak artıyor oluşu, mekânsal ayrışmayı derinleştiren bir dinamiktir. Kente yeni gelen göçmen gruplar, çoğunlukla bir kümelenme oluşturma eğilimi gösterir. Bu ayrışmanın oluşumunda zorunluluk ve gönüllülük üst üste biner. Çünkü kente yeni gelen göçmenler çok da fazla tercih imkânına sahip değildir ve kısıtlı kaynaklara ve düşük sosyal sermayeye sahiptir (Logan, Zhang ve Alba, 2002). Diğer bir deyişle göçmenler, kendi istekleri ile bir araya toplanmış ve mekânsal olarak da ayrışmış gibi gözüküyor

olsa da bunu zorunlu kılan dış unsurlar daima mevcuttur. Kentsel adacıkların oluşum sürecinde, bu yerleşimde ilk olarak yer seçen göçmen grupları genellikle zincirleme olarak yeni gruplar takip eder. Bir alana öncü bir grubun yerleşmesinden sonra diğer kişiler mıknatıs gibi bu bölgeye çekilir. Yer seçiminde en kolay şekilde iş piyasalarına girebilmek ve çalışma yerine yakın bir konuta sahip olmak öncelikli hedeflerdir. Çoğu zaman yerel halkın oturmak istemediği konutlar ve çalışmak istemediği sektörler, tercih şansı bulunmayan göçmen grupların ihtiyaçlarına cevap verir (Abrahamson, 2006). Harvey'in (2019) belirttiği gibi, bireyler maddi imkânlarının kısıtlılığı nedeniyle ulaşıma kaynak ayıramadığında, çalışma konumlarına uzaklaştıkça toprak kullanımı için sağlayabilecekleri teklifler de azalır. Kentsel adacıklarda olduğu gibi konut ve işyerleri dar bir çerçevede yer alır. Çalışma alanlarının yoğun olduğu kent merkezlerine yakın konumlara yönelim de bu nedenledir.

Yazındaki bazı çalışmalar, göçmen nüfusun toplumdan ayrı bir konumda yaşamasının ve kendi kendini denetleyen topluluklar halinde var olmasının yarattığı olumlu etkilere odaklandı. Touraine (2002), mekânsal ayrışmanın topluluklar arası iletişim kurulmasını engelleme riski bulunmasına karşılık, tersi durumun asimile edilme riski de taşıdığını dile getirdi. Yazara göre göçmen nüfusun toplumdan ayrı bir konumda türdeş ve kendi kendini denetleyen topluluklar halinde var olmaları veya asimile edilerek topluma karışmaları durumlarının her ikisi de çok kültürlü toplum yapısı ile uyuşmuyordu. Peach (1996) ayrışmanın, toplumun genelinin dışlayıcı mı, asimile edici mi yoksa çoğulcu mu olduğuyla bağlantılı olarak yaşandığına dikkat çekti. Vuddamalay (2018) ise, göçmen ve mülteci kentsel adacıklarının uyum sürecinde kilit rollere sahip olduğunu ifade etti. Yazar, etnik kentsel adacıkların, göçmenlere yönelik barınma politikaları geliştirme açısından da öğretici olduğunu belirtti. Kanada'nın Toronto kentine 1950, 1960, 1970'ler ve günümüzde Bangladeş'ten gelen göçmenler hakkındaki araştırma ise göçmenlerin konut piyasasına ve işgücüne katılım oranlarına odaklandı. Sonuç olarak bu tipteki yerleşimlerin, her zaman entegrasyonun önünde kesin bir engel olmadığı sonucuna ulaşıldı (Murdie ve Ghosh, 2010). Işık ve Pınarcıoğlu (2012), göçmenlerin formel konut ve iş piyasalarına girme konusunda daha çok zorlukla karşılaştığını

ortaya koydu. Bu nedenle enformel piyasalardaki varlıklarını devam ettirmek için devamlı mücadele ediyorlardı. Kentsel adacıklarda oluşturulan ağlar ise bu mücadeleyi destekleyici bir unsurdu. Böyle bir ortamda göçmenler, ciddi bir sömürü sisteminin içine giriyor olsalar da, en azından hayatlarını sürdürecek bir ortamın içinde kalabiliyordu. Tüm bunlara ek olarak, incelenen belirli bir göçmen yerleşimini etkileyen yerel faktörler de önem kazanıyordu (Varady, 2005).

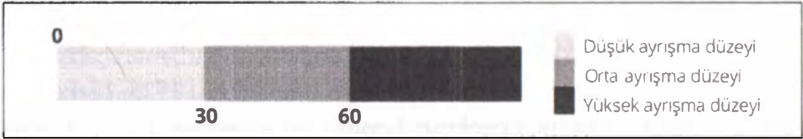
Kentsel adacık, yazında mekânsal ayrışmanın açıklanmasında güncel olarak kullanılan bir terimdir. Özellikle göçmen, sığınmacı ve mültecilerin oluşturduğu ayrışmış kent parçalarının betimlenmesinde başvurulur. Yazında kentsel adacıkları betimsel olarak ele alan çalışmalar gibi, bu yerleşimlerin bulunduğu şehir ve bölgelerdeki ayrışma düzeyini nicel yöntemlerden yararlanarak ortaya koyan çalışmalar da bulunur. Bu çalışmalar üç ana gruba ayrılır: Alt birimlerdeki yerel ve azınlık nüfusların birbirlerine göre oranlandığı endeksleri kullanan çalışmalar (Duncan ve Duncan, 1955; Cortese, Falk ve Cohen, 1976; Lieberson, 1981), yerel ve azınlık grupların konum ve mekânsal yakınlıklarına göre haritalama yapan çalışmalar (White, 1983; Anselin, 1995; Philpott, 1978; Jargowsky, 1997) ve birden çok yöntemi bileşik olarak kullanan çalışmalar (Massey ve Denton, 1989; Peach, 1996). İlk iki grup, mekânsal olan ve olmayan endeksler olarak da anılır.

Mekânsal Ayrışmaya Nicel Bakış: Endeksler ve Konuma Bağlı Haritalama

Kentlerde oluşan mekânsal ayrışmanın boyutunu nicel yöntemler kullanarak inceleyen çalışmalar genellikle nüfus, demografi ve yer seçimi verilerinden yararlanır. Duncan ve Duncan (1955), mekânsal ayrışmayı analiz etmede istatistiksel hesaplamalar olan "benzeşmezlik endeksi (index of dissimilarity-ID) ve "ayrışma endeksi" (index of segregation-IS) yöntemlerinin kullanılabileceğini ortaya koydu. Benzeşmezlik endeksi, azınlıkların kente eşit dağılımının sağlanabilmesi için yer değiştirmesi gereken kişilerin oranıdır. Yöntem olarak belli bir bölgedeki azınlık ve çoğunluk grup ile kent bütünündeki azınlık ve çoğunluk birbiri arasında oranlanır. Bu değerin hesaplanmasında kullanılan denklem aşağıdaki gibidir:

$$\text{ID}_{YX} = \sum_{i=1}^{m} \left| \frac{n_{\mathfrak{y}i}}{n_{\mathfrak{y}}} - \frac{n_{\mathfrak{x}i}}{n_{\mathfrak{x}}} \right|$$

Denklemde m ünite sayısını, $n_{\mathfrak{y}i}$ i ünitesindeki yerel nüfus sayısını, $n_{\mathfrak{y}}$ incelenen mekânsal toplamdaki yerel nüfus sayısını, $n_{\mathfrak{x}i}$ i ünitesindeki azınlık sayısını ve $n_{\mathfrak{x}}$ ise incelenen mekânsal toplamdaki azınlık nüfus sayısını ifade eder. Sonuçta 0 ile 1 aralığında bir değer elde edilir. Bazı çalışmalarda kesrin 100 katı alınarak 0 ile 100 arasındaki değer kullanılır. Değer 1'e (veya 100'e) yaklaştıkça ayrışma artar. Massey ve Denton (1993), 1 ve 100 arasında değişen endeks değerlerini üç gruba ayırmıştır. Buna göre 0-30 arası değerler düşük, 31-60 arası değerler orta derecede, 61-100 arası değerler ise yüksek derecede ayrışmayı ifade eder.

Şekil 7: Benzeşmezlik endeks değerine göre ayrışmanın düzeyi (Massey ve Denton, 1993)

Benzeşmezlik endeksinin, hesaplamada kullanılan mekânsal birimlerin kendi içindeki dağılımını ortaya koyamaması, yöntemin zayıf bir yönü olarak değerlendirilir (Cortese, vd., 1976; Morrill, 1991). Örneğin bir şehirdeki ayrışmanın hesaplanmasında ilçe düzeyinde veriler kullanılacak olursa, hesaplama şehrin bütününe dair bir ayrışma değeri verir. Tüm ilçeler için ayrışmış değerlere sonuç düzeyinde ulaşılamaz. Diğer bir ifade ile göreli bir analiz şekli olan benzeşmezlik endeksinde, alt birimler de değerlendirmeye dâhil edilir, ancak iç dağılımın genel dağılıma oranlanması prensibi nedeniyle bütüne dair bir değere ulaşılamaz. Ayrışmanın düzeyine dair önemli bir fikir veren benzeşmezlik endeksi, birçok çalışmada yöntem olarak benimsenir.

Lieberson'un (1981), P* değeri olarak anılan ölçüm yöntemi ise mekânsal izolasyonu ölçen bir endekstir. Bu endeksin temel argümanı, birbirlerinden farklı nüfus büyüklüğüne sahip X ve Y grupları arasından, X grubunun bir üyesinin Y grubunun bir üyesiyle etkileşime girme (exposure) olasılığının, Y grubunun bir üyesinin X grubunun bir

üyesiyle etkileşime girme olasılığının aynı olmamasıdır. Bu endeks, mekânsal yoğunlaşma arttığında mekânsal izolasyonun da arttığını kabul ettiği söylenebilir. Rastgele seçilen bir grup üyesinin aynı grubun diğer üyelerinden izolasyonu, aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanır:

$$P^* = \sum_{i=1} n \left(\frac{a_i}{A}\right)\left(\frac{a_i}{t_i}\right)$$

P*'nin endeks değeri olduğu formülde n alt birim sayısını, ai i alt birimindeki azınlık nüfusunu, A incelenen bütündeki toplam azınlık nüfus sayısını ve ti ise i alt birimindeki toplam nüfusu gösterir. Elde edilen değerin 1'den çıkarılması ile azınlık nüfusundan rastgele seçilen bir bireyin yerel nüfustan izolasyonu ortaya çıkar (Lieberson, 1981). P* endeksi de benzeşmezlik endeksi gibi mekânsal olmayan endeksler arasında yer alan temel bir hesaplama yöntemidir. Etnik ayrışmanın ölçülmesinde de yine sıklıkla kullanılır (Taeuber, 1980; Robinson, 1980).

Daha hassas bir mekânsal dağılım ve ayrışma düzeyi ortaya koyabilmek amacıyla geliştirilen nicel yöntemler, demografik veriler ile konum verilerini bir arada kullanır. Örneğin White (1983), Mekânsal Yakınlık (Spatial Proximity) yöntemi ile Amerika'nın 17 kentinde beyazlar ile Afro-Amerikalıların ayrışmasını haritaladı. Bu nüfusların konum ve birbirlerine olan mesafelerini, parsel ve blok temelli olarak ölçüp karşılaştırdı. Massey ve Denton (1989) ise birden fazla hesaplama yöntemini bileşik olarak bir arada kullandı. Benzeşmezlik endeksi, Lieberson P* değeri ve White'ın (1983) Mekânsal Yakınlık yönteminin yanı sıra, azınlık bölgelerinin kentin merkezi iş alanının çevresinde toplanma oranı ve azınlık grubunun yaşadığı fiziksel alanın büyüklüğü hesaplamalarının tümünü birleştirdi.

Demografik veriler ile coğrafi konum verilerinin birlikte kullanıldığı bir diğer yöntem, "Mekânsal Toplulukların Yerel Göstergeleri" (Local Indicators of Spatial Association/LISA) analizidir (Anselin, 1995). LISA göstergeleri; sadece tek bir yerdeki olağandışı yüksek veya düşük değerleri değil, yakın çevredeki değerleri yani mekânsal bağımlılığı da (spatial dependency) hesaba katarak öne çıkan yerleri (hot and cold spots) belirler. Philpott'un (1978) tanımlayıp Jargowsky'nin (1997) geliştirdiği yöntemde ise mekânsal eşikler tanımlanarak belirli bir tür

adacığa dâhil olan veya olmayan yerleşimler belirlenir. Philpott'un çalışmasını geliştiren Peach (1996), kentsel adacıkların üçlü incelemesini yapmayı önerdi. Bu incelemeler, azınlık grupların yoğunlaşma derecesi, ev sahibi toplumla ilişkili grup asimilasyon derecesi ve grup kapalılık derecesiydi. "Entropi Endeksi" (Harsman ve Quigley, 1995), "Aktör-Ağ Teorisi" (Wissink, 2013), "Faktör Ekolojisi" ve "Patchwork Analizi" de ayrışmayı ölçmede kullanılan diğer güncel yöntem örnekleridir. Mekânsal dağılımı haritalayan tüm bu yöntemler, azınlık nüfusa mensup bireylerin konum bilgilerinin elde edilmesinin güçlüğü nedeniyle kısıtlı olarak kullanılabilir.

Tablo 7: Mekânsal ayrışmayı belirlemek için nicel yöntemler geliştiren çalışmalar

Yazar ve Yıl	Örneklem Alanı	Ölçek	Azınlık Grup	Kullanılan Yöntem
Duncan ve Duncan (1955)	Amerika kent örnekleri üzerinden değerlendirme yazısı	Sayım bölgesi (*Census-tract*)	Afro-Amerikalı gruplar	Benzeşmezlik ve ayrışma endeksleri
Cortese, Falk, Cohen (1976)	Amerika kent örnekleri üzerinden değerlendirme yazısı	Sayım bölgesi (*Census-tract*)	Afro-Amerikalı gruplar	Benzeşmezlik ve ayrışma endeksleri
White (1983)	Amerika'dan 17 örnek şehir	Parsel ve blok	Afro-Amerikalı gruplar	Mekânsal yakınlık (Spatial proximity)
Massey, Denton (1989)	New York, Los Angeles, Detroit, Cleveland, Gary, Newark, Philadelphia, Baltimore	Sayım bölgesi (*Census-tract*)	Afro-Amerikalı ve Hispanik gruplar	Benzeşmezlik endeksi, P* izolasyon endeksi, mekânsal yakınlık, merkezilik, yoğunlaşma
Anselin (1995)	Afrika kıtası	Ülkeler	Yerel kümelenme	Mekânsal toplulukların yerel göstergeleri (LISA)
Harsman, Quigley (1995)	Stokholm ve San Francisco	Kent bütününde merkez, çeper ve banliyö bölgeleri	Etnik ayrışma ve gelire bağlı ayrışma	Entropi endeksi
Wissink (2013)	Mumbai	Proje bazlı detaylı inceleme ve kent bütününde sorgulamalar	Üst gelir grubu (kapalı siteler)	Aktör ağ teorisi

Tüm bu bilgilerden sonra bir hususun tekrar altını çizmek isterim: Göç ve mekân birbirini dönüştüren iki olgudur ve aralarındaki ilişkinin nitelikleri oldukça önemlidir. Bu ilişkinin yönetilmesi, planlama disiplininin konuları arasında yer alır. Ancak tarihsel olarak bakıldığında, göçmenlerin kentlerdeki dezavantajlı konumunun sürekli olarak yeniden üretildiği görülür. Yukarıdan aşağıya planlama girişimleri ise bu

duruma çözüm üretmede yetersiz kalır, sorunları öteler, belirsizlikler yaratır. Göç hareketleri mekânsal olarak planlanamadığında, göçmenler sorunlar ile kendileri mücadele etmek zorunda kalır. Yaşanan sorunların anlaşılmasında, bu yapıların incelenmesi oldukça önemlidir. Günümüzün post-modern, çok kültürlü, karmaşık ve hatta kaotik kentlerini anlayabilmek için, gözleri mekândaki gündelik yaşama çevirmek gerekir (Lefebvre, 2017; De Certeau, 2009). Gündelik pratiklerin yerinde ve oluşum aşamasında incelenmesi, bu araştırmaya olanak sağlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Gündelik Yaşam Pratikleri ve Mekânsal Boyutları

Gündelik yaşam, insanların yarattığı sosyal dünyanın bütün karmaşıklığını içinde barındıran ve bu dünyayı çok yönlü olarak betimleyen bir etkileşim alanıdır. Düzen içerisinde düzensizliği ve farklılıkları içerir. Bu yüzden sınırları ve hangi özellikleriyle tanımlanacağının tam bir belirginliği yoktur, çok boyutlu ve çok anlamlıdır (Esgin, 2018). Gündelik hayat, yüzeysel olarak algılansa da derinliğe sahiptir ve çoğunlukla verili kabul edildiği için pek çok yönü gizli kalmaya devam eder. Gündelik yaşam kuramı, sadece deneyimleri açıklamak için değil, aynı zamanda değişim ve dönüşümü sağlamak için eleştirel bir zemindir. Gündelik hayata eleştirel çözümleme, insanların kavrayışının geliştirilip, baskıcı toplumsal koşulları değiştirmede önemli bir rolü vardır. Faaliyetleri betimlemenin ötesine geçilip, daha geniş tarihsel ve sosyal yapılarla ilişkilendirildiğinde, gündelik yaşam zengin bir araştırma nesnesi haline gelir (Gardiner, 2016). Gündelik yaşam, heterojen toplum yapısındaki farklılık ve ötekiliklerin doğasını görmeyi sağlar. Özdeşlik düşüncesinin egemenliği, gündelik hayatın içinde eriyip kaybolur. Bir yandan asimilasyona direnen, özgürleştirici ve direnişçi bir yapıda olan gündelik yaşam, bir yandan da toplumsal değişimin dokusunu içinde barındırır. Erken dönem kısıtlı sayıdaki çalışmalar haricinde gündelik yaşam konusu uzunca süre

sosyo-mekânsal konularda kendine çokça yer bulamadı. Bilimin ve felsefenin karşısında gündelik yaşamın sistemli ve düzenli bir içeriğe sahip olmaması, onun bilimsel analiz ve araştırmalarda geç kullanılmasında neden oldu. Görülen fakat fark edilmeyen bir gerçeklik olan gündelik yaşam kuramı, 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra, özellikle de kıta Avrupası sosyolojisindeki yenilikçi akımlarla birlikte yazında açıkça yer almaya başladı (Benton ve Craib, 2015).

Chicago Okulu üyeleri Park ve Burgess'in Chicago'da gerçekleştirdikleri etnografik çalışmaların konunun öncüsü olduğu söylenebilir. Bu çalışmalar, gündelik etkileşimlerin kendi toplumsal ortamlarında incelenmesini esas alıyordu. Diğer bir ifade ile toplumsal hayatın dinamikleri, gündelik hayatın içinde oluşma sürecindeyken inceleniyordu. Gündelik yaşam nesneleştirilirken alışkanlıklara, algı ve pratikleri şekillendiren süreçlere, bireylerin sosyal ilişki ağlarına, küçük toplulukların kendilerine has özelliklerine ve hayat tarzlarını oluşturan pratiklere bir bütün olarak bakıldı (akt; Mollaer, 2018). Giddens (1984) yapılaşma teorisinde gündelik yaşamı tanımlayan en temel niteliğin sürekli olarak yeniden yapılanmayı somutlaştıran bir alan olduğunu belirtti. Yazara göre gündelik yaşam, zaman-mekânda düzenli pratikler olarak organize edilen ve yeniden üretilen birey ve gruplar arası ilişkilerden oluşuyordu. Bireyler, tüm bu ilişkiler sistemi içinde farklı bilinç ve farkındalık düzeylerine sahipti. Bu da onların eylem biçimlerini doğrudan etkiliyordu (Giddens'tan akt. Esgin, 2018). Simmel'in (2009) gündelik yaşam yaklaşımının temelini ise ilişkiler ve etkileşimler oluşturdu. Yazar, gündelik deneyimlerdeki anlık, tesadüfi ve geçici karşılaşmaların önemine dikkat çekti. Gündelik yaşam kişiler arası karşılaşmalar, temaslar, etkileşimler ve ilişkilerle dolu bir alandı. İnsanların toplumsal ve mekânsal olarak iç içe geçişi, gündelik deneyimlerde gerçekleşiyordu. Bu noktaya kadar özetlenecek olursa gündelik yaşam;

> Hem betimsel hem eleştirel bir yaklaşımla ele alınır,
> Yüzeysel gibi görünse de derinliğe sahiptir,
> Alışkanlıklar, süreçler ve ağlara sahiptir,
> Değişim, dönüşüm ve yeniden üretim özelliklerine sahiptir,
> Her şeyin kendi ortamında ve oluşum aşamasında incelenmesini sağlar,
> Karşılaşmalar, etkileşimler ve ilişkiler önemli yer tutar,

Tekrarlanan rutinlere, uzun veya kısa bölümlere, geçici sürelere sahiptir.

Gündelik yaşam, mekânda yerelleşip belirli konumlarda gerçekleşir. Mekândan bağımsız bir gündelik yaşam düşünülemez. Yukarıdaki özellikleri sayesinde gündelik yaşam, mekânsal pratiklerin ortaya konmasında da önemli bir araştırma zemini sağlar. Göçmenler yeni girdikleri toplumsal ve mekânsal yapıda gündelik yaşamlarını yeni baştan inşa etmek zorunda kalır. Sistemli veya kendiliğinden gelişen bu yapının kendi ortamında ve oluşum aşamasında incelenmesi, potansiyel sorunların tespitinde ve çözümünde önemli bir bilgi kaynağı oluşturur. Tekeli (2000) de yeni bir sosyo-mekânsal yapıya geçiş yapan bu grupların, eski hayatlarından aktardığı özelliklerin yanı sıra yeni toplumdan ve mekândan da etkileneceğini belirtmiştir. Sınırlılıklar ve özgürlükler arasındaki mücadeleden doğan yeni gündelik yaşam, incelenmeye değerdir (Tekeli, 2000).

Mekân üzerinden gündelik yaşam pratiklerinin araştırılmasına ilişkin en önemli bilgi kaynağını sunan yazarlardan biri Lefebvre'dir. Yazar, kentlerdeki yabancılaşmanın boyutunu ve yarattığı çelişkileri görebilmenin, gündelik hayatın eleştirel incelemesi ile mümkün olacağını dile getirir. Gündelik hayatta gözlemlenebilir olan üzerinden, toplumsal ve mekânsal bütün inşa edilebilir (Lefebvre, 2016). Lefebvre'in gündelik yaşam kuramı, eleştirel ve dönüşüm yanlısı, ayrıca bütünsellik arayışındadır. Burada kastedilen bütünsellik hem bütünün parçaya hem de parçanın bütüne olan etkisini bir arada sorgular. Gündelik yaşam kuramına önemli katkısı bulunan bir diğer yazar ise De Certeau'dur. De Certeau gündelik yaşama temelde güçlü ve zayıf olanın ilişkisi üzerinden bakar. Lefebvre ve De Certeau'nun gündelik yaşam kuramına yaklaşımı kesişmeler ve zıtlıkları bir arada içerir. Yer yer soyut kalabilen gündelik yaşam pratikleri kuramının incelenmesinde, farklı kuramcılar birbirini besleme ve karşılıklı olarak eksiklerini kapatma potansiyeli taşır.

Gündelik Yaşamı Mekânda Keşfetmek: De Certeau

Bir yazar ve kuramcı olarak De Certeau'nun oldukça geniş bir repertuarı olmasına rağmen antropolojik kültür çalışmaları, kentsel gün-

delik yaşam ve çok kültürlülük konuları üzerine yoğunlaşır. Yaptığı çalışmalarda azınlık grupların marjinalleşme ve direniş süreçleri, iktidar ve çoğulculuk gibi temalar öne çıkar. Bu çeşitlilik sayesinde De Certeau'nun çalışmaları, pek çok farklı disiplinde kuramsal çerçeve olarak kullanılmıştır (Gardiner, 2016). De Certeau, "farklılıklarıyla ayrışan ve onları korumaya istekli gruplar arasında barışçıl bir ortam nasıl sağlanabilir?" sorusuna yanıt arar. Geniş olduğu kadar kışkırtıcı, heterojenliği teşvik eden, değişimin çoğalmasına izin veren ve içinden farklı geçitler açılabilen bir yaklaşımı ve yöntemi vardır (Napolitano, 2007). De Certeau (2009) toplumsal, mekânsal ve yasal boyutlarda egemen olan yapılar karşısında çoğullukların ve zayıf grupların durumunu inceler. Diğer bir ifadeyle bu egemen yapıları üreten, dayatan ve yayan "aydın" sınıfların kullandığı araçlarla "halkın" ne yaptığı ya da bunları nasıl kullandığını inceler. Sıradan insanın gündelik eylem, uygulama, üretme tarz ve alışkanlıklarına yoğunlaşır (akt; Esgin, 2018). Yazara göre bireyin günlük yaşamdaki manevraları kurumsal değil bireysel, öğrenilmiş değil doğaçlama haldedir. Gündelik faaliyetlerin öncelikli amacı, egemen yapıların dayattığı kısıtlamalarla başa çıkmaktır (Lingel, 2011).

De Certeau'nun analizi, gündelik hayata ve insanların yaşamlarını nasıl icat ettiklerine odaklanır. Dönüştürücü bir yaratıcılığın ortaya çıktığı gündelik faaliyetlerde, "diğerleri" hakkında sorular sorar. Yazarın analizi, susturulmuş olan şeyleri seslendirme ve o şeylere dair daha önceden yazılmış resmi ve indirgemeci versiyonları susturma amacı taşır (akt; Hjorth, 2005). De Certeau'nun çalışması, gündelik uygulamalarda açığa çıkan insan öznelliğini odağına alır. Bu ayrıntıların, eksikliklerin ve tekilliklerin araştırılması, tam olarak öznelliğin tarihselleşmesinin bir parçasıdır. Gündelik direniş eylemi, baskıcı yönetim araçlarından zorunlu olarak gizlenmiş, sıradan insanlara dair zekâ ve doğaçlama yoluyla türetilen çeşitli 'hayatta kalma' uygulamalarıdır (Napolitano, 2007). De Certeau'nun güçlü ve zayıf arasındaki ilişkilere dair çözümlemesi kısmen Foucault'nun söylem ve iktidar analizleri ile benzerlik gösterir. Yazar Foucault'nun teorisindeki iktidarın mikro-politikaları, disiplin amaçlı aygıtları, gözlemleme ve denetleme süreçleri gibi fikirleri destekler. Ancak toplumun işleyişinin tamamen tekil ve egemen bir prosedüre indirgenmesini kabul etmez (Gardiner, 2016). De Certeau'ya

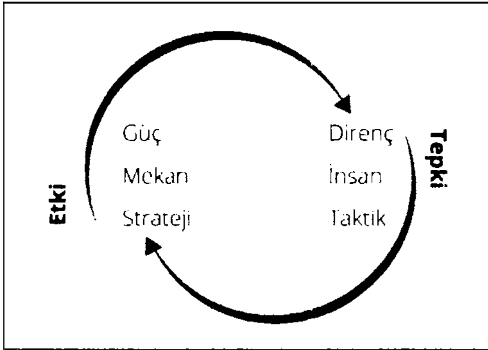
göre, daha az görünür olsalar da iktidarın dayatmalarına karşı gelişen minör pratikler de varlıklarını sürdürmek konusunda ısrarcıdır. Bu pratikler çoğunlukla incelenmeye değer bulunmamıştır, ama yine de kurumsal araçların çatlaklarında büyümeye devam eder. Taktikler imzasız, okunaksız ve sembolikleştirilmemiş olmasına rağmen mevcuttur. De Certeau, gözetim ve denetimin her yere yayıldığı kabulüne, toplumun tümüyle bu mekanizmanın boyunduruğu altına girmediği argümanıyla karşı çıkar (De Certeau, 2009). Kısaca özetlemek gerekirse Foucault disiplinleri De Certeau ise bu yapılar karşısında zayıfların ürettiği anti-disiplinleri anlamaya çalışır.

De Certeau gündelik hayatı, bitmek bilmeyen bir stratejiler ve bu stratejilerde yeşererek çatlakları dolduran taktikler olarak tanımlar. Buradaki strateji kavramı rasyonel bir temelde, erk sahibi tarafından kurulmuş ve kendine ait, sınırları belirli bir çevrede gerçekleştirilen hâkimiyet kurma ve devam ettirme faaliyetleri bütünüdür. Stratejiler, çerçevesi çizilen bir alanın varlığını gerektirir. Bu alan, ilişkilere dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan zemini oluşturur. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık bu alanın üzerine kurulur. Stratejiler, gündelik hayatın içerisinde iktidarın yerleştiği her alanda karşılaşılan düzenlemeler bütünüdür. Örneğin hastanelerin yazılı kuralları, okul yönetmelikleri ya da şehir planları stratejidir. Buradaki önemli bir nokta, gündelik hayattaki yapıp-etme biçimlerini düzenleyen kurallar, iktidarın sahip olduğu araçlardır ve sıradan birey oluşum aşamasında bu yapının içine dâhil olamaz (akt; Spiegel, 2004).

De Certeau'ya göre stratejilerin ilişkiler ağındaki insanlar ise bu yapıya karşılık çeşitli taktikler geliştirir. "Zayıf" olarak kodlanan bu insanlar, aslında gündelik yaşamda her türlü karşı-yapıp-etme biçimiyle görünmez ve sayısız karşı çıkışlar üretir. Bu karşı çıkışlar çoğunlukla görünmez bir formdadır. Gündelik hayatın içerisinde sürekli hale gelen yeniden üretme/tüketme ve düzenleme hali; sayısız, anonim ve görünmez biçimde akar. Taktikler, iktidarın yerleşik ve mekân bağımlı özelliğinin aksine yüzer-gezer bir mekânsızlıktan istifade eder. Yaratılan yeni uygulamalar, manevralar, düzenbazlıklar ve kaçak avlanma tekniklerinin tamamı, yani taktikler; zayıf olanın sanatıdır. Bu hamleler, gündelik yaşamın her anında gerçekleşebilme potansiyeline sahiptir. Taktikler, egemen düzeni dönüşüme uğratır ve düzeni farklı bir

düzlemde işletir. Kendilerine dışarıdan bakan sistemin içinde "öteki" olanlara, sistemi kendi lehine döndürme fırsatı sağlar (De Certeau, 2009).

De Certeau'ya göre taktikler, ortama kolay uyum sağlayabilme özelliği sayesinde kendi yolunu her zaman bulur. Çünkü "güçlü" tarafından kurulan düzende "zayıf", varlığını sürdürebilmek için eylem, tutum ve alışkanlıklar geliştirmeye mecburdur (akt; Esgin, 2018). Zayıf olarak kodlanan gruplar, kendilerine ait bir şey olmamasından dolayı, başkaları tarafından kurulmuş güç ve temsil ağlarında başlarının çaresine bakmaya çalışır (De Certeau, 2009). Zayıflar, güçlü olanı kullanma yoluyla kendileri için özerk eylem alanları oluşturur. Taktikler gücün yokluğunda belirsizliği yönetmek için kullanılır. Karmaşık yapılarda hayatta kalma olanağı sunar (Vearey, 2010). Bu yönüyle taktikler, tüketen bir üretim biçimidir. Stratejilerin gücü çoğu zaman yüksek düzeydedir. Ancak stratejilerin düzeyi ne kadar yükselirse, taktiğe dönüştürülme olasılığı da o kadar artar (Spiegel, 2004). Taktik uygulayıcıları, etkilendikleri duruma tepkide bulunmak zorundadır (Hyorth, 2005). Yukarıda belirtildiği gibi, strateji karşısında taktik, güç karşısında gösterilen dirençtir. Bireyler taktikleri, stratejilerin dayatıldığı mekânlarda üretir.

Şekil 8:Strateji ve taktikler (De Certeau, 2009'dan yararlanılarak görselleştirilmiştir)

Bu noktada De Certeau'nun mekâna yaklaşımına da kısaca değinmek istiyorum. De Certeau, mekânı deneyimle ilişkilendirir. Yani geometrik mekânı değil, antropolojik mekânı odağına alır. Yazara göre bir alanın sınırları, ancak bireylerin yaşam pratiklerine bağlı eylem güzergâhları ile oluşur (Auge, 2016). Şehirler ise dönüşüm ve tahsisler için

bir alan, müdahalelerin objesi ama aynı zamanda sürekli yeni niteliklerle zenginleştirilen bir öznedir. Şehir, sosyo-ekonomik ve politik stratejilerin bütünsel bir göstergesi olarak hareket eder. Kent yaşamı ise şehir planları ile dışlananların giderek artmasına neden olur (De Certeau, 1985). De Certeau'ya göre bütün bir kent, karşılıklı türetilen strateji ve taktiklerin alanıdır. Taktikler, anlık olarak şehre sızar veya araya girer. Yer talep etmez, sürekli hareket halindedir ve saf bir dönüşüm politikası içerir. Taktiklerin yersizliği, aslında görünüp kaybolmaları veya sürekli başka bir şeye dönüşmelerinden ileri gelir. Çünkü bu tür faaliyetlerin birikme özelliği yoktur. De Certeau taktiklere ilişkin bu durumu, "kazanılan korunamaz" diyerek açıklar (akt; Mould, 2014). Modern kentsel toplumun zorlamalarına maruz kalan bireyler, kendi yaşam çevrelerini oluşturmak için taktiklerden yararlanır (akt; Auge, 2016). Her bir kent sakini, şehirdeki mekânı farklı deneyimler ve kendi mekânsal hikâyelerini yazar. Şehirde yaşanan her şey, haritada göründüğü gibi değildir (akt; Vearey, 2010). Taktikler, mekâna göre tanımlanamasalar da aslında her zaman bir yönüyle mekânla bağlantılıdır. Mekândaki eylem, uygulama ve üretme tarzları incelenerek ayırt edilebilir ve ortaya çıkarılabilirler (akt; Mould, 2014).

De Certeau; kentin okunabilirliğine ilişkin hâkim yöntemin "yukarıdan bakmak" olduğunu, ancak kentin günlük uygulayıcılarının yaşadıkları yerin "aşağısı" olduğunu belirtir (De Certeau, 1985). Buradan hareketle kente yukarıdan bakıldığında, esas gündelik pratikler gözden kaçar. Çünkü yukarıdan bakarak tüm kentin anlaşıldığı düşünülürken, sokaktaki insanlar sayısız taktik geliştirmektedir (akt; Esgin, 2018). Şehirleri organize etmek için planlanan resmi söylemler ile çok az benzerlik gösteren mekânda idare etme yöntemleri, kentsel mekânın sakinleri tarafından tekil yöntemlerle oluşturulur (Lingel, 2011). Bu nedenle kenti planlamak, gerçeğin çoğul olduğunu kabul etmek ve bu çoğulluğu etkinleştirebilmek olmalıdır (De Certeau, 1985). Bunun içinse önce, belirtilen bu gündelik pratiklerin ortaya konması gerekir. De Certeau'nun kuramı, toplumdaki konumu itibarıyla zayıf olan azınlıkları odağına alır. Bu bağlamda göçmenlerin toplumsal ve mekânsal pratiklerinin incelenmesi bakımından da uygun bir zemin sağlar.

Örneğin Lingel (2011), göçmenlerin kendilerine gerekli olan bilgi ve enformasyonlara ulaşmada kullandıkları taktikleri araştırmıştır. Çalışmada göçmenlerin New York şehrine yeni geldiklerinde hangi bilgilenme pratiklerini izledikleri incelenir. Bu süreçlerde kurumların ve kurumsal kontrolün etkileri araştırılır. Göçmenler ile yapılmış derinlemesine görüşmelerde, mahallelerinin haritaları çizdirilir ve en çok gittikleri beş yer sorulur. Çoğunlukla yerel topluluğa göre daha az gelire ve daha düşük eğitim düzeyine sahip olan göçmenlerin, yasal boyuttaki bilgilenme pratikleri kırılgan ve belirsizdir. Buna karşılık kent mekânını anlamada ve mahalledeki hareketlerinde, göçmenlerin kendilerinin geliştirdiği çeşitli bireysel taktikler vardır (Lingel, 2011). Bir diğer çalışmada Vearey (2010), Güney Afrika Cumhuriyeti'nin en büyük şehri olan Johannesburg'da, kent çeperindeki kırsal nitelikli alanlarda yaşayan göçmenlerin sosyo-mekânsal pratiklerini araştırır. Söz konusu göçmen gruplar, marjinalleşerek kentten kopmuşlardır. Vearey (2010) göçmenlerin, karmaşık bir kentin işleyişine dâhil olmanın yolu olarak kendi kendilerini dışladıklarını, bu durumun ise De Certeau'cu anlamda bir taktik olduğunu ortaya koyar. Buradaki kendi kendini dışlama pratiğinin anlamı, saklı alanlar (hidden spaces) olarak nitelenen ve formel ekonomi, konut piyasası veya mülkiyet haklarının dışındaki kent parçalarında yaşama tercihidir. Bu alanlar yerel yönetim girişimlerinden de tamamen uzaktır. Göçmenler bakımından saklı kalmanın ve görünürlükten kaçışın kendisi, onlara bir özgürlük alanı açar. Ancak göçmenlerin kendi kendilerini izole etmeleri, mevcut kentsel modelin onları dışlayarak buna mecbur bırakmasının bir sonucudur (Vearey, 2010).

Erman (2011) ise, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında yıkılan gecekondularda kiracı olarak yaşayan ailelerin yerleştirildiği Karacaören TOKİ sitesinde bir araştırma yapar. Site halkı üzerinden gerçekleştirilmek istenen denetleme-dönüştürme istemi ile eski gecekondu halkının kendi yeni mekânını üretme pratikleri arasındaki gerilim De Certeau'nun strateji-taktik çözümlemesi üzerinden sorgulanır. Konut mekânlarındaki salon-açık mutfak arasına duvar örme, balkonu kilere dönüştürme, apartman ortak alanı veya boş kapıcı dairelerinde toplanarak hamur kesme, gözleme açma, TOKİ site yönetimini reddederek kendi istedikleri yöneticiyi belirleme, site açık

alanlarında piknik yapma, yün çırpma gibi faaliyetler yazar tarafından mekânsal mikro-taktikler olarak tespit edilir (Erman, 2011). Örnek çalışmalar, kuramın uygulamalardaki karşılıklarını belirlemede önemli ipuçları taşıyor. De Certeau'nun strateji ve taktik kavramları üzerinden geliştirdiği gündelik yaşam pratikleri çözümlemesinin genel özellikleri detaycı ve betimleyici oluşudur. Lefebvre'in gündelik yaşam pratikleri yaklaşımı ise De Certeau'ya göre daha eleştirel bir konumda durur ve sistemi daha bütüncül algılar.

Gündelik Yaşamı Mekânda Eleştirmek: Lefebvre

Lefebvre, 1940'larda Alman işgali karşısında Fransa'da oluşan direniş hareketine katılır. Bu yıllarda toplumdan izole yaşayan bir Pirene köylü topluluğu arasında saklanır. Yazarın gündelik yaşam çalışmalarına ilgisi bu sayede gelişir. Pirene yerel halkının gündelik yaşam pratiklerini incelediği "Pirene Köylü Toplulukları" adlı doktora tezinde, bu topluluğun içinde yaşarken edindiği deneyimleri aktarır. Lefebvre'in üç ciltlik Gündelik Hayatın Eleştirisi serisi, 1947 yılında başlayıp 1981 yılında tamamlanır. Yaklaşık 35 yıllık bu uzun zaman diliminde önce savaş sonrası özgürlük dönemi yaşanır, sonra kitlesel tüketim dönemi başlar. Lefebvre'in de başlarda iyimser olan yaklaşımı, giderek düşünceli ve temkinli, hatta karamsar bir tavır alır (Merrifield, 2006). Yine de Lefebvre, pek çok açıdan iyimser ve devrimci fikirler üretir. Dönüşen toplumsal dünyaya ilişkin ütopyacı tasavvurundan pek çok araştırma ilham alır (Gardiner, 2016).

Marx, teori ve pratiğin kaynaştırılması için felsefenin hayata geçirilmesi gerektiğini ortaya atar. Yani filozofların dünyayı sadece yorumladıklarını, ancak artık dünyayı değiştirmek için eyleme geçmek gerektiğini söyler. Lefebvre de Marks'ın bu düşüncesinden ilham alarak, gündelik yaşamın felsefeden geldiğini ve felsefe olmadan anlaşılamayacağını dile getirir. Bu nedenle Lefebvre'in gündelik yaşam teorisi, bilim ve felsefenin arasında konumlanır (Merrifield, 2006). Lefebvre'e göre gündelik hayatın içinde, kapalı olan ve daha önce görmeyi bilmediğimiz şeyleri görürüz. Gündelik olguları incelemek, yüzeysel bir görünüşten, derinlikli bir gerçekliğe geçiş olanağı sağlar (Lefebvre, 2012). Gündelik hayatta ilk bakışta anlamsız gözüken olgular arasından esas

olan bir şey yakalayarak, toplumun perspektiflerini ve değişimlerini tanımlamak mümkündür. Yazara göre toplumu kavramanın ve topluma nüfuz ederek onu tanımlamanın en akılcı yolu budur (Lefebvre, 1998). Lefebvre'in gündelik yaşamı inceleme önerisi, bir nevi kuantum teorisi gibidir. Yaşamın derinine inerek, atomik yapılardan evreninin bütün yapısı anlaşılır (Merrifield, 2006).

Lefebvre'e göre gündelik yaşam hem doğal hem toplumsal dünyayla en derin ve doğrudan ilişkilendiğimiz yerdir. Somut öteki ile doğrudan karşılaşma ve etkileşim alanıdır (akt; Kurtar, 2012). Temel insani arzuların ve her türlü yaşamsal potansiyelin formüle edildiği, geliştirildiği ve hayata geçirildiği alan gündelik yaşamdır (Gardiner, 2016). Gündelik olan, toplumun aydınlık ve karanlıklarının, boşluk ve doluluklarının, güçlerinin ve güçsüzlüklerinin yansıtıldığı düzlemdir. Gündelik hayat gerçek, deneysel ve pratik dünyanın tezahürüdür (Lefebvre, 1998). Tarih boyunca bilimin birçok alanındaki önemli keşifler, görünüşte önemsiz ve sıradan olan gündelik nesnelerin incelenmesiyle gerçekleşmiştir. İnsan bilimi, malzemesini daima gündelik yaşamın içinde bulur (Lefebvre, 2012). Gündelik yaşam, toplum ve mekân bilimleri için de önemli keşiflerin yapılabileceği bir alandır. Bu alanda incelenen, sıradan insanın (ordinary wo/men) gündelik yaşamındaki gündelik bilgidir (Merrifield, 2006).

Değişim ve dönüşüm de gündelik yaşamda gerçekleşir. Bundan başka bir var olma yolu bulunmadığı için, her türlü dönüşüm de gündelik olanda başlar ve yine orada biter (Akt: Kurtar, 2013). Gündelik yaşam, toplumsal değişim ve dönüşümün ilk arenası ve kaçınılmaz olarak başlangıç noktasıdır. Bireyler, devam ettirebildikleri sürece gündelik hayatlarındaki rutinleri ve ilişkileri yeniden üretir. İstemli veya zoraki olarak yaşanan dönüşümü inceleyebilmek için de gözlerin gündelik hayata çevrilmesi gerekir (Lefebvre, 1998). Lefebre'in gündelik hayat kuramı bir eleştiridir ve sosyo-mekânsal dönüşümlerin bu kuramda önemli bir yeri vardır. Toplumsal dönüşüm yaratan en önemli kırılma noktalarından biri olan modernizm dönemi, yazar tarafından bu kapsamda ele alınır. Lefebvre'e göre modern öncesi toplumlarda gündelik hayat, uzmanlaşmış diğer faaliyetlerden uzak olmayan, farklılaşmamış insani pratikler bütününe dâhil, bir tarzı olan, doğal dünya-

nın ritim ve döngüleriyle organik bağı bulunan bir alandır. Bu dönemde nesnelerin kullanım değerleri baskındır ve üretim tarzlarındaki üretkenlik, gündelik hayata da karışır (akt; Gardiner, 2016). Örneğin tarımsal faaliyetler gerçekleştiren köylülerin veya zanaatkârların üretken faaliyetleri, gündelik yaşamlarının ayrılmaz parçalarıdır. Çalışma yeri evin etrafında düzenlenir ve çalışma, ailenin gündelik yaşamı ile bir bütündür (Lefebvre, 2012).

Lefebvre, modernizmle birlikte insan varoluşunu ayrıcalıklı kılanın ne olduğunun giderek belirsizleştiğini yazar. Modern insanın anlamını ve belirlenimini artık ne alet yapma ustalığı ne de iş ve emek gücü verir (akt; Kurtar, 2012). Kapitalist sistemde gündelik yaşam da sıradanlaştırılmış ve adeta farkında olmadan yaşanır hale gelmiştir. Nesnelerin kullanım değerinin yerini değişim değeri almıştır. Bu bilinçsiz yaşam deneyimi, toplumda var olan eşitsizliklerin sürdürülmesinin yollarından biri olarak da kullanılır hale gelmiştir (Lefebvre, 2017). Gündelik faaliyetler birbirinden ayrışarak kopmuş, gündelik hayatın bütünselliği de radikal bir şekilde değişmiştir (Gardiner, 2016). Lefebvre'e göre, modern dünyanın kapitalist toplumlarında yaşanan uzmanlaşma ve aşırı bireyselleşme, sosyal bağlamın parçalanmasına neden olur. Bu sistemde insanlar, yalıtılmış tüketiciler halinde atomize edilir (akt; Ronneberger, 2008). Marx'ın yabancılaşma kavramına göre bir işçi işinde kendisini gerçekleştiremediğinde, kendini inkâr eder, mutsuz hisseder, serbest zihinsel ve fiziksel enerjiyi geliştiremez ve zihnini zedeler. Dolayısıyla işçi sadece çalışma dışı zamanlarda kendini iyi hisseder. Lefebvre ise artık insanların çalışma dışı zamanlarına da yabancılaşmanın sirayet ettiğini belirtir (akt; Merrifield, 2006). Çalışma yaşamına ek olarak bu zamanın dışında kalan serbest zamanda da kapitalizm sürekli olarak kendini gösterir. Gündelik yaşamın bütün kesitleri gibi serbest zaman da tüketilen, sömürülen, güdümlenen bir alana dönüşür (akt; Kurtar, 2012). Serbest zaman, modern dünyada çalışma zamanından bir kaçış haline gelir (Köse, 2018).

Modernitede ihtiyaçlar da yozlaşmış ve değersizleşmiştir. Bu nedenle günlük hayat kısır, körelmiş, hatta manipüle edilmiştir (Lefebvre, 2017). Lefebvre, ihtiyaçlar dünyasına karşı çıkar ve bu yapının terk edileceği bir özgürleşme ile ilgilenir. Modern hayatın krizi küreseldir ve

her yere nüfuz eder. Bu nedenle bütünlük perspektifinden doğru, tamamlanmış bir devrim gereklidir. Gündelik hayat da bu bütünlüğün bağlayıcı dokusu ve ortak zeminidir. Gündelik hayat, karmaşık ve çok yönlü bir gerçeklik, baskıcı ve özgürleştirici niteliklerin bir karışımıdır. Diyalektik olarak çözümlenmesi gerekir. Bu sayede gündelik yaşamdaki olumsuz unsurlar ortaya çıkarılabilir (Gardiner, 2016). Yukarıda da belirtildiği gibi Lefebvre'in Gündelik Yaşam yaklaşımı, eleştirel bir teorik çerçeve sunar. Yazara göre gündelik hayatı anlamak için önce ona yönelik ön koşulları bilmek, gündelik hayatın içinde bulunmak, sonra da onun karşısında eleştirel bir mesafe bırakmak gerekir (akt; Coşkun, 2013). Çünkü Lefebvre gündelik hayata dair eleştirilerin, onu özgürleşmeye ve erişilmesi gereken gerçekliğe götüreceğini düşünür (Gardiner, 2016). Gündelik hayatın eleştirisi, onu olumlu ve olumsuz tüm yönleriyle ortaya koyar, yaşam sorununu belirlemeye ve çözmeye katkı sağlar, yabancılaşmanın her türünden arındırır. Yaşamı değiştirir ve gündelik hayat yeniden yaratılır. Tüm bu yönleriyle gündelik hayatın incelenmesi, bilincin toplam içeriğini kavramaya katkıda bulunur. Bütünün, bütünselliğin kavranmasına yönelik çabaya ve bütünsel insanın gerçekleşmesine katkıda bulunur (Lefebvre, 2012).

Lefebvre'in gündelik yaşam eleştirisinin mekânsal boyutunu anlayabilmek için, Lefebvre'in mekâna yaklaşımı üzerinde de durmak gerekir. Lefebvre, temelde mekâna dair bölünme, parçalanma ve soyutlamaların ötesine geçerek, mekânı bütünlüklü olarak görebileceği bir yer arar. Bu süreçte de yine bilim ve felsefe arasında durarak önceden kabul gören mekân yaklaşımlarını derler:

> Öklid geometrisinin boş àlan düşüncesi uyandıran matematiksel mekân,
> Descartes'in Kartezyen düşünme biçimine göre; tasarlanan çizgiler, yüzeyler ve koordinatlar bütününden oluşan mekân,
> Kant'ın tamamen deneysel veya tamamen zihinsel olmayan zaman-mekân yaklaşımı.

Lefebvre ilk kategorideki matematiksel mekânın canlı, değişen ve devinen yaşamı kendi dinamiği içerisinde veremeyeceğini öne sürer. Bu yaklaşımda fiziksel mekân ile toplumsal yapı arasında bir boşluk

vardır. İkinci kategorinin ise mekânı sürekli ikiye bölüp parçaları sınırlara indirgeme mantığına dayandığını belirtir. Mekânın boş bir kap ya da içerisine şeylerin konulduğu taşıyıcı bir şey olarak algılanmaması gerekir. Yazar üçüncü kategoride Kant'ın zaman-mekân yaklaşımının, deneyimin ya da dış dünyaya ilişkin bilgimizin ön koşulu olduğunu ifade eder. Tüm bu mekân yaklaşımları değerlendirmesi sonucu Lefebvre'in kendi çözümlemesi, toplumsal mekânın üretimi üzerine odaklanır (Kurtar, 2013). Diğer bir ifadeyle Lefebvre mekânı, fiziksel nitelikleri veya felsefesi üzerinden tanımlamamayı tercih eder. Marks'ın yazılarından yorumladığı üretim eylemini mekân üzerinden çözümler. Mekânın toplumsal bir ürün olduğundan hareketle her toplumun, her üretim tarzının kendi mekânını ürettiğini söyleyen Lefebvre, mekânın farklı türden çok sayıda şeyi içerdiğini vurgular. Yani, mekân bir çıktı, yeni eylemler için bir araç, bir emek ürünü ve bir iştir (Doğan, 2007).

Lefebvre'e göre mekân ölü, durağan ya da devinimsiz bir şey ya da nesne olarak ele alınamaz. Aksine mekân organik, canlı, akışkan ve değişken bir şey olarak durmaksızın atan bir nabız gibidir. Mekân, toplumun hem ürünü hem de onu sürekli dönüştüren bir mekanizmadır (Çil, 2006). Mekân, anlık olarak sorgulananın ötesinde, sürekli olarak biçim değiştiren, başka biçimlere doğru akmakta olan ve dönüşen bir oluşumdur. Zaman ve mekân içeriksiz bir kalıp olmadığı gibi, insan varoluşundan bağımsız bir ön koşul ya da kategori de değildir. İnsan, zaman ve mekânın her birinin varoluşu diğerini gerektirir. Lefebvre'e göre mekân canlıdır, yaşar, yaşatır, üretir ve üretilir. Lefebvre'e göre, hızlı kentleşme süreçlerinin yaşandığı modern kentte, yukarıda belirtildiği şekliyle mekânın bütünsel niteliklerinin yakalanabileceği tek yer gündelik yaşamdır (Lefebvre, 2012). Çift yönlü bir ilişki halinde toplumsal dinamikler değiştikçe şehir değişir, şehir değiştikçe de toplum dönüşür. İnsan hem yaşadığı çevreye uyum sağlama hem de onu kendi gündelik yaşamına uygun hale getirecek biçimde değiştirme özelliğine sahiptir. Yaşamı değiştirmek mekânın değişimiyle, mekânı değiştirmek de yine yaşamın değişimiyle mümkündür (akt; Kurtar, 2012). Gerçek bir toplumsal dönüşüm, gündelik yaşam ve gündelik mekân üzerinde yaratıcı bir kapasite ortaya koymalıdır. Ancak bu şekilde dönüşmüş bir kentsel mekânda gündelik yaşam, birey ve gruplar için bir yapıt haline gelebilir (Gardiner, 2016).

Gündelik Yaşam Kuramını Araştırma Zemini Haline Getirmek

De Certeau ve Lefebvre'in gündelik yaşam pratiklerine ilişkin kuramları, birbiri ile hem örtüşen hem de ayrışan noktalara sahiptir. Mekânın ancak toplumsal pratikler ile üretilebilmesi, kent planlamasının toplumu ve azınlık grupları içermesi gerekliliği, bireysel ve toplumsal dönüşümün şartının gündelik yaşamın dönüşümü olması gibi hususlar her iki kuramcı tarafından da benimsenir. Lefebvre, Marksist bir kent kuramcısı olması nedeniyle, teorisini kapitalist sistemin kentlerde yarattığı tahribatlar, yabancılaşma, kentsel krizler, vb. gibi konular üzerine inşa eder. Bu nedenle tekilliklere önem verse de daha çok toplumun bütünsel olarak dönüşümünü savunur. Lefebvre'e göre iyi bir örgütlenme ile kent hayatı ayrımcılığı dışlayan, farklı sınıfların bir araya gelmelerini sağlayan, birey ve gruplara toplanabilecekleri yer ve zaman sunan bir yapıya sahip olabilir.

De Certeau ise toplumun bütünsel dönüşümü şeması yerine, doğrudan deneyimlerle ve eldeki somut seçeneklerle şekillenen değişim potansiyellerine odaklanır. Tüketici kapitalizminin gündelik yaşam üzerindeki baskı ve tahakkümü konusunda Lefebvre ile benzer düşüncelere sahip olan yazar, yine de insanların kendiliğinden gelişen yaratıcı enerjilerini tümüyle hâkimiyet altına alamadığını belirtir. Büyük oranda görmezden gelinen marjinalleştirilmiş pratikler ve ritüellerde anonim yaratıcılıklar açığa çıkar (Gardiner, 2016). De Certeau, toplum ve mekândaki çeşitliliğin aynılığa indirgenmesine ve ötekiliğe var olma hakkı tanınmamasına karşı çıkar. Bu nedenle toplumu bir bütünlük olarak algılamaya yönelik kuramsal çabası bulunmaz. Bu çaba daha çok Lefebvre tarafından sarf edilir. De Certeau, sıradan insanın ve sokaktan yükselen sosyal teorinin savunucusu olarak görülür. Bir mikro-teorisyen olarak gündelik pratiklerin içerisinden doğru düşünme yöntemini benimser. Egemen güçler tarafından tasarlanan kent düzeninde üretilen taktikler, bir yeri mekâna dönüştürür. Çünkü mekân, pratik edilen bir yerdir. Şehir planları tarafından geometrik olarak tanımlanan sokakların, üzerinde yürüyenler tarafından mekâna dönüştürülmeleri gibi. De Certeau, haritalardan çok kentte yaşamanın epistemolojisi olan hikâyeler ile ilgilenir (Crang, 2000).

Tablo 8: Lefebvre ve De Certeau'nun gündelik yaşam teorilerinin özellikleri

Lefebvre Ve Gündelik Hayatın Eleştirisi	
Bütünselci Yaklaşım	• Bütünsel toplumsal değişim ve dönüşüm • Gündelik yaşamda parçalanma • Gündelik yaşamda yabancılaşma (çalışma dışı zamanlar) Gündelik yaşamda derinlik kaybı Kullanım değeri/değişim değeri çelişkisi Bireyselleşme Kapitalist kentleşme süreci içinde göçmen yerleşimlerinin durumu Kapitalist işgücü piyasaları içinde göçmenlerin istihdamı
De Certeau Ve Gündelik Hayatın Keşfi	
Detaycı Yaklaşım	• Azınlık kültürü • Öznellikler • Tüketim olarak nitelendirilen üretim • Toplum içinde direniş ve hayatta kalma uygulamaları Yasal, kurumsal ve planlar boyutundaki stratejiler karşısında göçmenler tarafından geliştirilen taktikler

De Certeau'nun gündelik yaşam kuramının, Lefebvre'in teorisini derinleştirdiği ve detaylandırdığı söylenebilir. Çünkü daha önce yapılmayan şekilde gündelik pratiklerin elle tutulur çözümlemesini yaparak gündelik hayat kuramı ve eleştirisine özgünlük kazandırır. Soyut düzeydeki teoriyi, somut hale getiren bir çerçeve tanımlar (Crang, 2000). Bu sayede her iki kuramın temel yaklaşım ve fikirleri, birbirini tamamlayıcı hale gelebilir. Lefebre'in eleştirel ve soyut çözümlemeleri De Certeau'nun betimsel ve somut fikirleri ile bütünleşebilir. Bu ikili perspektiften, mekân-bağımlı gündelik yaşam pratikleri analizi yapmak mümkün hale gelir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Araştırma Yöntemi

Bilgi Üretimi Süreci

Altındağ'da Suriyeli mültecilerin gündelik yaşam pratiklerine ilişkin yaptığım araştırmada nicel ve nitel veri kaynaklarından bir arada yararlandım. Bilimsel tanımı ile karma yöntemli bir araştırma deseni kurguladım. Temel veri kaynakları; kurumlardan elde ettiğim bilgiler, anket uygulaması, derinlemesine görüşmeler, katılımcı gözlemler ve saha notlarından oluşuyor. İlk olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Ankara İl Göç Müdürlüğü ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi kurumlardan temel düzeyde veri talep ettim. Uzun yazışmalar sonucu Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden 2017 senesi için Ankara'daki Geçici Koruma altındaki Suriyeli nüfusa ilişkin ilçe düzeyindeki veriye ulaştım. Bu veriden yararlanarak tematik haritaları ve endeks hesaplamalarını oluşturdum. Araştırmanın Altındağ ilçesinde yürütülmesi, Ankara'da Suriyeli mültecilerin en yüksek oranda yerleştiği böyle olmasından kaynaklanıyor. Altındağ İlçesi için mahalle düzeyindeki veriyi Altındağ Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan edindim. Bu veri, yardım dağıtımı ve organizasyonu için tutuluyordu. Verinin güvenirliğini ikinci bir kaynaktan daha doğrulamak istedim. Bu amaçla Kaymakamlık verisine göre Suriyeli nüfusun bulunduğu mahallelerin muhtarları ile de kısa görüşmeler yaptım. 2018 yılının Eylül ve Aralık ayları arasında Önder,

Ulubey, Karapürçek, Altınpark, Gültepe, Plevne, Örnek, Ziraat, Yıldırım Beyazıt, Zübeyde Hanım, Hacıbayram, Anafartalar, Kale, Sakarya ve Hacettepe mahalle muhtarları ile görüştüm. Genellikle Altındağ'ın merkezi bölgelerinde yer alan bu mahallelerin muhtarlarından Suriyeli sayısı, yer seçimi, Türkiyeli mahalle sakinleri ile ilişkiler, vb. gibi bilgiler aldım.

Sonraki aşamada Suriyeli mülteciler ile anket uygulaması gerçekleştirdim. Hem mülteciler hem de konu ile ilgili diğer kilit roldeki kişiler ile derinlemesine görüşmeler yaptım. Anket içeriğini ikinci bölümde değindiğim kent mültecilerinin sıklıkla karşılaştığı sorunlara referansla hazırladım. Barınma ve yer seçimi, istihdam, çalışma dışı zamanlar, kentsel hizmetlere erişim ve sosyal ilişkiler gibi gündelik yaşamı oluşturan bileşenler üzerinden sorular yönelttim. Anket soruları, bu kategorilerde mümkün olan en geniş bilgiye ulaşma ve muhtemel sorun alanlarını ortaya koyabilme amacını taşıyordu. Daha sonra mültecilerle yaptığım derinlemesine görüşmelerde, anket uygulaması sonuçlarına göre detaylandırmak istediğim hususları soru olarak yönelttim. Daha geniş kapsamlı ve açık uçlu sorularla başlayan yarı yapılandırılmış görüşmeler, kendi seyrinde ilerledi ve derinleşti. Her bir görüşme 40-60 dakika aralığında sürdü. Tablo 9'da anketlerin hangi mahallelerde yapıldığı, cinsiyet dağılımı ve belirtilen mahallede yaşayan toplam Suriyeli mülteci sayısı içindeki oranlar yer alıyor.

Tablo 9: Anket uygulaması yapılan mülteciler

		Cinsiyet				**Toplam**	**Toplam Suriyeli mülteci Sayısı**
		Kadın		Erkek			
Mahalle	Önder-Ulubey-Alemdağ	**37**	%51	**35**	%49	**72** (%57)	17343
	Baraj-Solfasol-Doğantepe	**22**	%56	**17**	%44	**39** (%31)	4271
	Karapürçek	**5**	%56	**4**	%44	**9** (%7)	1185
	Aydınlıkevler	**4**	%57	**3**	%43	**7** (%5)	1091
Toplam		**68** (%54)		**59** (%46)		**127** (%100)	**23890**

Anketlerin dağılımında cinsiyete göre eşit temsiliyeti gözetmeye çalıştım. Mahallelerde yapılacak olan anket sayılarını belirlerken ise mahallelerdeki toplam Suriyeli nüfusunu göz önünde bulundurdum. Basit rastlantısal yöntem ile 130 kişi ile anket yaptım. Tutarsız bulduğum 3 anket formunu değerlendirme dışı bıraktım. Her aileden yalnızca bir kişi ile anket yaptığım için her anket aynı zamanda bir hane halkını temsil etti. Anketleri tercüman desteği alarak sahada birebir gerçekleştirdim. Sorular ve alınan yanıtlar mültecilere ve bana tek tek tercüme edilerek anketlere işlendi. Türkçe ve Arapça dillerinin her ikisi de çalışmada tercümanlık yapan kişinin ana diliydi. Tercümanın uzmanlık alanının Sosyal Psikoloji olması da zorunlu göçe maruz kalan mültecilerin katıldığı anket ve mülakat sürecine olumlu yansıdı. Anketler büyük oranda kapalı uçlu sorulardan oluşsa da ilgili yerlerde mültecilerin detaylandırmak istediği meseleleri de kayda geçirmeye çalıştım.

Ankete katılanların çoğunluğu Türkiye'ye 4-5 sene önce gelmişti. %66'sı 29-64 yaş aralığında, %33'ü 16-28 yaş aralığında ve %1'i 65 yaşından büyüktü. Katılımcıların %76'sı evli, %14'ü bekâr, %3,9'u boşanmış ve %5,4 duldu. %76'sı çocuğu olan ailelerden oluşmaktaydı. Çocuk sayılarının ortalaması 3,64 olarak hesaplandı. Ailedeki kişi sayısının ortalaması ise 5,57 çıktı. Evlerde tek hane halkı şeklinde yaşayanlar çoğunluktaydı. Yaklaşık %20 oranında katılımcı tek evde iki hane halkı ve %8 ise tek evde üç hane halkı şeklinde yaşıyordu. Önder, Ulubey ve Alemdağ ve Karapürçek Mahalleleri'nde Halep'ten gelen aileler yoğunlaşıyordu. Eğitim durumuna bakıldığında, %45 oranla ilköğretim düzeyindeki kişiler çoğunlukta çıktı. Katılımcıların %29'u lise, %11'i lisans mezunu, %7'si okuryazar ve %7'si hiç okula gitmemişti. Anket uygulamasını tamamladıktan sonra 24 mülteciyle derinlemesine görüşmeler yaptım. 2019 yılının Mayıs ve Haziran ayları arasında tamamladığım derinlemesine görüşmelere ilişkin temel bilgiler Tablo 10'da yer alıyor.

Tablo 10: Suriyeli görüşmeci bilgileri

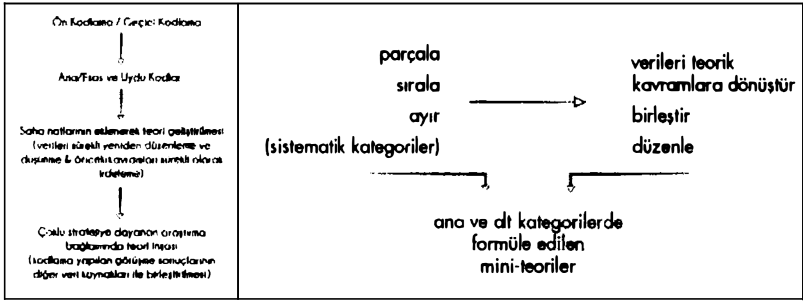
Görüşmeci Kodları	Cinsiyet	Yaş	Yaşadığı Mahalle	İş Durumu	Medeni Durum	Çocuk Sayısı
G 1	Kadın	44	Site-Yıldız	Ev hanımı	Evli	7
G 2	Kadın	39	Ulubey	Günlük işçi	Evli	2
G 3	Kadın	33	Ulubey	Ev hanımı	Dul	2
G 4	Kadın	60	Solfasol	Ev hanımı	Dul	8
G 5	Erkek	27	Aydınlıkev-ler	Tercüman	Bekâr	0
G 6	Erkek	47	Site-Yıldız	İşsiz	Evli	6
G 7	Erkek	24	Site-Yıldız	Esnaf	Bekâr	0
G 8	Erkek	36	Alemdağ	Esnaf	Evli	3
G 9	Kadın	21	Karapürçek	Çalışmıyor	Bekâr	0
G 10	Kadın	23	Aydınlıkev-ler	Ev hanımı (Blg. Müh. Me-zunu)	Evli	0
G 11	Kadın	18	Hüseyingazi	Öğrenci	Bekâr	0
G 12	Kadın	29	Yıldıztepe	Ev hanımı	Evli	3
G 13	Erkek	35	Yıldıztepe	STK çalışanı	Evli	3
G 14	Erkek	52	Demetevler	İşsiz	Evli	8
G 15	Erkek	35	Aktaş	İşsiz	Bekâr	0
G 16	Erkek	27	Karapürçek	Mobilya İşçisi	Bekâr	0
G 17	Erkek	32	Alemdağ	Esnaf	Evli	2
G 18	Erkek	30	Önder	İşçi	Evli	2
G 19	Erkek	36	Doğantepe	İşçi	Evli	2
G 20	Erkek	36	Mebusevleri	Mimar	Bekâr	0
G 21	Kadın	30	Pursaklar	Ev hanımı	Evli	3
G 22	Erkek	34	Aydınlıkev-ler	İşletmeci (Kafe)	Bekâr	0
G 23	Erkek	25	Önder	Garson	Bekâr	0
G 24	Erkek	40	Önder	Berber	Evli	3

Metin içi alıntılarda tablodaki görüşmeci kodlarını kullandım. Mülteciler ile yaptığım derinlemesine görüşmelere ek olarak araştırma sürecinde ortaya çıkan ve gelişen konular kapsamında önemli roldeki kişilerle de görüşmeler yaptım. Bu sayede, çeşitli uzman görüşlerinin ve incelenen konuların öznesi olan farklı kişilerin görüşlerini almam mümkün oldu. Tablo 11'de bu ek görüşmeler ve görüşmecilere ilişkin temel bilgiler yer alıyor.

Tablo 11: Ek görüşmeci bilgileri

	Kurum/Kuruluş/vb.	Görev	Görüşme Tarihi
D1	Önder Vakfı	Çalışan	26/07/2018
D2	Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM)	Çalışan	08/08/2018
D3	Toplum Gönüllüleri Vakfı (TOG) Gençlik Merkezi	Merkez Koordinatörü	26/07/2018
D4	Türk Kızılayı Toplum Merkezi	Merkez Koordinatörü	12/08/2018
D5	Altındağ Belediyesi	Teknik Personel	29/05/2017
D6	Altındağ Belediyesi	Birim İdarecisi	26/11/2018
D7	Ulubey Mahallesi Muhtarı	Muhtar	26/07/2018
D8	Önder Mahallesi Sakini (Türkiyeli)	Ev/iş bulma, yardım dağıtımı vb. konularda aktif rol alan bir mahalleli	25.10.2018
D9	Fatih Sultan Mehmet İlk Okulu	İdareci	20.11.2018
D10	Sıdıka Kınacı İlk Okulu	İdareci	15/05/2019
D11	BM Nüfus Fonu	İnsani Yardım Program Koordinatörü	23/01/2019
D12	Siteler Esnafı (Türkiyeli)	Suriyeli mülteci işçi işvereni	07/12/2018
D13	Ulubey Mahallesi esnafı (Türkiyeli)	Suriyeli esnafın yoğun olduğu caddede dükkân işleten esnaf	27/04/2019
D14	Ulubey Mahallesi Sakini (Türkiyeli)		11/05/2019
D15	Karapürçek Mahallesi Sakini (Türkiyeli)		04/03/2019
D16	Siteler Esnafı (Türkiyeli)	İşvereni	08/12/2018

Derinlemesine görüşmelerin tamamlanmasının ardından, görüşme deşifreleri üzerinde kodlama yaptım. Ön kodlama, geçici kodlama, esas ve uydu kodlaması aşamalarını izledim. Ön kodlama, metindeki belirli parçaların önemini veya uygunluğunu belirtmek amacıyla o kısımların altını çizmek veya yıldız koymak anlamına geliyor. Basit ve yalın şekilde sadece önemli oldukları belirlenen kısımlar üzerinde daha sonra geçici kodlamalar yapılıyor. Geçici kodlamada ise görüşme deşifrelerinde belirli bir kavram, kategori veya fikirle bağlantı sağlayan kısımlar görünür hale getiriliyor (Layder, 1998). Esas ve uydu kodlaması sırasında elde edilen verilere daha detaylı olarak odaklanılıyor. Etiketler araştırmanın kavram, ayrım ve kategorileri ile bağlantılandırılıyor.

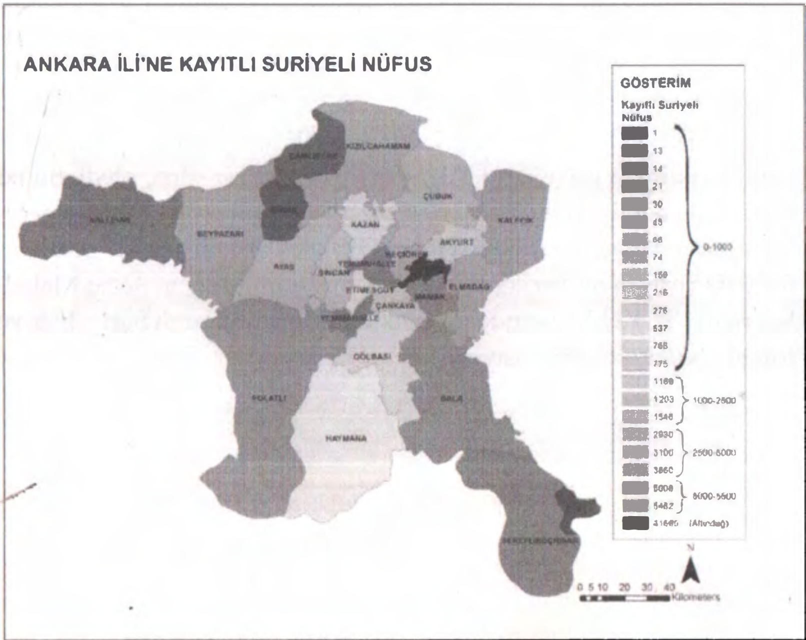
Şekil 9: Görüşme deşifreleri kodlama yöntemi (Layder, 1998'dan görselleştirildi)

Bulguları anlattığım bölümde derinlemesine görüşme alıntılarını, nicel verileri, hesaplamaları, anket sonuçlarından elde ettiğim tablo ve grafikleri, tematik haritaları, saha notlarını bir araya getirerek; barınma, istihdam, kentsel hizmetler, sosyal etkileşimler gibi kategoriler altında sundum.

Mekânın Bağlamı: Ankara, Altındağ, Önder ve Ulubey

Ankara, yeni Cumhuriyet'in başkenti olarak 1932 yılında Jansen tarafından planlandı, ancak nüfus artışı bu planının öngörüsünün çok üstünde gerçekleşti (Sadioğlu vd, 2016). Cumhuriyet öncesi küçük bir Anadolu kasabası görünümünde olan Ankara, başkent ilan edilmesi sonrası hızlı bir kentleşme hareketi ile karşılaştı. Yatırımların da çoğalmaya başlamasıyla kısa sürede önemli bir çekim odağı haline gelen Ankara, Cumhuriyet'in ilk döneminde nüfusu en hızlı artan kent olarak kayıtlara geçti (Akalın, 2017). 1940'lı yıllarla beraber giderek artan iç göç ile Ankara'ya gelen grupların istihdam edilebileceği örgütlü sanayi veya yaygın küçük sanayi kentte henüz bulunmuyordu. Bu nedenle göçmen gruplar kent merkezine yöneldi. Kent merkezinde plan dışı bırakılmış olan alanlara gecekondu inşa ederek yerleşen nüfusun ilk durağı, yüksekliği nedeniyle bir doğal eşik olarak Jansen Planı'nda yerleşme dışı bırakılan Altındağ tepesi oldu (Bektaş, 2014). Kale çevresindeki bölgeler hızla gecekondularla dolarken hükümet politikalarının göçü özendirici ve imar afları yoluyla meşrulaştırıcı tutumu sayesinde gecekondular giderek kalıcı nitelikteki konut bölgeleri haline geldi. 1957 yılı tarihli Yücel-Uybadin planı da dönemde çıkarılan yasalar da

gecekondu önleme bölgeleri de gecekondu sorununun ortadan kaldırılmasında etkili olmadı. 1970'li yıllara gelindiğinde gecekondu önleme bölgelerinde önemli kamulaştırmalar yapıldı, planlı konut yapımına ve özellikle toplu konut yapımına imkân tanıyan düzenli kentleşmenin adımları atıldı. Ancak Altındağ ilçesindeki gecekondu semtleri, bu kapsamın dışında kaldı (Tekeli, 2011). 1970'li yıllar ve sonrasında gecekondulaşma kuzeye doğru genişleyerek yayılmaya devam etti. Ankara'nın tarihsel olarak ilk ve en yoğun gecekondu alanlarını barındıran Altındağ ilçesi, bugün Ankara'daki tüm Suriyeli mülteci nüfusun yarısından fazlasına ev sahipliği yapıyor.

Harita 2: Ankara'da Suriyeli nüfusun ilçelere dağılımı
(Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017)

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden edindiğim 2017 tarihli ilçe bazlı Ankara verisine göre, o tarihte Ankara'da kayıtlı olan Suriyeli mülteci sayısı 73.016'dır. Bu sayı cinsiyete göre 38.796 kişi

erkek, 34.220 kişi kadın olmak üzere dağılım gösteriyor. Harita 2'de görüldüğü gibi Ankara'da kayıtlı Suriyeli nüfusun çok büyük bir bölümü Altındağ ilçesinde ikamet ediyor. 41.660 kişilik Suriyeli nüfus, Ankara'da ikamet eden toplam Suriyeli nüfus içerisinde %55'lik bir orana denk geliyor. Aynı yıl itibarıyla Altındağ ilçesi toplam nüfusu olan 365.842 kişi içerisindeki oran yaklaşık %23'e denk geliyor. Sayıca ve görünürlük bakımından Ankara'da en yoğun Suriyeli barındıran ilçe Altındağ'dır. Altındağ'ı Mamak ve Yenimahalle ilçeleri takip ediyor. Altındağ ilçesindeki yoğunlaşmanın temel nedenlerinin başında, ilçenin aynı zamanda Ankara'nın en yoğun gecekondu ve kentsel dönüşüm alanlarına sahip olması geliyor. Bugün bu alanlar Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdir. Bu mahallelerin başında Önder, Ulubey, Baraj, Gültepe, Aktaş Mahalleleri geliyor. Gültepe ve Aktaş, eskiden Çinçin ve Yenidoğan olarak anılan semtlerde TOKİ kentsel dönüşüm projeleri uygulanması sonucu oluştu. Gültepe'deki kentsel dönüşüm projesi 2004 yılında onaylandı ve 2006 yılında mahallede gecekondu yıkımları gerçekleşti. Aktaş'ta da benzer bir süreç işledi. Bu iki mahallede bugün TOKİ blokları ile bir bölümü yıkılmadan kalan gecekondular bir arada yer alıyor. Hem TOKİ bloklarında hem de gecekondularda Suriyeli mültecilerden de yaşayanlar bulunuyor. Aktaş Mahallesi'ndeki TOKİ bloklarında genellikle Türkmen kökenli Suriyeliler ve Iraklılar yoğun olarak yaşıyor.

	Dönüşüm öncesi	Dönüşüm Sonrası
Aktaş Mahallesi		
Gültepe Mahallesi		

Harita 3:Gültepe ve Aktaş Mahalleleri dönüşüm öncesi ve sonrası (Google Earth)

Baraj Mahallesi civarında ise oldukça büyük ölçekteki Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm Projesi hayata geçirildi. Baraj Mahallesi, eskiden beri gecekonduların olduğu bir yerken, burada yaşayan eski gecekondulu nüfusun çoğunluğu Kuzey Ankara Kentsel Dönüşüm projesi kapsamında inşa edilen TOKİ'lere yerleşti. Boş kalan gecekondulara da yine Suriyeliler yerleşti. Güncel olarak bu çevrede 2000 kadar Suriyeli mülteci yaşıyor.

Harita 4: Altındağ İlçesi kentsel dönüşüm bölgeleri

Ankara'nın tarihi kent merkezinin bir bölümü olan Kale ve Hacıbayram Mahalleleri civarında da Suriyeli mültecilerin yaşadığı kesimler bulunuyor. Kale Mahallesi'nde yaklaşık 500 kişi kadar Suriyeli yaşıyor. Ayrıca hem yıkım hem de Suriyelilerin yerleşmesi nedeniyle mahalledeki Türkiyeli nüfus giderek azalıyor. Hacı Bayram Mahallesi'nde Suriyelilerin Türkiye'ye ilk gelmeye başladığı 2012 yılı dolaylarında 1500 kadar kişi bir dönem yaşarken, bölgedeki yenileme çalışmalarından sonra 600 kadar kişi kalmış. Ancak Suriyeli nüfusun en yoğun yerleştiği bölge Önder, Ulubey ve Alemdağ Mahalleleri'nden oluşan yerleşimdir. Suriyelilerin yerleşmesi sonrası "Küçük Halep" olarak anılmaya başladı.

Harita 5: Suriyeli mültecilerin Altındağ İlçesi Mahalleleri'ne dağılımı

Burası 1970'lerde Çamlıdere, Kızılcahamam, Bolu, Gerede gibi bölgelerden göçle gelen nüfusun gecekondu üretimi sonucu oluştu. Bu nüfusun bir bölümü zamanla formel konut piyasasında kendine yer edindi. Boşalttıkları gecekonduları ise Suriyeli mülteciler kiraladı. Önder, Ulubey ve Alemdağ Mahalleleri'nden oluşan bu yerleşim, Kızılay kent merkezine 10 km, Ulus merkezine 6 km uzaklıkta, merkezi olarak nitelendirilebilecek bir konumda bulunuyor. Siteler Sanayi Bölgesi'nin kuzeydoğusunda yer alan bölgeye Kızılay ve Ulus'tan toplu ulaşım hatları ile ulaşılabiliyor.

Harita 6: "Küçük Halep" yerleşiminin kent içindeki konumu

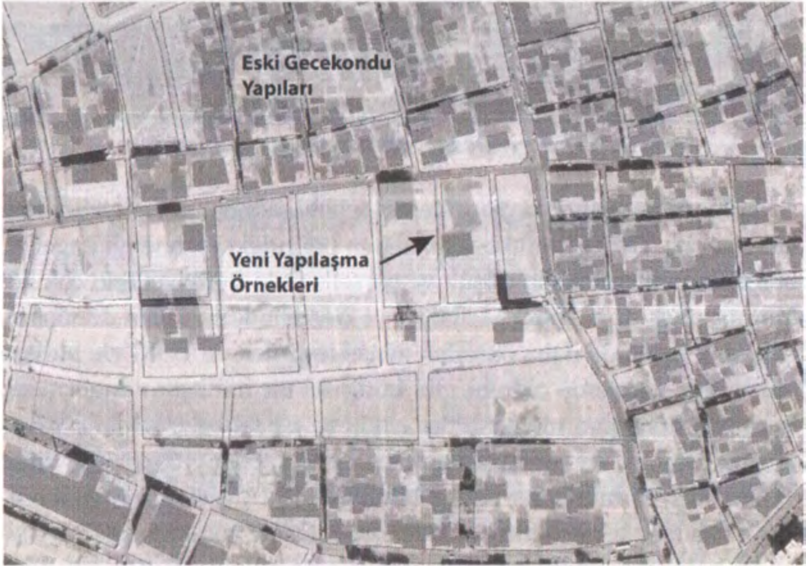
Bölgede yer alan gecekondular 1970'lerde inşa edildiği için bugün hala ayakta olanların yapı kalitesi oldukça düşüktür. Yerleşimde konutların yanı sıra ticari birimler, donatı alanları, parklar yer alıyor. Tek veya iki gecekondu yapıları, zamanla apartmanlaşmış 3-4 katlı yapılar ile bir arada bulunuyor. Bölgede bir yandan sürekli gecekondu yıkımları yaşanıyor. Farklı zamanlarda yıkım yapıldığı için bazı parseller tamamen boş, bazıları enkaz ile dolu ve bazılarında yapılar hala duruyor. Cadde üzerindeki gecekonduların zemin kat kullanımları büyük oranda ticarete ayrılmış durumdadır. Mahalle birimi ölçeğinde erişim mesafelerinde eğitim, sağlık ve dini tesisler yer alıyor. Park alanlarının bazıları yenilenmiş, peyzaj düzenlemesi yapılmıştır.

Harita 7: Arazi kullanımı (2018)

Önder ve Ulubey Mahalleleri'ni içeren yerleşim, 1970'lerden beri kendi haline bırakılmış gibi gözükse de, süreç içinde bazı planlama girişimleri söz konusu olmuş. 1990'lı yılların başında ıslah planları hazırlanan bölgede 1995 yılında ilk 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı hazırlanmış. 3 sene sonra bu plan revize edilmiş ve 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı yapılmış. 2009 yılında yeni bir 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı hazırlandıktan bir sene sonra 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı onaylanmış. Uygulama şansı bulamayan bu planlar incelendiğinde zamanla yapılaşma koşullarının, yoğunluğun ve yapı adası büyüklüklerinin arttığı görülüyor. 2012 tarihli ve hala yürürlükte olan son plan, bölgede ayrık nizamlı büyük parseller içerisinde yüksek katlı ve yoğun

nüfuslu bir konut dokusu öneriyor. Yeni planın yapılaşma önerisi, bölgenin mevcut düzeninden oldukça farklıdır. Son birkaç yıldır güncel plana uygun bazı parsellerde inşaatlar başladı. Ancak gecekondu olarak üretilmiş ve zamanla apartmanlaşmış olan yapıların büyük çoğunluğu hala varlığını sürdürüyor.

Harita 8: Önder Mahallesi'nde eski ve yeni yapılaşma örnekleri

Hazırlanan son imar planı, bölgede parsel bazlı dönüşüm sürecini başlattı. Ancak eski gecekondulu nüfusun konutlarını boşaltmaya başladığı 2011 sonrası dönem, aynı zamanda Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmeye başladığı tarihlerdi. Önder, Ulubey, Alemdağ Mahalleleri ve civarında gecekondusu bulunan hak sahiplerinin bir bölümü, gecekondularını Ankara'ya yeni gelen Suriyeli ailelere kiralamaya başladı. Bir yandan Suriyeli mültecilerin bu mahallelere yerleşme süreci yaşanırken, diğer yandan Altındağ Belediyesi kentsel dönüşümü hızlandırmak için Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde iki bölgede geniş alanlarda toplu gecekondu yıkımı gerçekleştirdi. 2015 yılında Önder Mahallesi'ndeki 16 hektar alanda 480, Ulubey Mahallesi'ndeki 5 hektar alanda 100 gecekondu yıkıldı.

Harita 9: Önder ve Ulubey Mahalleleri toplu yıkım sahaları

Bölgede yapılan yıkımların temel sebebi, dönüşüm faaliyetini hızlandırmaktı. Dönüşümün başlamasının önündeki en önemli engeller, bölgenin rant getirisinin düşük ve parsellerdeki mülkiyetlerin çok bölünmüş oluşudur. Önder Mahallesi ve çevresinde başlayan dönüşüm, Altındağ ilçesinde daha önceden gerçekleştirilen ve TOKİ'yle birlikte yürütülen projelerde olduğu gibi bütünsel bir dönüşüm öngörmedi. Buradaki dönüşüm müteahhitler eliyle ve parsel bazlı şekilde, yavaş olsa da ilerliyor. Bir yanda 10 katın üzerinde yapılar yükselirken, diğer yanda Suriyeli mülteciler eski gecekondularda yaşamaya devam ediyor. Hızlı kentleşme dönemlerinde kırdan kente göç eden kişilerin barınma hakkı ve konuta erişimleri konusunda politika üretilmemesi sonucu oluşan gecekondu alanları, sonraki süreçte apartmanlaşma, imar afları, kentsel dönüşüm gibi sorunu çözemeyip daha da karmaşık hale getiren aşamalardan geçiyor. Belirsizliği süregelen bu mekânlar, son dönemde Suriyeli mültecilerin konut problemine geçici olarak çözüm oluşturan yerler haline geldi. Ancak iç göç ile 50 yıldan uzun süre önce kente gelen nüfusun barınma sorunu bile henüz tam anlamıyla çözülmüş sayılamazken, üzerine gelen mültecilerin konut sorununun nasıl çözüleceği de şu an belirsizliğini koruyor.

ALTINCI BÖLÜM

Araştırma Bulguları

Mekânsal Ayrışma

"Mekânsal Ayrışmaya Nicel Bakış" başlıklı bölümde ayrışmayı ortaya koymada bazı endekslerden yararlanıldığına değinmiştim. Benzeşmezlik endeksi ve P* değeri gibi oransal denklemler içeren bu yöntemler, eleştirilen yönleri olsa da azınlıkların ayrışmasını temelde ortaya koyması bakımından geçerliliğini koruyor. Ankara ve Altındağ'da yaşayan Suriyeli mültecilerin mekânsal olarak ayrışmasını nicel veriler üzerinden ortaya koyabilmek için Benzeşmezlik endeksi yöntemini uyguladım. Bu yöntemin Ankara ve Altındağ özelinde uygulanabilir olduğu şu gerekçelere dayandırılabilir:

> Benzeşmezlik endeksi, bir bölgede yaşayan nüfusun farklı sosyal özelliklere göre, bu bölgeyi oluşturan alt birimlerde hangi düzeyde ayrışma olduğunu gösterir. Bu yönüyle tarihsel olarak geçerliliğini korumuş temel bir ayrışma endeksidir. Alt birimlerdeki yerel ve azınlık nüfus verileri kullanılıyor olsa da ele alınan bölgenin bütününe dair bir fikir verir. Sık kullanılan bir endeks olması dolayısıyla daha önceden yapılmış araştırmalarda

farklı şehirler için ulaşılan endeks değerlerine göre karşılaştırma yapma olanağı sunar.

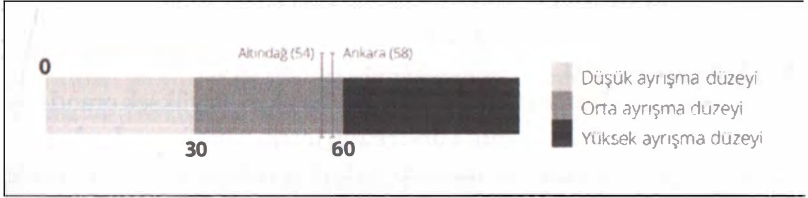
Benzeşmezlik endeksinden sonra geliştirilen diğer mekânsal endeksler, azınlık grupların konum verilerini kullanarak daha hassas bir mekânsal ayrışma ölçümü yapılmasını amaçlar. Buradaki hassasiyet, ilçe veya mahalle düzeyindeki toplam nüfus verisi yerine, nokta konum verisi kullanılması ile sağlanır. Ankara veya Altındağ için belirtilen detayda konum verisi bulunmadığından, diğer mekânsal ayrışma endekslerini kullanmak mümkün olmaz.

Suriyeli mülteci nüfusun en yoğun yaşadığı yerleşimde araştırmayı derinleştirmek için nitel yöntemlerden de faydalandım. Dolayısıyla coğrafi dağılım ve mekânsal ayrışmanın sayısal düzeyi bilgilerini, sonraki aşamada diğer araştırma yöntemleri ile destekledim.

Benzeşmezlik endeksi, azınlıkların kente eşit dağılımının sağlanabilmesi için yer değiştirmesi gerekecek kişilerin oranıdır. Belli bir bölgedeki azınlık ve çoğunluk grup ile kent bütünündeki azınlık ve çoğunluk birbirine göre oranlanarak hesaplanır. Elde edilen değer, 1 (veya 100) değerine yaklaştıkça ayrışma artar. Benzeşmezlik endeksi hesaplamasını öncelikle Ankara genelinde ilçe bazlı olarak ve daha sonra Altındağ ilçesinde mahalle bazlı olarak uyguladım. Ankara için 0-100 aralığındaki ID endeks değerini 58 olarak hesapladım. Bu değer, tam olarak orta derecede ve yüksek derecede ayrışmanın sınırındadır. Ankara'nın benzeşmezlik endeks değerini, göçmen nüfus barındıran diğer bazı ülke kentlerinin endeks değerleri ile karşılaştırarabiliriz.

Örneğin 1980'de Almanya'da yapılan bir çalışmada işgücü alımı anlaşması sonucu Düsseldorf'a yerleşen farklı etnik kökenden grupların benzeşmezlik endeks değerleri bulunmuş. Türkler için 68, Yunanlılar için 64 ve Yugoslavlar için 62 endeks değerleri hesaplanmış (O'Loughlin, 1980). Bir diğer çalışmada Paris'teki göçmen grupların 1982, 1990 ve 1999 yıllarındaki endeks değerleri bulunmuş. Paris'te yaşayan Türklerin endeks değerleri tarihsel olarak sırasıyla 43, 44 ve 47 olarak hesaplanmış (Préteceille, 2011). 1991 yılı Londra için benzeşmezlik endekslerine göre Pakistanlılar 61, Bangladeşliler 75 düzeyinde ay-

rışma göstermiş (Peach, 1996). Yine 1991 yılı verilerine göre Birmingham'daki Bangladeşliler 79, Hintliler 56 endeks değerlerini almış. 2004 yılında Amsterdam'da Türkler ve Faslıların benzeşmezlik endeksi 40 olarak hesaplanmış (Musterd ve Van Kempen, 2009). Tüm bu değerlere baktığımızda, göçmen gruplar barındıran ve bu grupların kentsel adacıklar şeklinde orta ve yüksek derecede kentsel mekânda ayrışmış olduğu kentlerin birçoğu ile Ankara'daki Suriyeli nüfusun ayrışmasının benzer değerlerde olduğu söylenebiliyor. Ancak şunu da akılda tutmakta fayda var: Yapılan hesaplamalar, verinin hassasiyetine göre farklılaşabiliyor. Çünkü benzeşmezlik endeksi hesaplaması, kullanılan alt birimler ne kadar küçülürse o kadar kesin bir sonuca götürüyor. Bu nedenle en ideal olanı kullanılan verilerin aynı hassasiyette olduğu bulguları karşılaştırmak. Yine de elde edilen sonuçlar, Ankara kent bütünündeki ayrışma için fikir verir düzeydedir.

Şekil 10: Ankara İli ve Altındağ İlçesinde Suriyelilerin benzeşmezlik endeksine göre ayrışma düzeyi

Bir diğer benzeşmezlik endeksi hesaplamasını Altındağ ilçesi için mahalle bazlı olarak yaptım. Ankara il bütününün değeri olan 58'e yakın olarak Altındağ ilçesinde 54 değerine ulaştım. Ankara il ve Altındağ ilçe bütününde benzer değerlere ulaşılması beklenen bir durumdur. Çünkü her iki ölçekte de yüksek derecede yoğunlaşan bölgeler bulunuyor. Bu yoğunlaşma Ankara içinde Altındağ ilçesi ve Altındağ içinde Küçük Halep yerleşimi şeklinde tezahür ediyor. Diğer taraftan Altındağ ilçesinin Ankara il bütününü nicel olarak temsil ettiği de söylenebiliyor.

Nicel verilerden yararlanarak ulaştığım ve bulguların ilk aşamasını oluşturan bu bölümde temel birkaç değerlendirme yapabiliriz. Öncelikle Suriyeli mültecilerin Ankara ve Altındağ'daki mekânsal yoğunlaşma ve ayrışma düzeyi dikkat çekicidir. Geçmişte farklı kentler için yapılan endeks hesaplamaları incelendiğinde ayrışmanın düzeyi daha

iyi anlaşılabiliyor. Elde edilen sonuçlar aynı zamanda araştırmanın yürütüldüğü bölgenin seçilme gerekçesine dair kanıt sunuyor. Bu temel üzerine araştırmanın bundan sonraki bulguları inşa edilecek. Mekânsal olarak ayrışmış bir bölgede yaşayan Suriyeli mültecilerin gündelik yaşam pratikleri; gözlem, anket ve derinlemesine görüşmelerden süzülen bilgiler ışığında sunulacak.

Hareketlilik

Hareketlilik olgusunu üç ayrı ölçekte değerlendirdim. Bunlardan ilki Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye göç etme süreçlerine odaklanıyor. İkinci ölçek Suriye ile güncel bağlantıları ve ülke içinde şehirlerarası hareketliliği çözümlüyor. Üçüncü ölçek ise kent içi hareketliliği analiz etmeye çalışıyor. Bu düzeyde "Küçük Halep" yerleşimindeki içe kapanma/dışa açılma dinamikleri de aktarılmaya çalışılıyor.

Birinci Ölçek: Türkiye'ye geliş süreci, Suriye ile bağlantılar, Gelecekten Beklentiler

Suriyeli nüfusun savaştan sonra sığınmak için en yüksek oranda geçiş yaptığı ülke Türkiye oldu. Türkiye'nin tercih edilme gerekçeleri arasında iki ülke arasında din, mezhep ve kültür bakımından benzerlikler bulunması ve diğer komşu ülkelere göre daha "misafirperver" ve daha güvenli bir ülke olarak algılanmasıydı. Örneğin anket sorularını yanıtlayan bir mülteci tercihini "dil sorunu yaşayamayacağımı bildiğim halde Irak veya Lübnan gibi yerlere gitmeyi tercih etmedim, çünkü Türkiye'nin daha güvenli bir yer olacağını düşündüm" şeklinde açıkladı. Türkiye konusundaki izlenimi olumlu olan Suriyeli mültecilerin, bu düşünceye kişisel deneyimleri sonucu sahip olduğunu düşünmüyorum. Çünkü anket katılımcısı olan kişilerin büyük bir bölümü (%92) daha önceden Türkiye'ye gelmediklerini belirtti. Bu iki bilgi birleştirildiğinde Türkiye hakkında dışsal kaynaklardan araştırarak bilgi sahibi oldukları görülüyor. Bu dışsal kaynaklar genellikle bir tanıdık veya yazılı-basılı medya olabiliyor.

İzlenen açık-kapı politikası ve zincirleme göç, Suriyeli nüfusun Türkiye'ye hareketini yönlendiren temel faktördür. Ülkeye girişlerin çok büyük kısmı 2011-2015 yılları arasında sınırlar açıkken gerçekleşti. Suriye'den Türkiye'ye doğru yaşanan kitlesel göç için "Geçici Koruma" statüsü tanımlandığı için sınırdan geçenler doğrudan bu statü altına

alındı. Normal şartlarda geçici koruma altındaki kişiler için vatandaşlık yolu büyük ölçüde kapalıdır. 2011-2017 seneleri arasında sayıları üç milyonun üzerinde olan Suriyeli mültecilerden sadece 38.000'ine vatandaşlık verildi (Erdoğan, 2018). Ülkeye giriş konusunda çok fazla seçeneği olmayan milyonlar, doğrudan sınırdan geçti. Ama küçük bir grup geçici koruma statüsü alarak vatandaşlık yolunun tamamen tıkanmaması için başka bir ülke üzerinden Türkiye'ye geldi. Bu yolu izleyenlerin karşısına daha farklı engeller çıktı.

Derinlemesine görüşme yapılan Suriyeli mülteciler arasında bu konuya örnek teşkil eden 2 kişiye rastladım. İki aile de Suriye'den, önce Lübnan'a geçtiklerini, Beyrut'tan deniz yolu ile Mersin'e geldiklerini anlattı. Geçiş sırasında pasaportlarını kullanmışlardı. Diğer ülkelerden Türkiye'ye girişlerde rutin sınır politikası uygulandı. Dolayısıyla pasaportla girdikten sonra 3 ay kalıp, daha sonrası için çalışma veya ikamet izni bulunan diğer vize türlerine geçilmesi gerekiyordu. Bu vizeler de 1-2 yıllık veriliyor ve süresi sonunda yenilenmesi gerekiyor. Lübnan üzerinden pasaport ile ülkeye giriş yapan görüşmecilerden ilki mimar olması ve Türkiye'de iş bulabilmesi sayesinde çalışma iznine başvurduğunu anlattı. (G 20) Pasaportları ile Türkiye'ye gelme yolunu seçen diğer aile ise girişlerini takip eden 3 aylık sürede ikamet şartlarını yerine getiremedikleri için geçici koruma kimliği almışlardı.

Suriye'den Türkiye'ye sığınma sürecindeki bir diğer önemli husus ailelerin bölünmesiydi. Anket katılımcılarının %95'i Suriye'de kalan tanıdıklarının olduğunu belirtti. Suriye'de neredeyse herkesin aile bireylerinden, akrabalarından ve yakın arkadaşlarından kalanlar olmuştu. Mültecilerden biri yaşadıklarını şu şekilde açıkladı: "Ben Türkiye'ye gelirken annem ve babam Suriye'de kalmak istediler. Çünkü savaş ilk başladığında köydelerdi ve savaştan etkilenmediler. Uzunca bir süre de gelmeyi düşünmediler. Ama köydeki evimizin bulunduğu kısmı Rus ordusu işgal edince İdlib'e göç ettiler ve şu an orada kiralık bir evde kalıyorlar. İdlib'de de çatışmalar var, vaziyet çok da iyi değil. Ama yaşam koşulları zorlaştığında Türkiye'ye gelme şansları kalmamıştı, sınırlar kapanmıştı". (G 5)

2015 yılında açık kapı uygulamasının sona ermesi önemli bir kırılma noktasıdır. Bu tarihten sonra ülkeye girmek için enformel yollara

başvuran göçmenler de oldu. Derinlemesine görüşmeler sırasında görüşmecilerden biri bu konu hakkında bazı bilgiler vermişti: "Halep'ten Türkiye'ye gelmek için 6000 lira istediler. Biz de kaçabilmek için bu parayı verdik. Biriktirdiklerimin büyük kısmı bundan dolayı bitti". (G 23) Sınırların kapanması, bölünmüş aileler için kuşkusuz daha zordu. Suriye'de kalan aile bireyleri ve tanıdıkları ile iletişim kurmaları veya görüşmeleri çok zordu. Anket uygulaması kapsamında mültecilere Türkiye'ye göç etmelerinden sonra Suriye'ye gidip gelme şansı bulup bulmadıklarını sordum. Çoğunluk (%74) Türkiye'ye geçtikten sonra tekrar Suriye'ye gidip gelme şansı bulamamıştı. Gidebilenlerin çoğunluğu ise sadece bir kere gidip gelmişti. Burada "Suriye'ye gidip geldim" diye bahsedilen alanlar Suriye hükümetinin kontrolü altındaki yerler de değil. Bir çeşit güvenli bölge denebilecek alanlardır. Ziyaretler izin alınması halinde ve kısa süreli aile, akraba görüşmesi şeklinde gerçekleşiyordu. Bu bölgeler ne zaman istenirse gidilebilir durumda da değildi. Genellikle dini bayram gibi önemli tarihlerde bu bölgelere erişim izni söz konusu olabiliyordu. Tarafsız bölgelere yapılan bu kısa ziyaretlerin, Türkiye toplumunda göç edenlerin zorunluluğunu sorgulama gibi bir tezahürü bulunuyor. Ancak daha az bilinen bir gerçek ise Türkiye'den Suriye ya da herhangi üçüncü bir ülkeye seyahat edildiğinde Geçici Koruma Kimliği de iptal ediliyor. Dolayısıyla mültecilerin bunu kabul ederek gidiş geliş yapması gerekiyor.

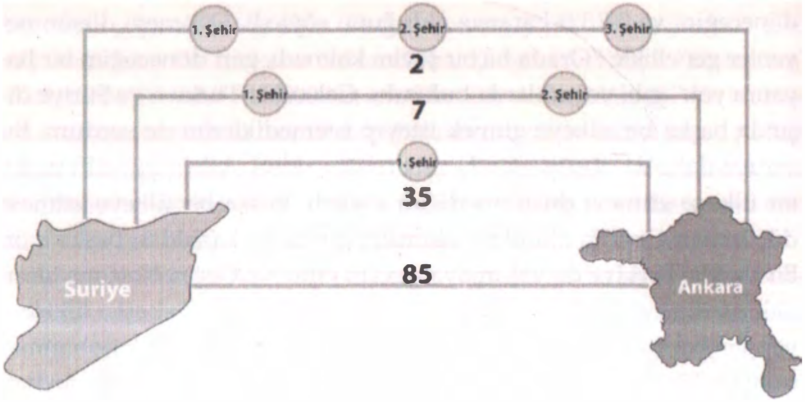
Suriye'ye gidip gelmek daha farklı riskler de barındırıyor. Görüşmeler sırasında özellikle de pek çok erkek Türkiye'ye gelişinin Suriye'de asker kaçağı olarak damgalanmak anlamına geldiğini ve Suriye'ye giderse can güvenliğinin tehdit altında olduğunu anlattı. Bir başka örneği anket yaptığımız genç bir mülteci kadın şu sözlerle anlattı: "Annem ve ben Türkiye'ye gelmiştik, kız kardeşim Suriye'de kalmıştı. Buradayken annem kız kardeşimi çok özlüyordu, onu görmek için Suriye'ye geçtiğinde tekrar geri dönerken sınırda problem yaşadı ve tekrar Türkiye'ye gelemedi, orada kaldı". Diğer bir deyişle, güvenli bölgeye geçme riskini alamayanlar orada kalan tanıdıklarını göremiyor.

Ülke düzeyindeki hareketliliğe dair, mültecilerin gelecekten beklentilerini de öğrenmeye çalıştım. "Suriye'ye geri dönmeyi düşünüyor musunuz?" sorusuna %62 oranında hayır cevabı aldım. Grubun %25'i

döneceğini ve %13'ü kararsız olduğunu söyledi. Dönmeyi düşünmeyenler genellikle "Orada hiçbir şeyim kalmadı, geri döneceğim bir hayatım yok" gibi yorumlarda bulundu. Gelecekte Türkiye ve Suriye dışında başka bir ülkeye gitmek isteyip istemediklerini de sordum. Bu soruya daha da düşük oranda evet cevabı aldım. Ailelerin %81'i başka bir ülkeye gitmeyi düşünmediğini söyledi. Başka bir ülkeye gitmeyi düşünmemelerinin altındaki olumsuz görüş iki kanaldan besleniyor. Bir yanda Türkiye'de yaşamaya devam etme ve Geçici Koruma altındaki statüsünü kaybetmeme motivasyonu, diğer yanda başka ülkelere yapılan başvuruların bu ülkeler tarafından çoğunlukla dikkate alınmaması ve Türkiye'den üçüncü ülke gönderimlerinin sadece zorunlu hallerde yapılıyor olması var. İkinci gerekçede mülteciler, üçüncü bir ülkeye isteseler de gidemeyeceklerini düşünüyordu.

İkinci Ölçek: Ankara'da Yaşama Kararı, Şehirler Arası Hareketlilik

Mültecilerin büyük bir kısmı Türkiye'ye göç ettiğinde hangi şehirde yaşayacağını önceden araştırmamıştı ve bilmiyordu. Yaşayacakları şehirleri seçerken iş bulma, ev bulma, tanıdıklara yakınlık, vb. gibi unsurlar ön plana çıktı. Aslında Suriyeli mülteciler Türkiye'ye geldiklerinde tamamen kendi istekleri doğrultusunda yer seçimi yaptılar demek eksik bir anlatı oluşturur. Durum ve koşulların gereklerine göre hareket ettiklerini söylemek daha doğru olur. Türkiye'ye ilk geldiğinde Ankara dışında başka bir şehirde yaşamış olan aileler, çeşitli zorluklarla karşılaştıkları için Ankara'ya taşınmışlardı. Derinlemesine görüşmeler sırasında önce Suriye'ye yakın sınır illerinde yaşamış olanlar arasında karşılaştığım örnekler, Suriyeli mülteci nüfusun çok daha fazla olması nedeniyle iş ve ev bulma (G 23), yerel nüfusun ayrımcılığına daha fazla maruz kalma (G 16) gibi sorunlara işaret ediyordu. Bunun dışında İstanbul'un çok pahalı olması (G 24) ve Adana'nın ikliminin zorlayıcı olması (G 21) gibi sebeplerle Ankara'ya taşındığını belirtenler oldu. Anket kapsamında da ailelere Ankara dışında başka şehirlerde yaşayıp yaşamadıklarını, yaşadılarsa hangi şehirlerde yaşadıklarını sordum. %66 oranında hane halkı sadece Ankara'da yaşadıkları cevabını verdi. Daha önce yaşanan şehirler genellikle Antep, Hatay, Urfa gibi güney kentleriydi.

Şekil 11: Ülke içi farklı kentlerde yaşam deneyimi

Şehirlerarası hareketlilik konusunda en önemli gelişme, geçici koruma altındakilerin 2016 öncesi serbest dolaşım hakkının 2016 sonrası il değiştirememe şartına dönüşmesiydi (Bélanger ve Saraçoğlu, 2019). Göçmenlerin yaşayacağı yer, geçici koruma kaydı işleminin yapıldığı şehirle doğrudan ilişkilendirildi. Taşınmak üzere şehir değiştirmek isteyenler, bu yeni şehirde tekrar kayıt yaptırmak zorundalar. Ancak bu yeni kayıt aile birleşimi, tıbbi sebepler veya iş değişikliği gibi gerekçelerle sınırlı tutuldu. Ayrıca belirtilen gerekçelerin belgelenmesi gerekiyordu. İş değişikliğinin belgelenmesi, ancak sigortalı bir işte çalışılacaksa mümkün olabilir. Ancak mülteciler büyük oranda kayıtsız olarak çalıştırıldığı için belgelendirme nadiren seçenekler arasındadır. Belirtilen durumun mültecilerin ülke içindeki coğrafi hareketliliğini sınırlandırıcı etkisi bulunuyor.

Serbest dolaşımın kaldırılmasının getirdiği bir diğer kısıtlama eğitim, sağlık, vb. gibi kentsel hizmetlerin kayıtlı olunan şehir dışındaki illerde alınamamasıdır. Kısa süreli gidiş gelişler içinse mültecilerin İl Göç İdaresi Müdürlüklerinden yol izin belgesi talep etmeleri gerekiyor. Bu izin belgeleri, belirli sürelerde geçerli oluyor ve ancak bu süre içerisinde kişinin diğer şehirlere seyahat edebilmesine olanak tanınıyor. Şehirdeki Suriyeli nüfus yoğunluğunun bazı dönemlerde İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde fazla arttığı belirtilerek geçici koruma kaydı işlemlerinin durdurulduğu dönemler oldu. Bu dönemlerde göçmenler

kayıt işlemini durduran şehirlere taşınamadı ve orada yaşayamadı. Şehir değiştirme ve seyahat konusundaki kısıtlamalar, mülteciler tarafından "sosyal yapıyı bozan unsurlar olarak görüldükleri" şeklinde yorumlanıyordu. Aslında bu durum bizzat bazı yetkililer tarafından da açıkça dile getirildi. Kızılay Toplum Merkezi'nden bir yetkili, şehir değişikliği prosedürü ile ilgili ile şu bilgileri aktardı:

> En büyük sıkıntı eğer bir mülteci başka bir ilde kayıtlı ise Ankara'da hizmet alamıyor. Örneğin önce Adana'ya gelmiş ve orada kaydolmuş biri Ankara'da hastaneye gidemez. Bu sorunla karşılaşanların özel hastaneye gitmesi lazım. Çocukların okul kaydını yapamadıkları için çocuklar eğitim alamıyor. Ankara'ya kaydını aldırabilmesi için öncelikle Ankara'da sigortalı bir işte çalıştığını belgelemesi lazım ki Suriyeliler sigortalı işlerde çalıştırılmıyor, çalışanların sigortası yapılmıyor. Gelebilmesinin bir diğer olasılığı tedavi amaçlı olması. Örneğin başka bir şehirde tedavisi yapılamayan bir hastalık söz konusu olduğunda vehasta Ankara'ya sevk olursa, o zaman kaydı Ankara'ya alınıyor. Ama tabi bu bahsettiğim bir istisna, binde bir olan bir şey. (D 4)

Yaptığım görüşmelerde de bu konuya ilişkin sorunlar yaşayan mültecilere rastladım. Örneğin anket katılımcısı olan erkek bir göçmen, evlendiğini ancak "eşinin ve kendisinin farklı şehirlerde kayıtlı olmaları ve geçiş işlemlerinin zor ve uzun süren bir süreç olması nedeniyle ayrı olduklarını" anlattı. Başka bir mülteci, esnaflık yaptığı için sattığı ürünleri toptancıdan almak, vb. işler için seyahat etmek istediğinde sıkıntı yaşadığından bahsetti.

Yaşamak için Ankara'nın tercih edilmesinin arkasında başkent olması, büyük bir şehir olması, Siteler Sanayi Bölgesi'ndeki mobilya sanayisine işgücü olarak girme kolaylığı gibi sebepler yatıyordu. Ayrıca savaşın çıktığı ilk yıllarda Ankara'da Suriyelilerin sayısı oldukça düşüktü. Türkiye'ye bu yıllarda gelen kişiler ev ve iş bulma konularında Ankara'da daha az sorun yaşayacaklarını düşünmüşlerdi. Çünkü sınır illerinde göçmen nüfusun daha yüksek sayıda oluşu, iki yönden de durumu zorlaştırıyordu. Zaman ilerledikçe ve özellikle Önder Mahallesi ve çevresinde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı yerleşim oluştuktan sonra, sadece böyle bir yerleşimin olması bile Ankara'ya yerleşme konusunda bir motivasyon yaratmaya başladı. Kent genelinde sınır ille-

rine göre daha az sayıda mülteci olması ama bu kişilerin çoğunluğunun bir arada yaşaması, önemli unsurlar haline geldi. Tanıdığı kişiler Ankara'ya yerleştikçe, giderek daha çok mülteci zincirleme olarak bu kente gelmeye başladı. Derinlemesine görüşmeler sırasında mültecilerin Ankara'yı tercih etme nedenlerine ilişkin tespitlerim oldu:

> Türkiye'ye geldiğim ilk bir yıl boyunca Hatay Reyhanlı'da kaldım, sonra bir süre de Adana'da kaldım, ama oralarda iş bulamadım. Bir arkadaşım Önder Mahallesi'nde yaşıyordu, onu aradım, burada iş olduğunu söyledi ve bunun üzerine Önder'e geldim. Adana'da kalırken herkes bana hayır kurumlarının ve vakıfların çok olduğu büyük şehirlere gitmemi tavsiye ediyordu. Ankara aynı zamanda da böyle bir yer. (G 23)

> Ankara'ya geldim çünkü bütün akrabalarım Önder'de yaşıyorlardı. Halep'ten savaş nedeniyle başkente geldik ve Önder Mahallesi'ne taşındık. Burada iş imkânı vardı ve bu bölge Suriyelilerin çoğunlukla bulunduğu bir yerdi. Tüm akrabalarımızla burada kalıyoruz o da güzel oluyor. (G 24)

> Suriyelinin çok olmadığı bir şehir olsun diye Ankara'yı seçmiştim. Çok fazla Suriyelinin olduğu yerde yaşamak istemedim. İnsanlar arasında çatışma olacak diye düşündüm. İlk geldiğimde Ankara'da sadece 50 kadar Suriyeli aile vardı. (G 17)

Anket sırasında mültecilere Ankara'dan başka bir kente taşınmayı düşünüp düşünmediklerini de sordum. Bu soruya %86 oranında "Hayır, başka bir şehre taşınmayı düşünmüyorum" cevabını aldım. %8 oranında aile kararsız olduğunu, kalan %6 ise başka bir şehre taşınmayı düşündüğünü belirtti. Genel olarak Suriyeli mültecilerin gelecekten beklentisinin Türkiye'de kalıcı pozisyona geçmek olduğu söylenebilir.

Üçüncü Ölçek: Kent içi hareketlilik ve içe kapanma eğilimi

Suriyeli mültecilerin Ankara'da yaşadıkları kent parçası ile kentin geri kalan kısmı arasındaki hareketlilikleri de düşük seviyededir. Özellikle Önder, Ulubey ve Alemdağ Mahalleleri'nden oluşan yerleşimde yaşayan Suriyeli mültecilerin zamanı çok kısıtlı bir mekânsal çevrede geçiyor. Ev, iş yeri, sosyal ilişkiler, alışveriş, vb. her türlü gündelik faaliyet bu sınırlı çerçeve içerisinde yer alıyor. Bu

içe kapanış, sosyal ve mekânsal olmak üzere iki boyutta tezahür ediyor ve aslında bu iki boyut karşılıklı olarak birbirini yeniden üretiyor. Yani sosyal ilişkilerin kısıtlı olması mekânsal, mekânsal hareketliliğin kısıtlı olması ise sosyal anlamda dışa açılmanın önünde engel oluşturuyor. Mahalleden hiç çıkmadığını, kentin merkezi yerleri olan Kızılay ve Ulus semtlerine dahi gitmemiş olduğunu söyleyen çok sayıda mülteci bulunuyor. İçinde bulunduğu durumu mültecilerden biri şu sözlerle açıkladı: "Ankara'da sadece şu an yaşadığımız mahalleyi gördük. Kızılay, Ulus vs. hiçbir yere gitmedik. Bir hava almaya bile gidemiyoruz herhangi bir yere. Hayatımız çok dar bir çerçevede geçiyor" (G 4)

Anket uygulamasında Suriyeli mültecilere Kızılay ve Ulus'a gidip gitmediklerini sordum. Ulus'a gitmiş olanlar daha yüksek orandayken (%80), mültecilerin neredeyse %60'ı Kızılay'a hiç gitmemişti. Derinlemesine görüşmelerde Kızılay'a veya Ulus'a çok nadiren ve belirli amaçlarla gidildiğine ilişkin ifadelerle karşılaştım. Örneğin mültecilerden biri Kızılay'a sadece bir kere oğluna takım elbise bakmak için gittiğini, ama çok pahalı bulduğu için alamadan geri döndüğünü anlattı. Ulus'u ise hastaneye gitmesi gerektiğinde görmüştü. (G 1) Bir başka görüşmeci, Kızılay ve Çankaya taraflarına 1-2 kere gittiğini ama sonradan gitmek istemediğini anlattı. Bunun sebebi polisin dilenen kadınları sokaklardan topladığını görmesi ve kendisini de göçmen olduğu için belki götürebileceklerinden korkması idi. (G 2) Kent merkezleri ile kurulan etkileşimler ve genel olarak kent kullanımı konusundaki hareketlilik de düşük seviyededir. De Certeau, Giard ve Mayol (2009); kent merkezinin her zaman başka bir hayatı, başka bir yeri daha çok hayal etme izni olduğunu ve kent merkezine gitmenin, kişinin kendini gezinti, keşif, gösteri, vb. gibi operasyonlara bırakması anlamına geldiğini belirtir. Ancak Suriyeli mülteciler için yaşadıkları küçük mahallenin sınırlarının ötesi bulanık görünüyor.

Sadece kısa süreli hareketlilik için değil, kent içerisinde kalıcı yer değişikliği de mülteciler tarafından düşük bir olasılık olarak değerlendirildi. Örneğin Önder Mahallesi'nde yaşayan mültecilerden biri "Başka mahalleye taşınmayı düşünüyor musunuz?" sorusuna; "Başka yere gidebileceğimi düşünmüyorum. Hem çok pahalı hem

ucuz bile olsa bize kiralamazlar" şeklinde cevap vermişti. Derinlemesine görüşmeler sırasında da yaşadığı mahalleyi değiştir(e)meyeceğini belirten göçmenler çoğunluktaydı. Anket sonuçları da benzer bir sonuca işaret etti. Çoğunluk (%71) başka mahalleye taşınmayı düşünmediğini belirtti. Mültecilerin karşılaştığı sorunlara rağmen başka bir mahalleye taşınmayı düşünmemesi ve kendilerini bu bölgede kalıcı olarak görmesi, kentin diğer kesimlerinde yaşayabilme olasılığını düşük görmelerinden kaynaklanıyor.

Stratejiler & Taktikler

Hareketlilik konusuna De Certeau'cu bir perspektiften bakıldığında mültecilerin, politika yapıcıların stratejileri ve toplumdaki baskın eğilimler karşısında gündelik yaşamda bazı taktikler ürettikleri görülüyor. Aşağıda yer alan Tablo 12'de bu tespitler özetleniyor.

Tablo 12: Hareketlilik konusundaki strateji ve taktikler

Politika Yapıcıların Stratejileri ve Toplumdaki Hâkim Eğilimler	Suriyeli mültecilerin Taktikleri
Göçmen nüfusu arttıkça Suriyelilerin yaşamını etkileyen yeni yasal ve yönetsel düzenlemelerin yürürlüğe girmesi	Alınan kararlar doğrultusunda göçmenlerin de yeni ortama uyum sağlayacak yeni taktikler geliştirmesi
Geçici koruma ile vatandaşlık hakkı verilmesinin önü kapatılmıştır	Bazı aileler geçici koruma kapsamında kaydedilmemek için önce başka bir ülkeye geçerek, Türkiye'ye pasaportları ile girme yolunu uygulamıştır.
Türkiye'ye girildikten sonra başka herhangi bir ülkeye gidilmesi halinde (Suriye dâhil) geçici koruma kimliği iptal edilmektedir	Çoğunluk ülkeden çıkmayı düşünmemektedir.
Türkiye'de yaşam deneyimine ilişkin bilgi edinilememesine neden olan politika ve uygulama eksiklikleri	Aile bireylerinin bazılarının önden gelerek ülkede yaşam koşullarını araştırması
	İlk olarak sınır illerinde yaşama deneyimi, Sorunlarla karşılaşıldığında başka bir ile taşınmanın taktik olarak geliştirilmesi (Örneğin Suriyeli sayısı daha az olan başka bir şehre)
2016 sonrası açık-kapı uygulamasının durdurulması	Enformel yoldan girişler, geçişler için aracılara ücret ödenmesi, vb.
2016 sonrası il değişikliği şartının zorunlu hallere ve belgeye bağlanması	Seyahat gerektirmeyen işlere ve büyük şehirlere yönelme
Bazı dönemlerde özellikle büyük şehirlerde yeni geçici koruma kaydı alınmasının durdurulması	Kentlerde içe kapanma (il değişikliğinin artık bir taktik olarak kullanılamaması ile sonuçlanmaktadır), hareketliliğin en aza indirilmesi

Suriyeli mültecilerin kendi tercihlerine dayanan ve özgürleştirici özelliği bulunan hareketlilik örüntüleri kısıtlanıyor. Diğer yandan,

kentsel adacık sınırları içinde istenmeyen/zorunluluktan meydana gelen bir hareketlilik yaşanıyor. Bunun sebebi, Suriyelilerin kiraladıkları konutların kentsel dönüşüm faaliyetleri kapsamında yıkılmasıdır. Mülteciler, Önder ve Ulubey Mahalleleri ve çevresindeki kentsel adacıkta yıkımlardan kaynaklı olarak sürekli yer değişikliği halinde olmaktan olumsuz etkileniyor. Sürgünvari bu zorunlu hareketlilik, bir konutta ve belirli bir yerde kalıcı hale geçememe ile sonuçlanıyor. Mültecilerin kurmak zorunda kaldığı mobil yaşam, tüm mekânsal pratikleri kesintiye ve değişikliğe uğratıyor.

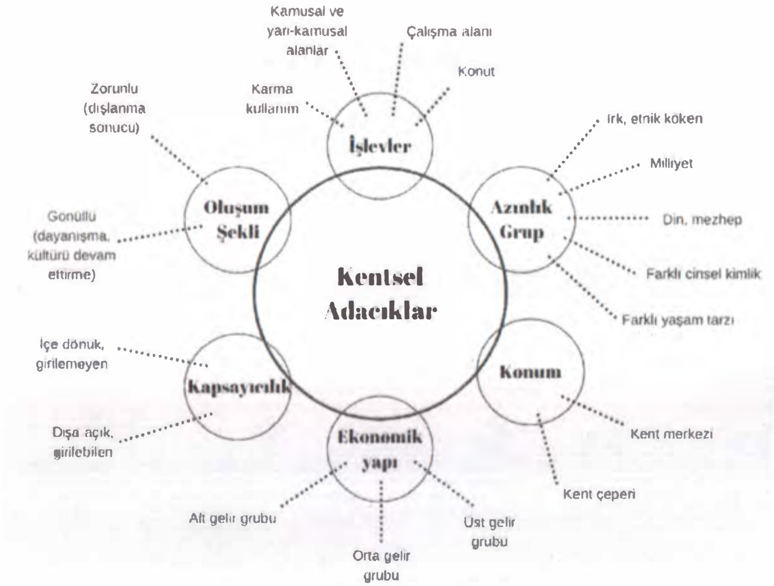
"Küçük Halep" Nasıl Bir Kentsel Adacık?

Resim 2: Önder Mahallesi genel görünüm (Sezen Savran, 2017)

Mekânsal ayrışma konusunda "kentsel adacık" kavramının "getto" oluşumlarını içerecek ve günümüzün diğer sosyo-ekonomik yoğunlaşma bölgelerini de açıklayacak bir çerçeve kavram olma potansiyeli taşıdığına değinmiştim. Farklı yerleşimlerin bu geniş kavramın üzerinden betimlenmesini sağlayabilecek alt kategorilerini de özetlemiştim.

Bu kategoriler konum, yerleşimde yer alan fonksiyonlar, kentsel adacığın oluşum biçimi, sosyal grubun ekonomik yapısı, azınlık grubun kendine has özellikleri ve adacıkların mekânsal kapsayıcılığıdır. Belirttiğim kategorilere göre kentsel adacıkların sahip olabileceği özellikleri özetleyen tabloya aşağıda farklı bir gösterim tekniği ile yeniden yer verdim. Daha sonra bu diyagramda yer alan kategorilere göre Suriyeli Mültecilerin Ankara'daki kentsel adacığı olan "Küçük Halep"in özelliklerini betimlemeye çalışacağım.

Şekil 12: Kentsel adacıkların betimlenmesinde kullanılan parametre ve alt paramet-reler

Küçük Halep kentsel adacığı, Ankara kentinin merkezi olarak nitelendirilebilecek bir bölgesinde konumlanmıştır. 1950'li yıllarda ilk gecekondu yerleşimleri Altındağ'da kale çevresinde oluştuktan sonra, Çankaya da dâhil olmak üzere şehrin diğer merkezi yerlerine yayıldı. 1960'ların sonunda Ankara'nın endüstriyel gelişimine öncülük etmek için mobilya imalatında uzmanlaşmış Siteler Sanayi Bölgesi kuruldu. Siteler, birçok küçük ve orta ölçekli işletmeye ev sahipliği yapıyor ve o dönemde de kente kırsal bölgelerden göç edenlerin çoğuna istihdam

olanağı sağlamıştı. Siteler'in kuruluşundan sonra hemen kuzeyinde Ali Ersoy, Hacılar, Önder ve Ulubey Mahalleleri olmak üzere ikinci kuşak gecekondu yerleşimleri oluştu. Ankara'da Siteler'in görece kent merkezine yakın bir alanda kurulmuş olması, çevresinde gelişen gecekondu bölgelerinin de merkezi konumlu oluşunu etkiledi. Konum ölçütüne göre küçük Halep, kent merkezinde kabul edilebilir. Bu yönüyle merkez-çeper ilişkisi, eski tarihi kent merkezlerinin çöküntüleşmesi ve merkezi yeniden kazanmaya çalışan orta ve üst sınıflar gibi konularla bağlantılı olarak ele alınabilir.

Diğer bir kategori kentsel adacık olarak anılan yerleşimlerin sınırlarına ilişkin oluşmuştur. Bazı adacıkların sınırları mekânsal olarak belliyken, diğer bazılarının sınırları bölgede yaşayanlar tarafından bilinir. Yani fiziksel veya zihinsel sınırları olabilir. Bu sınırların etkisi sonucu kentsel adacıklar, kapsayıcı veya dışlayıcı olabilir. Küçük Halep kentsel adacığının sınırları, mahalle sınırları ile kısmen örtüşürken, kısmen farklılık gösterir. Bazı yerlerde daha belirgin ve bazı yerlerde daha bulanık ayrım ve sınırlara sahiptir. Önder ve Ulubey mahalle sınırları içerisindeki bölge, güneyde Siteler Sanayi Bölgesi ile sonlanır. Batıda Taşdelen Caddesi, kuzeyde ise Yıldız Caddesi bu ayrımı sağlar. Güneydoğu kesimde yapılaşma azalır ama tek tük gecekondu yapıları daha geniş boşluklarla devam eder. Burada sınırı doğal çevre belirler. Adacığın Alemdağ Mahallesi içerinde kalan doğu ucunda Bostancık Caddesi'nin bir bölümü sınır oluşturur. Ancak bu kesimde belirgin bir ayrımdan ziyade, gecekondular ve yeni apartman tipi yapılar iç içedir. Yeni yapılaşmaların başladığı yerlerde ve yıkım alanlarında, kentsel adacığın sınırları da daha bulanık hale gelir.

Sınırlarla bağlantılı olarak kentsel adacıkların kapsayıcı mı yoksa dışlayıcı mı olduğu değerlendirmesi yapılabilir. Suriyeli mültecilerin yaşadığı kentsel adacığın sınırları, yukarıda da aktarıldığı gibi büyük oranda ana caddelerin mekânı bölümlemesi ile oluşuyor. Adacığın iç göç ile Ankara'ya gelen kişilerin yaşadığı eski bir gecekondu alanı olması, buranın sınırlarını görünür hale getiren asıl özellik haline geliyor. Ancak bugün, söz konusu sınırların geçirgen olup olmadığı farklı bir boyut kazanıyor. Kentsel adacığa orada yaşayanlar dışında kalanların giremediği, yani adacığın tamamen dışlayıcı bir nitelikte olduğu söyle-

nemez. Ancak bölgedeki farklılaşma ve orada yaşayan kişilerin 'dışarıdan' olanlara tedirgin şekilde yaklaştıkları hissediliyor. Burada bahsedilen kapsayıcılık ve dışlayıcılık, aslında bir yönüyle de karşılıklı bir hal alıyor. Mülteci olarak bulundukları bir ülkede Suriyeli nüfusun kentsel adacıkta "yabancıları istemediği"nden de bahsedilemez. Buradaki hareketin yönü toplumdaki dışlayıcı tutumun mekânsal olarak içe kapanma yaratmasından kaynaklanıyor. Kapsama bakımından mültecilerde tedirginlik yaratan his de toplumun dışlayıcı pratiğinin bir sonucudur.

Harita 10: Yerleşmenin sınırlarında dönüşen kentsel doku

Yoğun olarak düşük kalite konutlardan oluşan kentsel adacıkta ayrıca kentsel donatı alanları, parklar, vb. gibi farklı işlevler de yer alıyor. Bu yönüyle konut, çalışma, kamusal ve yarı kamusal alanların bir arada olduğu bir adacıktır. Bu durumun anlamı, karma kullanımın öneminden kaynaklanıyor. Sadece konut veya sadece çalışma alanlarının zonlara ayrılmış olduğu adacık tipi yerleşimler daha güvensiz olma eğilimi taşıyabiliyor. Ana cadde üzerindeki yapıların zemin katları genellikle ticari faaliyetler için ayrılıyor. Mahalle ölçeğinde parklar ve çocuk bahçeleri bulunuyor. Tüm fonksiyonları ile bu yerleşim tam bir

mahalle olma özelliği gösteriyor. Bir diğer kategoride kentsel adacıkların oluşum şekli değerlendirilebilir. Küçük Halep yerleşimi söz konusu olduğunda zorunluluk ve gönüllülük arasında ince bir çizgi olduğu görülüyor. Öncelikle Suriyeli mültecilerin Önder-Ulubey bölgesine yerleşmesini, mahallelerin tarihsel oluşum ve gelişim sürecinden ayrı düşünmemek gerekiyor. Altındağ gecekonduları kente yeni gelen göçmen grup için görece yerleşilmesi en kolay yerlerin başında geliyordu. Kiraların düşük oluşu, kontrat gibi yasal işlemlerin çoğunlukla yapılmıyor olması, istihdam bölgesi olarak Siteler'e yakın konumu, vb. de yer seçimini etkiledi. Bu noktadan bakınca, başka çok da şansı olmayan mültecilerin buraya yerleşmesi zorunluluk olarak yorumlanabiliyor.

Bir azınlık adacığında yaşamanın olumlu özellikleri olduğu kadar olumsuz özellikleri de bulunuyor. Olumlu özelliklerin başında yardımlaşma ve dayanışma ortamının sağlanabilmesi geliyor. Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde de iletişim ağı oldukça kuvvetlidir. Mahalleye ilk yerleşen gruplar, sonradan yeni gelenlere belli ölçüde yardımcı oldu. Yardımlaşma ve dayanışma ortamından faydalanabilmek ve aslında bilinir ve erişilebilir olma düşüncesi, bu bölgeye yerleşme konusundaki gönüllülüğe işaret ediyor. Özetle zorunluluk ve gönüllülüğün üst üste bindiği bir ortam oluşuyor. Kendine yeten bir yerel ekonominin bulunması, kentsel adacıkların değerlendirilmesinde önem kazanan bir diğer özelliktir. Küçük Halep kentsel adacığında gündelik ihtiyaçların karşılandığı bakkal, kasap, baharatçı, berber, kuaför gibi faaliyetler zamanla gelişti. Benzer şekilde Suriye'ye özgü yiyecek ve içeceklerin bulunduğu restoran, pideci, tavukçu, tatlıcı gibi dükkânlar da mahalle içerisinde yer alıyor. Haftanın bir günü kurulan Pazar ve mahallenin odak noktalarındaki seyyar sebze-meyve satıcıları da yine perakende tüketim ihtiyaçları için kendiliğinden gelişen ticari faaliyetlerdendir. Ulubey Mahallesi Muhtarı ile yaptığım görüşmede şu bilgileri aktardı: "Şehit Rafet Sever Caddesi Suriyelilerin yaşadığı bölgenin ana caddesi. Cumartesi ve pazar günleri özellikle akşam saatlerinde inanılmaz bir kalabalık oluyor. Beypazarı gibi uzak ilçelerden bile Suriyeliler alışveriş için bu caddeye geliyor. Suriye'deyken kullandıkları ne varsa burada bulabiliyorlar. O yüzden faaliyet yüksek düzeyde" (D 7). Kısacası Küçük Halep'in kendi ticari merkezini oluşturmuş bir kentsel ada-

cık olduğu söylenebiliyor. Son olarak, azınlık statüsü yönünden Türkiye toplumu ile aynı dinsel aidiyete sahip olan grup, farklı milliyet ve ırktan geldikleri için azınlık olarak kabul ediliyor.

Tablo 13: Kentsel adacık parametrelerine göre "Küçük Halep" değerlendirmesi

Azınlık Grup	Farklı milliyet, ırk, etnik köken	Farklı din ve mezhep	Farklı yaşam tarzı
	✓		✓
Adacık İçinde Yer Alan İşlevler	Konut	Çalışma (Yerel Ekonomi)	Kamusal ve yarı kamusal alanlar
	✓	✓	✓
Oluşum Şekli	Zorunlu (dışlanma sonucu)	Gönüllü (dayanışma, kültürü devam ettirme)	Her ikisi de / Arada
			✓
Ekonomik Yapı	Alt gelir grubu	Üst gelir grubu	Her ikisi de / Arada
	✓		
Kapsayıcılık	İçe dönük, girilemeyen	Dışa açık, girilebilen	Her ikisi de / Arada
		✓	
Konum	Kent merkezi	Kent çeperi	Her ikisi de / Arada
	✓		

Küçük Halep'in yukarıdaki kentsel adacık kategorileri üzerinden değerlendirilmesi, sahadaki gözlem ve deneyimlerime dayanıyor. Bunlara ek olarak yaptığım görüşmelerde de mahalleyi betimleyen yorumlarla karşılaştım. Ulubey muhtarı bölgede yaşayan nüfusu şu cümlelerle anlattı: "Bu bölgeye yerleşen Suriyelilerin çok büyük bir oranı Halep'ten gelen kişiler. Büyük çoğunluğu Suriye'deyken de ekonomik durumu pek de iyi olan kişiler değil. Ama aralarında durumu daha iyi olanlar da var tabi. Mesela araba sahipliği çok yüksek. Birçoğu oradan gelirken arabasını getirebilmiş. Benim gözlemlediğim, bir bölümü Suriye'den para da getirebilmiş" (D7). Mahalledeki ilkokulun müdürü de benzer ifadelerde bulundu: "Halep'in Çinçin'inde yaşayan bu bölgeye geldiyse Halep'in Çankaya'sında yaşayan yine Ankara'nın Çan-

kaya'sına yerleşti" (D9) ifadesiyle Ankara'da yer seçiminin mültecilerin sosyal sınıflarına göre gerçekleştiğini vurguladı. Son olarak Ulubey Mahallesi'nde yaklaşık 30 senedir yaşayan ve göçün başından itibaren mahallede mültecilere yardım eden bir mahalle sakini, adacıkta yaşayan göçmenler ile ilgili şunları anlattı:

> Bizim bu çevrede yaşayan 2500'ün üstünde Suriyeli aile var. Bunun 1000'i çalışanı olan aileler; baba veya yetişkin çocukları çalışıyor. Kira ve faturalarını ödeyebiliyorlar. 400-500 kadar aile Suriye'den belli bir miktar zenginlikleri ile gelmişler. Ne iş yaptıklarını ben tam olarak bilmiyorum, ticaretle ilgileniyorlar. Zengin olanların arasından diğer Suriyeli ailelere yardım edenler de var. Mesela bir tanesi Kurban Bayramı'nda 320 tane koyun kestirdi, mahallede dağıttı. 300-400 kadar aile hareketli. Mesela bu ay burada otururken öbür ay orada oturuyorlar. 300 kadar aile de yanına uğramasan açlıktan ölecek insanlar. Durumları çok kötü, onlara hep yardım etmeye çalışıyoruz. (D8)

Küçük Halep; kentin görece merkezi bir noktasında konumlu, oluşumunda zorunluluk ve gönüllülüğün üst üste bindiği, işgücünde Siteler Sanayi Sitesi ile bağlantılı, mahalle birimi ölçeğinde kendi ticari faaliyetlerini ve yerel ekonomisini oluşturmuş, tamamen dışlayıcı olmayan bir kentsel adacık olarak karşımıza çıkıyor. Bu yerleşimde yaşama pratiğinin, mültecilerin gündelik yaşamlarında olumlu ve olumsuz pek çok etkisi bulunuyor. Takip eden başlıklarda bu konuları biraz daha detaylı ortaya koymaya ve değerlendirmeye çalışacağım.

Barınma & Konut

Resim 3: Yıkımı devam eden bir yapı, Önder Mahallesi (Sezen Savran, 2018)

Barınma, gündelik yaşamın en önemli bileşenlerinden biridir ve diğer tüm bileşenler üzerinde doğrudan etkisi bulunuyor. Yazında kent mültecilerinin zayıf koşullara sahip, kentten kopuk ve izole yerleşim alanlarında yaşamaları, kira bedellerinin artması, sık taşınma ve mobil olma hali ve evsizlik barınma konusunda sıkça karşılaştıkları sorunlardır. Bu sorunlarla Ankara'da yaşayan Suriyeli mültecilerin hangi oranda karşılaştığını ortaya koymaya çalıştım. Böylece küresel ölçekte yaşanan ortak sorunları saha çalışması üzerinden yerel ölçekte değerlendirdim. Ayrıca Türkiye'ye özgü olan, süregiden bir kentsel dönüşüm alanında yaşamanın mültecilere etkisini sorguladım. Ev bulma süreçleri ve yaşanan konutun özellikleri gibi konular da barınmaya ilişkin

incelediğim diğer hususlar oldu. Yerleşimin kentten kopuk ve izole olduğuna dair bulgulara "Mekânsal Ayrışma" ve "Küçük Halep Nasıl bir Kentsel Adacık?" başlıklarında değinmiştim. Diğer konuları mahalleye yerleşim süreci bağlamında aşağıda yorumlayacağım.

Karşılanabilirlik

Resim 4: "Ayrıcalıklı yaşam herkesin hakkı", Önder Mahallesi (Sezen Savran, 2018)

Tarihsel olarak Önder ve Ulubey Mahalleleri çevresinde ilk 8-10 kadar Suriyeli ailenin yerleşmesi sonrası zincirleme göç yaşandı. Mahal-

leye yerleşmeye başlayan ilk göçmen ailelerden sonra eski gecekondulular buradan taşınmaya başladılar. Evlerinden çıkan malikler gecekondularını Suriyelilere kiraya verdiler. Kent mültecilerinin karşılaştığı ortak sorunlardan biri kira değerlerine ilişkin. Mahallede uzun yıllardır yaşayan bir görüşmeci kiralarla ilgili şu ifadede bulundu: "Evlerin kirası 100 liraydı, Suriyeliler gelince 400 liraya kiraya verdiler, neden çünkü Suriyeliler buraya mecburdu" (D 8). Anket ve derinlemesine görüşme yapılan ailelerin tamamı konutlarda kiracıydı. Kira değerleri büyük oranda (%68) 250-500 TL aralığındaydı. %27 oranında ise 500-1000 TL aralığında kira bedelleri ödeniyordu. Kira bedelleri, yaşanan mahallelere göre karşılaştırıldığında bazı farklılıklar olduğu görülüyordu. Doğantepe, Baraj, Solfasol, Önder, Ulubey ve Alemdağ Mahalleleri'nde kiralar çoğunlukla 250-500 TL aralığındayken, Aydınlıkevler ve Karapürçek Mahalleleri'nde kiralar genellikle 500-1000 TL aralığındaydı. Her ne kadar Suriyelilerin gecekonduları kiralama talebi kiralarda yükselişe neden olsa da Ankara geneline kıyasla Önder ve Ulubey Mahalleleri'ndeki konutlar mülteciler için hala ödenebilir seviyedeydi. Mültecilerin yaşadıkları evi tercih sebeplerinde de başka bir yerde ev kiralanamaması (%43) ve evin ucuz olması (%42) ön plana çıktı.

Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde saha araştırması sırasında ortalama büyüklüğü 100 metrekare olan bir gecekondunun kira düzeyine göre metrekare birim fiyatı yaklaşık 4 TL olarak hesaplandı. Bu değer Altındağ geneli değer[12] ile karşılaştırıldığında çok daha düşük olduğu görülüyor. Araştırmanın yapıldığı tarihte Altındağ ilçesinde ortalama metrekare kira fiyatı yaklaşık 8 TL, yani 100 metrekarelik dairenin ortalama kirası 800 TL'dir. Değerler Ankara'nın diğer ilçelerinde çok daha yüksektir. Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde kiraların çok daha uygun olduğu açıktır. Yaşanan evlerin büyük çoğunluğu 3 odalı. Anket katılımcıları yaklaşık %71 oranda kaldıkları evin büyüklüğünün kendileri için yeterli olduğunu belirtti. Anket yapılan ailelerin hane halkı büyüklüğü ortalaması 5-6 kişi arasındaydı. Dolayısıyla 2 odalı veya metrekare olarak küçük evler, Suriyeli aileler için sorun yaratıyordu.

---

[12] https://www.sahibinden.com/emlak360/emlak-endeksi

Ev arama süreci

Mülteciler ev arama ve kiralama süreçlerinde de bazı sorun ve engellerle karşılaşıyor. Küçük Halep kentsel adacığında ev kiralama süreçleri, alışık olunduğu gibi emlakçılık faaliyetleri üzerinden ilerlemiyor. Anket sonuçlarında mültecilerin ya bir başka Suriyeli aile sayesinde (%48) ya da tamamen kendi imkânları ile (%26) ev kiraladığı ortaya çıktı. Bazen mahalle muhtarı veya mahallede eskiden beri oturan ve kendilerine yardım eden Türkiyeli aileler de bu konuda mültecilere yardım ediyordu. Emlakçılar üzerinden yürümeyen ev bulma süreci, bu amaca hizmet edecek çevrimiçi sosyal medya ve iletişim kanalları oluşmasına yol açtı. Oluşturulan bu çevrimiçi gruplara ilişkin derinlemesine görüşme yaptığım mültecilerden şu bilgileri aldım:

> Facebook'ta Suriyelilerin iletişim kurmak için kurup kullandığı gruplar var. Ev bulma, eşya bulma, çeşitli sebeplerle kullanılabiliyor. Ev bulmak tabi zor olduğu için mesela biri evinden çıkacakken "ben evden çıkıyorum benim yerime girmek isteyen var mı?" diye soruyor. Ama bu çoğu zaman komisyonculuk da olabiliyor. Çünkü mesela bir başkası "evet ben o eve girmek istiyorum" derse o zaman "2000 TL ver de ben seni ev sahibime yeni kiracı diye söyleyeyim" diyor. Ev sahibinin onun diğer kişiden para aldığından haberi olmuyor. Böyle şeyler yaptıkları için ben Facebook'taki grupları kullanmıyorum. Eğer o gruplarda biri ben evimden çıkıyorum diye yazarsa bil ki para istiyordur. (G 6)

> Ev değiştirirken ya arkadaşlarım, akrabalarım aracılığıyla ya da Facebook/Whatsapp gruplarından ev buldum. Mesela bir ev arıyorum, Whatsapp'tan bazen görüyorum. Solfasol veya Ulubey'de kirası ucuz evi telefondan görünce ev sahibini arıyoruz, o şekilde. (G 13)

Görüşmeciler ayrıca bahsettikleri çevrimiçi grupların yoğun ve aktif olarak kullanıldığını anlattı. Çok sayıda aile komisyon istenmesine rağmen bu yollarla konut bulmak zorunda kalmıştı. Ev arama sürecini zorlaştıran bir diğer sebep de bazı ev sahiplerinin mültecilere ev kiralamak istememeleriydi. Örneğin görüşmeler sırasında bir mülteci kendilerine ev kiralamaya yanaşmayan ev sahibine son çare olarak "bizi deneyin, ailemizi tanıyın, rahatsız olursanız da evden çıkarın" dediğinden bahsetti. Taşındıktan sonra ev sahibinin kendilerinden memnun kaldığını, hatta aynı apartmanda oğlu ve gelini için bir başka daireyi

daha kiralayabildiklerini anlattı. Hatta ev sahipleri ev kiralamak istemediğinde bazı mülteciler kimliklerini gizleme yolunu dahi denemişti. Bu şekilde ev kiralamıl olan iki farklı aile ile karşılaştım. Biri bu durumu "Fark ettim ki ben Suriyeliyim dediğimde kimse bana ev vermez. Aslında ben şu anda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım, vatandaşlık aldım, o anlamda da bir farkımız yok. Almamış olsam da yok aslında... Ama Suriyeli olduğumu duyunca kabul etmiyor ev sahipleri. Türkçe de biraz konuşabildiğim için ne zaman ki Batmanlıyım diyorum, o zaman kabul ediyorlar" (G 5) sözleriyle ve diğeri ise "Ev ararken Suriyeliyiz demedik, Suudi'yiz dedik. Türkler Suriyelilerin de birbirinden farklı farklı insanlar olduğunun farkında değil. Bunda da dil faktörü önemli, konuşup birbirini anlamayınca seni kafasındaki bir Suriyeli algısı ile yargılıyor" (G 10) cümleleriyle anlattı.

Nadiren de olsa barınma sorununu kendilerine yapılan yardım sayesinde çözebilmiş olan mültecilere de rastladım. Örneğin ailelerden biri "o anda yaşadıkları eve kira vermediklerini, sadece faturaları ödediklerini" anlattı. Bunun karşılığında eve ve eşyalara göz kulak oluyorlardı, gelen giden olursa ev sahibine haber veriyorlardı (G 2). Bu örnekte olduğu gibi enformel ilişkiler şeklinde kurgulanan yardımlaşma ağları, uzun vadede kalıcı veya büyük bir nüfusun problemini çözücü özelliğe elbette sahip değildi. Barınma konusunda bir diğer önemli husus Suriyeli mültecilerin belediye yardımlarından faydalanabilmek için ikamet bildirmesi gerekliliğiydi. Kömür, erzak, vb. yardımları alabilmek için kendi adlarına bir fatura olması ve bu sayede beyan ettikleri konutta yaşadıklarını belgelemeleri gerekiyordu. Genellikle kontrat yapılmadığında ve faturalar transfer edilmediğinde mülteciler belediyeden bu yardımları alamıyordu. Göçmenler, tüm bu sorunlarla kendi geliştirdikleri dinamikler ve ilişkiler üzerinden mücadele ediyordu.

Dönüşen mahallelerde gündelik yaşam

Resim 5:Yıkım sahası genel görünüm (Sezen Savran, 2019)

Yukarıda belirtilen tüm sorunların ötesinde barınma konusunda Suriyeli mültecilerin karşılaştığı en büyük zorluk, bölgedeki süregiden kentsel dönüşüm sürecidir. Yıkım baskısı, sık ev değişikliği, ev arayışında karşılaşılan zorluklar, kalıcı bir gündelik yaşam kurgusuna geçememe gibi durumlar ortaya çıkardı. Bu sorunlar, düşük kalitedeki ve zor koşullardaki eski gecekondu tipi yapılarda yaşama güçlükleri üzerine eklendi. 2012'de hazırlanan ve halen yürürlükte olan imar planı, Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde kentsel dönüşüm sürecini başlattı. Ancak bölgedeki dönüşümü başlatan asıl faaliyet, her iki mahallede gerçekleştirilen büyük yıkımlar oldu. Öncelikle Önder ve Ulubey Mahalleleri'ndeki bu iki bölge 2013 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Riskli Alan ilan edildi. Önder Mahallesi'ndeki alanın büyüklüğü 15,9 hektarken, Ulubey Mahallesi'ndeki alanın büyüklüğü 4,9 hektar. Bu riskli alanlar içerisinde kalan tüm eski gecekondu yapılarının yıkım kararı alındı. Ancak riskli alan ilanına yapılan itirazlar sonucunda Danıştay 2014'te Önder Mahallesi'ndeki, 2015'te ise Ulubey Mahallesi'ndeki riskli yapı alanı kararlarını bozdu. Aynı alanlar daha sonra Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın oluruyla Rezerv Yapı Alanı ilan edildi. Riskli

alan ilanının kaldırılması ile rezerv yapı alanı ilanı arasında geçen sürede, belirtilen bölgelerdeki gecekondular yıkıldı. 2015 yılının Temmuz ayında Önder Mahallesi'nde yer alan bölgedeki 480 gecekondu, 2015 yılının Ağustos ayında ise Ulubey Mahallesi'nde yer alan bölgede 100 gecekondunun yıkımı gerçekleşti.

Yıkım yapılan alanlara ilişkin Altındağ Belediyesi'nden yetkililer şu yorumları yaptı: "Yıkım yapılan alanların sınırları herhangi bir ölçüte göre belirlenmedi. Her iki mahalleden de merkezi bir yerde, cadde cepheli olan alanları seçtik. Aslında yıkımın amacı bölgede yeni imar düzenine göre yapılaşmanın başlamasının sağlanmasıydı. Altındağ'ın neredeyse her yerinde gecekondular olduğu için tabi burada yıkmadan hiçbir şey yapılmıyor" (D5). Geniş alanlarda yıkım yapılmasına ve bazı parsellerde yeni inşaatlar başlamasına karşın dönüşüm, mahallelerin genelinde oldukça yavaş ilerliyor. Bunun temel sebebi önceden TOKİ ile gerçekleştirilen bütüncül projeler yerine dönüşümün parsel bazlı ilerlemesinin tercih edilmiş olmasıdır. Normalde yap-sat prensibinde çalışan yükleniciler, Altındağ'daki bölgeleri kârlı bulmadıkları için yatırım yapmıyor. Ayrıca bu mahallelerde gecekondu arsaları çok küçük ve çok hisseli. Mülkiyet açısından tüm maliklerle anlaşma sağlanıp inşaatın başlaması olasılığı düşük oluyor.

Belediye yetkililerine göre de dönüşümün ilerlememesinin temel gerekçeleri bölgenin kârlı bulunmaması ve karmaşık mülkiyet haklarıdır. Ne zaman gerçekleşeceği bilinmeyen dönüşüm gelene kadar, normal şartlarda boş duracak olan gecekondular, eski sahipleri tarafından barınma yeri arayışındaki Suriyeli mültecilere kiralandı. Dönüşüm sürecindeki farklı aktörlerin sahip olduğu ortak düşünce dönüşümün bir gün mutlaka tamamlanacağı yönündeydi. Mahalledeki gecekondu sahiplerinden biri bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etti:

> Buraların tamamının yakında yıkılacağını düşünüyorum, ağır aksak gidiyor ama sonuç belli. Ana cadde üzerinden başladı yeni inşaatlar yapılmaya. Ben de zamanı gelince gecekondumu bir müteahhitte vereceğim. Buralar tamamen yıkılınca Suriyeliler de başka bir yere gitmek zorunda kalacak. Apartmanlara geçemezler tabi, belki Çubuk, Kazan, Pursaklar, o taraflara giderler, bazıları İstanbul'a gider. Bilemiyorum. (D 14)

Benzer yorumları Altındağ Belediyesi yetkilileri de yapmıştı: "Civarda (Önder Mahallesi) yaşayan Suriyeliler yıkıldıkça gecekondulardan çıktılar, yine yakın mevkideki başka gecekondulara geçtiler. O geçtikleri yerler de bir gün yıkılacak tabi, bütün bu mahalleler dönüşecek, yıkıldıkça çıkacaklar, oralardan da çıktıklarında nereye giderler bilemiyorum" (D 5).

Dönüşen bir mahallede yaşama deneyiminin, göçmenlerin gündelik yaşamına doğrudan etkileri bulunuyor. Geniş alanlarda yapılan gecekondu yıkımlarının yanı sıra Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde sürekli olarak tekil gecekondu yıkımları da devam ediyor. Bu yıkımlar, gecekondularda yaşayan göçmenlerin de sürekli olarak taşınmak veya taşınmaya her an hazırlıklı olmak zorunda kalmasına yol açıyor. Yıkılacak olan gecekondularda yaşayan göçmenlerin bir bölümü, önceden haberdar olabiliyorken, yıkım yapılacağı bilgisine ulaşamayanlar da olabiliyor. Buna bilgilendirme eksiği veya dil engeli neden oluyor. Rezerv alanlarındaki yıkıma ilişkin Altındağ Belediyesi'nde yaptığım görüşmede yetkililer yıkım öncesinde yapılan bilgilendirmelere ilişkin şu bilgileri verdi: "Biz hangi gecekonduların yıkılacağı ile ilgili bilgilendirmeler yaptık. Belediyeye gelenler oldu, yıkım sahasının işli olduğu haritalar verdik. Ramazan ayı denk geldiğinde yıkıma devam etmek için Ramazan'ın geçmesini bekledik" (D 6). Geniş alanlarda yıkım yapıldığında çok sayıda gecekondu yıkımı aynı anda gerçekleştiği için, birçok aile aynı anda yeni konut arayışına girdi. Bu da o dönemde ev bulabilme olasılığını azalttı. Görüştüğüm mültecilerden biri de önceden büyük yıkım alanında yaşadığını söylemişti. Ev arama sürecine ilişkin şu ifadelerde bulundu: "Yıkımdan sonra yeni bir ev bulmakta çok zorlandık. Yıkıma son bir hafta kala hala nerede oturacağımızı bilmiyorduk" (G 17).

Önder Mahallesi'nde yıkım yapılan alan daha büyük olduğu için hem konut hem ticaret birimleri bakımından zamanla Ulubey Mahallesi'ne (kuzeye) doğru yer değişikliği yaşandı. Bu dönemde Önder ve Ulubey mahalle muhtarları ile görüşme yaptım. Önder Mahallesi muhtarından mahallede yaşayan Suriyeli mülteciler ile ilgili bilgi almak istediğimi söylediğimde "Önder Mahallesi'nde artık Suriyeli kalmadı" yanıtını aldım. Önder Mahallesi'nde yıkılmadan kalan gecekondularda hala Suriyeli mülteciler yaşamasına rağmen mahalle muhtarının

yaklaşımı "yıkımla birlikte konunun kapandığı" şeklindeydi. Yıkıma şahit olan bir mahalle sakini, durumu şu sözlerle açıklamıştı: "Yıkımların olması birçok Suriyeli aileyi mağdur etti. Yıkımlar yapıldı, 4 yıl boyunca yıkılan yerlerin molozları ortada kaldı, hatta caddelere yayılıp kazalara sebep oldu. Yıkım yapılan yerlerde oturan Suriyelilere belki uyarılar yapılmıştır önceden ama kim nereden anlayacak? Anlasalar bile nereye gitsinler? Kaldığı ev yıkılanların çoğu da yine bu bölgelerde başka gecekondulara geçtiler" (D 8). Kentsel dönüşüm sürecinin mültecilerin gündelik yaşamlarına en önemli etkisi, sürekli olarak ev değiştirmek ve mobil olmak zorunda olmalarıydı. Anket uygulaması sırasında anket katılımcılarına oturdukları evi değiştirip değiştirmedikleri sorusunu sorduğumda ailelerin %70'inin en az bir kere taşındığını tespit ettim.

Güncel olarak Doğantepe, Aydınlıkevler veya Karapürçek Mahalleleri'nde yaşayan ancak ev değişikliği yaptığını belirten ailelerin büyük bölümü de daha önceden Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde yaşıyordu. Taşınmaların yıkım dışındaki nedenleri ise evin koşullarının kötü oluşu, anlaşmazlıklar veya kişisel sebeplerdi. Ev değişikliği yaptığını söyleyen 85 kişi arasından çoğunluk 1 veya 2 kere evini değiştirdiğini belirtti. Ancak 30 aile 3 ve üzeri sayıda evini değiştirmek zorunda kalmıştı. Suriyeli mülteciler, yaşadıkları zorunlu göç sonrası defalarda kez tekrar yerinden edilme baskısı ile karşılaştı. Sürekli yer değişikliğine zorlanmak, aynı zamanda bir yerde kalıcı hale geçememek anlamına geliyor. Barınma yerinin değişimi sonucu kent kullanımı, ulaşım, işyeri-konut bağlantıları, diğer kentliler ile etkileşim, vb. diğer tüm mekânsal pratikler de kesintiye ve değişikliğe uğruyor. Derinlemesine görüşmelerde bu konuya ilişkin pek çok örnekle karşılaştım. Birkaçına aşağıda aynen yer veriyorum:

> Geldiğimizden beri 4 kere ev değiştirdik. Hala daha şimdi oturduğumuz evin de yıkılma tehlikesi var. 1 ay önceden yıkılacağını haber veririz diyorlar ama bu süre yeni ev bulmak ve taşınmak için yetmiyor. Çoğu zaman insanlar kiralık olan evleri beğenmese de taşınmak zorunda kalıyor. Mecbur oldukları için. Sürekli ev değiştirmek çok zor, her defasında yeni komşularla ilişkiler kurmak çok zor. Eski evimin olduğu yerde komşularımla iyi anlaşı-

> yorduk ama taşındıktan sonra görüşemez olduk. Zaten birçok insan önyargılı, bunları tekrar tekrar kırmaya çalışmak çok yorucu. (G 12)
>
> Bu oturduğumuz dördüncü ev. Bir eve oturuyoruz, belediye geliyor yıkıyor, başka bir eve geçiyoruz. 1 ay öncesinden ev sahibi haber veriyor yıkılacağını ama ev bulmak da çok zor, taşınmak da. Şu an oturduğumuz evin yıkılacağına dair bir haber verilmedi daha ama bu da yıkılacak belli bir şey. Sürekli taşınmak çok zor; ama mecburuz buna. Bütün mahalle yıkılırsa biz 700-800 lira kiraları ödeyemeyeceğimiz için belki de başka bir şehre gitmek zorunda kalacağız. (G 6)
>
> İki yılda dört, beş ev değiştirdim. İlk ev yıkıldı buradaydı Önder'de, Ulubey'de sonra Solfasol'de, Hasköy'de oturdum. Neredeyse bir evde 3-4 ay ancak oturdum ama son evimde 1 yıldır oturuyorum. Solfasol ve Hasköy'deki evlerden bina çok eski olduğu için taşındım. Ama yeni bir binada yapamam çünkü çok pahalı. Evim çok küçük ve Türkler orada oturmayı kabul etmiyor. Çünkü çok küçük ve kira parası pahalı. Ama ben oturuyorum, oturmak zorundayım çünkü. (G 13)

Gecekondusunun yakın zamanda yıkılmayacağı söylenen aileler bile sürekli olarak yıkım tehdidi ve yerinden edilme baskısı altında olduğunu hissediyordu. Mülteciler kısa vadede olmasa da bir gün mutlaka oturdukları evden çıkarılacakları hissi ile yaşamak zorundaydı. Bu konudaki düşüncesini görüşmecilerden biri şu şekilde ifade etti: "Uzun süredir etraftaki bütün evler yıkıldığı için korku içerisinde yaşıyoruz bizim ev de acaba yıkılacak mı diye. Bu oturduğumuz ikinci ev. İlk evden yıkılacak denildiği için çıktık, şu an oturduğumuz evin sahibi sorun yok dese de hala korkuyoruz çıkarılmaktan. Bir yandan binalarda kiralık gördüğümüz bütün ilanları arayıp soruyoruz" (G 1). Bir diğer örnekte ev sahipleri mülteci aileye oturdukları gecekondu hakkında dava konusu bir durum olduğu bilgisini vermişti. Detaylar hakkında bilgi sahibi olmasalar da davalık olması nedeniyle gecekondunun yıkılmayacağı ve oturmaya devam edebilecekleri kendilerine söylenmişti. Ancak yine de civardaki tüm yapıların yıkılması nedeniyle korku ve endişe içerisinde olduklarını aktardılar.

Stratejiler & Taktikler

Barınma konusunda da De Certeau'nun kuramına göre stratejiler karşısında gelişen taktik pratiklerini tespit etmek mümkün oldu. Politikasızlığa, süregiden kentsel dönüşüme ve zayıf yaşama koşullarına rağmen, gündelik yaşamın derinliklerinde bu taktikler çatlakları dolduruyordu. Tablo 14'te bu tespitler özetleniyor.

Tablo 14: Barınma konusundaki strateji ve taktikler

Karar Alıcıların Stratejileri ve Toplumdaki Hâkim Eğilimler	**Suriyeli mültecilerin Taktikleri**
Kentlerde göçmenlerin barınma konusuna ilişkin politika üretilmemesinin, yani politikasızlığın strateji oluşu	Adacık tipi yerleşimler
	Zincirleme göç
Kentsel adacıktaki dönüşümü hızlandırıcı, yerinden edici stratejiler (Riskli ve rezerv yapı ilanları, gecekondu yıkımları, yüklenici firmalara sağlanan kolaylıklar)	Sürekli olarak kısıtlı bir kentsel mekân içerisinde yer değişikliği
	Az sayıda eşya kullanılması, 2. el mobilya faaliyetlerinin gelişimi
Ev sahiplerinin ev kiralamak istememesi	Suriyeli olduğunu gizleme Kısa süreli kira kontratı
Emlakçıların ev kiralama sürecinde aracı olmak istememesi	Çevrimiçi ortamlarda gelişen yardımlaşma ağları
	Mahalle içinde komisyonculuk faaliyetlerinin gelişimi
	Türkiyeli mahalle sakinleri arasından kanaat önderleri çıkması ve yardımları organize etmesi

Adacık tipi bir yerleşimde yaşamak, başlı başına politikasızlığın bir strateji haline geldiği ortamda uygulanan bir taktik haline gelmiştir. Mülteciler bu sayede daha kolay ve daha ucuza konuta erişim sağlayabiliyor, ev arama ve taşınma sürecinde yardımlaşma ağlarını kullanıyor ve bu sayede daha çok mülteci aile bölgeye yerleşiyordu. Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde kurumsal düzeyde kentsel dönüşüm de strateji halini aldı. Dönüşümün hızlanması ve bir an önce tamamlanması için pek çok adım atıldı. Bu sayede mültecilerin mahallelerden ayrılacağı düşünülüyordu. Karşılığında mülteciler sürekli olarak kısıtlı bir

kentsel mekân içerisinde yer değişikliği yapmaya devam etti. Az sayıda eşya kullandı ve 2. el mobilya faaliyetleri gelişti.

Çalışma & İstihdam

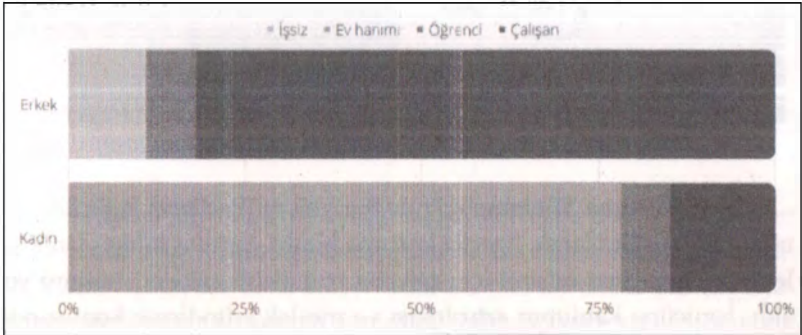
Resim 6: Ulubey Mahallesi'nde bir dükkân (Sezen Savran, 2019)

Geçici Koruma Yönetmeliği'nde Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımına yönelik olarak, "geçici koruma kimlik kartına sahip olan kişilerin iş piyasasına erişimi için çalışma izni alabilecekleri" hükmü yer aldı. İşgücüne katılımın artırılması ve meslek edindirme konusunda yürütülen faaliyetler ise uluslararası ve ulusal kurum/kuruluşların ortaklığında bazı projeler hayata geçirildi. Örneğin Avrupa Birliği, Dünya Bankası, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) - Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü arasındaki "Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar

için İstihdam Destek Projesi", Uluslararası Göç Örgütü, İŞKUR ve Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü'nün "Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İşgücü Piyasasına Dâhiliyeti Projesi", Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP-BKİ) Başkanlığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Gaziantep Belediyesi, Gaziantep Sanayi Odası ve Şanlıurfa Belediyesi'nin işbirliğinde yürütülen "GAP Bölgesi'nde Suriye Krizinin Etkilerinin Azaltılması Projesi" gibi. Bu alandaki örnekler çoğaltılabilir, ancak her bir proje birbirlerinden bağımsız olarak belli bir gruba odaklanıyor ve bu tür projelerin toplamda kaç kişiye ulaşabildiği bilinmiyor.

İşgücüne katılım

Suriyeliler arasında işgücüne katılımın yüksek oranda olduğu tahmin ediliyor. İnsani Gelişme Vakfı tarafından 2016 yılında yapılan araştırmaya göre Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin %85'i temel gelirini çalışarak elde ediyor. Erdoğan da (2018) yaptığı araştırmada Türkiye'deki Suriyeli aile bireylerinin çoğunluğunun çalıştığını tespit etti. Anket çalışması kapsamında cinsiyete göre istihdamın dağılımı Şekil 13'te gösterildi. Kadın istihdamının düşük olmasına rağmen, görüşme yapılan erkeklerin %82'si bir işte çalıştığını belirtti.

Şekil 13: Anket katılımcılarının istihdam durumu

Suriyelilerin çalışma hayatına katılımları 3 temel kategori üzerinden gerçekleşiyor. İlki bağımsız şirket kurma, ikincisi bağımsız işyerleri açarak esnaf ve zanaatkârlık yapma ve üçüncüsü işverene bağlı çalışmadır (Korkmaz, 2018). Çoğunluk bir işverene bağlı çalışıyor. Ankara ili ve özellikle Altındağ ilçesi özelinde Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları konusunda hem kategorik hem mekânsal olarak iki çalışma yeri ön plana çıktı. Bunlar Siteler'de mobilya sanayinde işverene bağlı çalışan işçiler ve kentsel adacık içerisindeki yerel ekonominin gelişimini de sağlayan ticaret ve hizmet sektörü faaliyetlerinde bulunan esnaflardı.

Suriyeli mültecilerin çalışma hayatına yön veren bu iki kolun gelişimi zamanla gerçekleşti. Önder ve Ulubey Mahalleleri'ne mültecilerin ilk yerleştiği dönemde bazı geçici ve gündelik işler gelişmişti. Önder Vakfı ile yaptığım görüşmede ilk zamanlar mahallede bazı noktaların deyim yerindeyse işçi pazarı haline geldiğini öğrendim. Bu noktalarda mülteciler grup halinde toplanıyordu ve çeşitli işlerde günlük olarak çalıştırmak isteyen kişiler buradan işçi buluyordu. Diğer bir girişim ise meyve sebze halinden çokça meyve ve sebze alıp mahallede satmak şeklindeydi. Ancak bu türden girişimler denetlemeler nedeniyle uzun ömürlü olmadı. Daha sonra bir yandan yoğun olarak Siteler'de sanayi sektörünün işçileri haline gelen mülteci nüfus, diğer taraftan kentsel adacıktaki yerel ticaret akslarını oluşturmaya başladı. Bunların dışında geçici ve gündelik işlerde çalışmak zorunda kalan mülteciler de vardı. Geri dönüşüm, sokak satıcılığı, inşaat ve temizlik gibi örnekler verilebilir.

Mobilya Sanayisinin Yeni İşgücü Deposu

Siteler 1960'lı yıllarda kurulup bugün 5.000 dönüm arazi üzerinde faaliyet gösteren büyük bir sanayi bölgesidir. Küçük ve orta ölçekli mobilya üretimi ve satışı yapan işletmelerden oluşuyor. Siteler'deki kayıtlı firma sayısı 5 bini aşıyor. Bu firmalar mobilya üretimi yapan emek yoğun küçük işletmeler ama az da olsa büyük ölçekli üretim yapan firmalar da bulunuyor.

Harita 11: Ankara kenti içerisinde Siteler'in konumu

1960'ların sonunda Siteler Sanayi Bölgesi kurulduğunda buraya çalışmaya gelen gruplar, bölgenin bitişiğinde ve Samsun Yolu'nun kuzeyindeki gecekondu alanlarını oluşturmaya başlamıştı (Bezcioğlu, Çankaya, Arslan, Kalaycıoğlu ve Demir, 2000). Önder ve Ulubey Mahalleleri'nin oluşumu ve gecekondu yapıları halinde gelişimi de bu yıllarda yaşanmıştı. Siteler'in kuzeyinde yer alan bu yerleşim günümüze kadar varlığını sürdürdü. O tarihlerde özellikle Ankara'nın kırsal bölgelerinde yer alan ilçelerden ve Bolu gibi yakın mesafedeki illerden iç göç sonucu kente yeni gelen gruplar, Siteler Sanayi Bölgesi'nde çalışıp bölgeye yakın mesafedeki gecekondulara yerleşti. Siteler'in yeni kurulduğu ve çevresinde ilk gecekonduların yapıldığı zamandan beri orada yaşayan bir mahalleli ile yaptığım görüşmede mahallenin ilk zamanlarına ilişkin şu bilgileri verdi:

> Mahallenin kurulmasında tabi Siteler'in payı büyük. Önceden keresteciler, ahşap işçileri çoğunlukla Ulus/Rüzgârlı ve Akköprü taraflarındaydı. Ama bu ahşap malzemelerden dolayı birkaç defa şehir içinde yangınlar olmuş. Menderes döneminde daha sistemli bir şekilde Siteler kuruldu mobilyacılar sitesi olarak. Ben de bir dönem Siteler'de çalıştım ama şimdi çalışmıyorum. Kurulduğu

> dönemde Siteler çok gelişti, bölge patladı. Siteler ilk yapıldığı dönemde altta dükkân üstte konut şeklinde planlanmıştı. Ama konutlar kısıtlı sayıda olduğu için civarda gecekondular da yapılmaya başladı. Önder Mahallesi ve çevresi de böylelikle oluştu. Siteler'e yakın olmasından dolayı çok talep gördü o dönem. "Gecekondunun Çankayası" deniyordu buralar için, kiralar Ankara'nın diğer yerlerindeki gecekondulara göre çok yüksekti. (D 14)

Kuruluş döneminin ardından Suriyeli mülteciler sayesinde Siteler Sanayi Bölgesi, ikinci gelişim dönemini yaşamaya başladı. Mültecilerin kentsel adacığa yerleşimi konusunda en az konut ihtiyacına karşılık veren gecekondular bulunması kadar bölgenin Siteler Sanayi Bölgesi'ne yakın oluşu ve bu adacık içerisinde paralel olarak gelişen yerel ekonominin oluşumu da etkili oldu. Siteler esnafı ile yaptığım görüşmelerde, ilk çalışmaya başlayan mültecilerden memnun kalındıkça daha çok kişinin işe alındığını aktardı. Mülteci işçiler bu şekilde zincirleme olarak Siteler'deki hemen tüm işyerlerinde çalışmaya başladı. İşverenler "Suriyelilerin hepsi birden çalışmayı bıraksa Siteler diye bir şey kalmaz, komple dağılır. Siteler'de esnafı ayakta tutan şu anda Suriyelilerin çalışması" (D8) ve "Suriyeliler ülkelerine geri giderse işyerim batar, bütün Siteler batar, ben dönmelerini istemiyorum" (D 12) gibi yorumlarda bulundu. Suriye'de mobilyacılık ve bu sektör ile bağlantılı olarak tekstil işlerinde çalışan kişiler için Ankara ve Siteler kuşkusuz çekici bir unsur oldu. Daha Suriye'deyken mobilyacılık sektörünün Ankara'da gelişmiş olduğunu araştırıp öğrenen mülteciler vardı. Siteler; küresel mobilya firmalarının yükselişe geçtiği, kurulduğu dönemdeki canlılığının azaldığı, firmaların bir bölümünün şehrin başka yerlere taşınması sonucu yığılma ekonomisinin seyrekleşmeye başladığı bir süreci yaşadı.

Suriyeli mülteciler, işverenlerin işgücü maliyetini azaltma girişiminin bir aracı haline geldi. Zorunlu göç sonrası mültecilerin hayatta kalma dürtüsü ile çalışmak zorunda oluşlarından gelen gayretleri, işverenler tarafından oldukça olumlu karşılandı. Siteler'de bir işveren yanında çalışan mülteci işçiler hakkında şu ifadeleri kullandı:

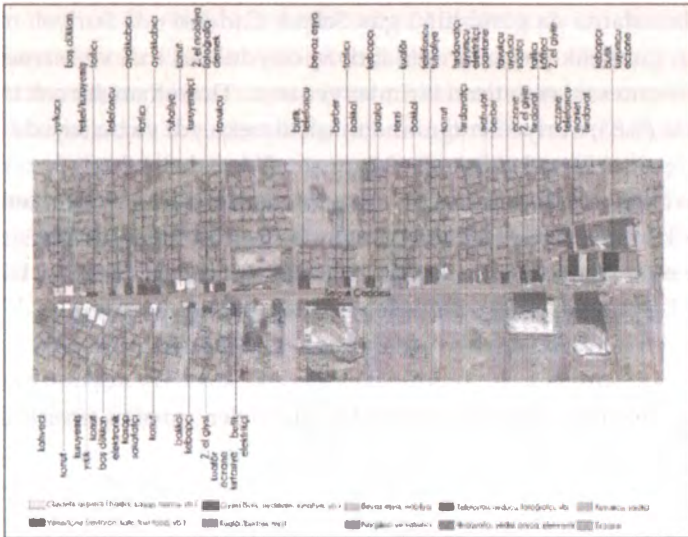
> Hiç işten kaçmıyorlar, şikâyet etmiyorlar, işten yılmıyorlar, verilen işi çok hızlı öğreniyorlar. Yaptıkları iş kaliteli, ama

> en önemlisi işi yapmaya gönülsüz değiller. Mesela önceden sevkiyat görevlisi olan Türk bir kardeşimiz vardı, ona diyordum işte İncek'te müşteriye sevkiyat yapılacak. Hemen şikâyet etmeye başlıyordu, oraya gidemem, uzak, çok uzun sürer, vs. Ama şimdi Suriyeli sevkiyatçı arkadaşa söylüyoruz, her yere hızlıca bütün ürünleri götürüyor. Suriyelilerin hepsi çok iyi çalışıyor, hile hurda yapmaya hiç uğraşmıyorlar. İşverenlerden Suriyeli işçi çalıştıranların hepsi çok memnun. (D 12)

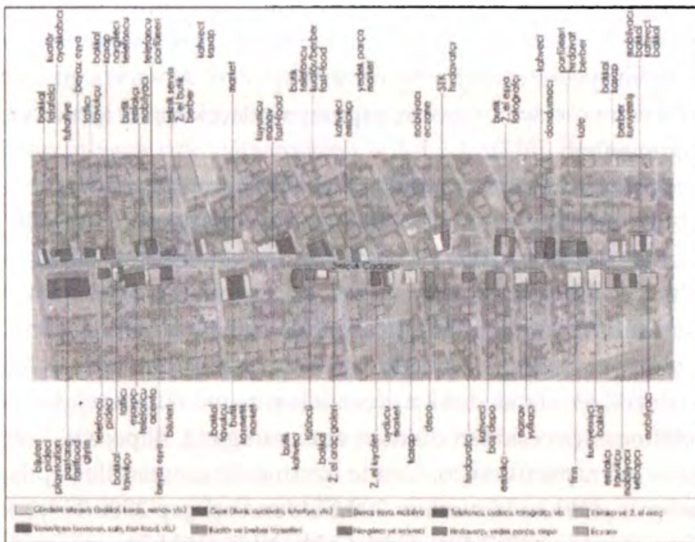
İşverenlerin Suriyeli işçilerden memnun kaldığı için işten ayrılmamaları adına bazı girişimlerde bulunduklarına dair kanıtlara da rastladım. Örneğin Siteler'de çalışan bir anket katılımcısı zamanla işi öğrendikçe ve güven kazandıkça aldığı ücretin arttığını anlattı. Siteler, mülteciler sayesinde yeniden canlandı.

Yerel Ekonominin Gelişimi

Önder ve Ulubey Mahalleleri çevresinde gelişen yerel ekonomik yapıyı bölgedeki iki temel ticari aks olan Selçuk ve Şehit Rafet Sever Caddeleri. Önder ve Ulubey Mahalleleri'ndeki yıkımlardan önce ilk gelişen ticari aks Selçuk Caddesi'ydi. Selçuk Caddesi'ndeki ticari kullanımların 2018 senesinde gerçekleştirilen saha araştırması dönemindeki durumunu aşağıdaki haritalarda gösterdim.

Harita 12: Selçuk Caddesi'ndeki (Batı) ticari birimler

Harita 13: Selçuk Caddesi'ndeki (Batı) ticari birimler

Haritalarda da görüldüğü gibi Selçuk Caddesi'nde Suriyeli mültecilerin gündelik yaşamlarında ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin sunumunu sağlayan ticari birimler yer seçti. Ticarethaneler çok büyük oranda (%83) Suriyeliler tarafından işletilmekteydi ve bu sayede kentsel adacıktaki yerel ekonomi oluşmuştu. Yıkımdan sonra göçmen nüfusun Önder Mahallesi'nden Ulubey Mahallesi'ne doğru hareketi, yalnızca konutlar için değil aynı zamanda ticari birimler için de söz konusu oldu. En yoğun ticari faaliyetin olduğu cadde, zamanla Ulubey Mahallesi'ndeki Şehit Rafet Sever Caddesi haline gelmişti. Caddelerde Türkiyeli olup eskiden beri esnaf olan 3-4 dükkân kalmıştı. Dükkânları kiralayan Suriyelilerin kendi ülkelerindeki alışveriş alışkanlıkları ile yine Suriyelilere hitap edecek şekilde işletmeler açmaları sayesinde, kişiler bu caddede Suriye'deyken kullandıkları ne varsa bulabilir hale geldiler. Suriye'ye özgü ürünler Kilis, Antep, Urfa gibi şehirlerde yine çoğunluğu Suriyeliler tarafından kurulmuş olan imalathanelerde üretilip Ankara'ya getiriliyordu. Suriye ürünlerinin satılması sebebiyle bu caddeler üzerindeki ticari faaliyet oldukça yüksek düzeydeydi. Bu caddede dükkânı olan bir Türkiyeli esnaf yaptığımız görüşmede, caddelerin yakın çevreye hizmet vermesinin ötesinde Ankara'nın her yerinde yaşayan Suriyelilere hitap ettiğini ve Beypazarı, Ayaş, vb. gibi uzak ilçeler dâhil bu caddede alışveriş yapmaya gelecek kişiler için servislerin kalktığını anlattı (D13).

Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin mülkiyet edinme haklarının bulunmaması nedeniyle dükkânlar ya doğrudan kiralanmış ya da bir Türkiye vatandaşı ile iş yapmak üzere vatandaş olan kişi üzerinden ortaklık kurulmuştu. Şehit Rafet Sever Caddesi üzerindeki dükkânların yeni imar planına göre yıkılacak olması[13] ve mevcut şartlarının kötü olmasına rağmen bu caddeler üzerindeki ticari faaliyet yüksek düzeydeydi. Ek olarak dükkân açmak konusundaki yüksek talebin giderilebilmesi için eskiden dükkân olmayan garaj, depo, vb. yerler de dükkâna dönüştürülmüştü. Cadde üzerindeki esnaflar ile yapılan görüşmelerde dükkân kiralarının 200 TL'den başlayıp 2000 TL'ye kadar çıktığını öğrendim (G 7, G 8, G 17, G 24, D 13). Dükkân açmaya dönük yüksek talep biraz da Siteler'deki dönemsel durgunluk, işlerdeki

[13] Bu kitabı yayına hazırladığım 2021 yılı sonlarında Şehit Rafet Sever Caddesi'ndeki dükkânların tamamının yıkılmış olduğunu öğrendim.

azalma ve ücretlerdeki düzensizlik sonucu işverenlerin işçi çıkarmasından kaynaklandı. Eskiden Siteler'de çalışıp daha sonra esnaflık yapan bir mülteci, işten çıkarılan veya işten çıkarılma tehdidi hisseden daha birçok kişinin dükkân açma niyetinin olduğundan bahsetti. Ancak bir taraftan da Suriyeli mülteciler pek çok belirsizliğin üst üste bindiği bir ortamda dükkân açmaya ve yatırım yapmaya da çekiniyorlardı. Mültecilerden biri Suriye'ye zorunlu olarak gönderilmekten korktuğu için bir şey yapmaya cesaret edemediğini, savaşta bir kez para ve mallarını kaybettiği için aynı şeyi tekrar yaşamaktan tedirginlik duyduğunu anlattı (G 24).

İş Arama Süreci

Çalışma hayatı konusunda iş bulma dinamikleri, mesleki özellikler, güvence, çalışma saatleri gibi konularda da bilgi edinmeye çalıştım. İlk olarak anket uygulamasında herhangi bir işte çalışan katılımcılara, bu işi nasıl buldukları sorusunu yönelttim. Çalışan 54 kişinin yüksek oranda kendi imkânları ile (%37) veya bir başka Suriyeli tanıdıkları vasıtasıyla (%37) iş bulduğunu tespit ettim. Çalışma hayatına ilişkin bir diğer önemli konu güvenceli olarak çalışılıp çalışılmadığıydı. Geçici koruma yönetmeliğinde, bu yönetmelik kapsamında kimlik sahibi olan kişilerin iş piyasasına erişimi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan çalışma izni alabilecekleri hükmü yer aldı. Bakanlık 2016'da Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine dair yayımladığı yönetmelikte geçici koruma sağlanan yabancıların, kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni başvurusunda bulunabileceği ve çalışma iznine başvurulan işyerinde çalışan yabancı sayısının Türk vatandaşı sayısının yüzde onu ile sınırlandırılacağı hükümleri yer alıyordu. Ayrıca çalışma izninin her yıl yenilenme zorunluluğu, bürokratik süreçlerin uzunluğu ve tüm bu süreçlerde karşılaşılan dil engeli de bu bağlamda ele alınabilir. Geçici koruma kapsamına alınan ve kayıt işlemleri tamamlanan Suriyelilerin çalışma izni alma konusunda da bir engeli bulunmamasına karşın, Suriyelilerin çok küçük bir oranı çalışma izni aldı. Örneğin ülke genelinde 2015 yılında 4019, 2016 yılında ise 10.267 kayıtlı Suriyeliye çalışma izni verildi. Sayılar oldukça düşük seyretti. Ankara özelinde de durum benzer şekildeydi. Çalışma ve Sosyal Gü-

venlik Bakanlığı'nın 16.03.2017 tarihli verisine göre Ankara ilinde geçerli çalışma izni bulunan Suriye uyruklu yabancı sayısı sadece 333 kişiydi. İzinler ağırlıklı olarak Metal Otomativ, Temizlik, İç ve Dış Ticaret, Gıda, Dernek ve Vakıf, Bilişim, İnşaat, Sağlık ve Tekstil sektörleri için düzenlenmişti. Aynı tarihlerde Ankara'daki Suriyeli mültecilerin 18-64 yaş aralığındaki çalışabilir nüfusu 38.755 kişiydi. Çalışma izni bulunan 333 kişi, oransal olarak %1'in bile altındaydı. Ankara'da kayıtlı Suriyeli mültecilerin büyük çoğunluğu kayıt dışı ve dolayısıyla güvencesiz olarak çalışıyordu.

Sosyal Güvence

Anket uygulamasında da mültecilere sosyal güvencelerinin bulunup bulunmadığını sordum. Bu soruya aldığım cevaplara göre %93 oranında ailenin sosyal güvencesi bulunmuyor. Siteler'de çalışan Suriyelilerin sigortalarına ilişkin işverenlerden birinin verdiği yanıt şu şekilde oldu: "Suriyelilerin vatandaşlığı olmadığı için sigortasız çalışıyorlar. Ama bunu devlet de biliyor, çoğunluğun sigortasız çalıştığını yani. Ortada sayısı var, bir gerçek yani. Arada bir buraya Çalışma Bakanlığı'ndan geliyorlar denetime, biz de Suriyeli işçilere 'siz biraz kaybolun' diyoruz. Ama istemeseler çalışamazlar sonuçta..." (D16). İşveren Suriyeli mültecilerin vatandaş olmamaları ve geçici koruma kimliğine sahip olmaları nedeniyle kendilerine sigorta yapılamayacağını düşündüğü ilk cümlesinden sonra bu konuda denetim geçirdiklerini de anlattı. Bu ikisi arasındaki çelişki, sigortasız çalıştırılmaya karşı mültecilerin mecburiyetinin yasal statülerinden kaynaklanmadığını aslında doğrudan ortaya koydu. Burada dikkat çeken husus, işverenin çalıştırdığı Suriyeli işçilere sigorta yapmamasının "denetleyenler istemese sigortasız çalışamazlar" düşüncesinden beslenmesiydi. Bélanger ve Saraçoğlu da (2018), geçici koruma uygulaması ile devletin mülteci emeğinin kayıt dışı kullanımına yönelik müsamaha gösteren tutumuna dikkat çekti. Bu şekilde devlet ile sermaye arasında iki uçlu bir düzen kuruluyordu. Bir yanda yetkililerin Suriyeli mültecileri yönetme konusundaki hukuki, ideolojik ve yaptırım araçlarını kullanma yöntemleri dururken, diğer yanda sermaye ve işletme sahiplerinin arayış ve çıkarları bulunuyordu (Bélanger ve Saraçoğlu, 2018). Ulubey Mahallesi sa-

kinlerinden biri bahsettiğim konuyu şu cümleyle açıkladı: "Aç kalmasınlar, devlete yük olmasınlar diye bu şekilde (kayıtsız) çalışmalarına göz yumuluyor, herkes bir şekilde bu durumdan memnun" (D 16).

Devletin esnek tutumu karşısında Suriyelilerin enformel şekilde istihdam edilişi, bir yönüyle de işverenlerin stratejisi halini aldı. Bu sayede işverenler yönetmelik ile öngörülen göçmen işçi kotasına uymak zorunda kalmadı, işçi-işveren arası ilişkilerde keyfilik hatta ayrımcılık içeren tutumlar mümkün hale geldi. Suriyeli işçilerin Türkiye vatandaşı işçilere göre azınlıkta oluşunun tam tersi söz konusuydu. İşverenlerin keyfi uygulamaları konusuna Mutlu v.d.'nin (2018) İstanbul tekstil sektörü üzerine gerçekleştirdiği çalışma da ışık tuttu. Suriyeli işçilerin, ücret yelpazesinde Türkiyeli işçilerden daha aşağıda yer aldıkları, güvencesiz çalışmanın yasal çalışma yaşının altındaki gençleri iş piyasasına soktuğu, yasal çalışma sürelerinin üstünde çalışıldığı tespit edildi. Akbaş ve Ünlütürk Ulutaş'ın (2018) Denizli örnekleminde gerçekleştirdikleri çalışma da benzer sonuçlara işaret etti. Suriyeliler Denizli'de ikincil işgücü piyasasının en kötü koşullarında, uzun çalışma saatlerinde ve düşük ücretler karşılığında çalışıyordu. Suriyelilerin pek çoğu, işyerinde yerli işçilerle iletişim kurmaksızın çalışıyor veya yerli işçilerin ayrımcı davranışlarına maruz kalabiliyordu. Böylesi durumlara verilebilecek örneklere Ankara örnekleminde yürüttüğüm saha çalışması sırasında da rastladım. Bazılarına aşağıda aynen yer veriyorum:

> Oğlum Siteler'de çalışıyor, çalışırken çok yoruluyor, sabah 7'den akşam 6 buçuğa kadar çok yoğun çalışıyor. Mecburen bu koşullarda çalışmaya tahammül etmeye çalışıyor. Bütün aileye baktığı için de çalışmaya devam etmek zorunda. Psikolojik olarak da mutlu ve rahat olduğunu düşünmüyorum. Haftada 300 lira alıyor, eskiden daha da azdı, yeni 300 oldu. (G 1)

> 3 oğlum var, onlar Siteler'de, sanayi işinde, ne iş olsa çalışıyorlar. Çok düzenli bir şekilde çalışmıyorlar. Belli alanlarda belli dönemlerde çalışıyorlar iş bitene kadar. İşten de çıkarılabiliyorlar. Aylık maaş alan var, haftalık yevmiye alan da var. Çok yüksek ücretlere çalışmıyorlar ama idare ediyoruz. Uzun saatler çalışıyorlar. Öğle yemeği dışında sürekli çalışıyorlar, istirahat zamanları neredeyse hiç olmuyor. (G 6)

> Bir gün eşim sadece hastaneye gitmek için işe gidememişti, hemen onun yerine başka birisini çalıştırmışlar. Ama eşimin işi o diğer kişiye göre daha iyi yaptığını görünce bu sefer onu çıkartıp eşimi geri çağırdılar. (G 12)

İşverenlerin keyfi tutumu bazı örneklerde işçilerin sigortalı olup olmamalarından da bağımsızdır. Kayıtlı veya kayıtsız olarak çalıştırılmanın ötesinde geçici koruma altındaki mültecilerin şikâyet, adli süreçler, vb. diğer bazı haklara erişim konusunda yaşadıkları sorunlarla da bağlantılıdır. Bu konuyu örnekleyen bir olayı görüşmecilerden biri anlattı: "Önceden üç seneden fazla kerestecilerde çalıştım, sigortalı yaptılar beni. İş yeri çıkarttı beni, işler azaldı dediler, ondan çıkardılar. Sigortaya geçiş işleminin parasını da ben vermiştim. İşe girerken de bana 'çıkarken tazminat var' dediler ama işten ayrılırken öyle olmadı. İşten ayrılırken dedim 'siz işte bana işi böyle anlattınız, tazminat var dediniz, ödeyin' dedim. Bana 'vermeyiz, hakkın yok dediler" (G 15). Kayıt dışı çalışmak bir yönüyle de göçmenlerin kendisi tarafından da tercih edilebiliyor. Çünkü uluslararası kaynaklı bazı yardımlar sadece çalışmayan mültecilere veriliyor.

Çalışma Saatleri ve Ücretleri

Suriyeli mültecilerin çalışma hayatına ilişkin en önemli bulgulardan biri de uzun çalışma saatleriydi. Çalıştığını belirten Suriyeli mülteciler ile yaptığım görüşmelerde çalışma saatlerine ilişkin aşağıdaki türden örneklerle karşılaştım:

> Dükkânı her gün açıyoruz, günde 14 saat çalışıyoruz. Suriye'de iken günde ortalama 5 saat çalışmamız yeterli oluyordu. Bu nedenle buraya gelince hayatımız çok değişti. (G 8)

> Suriye'de bazen 10 gün çalışıp sonra bir ay çalışmadığım bile oluyordu, Türkiye'de her gün çalışıyorum yine de yetiremiyorum. (G 18)

> Bir fabrika buldum, patron çok iyiydi, orada çalıştım. Mobilya fabrikasıydı Kazan'da. Biraz uzak ama yeni gelmiştim, uzak/yakın bakmadan bulabileceğim her türlü işte çalışmaya kararlıydım. Gidiş gelişle birlikte iş 12-13 saatimi alıyordu. (G 17)

> Başka bir ilçede eczanede çalışmaya başlamıştım; ama yol çok uzak olduğu için iki vasıta yapıyordum. Sabah ne kadar erken çıkarsam çıkayım geç kalıyordum ve geç kaldığım için sonunda işten çıkarıldım. (Anket katılımcısı)

> Türkiye'de oğlum çok erkenden işe gitmek zorunda kalıyor. Saat sabah 5-6'da evden çıkıyor. Suriye'de iken daha geç çalışmaya başlayabilirdi. (G 1)

Kişilerin göç etmeden önceki hayatlarında çalışma saatleri gündelik hayatı tamamen ele geçirmemişken, göç sonrası bu yoğunluk ailelerin hayatına olumsuz olarak yansıyordu. Anket uygulaması sırasında da çalışma saatlerinin uzunluğunun yanı sıra mola sürelerinin kısalığından ve hastalık veya başka bir acil durumda dahi işten izin alınamadığına ilişkin yorumlarla karşılaştım. Bu konuda bir örneği kendim yaşadım. İşvereni ile görüşme yaptığım bir imalathanede orada çalışan işçilerle de kısa bir görüşme yapıp yapamayacağımı sordum. O gün artık molaların bittiğini, ertesi gün tekrar mola süresi içinde gelirsem bunun mümkün olabileceği yanıtını aldım. Ertesi gün tekrar Siteler'e gittim, otobüste yanlış durakta indiğim için biraz geciktim ve zaten oldukça kısa olan mola zamanını yine kaçırdım. Yine görüşmeyi yapamayacağım söylendi.

Çalışma koşullarına ilişkin bir diğer önemli konu ise ücretlerdi. Anket uygulaması sırasında katılımcılarının %49'u gelirinin düzenli olmadığını belirtti. Ayrıca %55 oranında hane halkı, kazanılan aylık ücretin ailelerinin geçimini sağlamada yetersiz kaldığını ifade etti. Bir diğer konu ise göç öncesi ve sonrasında yapılan işlerin farklılaştığı tespitiydi. Mültecilerin bir bölümü, sahip olduğu meslek ve deneyimlere göre daha düşük vasıftaki işlerde çalışmak zorunda kalıyorlardı. Yaptığım derinlemesine görüşmelerde bu konuya ilişkin örneklere rastladım:

> Eşim Suriye'deyken kendi işinin patronuydu, burada işçi olarak çalışıyor. Ücretini günlük olarak alıyor, düzenli bir gelir değil. (G 12)

> Suriye'de ben makine mühendisiydim ve ayrıca Arapça dili de okudum, çok çeşitli kurslara gittim. 10 yıl memurluk, 2 yıl müdürlük yaptım havalimanında Suriye'de. Buraya gelince iki buçuk yıl mobilyacıda çalıştım, elektrikçilik yaptım, işçilik yaptım. Mühendislik yapamadım burada, çünkü diploma denkliği için

2500 TL istiyorlar ve onu versen bile 2 yıl beklemek lazım. Bu parayı verip 2 yıl bekleyeceksin. (G 13)

Suriye'de eşim alternatif tedavi uzmanıydı. Ankara'ya gelince camide imamlık yapmaya ve çocuklara kuran öğretmeye başladı. (G 21)

Daha vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalmasa da yine bir iş piyasasına giriş taktiği olarak sektör veya çalışma kolunu değiştirenler de olmuştu. Bu gibi örneklere de sıkça rastladım. Aşağıdaki alıntılar farklı derinlemesine görüşmelerden bu olayın örneklerini gösteriyor:

Suriye'de iken tatlıcı dükkânım vardı, asıl işim buydu. Ankara'ya gelip bir dükkân kiraladım (Ulubey Mahallesi'nde). Ben dükkânımı açamadan hemen yanda başka bir tatlıcı dükkânı açıldığı için telefoncu açmaya karar verdim. Yan yana 2 tatlıcı dükkânının iş yapmayacağını düşündüm. (G 8)

Babam ve abilerim Suriye'deyken kuyumculuk yapıyordu. Buraya geldikten sonra babam mobilyacılık yapmaya başladı. (G 9)

Suriye'deyken hırdavatçı dükkânım vardı ve bir inşaat için gerekli tüm malzemeleri satıyordum. Türkiye'de böyle bir iş kurmak çok zor. Çünkü burası Suriye'den çok daha pahalı. Hırdavat dükkânında her şeyin olması lazım, her şeyi bulundurmak zorundasın, hiçbir şey eksik olmamalı, ama bütün bu malzemeleri burada almak çok zor. Kendi işimi yapamayınca mecburen başka bir iş öğrenmeye karar verdim ve 6 ay içerisinde mobilya mağazasında ustalık seviyesine geldim. 2 yılın sonunda çok yorulduğumu hissettim. Çünkü iş çok yoğun ve zordu. Bari bir giysi dükkânı işleteyim dedim. Butik için sadece bir pantolon alsan bile yeter, onu satabilirsin. (G 17)

İşgücünde vasıfsızlaşmanın olduğunu ve iş/meslek değişikliklerine sık rastlandığını Siteler'de işyeri sahipleri ile yaptığım derinlemesine görüşmeler de destekliyordu.

İş ve Meslek Değişiklikleri

Siteler'de işçi olanların bir bölümü önceden mobilyacılık sektöründe çalışmamıştı. Farklı mesleklerden gelen insanlar da bu sektörde çalışıyordu. Suriyeli nüfus, sahip olduğu sosyo-ekonomik kültüre göre

tüccarlık, esnaflık gibi işleri yoğun olarak tercih ediyor. Bu nedenle Suriye'de esnaf olan kişilerin bu işlerini Türkiye'de de devam ettirme eğiliminde olduklarını gördüm. Ancak önceden yaptığı işi değiştiren, daha vasıfsız işlerde çalışmak durumunda kalan da çok sayıda mülteci oldu. Çalışır durumda olan göçmenler arasında iş değişikliği yapmış olanların oranı %40 çıktı. İş değişikliği yapan bu %40'lık grup ise kendi içinde 1 kere (%19) ve birden çok kez iş değiştirenler (%21) olarak ayrılıyordu. Tüm bunlara ek olarak ailede birden çok kişinin çalışması, ailedeki genç erkeklerin bir yandan çalışıp bir yandan okullarına devam etmesi, bir yandan bir işte çalışıp diğer yandan gelecek hedefleri doğrultusunda daha farklı meslek beceri kursları veya Türkçe kurslarına devam edilmesi gibi durumlar da söz konusuydu. Örneğin anket yaptığım ailelerden biri 7 çocuklu bir aileydi. Halep'te bombardıman başladığında önce 14 yaşındaki erkek çocuklardan biri Ankara'da yaşayan bir aile dostlarının yanına gelmişti. Bu çocuk Türkiye'ye girebilmek ve çalışabilmek için yaşını büyütmüştü. Daha sonra ev ve iş ayarladıktan sonra ailenin geri kalanı da Halep'ten Ankara'ya göç etmişti.

Kadın İstihdamı

Çalışma hayatı konusunda son olarak cinsiyete göre farklılıkları ortaya koymaya çalıştım. Kadın istihdamı söz konusu olduğunda, Suriyeli mültecilerin kültürel kodları ön plana çıktı. Suriye'de bir meslek sahibi olan kadınlar Türkiye'de bu işi yapamadıklarında ev hanımı olma eğilimi gösteriyorlardı. Bahsi geçen kültürel özellikler konusuyla ilgili yorumlara, anket uygulaması sırasında rastladım:

> Suriye'nin kültüründe kadınlar çalışabilir ama genelde doktor, öğretmen, memur gibi işlerde çalışıyorlar. Örneğin bir tekstil işçisi olarak çalışmaz normalde. Kızlarımdan biri mesela İngilizce öğretmeniydi. Diğer kızım eczacılık eğitimi alıyordu ama yarım kaldı. Eğitimini tamamlayıp eczacı olsaydı ve burada da işini yapabilseydi iyi olurdu. Kızlarımın başka bir işte çalışacağını hiç düşünmezdim. Saygın bir işte çalışmasını isterdim. Bir kadın için saygın bir işte. Eğer bu şekilde bir işte çalışmıyorsa bizim adetlerimizde ve kültürümüzde şöyle bir iş bölümü var: Kadın ne istiyorsa eşi karşılamak zorunda; ama kadının vazifesi de evin içinde düzeni sağlamak, evin içinde kalmak. Yani bu şekilde cinsiyete dayalı net bir iş bölümü var.

Derinlemesine görüşme yaptığım ve o sırada işçi olarak çalışan bir kadın ise şu ifadede bulundu: "Türkiye kadınların çeşitli işlerde çalışması anlamında daha özgür bir ülke. Bu sebeple ben de yaptığım işten şikâyetçi değilim" (G 2). Bu yönüyle kadın mültecilerin işgücüne katılımı anlamında olumlu algı ve örneklerin de bulunduğu söylenebilir. Ancak ne yazık ki bunlar halen azınlıkta. SGDD-ASAM derneğinde çalışan yetkili ile yaptığım görüşmede, kadınların çok küçük bir bölümünün çalıştığı bilgisini öğrendim. Azınlıktaki bu grup özellikle tercümanlık, hemşirelik, camilerde kuran kursu öğretmenliği gibi işler yapıyor (D2). Anket uygulamasında kadınların %78'i ev hanımı olduğunu belirtti. Çalışanların yaptıkları işler ise öğretmenlik (%12), hemşirelik (%2), tezgâhtarlık (%2) şeklinde dağılım gösterdi. Ayrıca %7 oranındaki kadın katılımcı öğrenciydi. Dinsel ve kültürel kodlar çerçevesinde şekillenen, kadının ancak belirli işlerde çalışabileceği kabulünden sıyrılabilen kadınlar vardı. Ancak onların da çocuk sahibi olmaları halinde karşılaştıkları en önemli sorun, bakımlarını tek başlarına üstlenmeleri ve yardım alamamalarıydı. Bu sebeple işlerinden ayrılmak zorunda kalabiliyorlardı. Bu durumu yaşayan eşini savaşta kaybetmiş bir kadın mülteci şu ifadelerde bulundu:

> Kadın giyim mağazasında 2 hafta çalıştım ama devam edemedim. Çocuklarla beraber çok zor oldu, bırakmak zorunda kaldım. Babalarının vefatından sonra çocuklar bana çok düşkün hale geldiler. Çalıştığım sürede okuldan çıkıp iş yerime geliyorlardı, onları bırakacak emanet edecek kimsem yoktu. Çalışmak, evin işleri, çocuklarla ilgilenmek, vs. hepsini bir arada götüremedim. Bazı komşularım çocuklarımı çocuk esirgeme kurumuna vermemi önerdi ama bunu asla düşünmedim. (G 3)

Örnekten de anlaşıldığı üzere kadınların bakım hizmetlerine erişimi, işgücü piyasasına katılımları yönünden önem teşkil ediyor. Yine bir başka kadın görüşmeci, yaşadıklarını şu cümlelerde açıkladı: "Aslında çalışmıyorum ama bir meslek sahibi olabilmek için dikiş kursuna gidiyorum. Hafta içi her gün kursa gitmek gerekiyor, evde de ev işleri, yemek çamaşır bulaşık ütü vs. ile uğraşıyorum. Başka hiçbir şey yapmaya zamanım olmuyor" (G 2). Bakım hizmetleri ile benzer şekilde ev içi emeğin yeniden üretimini de toplumsal cinsiyet rolleri bakımından kadınlar daha çok yüklendi. Bu da kadın istihdamını olumsuz etkiledi.

Kısaca özetlemek gerekirse Suriyeli mülteciler çoğunlukla Siteler Sanayi Bölgesi'nde ve Önder ve Ulubey Mahalleleri çevresinde gelişen yerel ekonomik sektörlerde istihdam edilmekteydi. Çalışma hayatında karşılaşılan temel sorunlar güvencesizlik, ücretlerin yetersizliği, çalışma saatlerinin uzunluğu, mola sürelerinin kısalığı, vasıfsızlaşma, eğitimin yarıda bırakılması ve kadınların çalışma hayatında erkeklerden daha dezavantajlı konumda oluşuydu.

Stratejiler & Taktikler

İşgücüne katılım ve çalışma hayatı konusunda yasal ve kurumsal düzeydeki stratejiler karşısında gündelik yaşamda bazı taktikler de üretildi. Barınma konusundaki politikasızlık, istihdam söz konusu olduğunda enformel çalışmanın "görmezden gelinmesi" halini aldı. Bu konudaki tespitlere Tablo 15'te yer verildi.

Tablo 15: Çalışma hayatındaki strateji ve taktikler

Karar Alıcıların Stratejileri ve Toplumdaki Hâkim Eğilimler	**Suriyeli Mültecilerin Taktikleri**
İstihdama ilişkin bilgi edinilememesine neden olan politika ve uygulama eksiklikleri	Ankara'ya gelinmesinden önce dışsal kaynaklardan sektörlerin araştırılması
Zayıf denetleme kanallarının strateji olarak uygulanması sonucu; enformel, uzun sürelerde, düşük ücretlere çalıştırılmanın ve keyfi işten çıkarmaların daha serbest hale gelmesi	Meslek değiştirmek
	İş yeri değiştirmek
	Çocuk işçiliğin yaygınlaşması
	Hane halkı gelirini desteklemek için kadınların da çalışmaya başlaması (Dinsel aidiyet derecesine göre farklılaşmaktadır)
Suriyelilerin işgücüne katılımı konusunda parçacıl küçük ölçekli ve sistematik olmayan destekleyici projeler haricinde politikasızlığın strateji olması	Zincirleme işe girişler (Siteler)
	Türkiyeli mahalle sakinleri arasından kanaat önderleri çıkması ve iş bulma süreçlerini organize etmesi

İşgücüne katılım konusundaki ilk taktik, kuşkusuz Ankara'da mobilya sanayisi merkezi Siteler'deki çalışma potansiyelinin önceden tespit edilmiş olmasıydı. Enformelliğin göz ardı edilmesi sonucu mülteciler meslek ve iş değiştirdi, işyerlerinde de daha mobil hale geldi, çalışma yaşı düştü, kadınlar daha çok iş piyasasından çekildi. Ancak yine

de yardımlaşma ağları ve zincirleme işe girişler, bir taktik olarak geliştirildi.

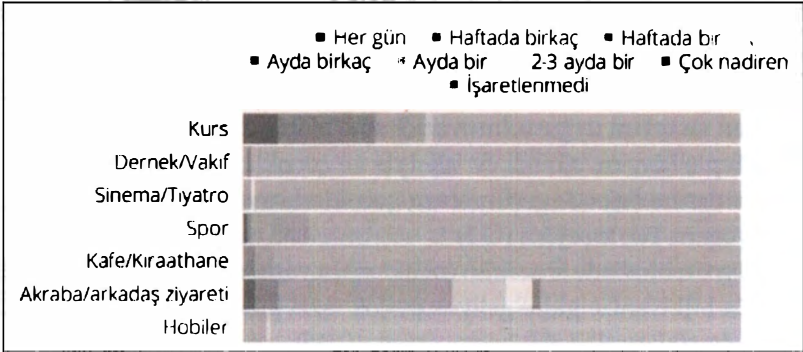
Çalışma Dışı Zamanlar

"İnsan, hayatını kazandığında; hangi hayatını kazanır?" (Lefebvre, 2019)

Resim 7: Önder Mahallesi'nde sokakta oynayan çocuklar (Sezen Savran, 2017)

Saha araştırması sırasında mültecilerin çalışma dışı zamanlarını nasıl değerlendirdiğine yönelik bilgiler edindim. Kısaca erkeklerin tamamen çalışma, kadınların ise ev içi yaşama hapsolmuş durumda olduğu görülüyordu. Çalışma dışı zaman çoğunluk için neredeyse ortadan kalkmıştı. Anket sonuçlarına göre serbest zaman etkinliklerine ilişkin bilgiler Şekil 14'te yer alan grafikte özetlendi.

Şekil 14: Çalışma dışı zaman faaliyetleri ve gerçekleştirilme sıklığı

Suriyeli mültecilerin serbest zamanlarında en çok gerçekleştirdikleri faaliyet, akraba ve arkadaş ziyaretleriydi. Bu ziyaretlerin gerçekleşme sıklığı ise ayda bir ve ayda birkaç kez seçeneklerinde yoğunlaştı. Mekânsal olarak da sınırlı bir çerçevede gerçekleşen bu serbest zaman aktivitesinden sonra ikinci sırada gelen faaliyet kurslara katılım olarak çıktı. Bu kurslar çoğunlukla Türkçe veya meslek edindirme kurslarıydı. Kursa gitmek bir yönüyle de göçmenlerin uzun vadede çalışma ve sosyal uyum hedefi için uyguladıkları bir stratejidir. Spor, sinema, tiyatro, hobi, vb. gibi diğer serbest zaman faaliyetlerine zaman ayıran kişi sayısı ve ayrılan zaman oldukça azdı. Derinlemesine görüşmeleri, farklı cinsiyet ve profilden kişiler ile yapmış olmama rağmen, çalışma dışı zamana ilişkin benzer yorumlara rastladım. Örneğin esnaflar haftanın 7 günü dükkânının açık olduğu ve günde 12 saat çalıştığı için (G 7, G 22), çalışmayan bir kadın sürekli ev işleri ve çocuklarla ilgilenip bazen bir ay boyunca evden bile çıkamadığı için (G 1) ya da tercüman olarak normal mesaili bir işte çalışan üniversite mezunu bir göçmen işten sonra da dil kursuna gittiği için (G 5) serbest zamanlarının olmadığını belirtti.

Eski hayatları ile karşılaştırıldığında hemen herkes Suriye'de daha çok serbest zamanı ve daha sosyal bir yaşantısı olduğunu söyledi. Bunun temel sebepleri; serbest zamana ayrılan sürenin azalması, sosyal çevredeki kişilerin sayısının azalması, Türkçe öğrenme ve meslek edinme gibi yeni gündemlerin ortaya çıkmış olmasıydı. Konuya ilişkin derinlemesine görüşmelerde karşılaştığım bazı örneklere aşağıda yer veriyorum:

Eskiden boş zamanlarımda futbol ve basketbol oynuyordum, sosyal hayatım daha gelişmiş durumdaydı. Ankara'ya geldiğimde pek kalmadı. Zaten tanıdığım çok daha az kişi var ve spor yapmaya da pek zaman ve ortam uygun olmuyor. Sosyal olarak sıfır diyebiliriz. (G 5)

Hep evdeyim, sürekli ev işleriyle ve çocuklarla ilgileniyorum, boş zamanlarımı da evde geçiriyorum, çocuklarla oyun oynuyorum, kuran okuyorum, böyle şeyler. (G 3)

Aynı mahallede amcamın çocukları da yaşadığı için boş zamanlarımızda birbirimize gidip geliyoruz, çok fazla kimseyle görüşmüyoruz, evde çocuklarımla vakit geçiriyorum. (G 18)

Suriye'de iken boş zamanlarımızda ailem ve arkadaşlarımla gezmek ve piknik yapmak için ormana ve parka sık sık giderdik, en çok da bunu özlüyorum, burada zamanım olmuyor. (G 22)

Lefebvre (2012), modern dünyada serbest zaman kazanmak için çalışıldığını ve serbest zamanın tek anlamının çalışmanın dışına çıkılan kopuşlar olduğunu yazar ve bunu cehennemi bir döngü olarak tanımlar. Bu döngü, gündelik hayatın parçalı çalışma düzeninden kaynaklanır ve kişiler yalnız çalışma zamanına değil, çalışma dışı zamana karşı da yabancılaşır. Ancak Suriyeli mültecilerin durumuna bakıldığında bir parçalı düzenden dahi bahsedilemiyor. Çünkü çalışma ve ev işlerinin toplamı, neredeyse kişilerin tüm zamanını ele geçiriyor. Çalışma dışı zaman neredeyse var olmayan bir mevhum haline geliyor.

Kentsel Hizmetler ve Sosyal Yardımlar

Kentsel hizmetlerden ve sosyal yardımlardan yararlanma, kent mültecilerinin sorunlarla karşılaştığı diğer bir alandır. Kentsel hizmetler hem gündelik yaşamın önemli bir bileşeni, hem de diğer kentlilerle karşılaşma ve etkileşim kurmayı sağlayan bir zemindir. Anket uygulaması sırasında katılımcılara kentsel hizmetlerden hangilerinden yararlandıkları sorusunu yönelttim. Mültecilerin büyük çoğunluğu eğitim, sağlık, dini tesisler, açık ve yeşil alanlar, resmi hizmetler gibi kentsel hizmetlerden büyük oranda faydalandığını belirtti. Alınan hizmetlerden memnuniyet düzeyi de yüksekti. Kentsel hizmetlerden memnun olup olmadığı sorularını yanıtsız bırakanlar da vardı. Bu sonucu, aldığı bazı hizmetlerden memnun olmasa dahi bunu belirtmek istemedikleri şeklinde yorumladım.

Sosyal Donatılara Erişim

Eğitim, sağlık, resmi hizmetler, yeşil alanlar, dini tesisler, ulaşım, vb. gibi kentteki tüm bireylerin faydalandığı hizmetlerden Suriyeli mülteciler de faydalanabiliyordu. Göç sonrası artan nüfusun bu hizmetlere erişiminin sağlanması için gereken kapasite geliştirmeleri, uluslararası kuruluşların da desteğini aldı. Örneğin eğitim konusunda Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'nun Millî Eğitim Bakanlığı ile ortak yürüttüğü "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi" gibi projeler geliştirildi. Proje, Suriyeli çocukların Türk Eğitim Sistemine entegrasyonunda Millî Eğitim Bakanlığı'nın faaliyetlerini desteklemeyi amaçlıyordu. MEB, 2016 yılı itibarıyla AB tarafından 2 yıl süre için bu projeyi yürütme konusunda hibelendirildi. Projeyi Alemdağ Mahallesi'ndeki Fatih Sultan Mehmet İlkokulu idarecisi şu şekilde özetledi:

UNICEF ve Millî Eğitim Bakanlığı ortaklığında 2014 yılı öncesinde Suriyeli çocukların okullaştırılması projesi başladı. YÖBİS programı da o dönemde yabancı öğrenci bilgi sistemi olarak açıldı. Suriyeli çocuklar bu program üzerinden geçici eğitim merkezlerine direk kaydedilmeye başlandı. Normalde bir çocuk okula alınacağı zaman denklik aranır, bununla ilgili bir komisyon vardır, inceler ve çocuğun hangi sınıftan başlaması gerektiğine karar verir. Suriyeli çocuklar için de hem beyan ettiklerine göre hem de Suriyelilerden komisyon oluşturuldu, onun görüşlerine göre burada okulda ilgili bölümlere kayıt yapılmaya başlandı. Ama tabi birdenbire ilkokul 1'den lise sona kadar öğrenci oldu okulda. 200-300 Suriyeli öğrenci ile eğitim öğretime başlayacağız derken okulda birden 1800 Suriyeli öğrenci oldu. Tek bir okul yeterli olmayınca 4 geçici eğitim merkezi daha faaliyete girdi: Taşça, Nazife Hatun, Sıdıka Kınacı, Şili Geçici Eğitim Merkezleri. Toplam 5 GEM'in tamamı Altındağ'da. Buradan diğer 4 merkeze de öğrenciler dağıtıldı. Ama hala bile bu okulda toplam 1300-1400 Suriyeli öğrenci var. (D 9)

Okul müdürünün de belirttiği gibi her ne kadar proje eğitime entegrasyonu amaçlasa da süreç içerisinde bu hedefin çok da kolay olmadığı, sorunlar açığa çıktıkça fark edildi. Fatih Sultan Mehmet İlkokulu'nda 2013 yılında 700 Türk öğrenci varken, 2014'te Suriyeli öğrenciler okula alınmaya başladığında bu sayı hızla düşmeye başladı. 2018'de okulda 400 kadar Türk öğrenci kalmıştı. Bazı Türkiyeli ailelerin

bölgeden ayrılması, bazılarının ise çocuklarını okuldan alması bu düşüşe neden oldu. Sınıfta 20 Suriyeli ile 10 Türk öğrenci olduğu zaman veliler bunu kabul etmemiş, "burası Suriyelilerin okulu olmuş" diyerek çocuklarını okuldan almışlardı. Sonuç olarak kamusal alanlar, kentsel hizmetler, vb. gibi mekânlardaki entegrasyonun sağlanabilmesi için sosyal yapının buna hazır ve istekli olması gerekiyor. Geçici eğitim merkezi (GEM) olarak kurgulanan okullarda çocuklar, Suriyeli öğretmenler ile Suriye müfredatına göre eğitim alıyor. Ancak bu okuldan mezun olduklarında alacakları diplomanın Türk eğitim sisteminde denkliği bulunmuyor. Sadece eğitim almaya devam edebilmiş olan çocukların halk eğitim merkezlerinden ders alıp, sınava girip açık ilkokul veya açık liseden mezun olarak tekrar diploma almaları gerekiyor. Bu nedenle GEM'lerde eğitim almaya başlayan çocuklar, Türkçe öğrendikleri zaman normal sınıflara yönlendirilmeye çalışılıyor. Ancak karma sınıflarda ise çocuklar sınıf arkadaşları tarafından ayrımcılığa maruz kalabiliyor. GEM'lerdeki sınıflar ve karma sınıflar arasındaki çelişkiyi, iki çocuğu olan bir mülteci şu sözlerle anlattı:

Çocuklarım okula gidiyor, başlarda zorlandık, küçük çocuğumun sınıftaki tek Suriyeli kendisiydi, biraz dışlandığı için ilk zamanlar okulu sevmiyordu, gitmek istemiyordu. Ama zamanla benim ve öğretmeninin desteği ile alıştı. Büyük çocuğum 7. Sınıfa gidiyor. Ama onun tam tersi bir problemi var. Onun sınıfındaki herkes Suriyeli. GEM değil Türkiye sisteminde okula gidiyor ama yapılan düzenlemeye göre o sınıftaki herkes Suriyeli. Öyle olunca da bu sefer Türkçeyi öğrenemiyor. Küçük çocuğum çok daha iyi öğrendi büyüğe göre. (G 3)

Sınıftaki diğer öğrencilerin ayrımcılığına maruz kalanlar olduğu gibi, karma sınıflarda ya da liselerde okuyan bazı mülteciler öğretmenlerin ayrımcı tutumuna da maruz kalabiliyordu. Çocukları karma bir sınıfta eğitim alan bir diğer mülteci, karşılaştığı bir olayı şu şekilde dile getirdi:

Sınıfta dört Suriyeli çocuk var, ikisi benim çocuklarım zaten, aralarında 8 ay var, aynı sınıfa gidiyorlar. Öğretmen ilgilenmiyor, diğer çocuklardan ayırıyor. Geçenlerde sınav yapmış, sınav kâğıtları sınıf mevcuduna göre eksik kalmış, o zaman bizim çocukların önünden alıp

kâğıdı olmayan çocuklara vermiş. Ben bu yüzden çocuklar sınıfta kalsınlar istedim, sınıfta kalırlarsa öğretmenleri değişir diye düşündüm. (G 17)

Benzer bir şekilde yine ayrımcılık yüzünden çocuklarının okulundaki bir öğretmenle problem yaşayan bir mülteci aile korktukları için şikâyet edemediklerinden, zaten geçici korumada altındakilerin tam olarak vatandaş gibi değerlendirilmediklerinden, kendilerinin de sahip oldukları hakları tam olarak bilemediklerinden bahsetti (G 12). Temel eğitim konusunda yaşanan bir diğer sorun, geçici eğitim merkezlerinin kısıtlı sayıda olmasından dolayı bazı yerlerden taşımalı eğitim yapılmak zorunda kalınmasıdır. Okula giden çocuğu olan ailelere servis kullanımı için aylık küçük bir miktar ödeme yapılması ve ekonomik anlamda bu sorunun aşılmaya çalışılması olumludur. Ancak çocuklarını her gün uzak bir konumdaki okula gönderen aileler bu konuda kaygı duyuyorlar.

Göçmenlerin sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı eğitim hizmetine göre daha yüksekti (%74). Sağlık hizmetinden yararlanılması sırasında karşılaşılan sorunların başında dil engeli geldi. Göçmen sağlığı merkezlerinde tercüman desteği bulunduğu için çeviri sorunu diğer sağlık merkezlerinde yaşanıyordu. (G 3, G 16) Göçmen sağlığı merkezleri de kapasite geliştirme projesinin bir parçasıdır. Ama az sayıda olması sebebiyle çok kalabalık olduğundan şikâyet edilebiliyor. Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde konut-işyeri, konut-alışveriş, konut-okul, vb. gibi ilişkilerin tamamı yakın çevrede ve dar bir alanda bulunuyor. Baraj, Solfasol, Aydınlıkevler gibi mahallelerde yaşayan mülteciler çoğunlukla ulaşımda otobüs, dolmuş, metro gibi toplu ulaşım seçeneklerini daha çok kullanıyor. Kentsel adacıkta yaşayan kişilerin, yerel halk ile bir araya gelebilecekleri toplu ulaşımdan da uzak kaldığı söylenebiliyor. İşyeri, eğitim ve alışveriş işlevleri için çoğunluk yaya olarak ulaşım sağlıyor. Resmi hizmetler ve sağlık hizmetleri gibi nadir yolculuklar için ise çoğunlukla otobüs veya dolmuş kullanılıyor. Mekânsal hareketliliğin kısıtlılığı, toplu taşım kullanımının az olması şeklinde de yansıma buluyor. Toplu ulaşımı görece daha sık kullanan mülteciler ise bu alanda karşılaştıkları sorunlar bulunup bulunmadığı sorulduğunda iki hususa dikkat çekti. Bunlardan ilki ulaşım ücretlerinin paha-

lılığı, diğeri ise toplu ulaşım araçlarında dahi ayrımcılıkla karşılaşmalarıydı. İkinci soruna ilişkin bir mülteci otobüste yaşadığı deneyimi şu şekilde aktardı:

Otobüste kendi aramızda Arapça konuştuğumuzda bazen insanlar bir şeyler diyorlardı, bizim hakkımızda olduğunu hissediyordum ama anlayamıyordum. Zamanla biraz Türkçe öğrendim. Bir keresinde dolmuşta bir adam oturuyordu önümde, elinde poşetleri vardı, poşetlerden bir su akmış, galiba et almış, onun suyu akmış. Olabilir tabi, herkesin başına gelebilir. O adam Farsça konuşuyordu. Adam indikten sonra dolmuştaki biri "İşte bu Suriyeliler hep böyle" dedi yeri gösterip. Ben de ona cevap verdim Türkçe, "hayır o Suriyeli değildi İranlıydı ama fark etmez, sizin de başınıza gelebilirdi" gibi bir şey söyledim. O da bir cevap veremedi. Çünkü aslında o kendisi anlamamıştı Arapça ve Farsça arasındaki farkı. (G 9)

Benzer bir başka örneği saha çalışması sırasında doğrudan gözlemledim. Önder Mahallesi'nden kalkan ve Bentderesi'ne giden dolmuşlar çoğunlukla Suriyeliler tarafından kullanılıyor ve içerideki Türkiyeli-Suriyeli yolcu oranı Ulus'a doğru gidildikçe Suriyeli yolcuların sayısı azalıp Türkiyeli yolcu sayısı artıyor. Dolmuşun Bentderesi'ne yaklaştığı bir zamanda dolmuşun içindeki Suriyeli bir kadın inmek istediğinde kadının kucağında küçük çocuğu olması nedeniyle inmesi normalden uzun sürdü. Bu sırada dolmuş şoförü, kadının indiğini sanarak hareket etmeye başladığında dolmuşun içindeki Türkiyeli bir kadın yolcu şoföre durmasını söyleyerek mülteci kadına yardım etti. Suriyeli kadına yardım eden bu kadını 10-11 yaşlarındaki bir erkek çocuk Suriyelilere yardım etmemesi gerektiği konusunda uyardı.

Sosyal Yardımlar

Kentsel hizmetlerin yanı sıra Suriyeli mülteciler ve sosyal yardımlara erişim konusunda da bazı bilgiler elde ettim. Büyükşehir ve ilçe belediyeleri, göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerde kömür, ekmek, erzak, vb. gibi yardım dağıtımları organize ediyordu. Bu yardımlar yerel halk veya göçmen ayrımı yapılmaksızın dağıtılıyordu. Merkezi ve yerel yönetim kurum ve kuruluşlarının yanı sıra bazı Sivil Toplum Kuruluşları da Suriyeli mültecilere sosyal yardım yapılmasında etkili aktörlerdir. Yalnız sosyal yardımlar konusunda değil, açtıkları merkezlerle göçmenlere hizmet verilmesi konusunda da aktif

görev alan STK'lar da bulunuyordu. Örneğin Önder Vakfı, Suriyelilere yardım yapmak isteyen kişilerin ev eşyası, eski giysi, soba, vb. gibi bağışlarının ihtiyaç sahibi olanlara dağıtımını organize eden bir vakıftır. Yapılan görüşmede vakıf yetkilisi, yardımların dağıtımında dul kadınlar ve engelli bireylere öncelik verildiğini ifade etti. Ayrıca mahallede yaşayanların büyük bölümünü tanıdıkları için kimin ne sıklıkta hangi yardıma ihtiyacının olduğunu artık bildiklerini ve buna göre hareket ettiklerini söyledi. (D 1) Önder Vakfı'nda, eşya ve giysi gibi yardımı yapılmasının yanı sıra meslek edindirme kursu gibi etkinlikler de düzenlenmişti. Örneğin mahalledeki Suriyelilerin arasından berber, terzi gibi meslek sahibi olanlar bu zanaatları öğrenmek isteyenlere vakıf mekânında ders vermişti. Dini yardımlaşma esasları üzerinden hareket eden vakıf, zekât, hayır, vb. yardım yapan kişilerin nakit veya eşya yardımlarının ihtiyacı olanlara dağıtılması şeklinde çalışıyordu.

Önder ve Ulubey Mahalleleri çevresinde görev yapan bir diğer sivil toplum kuruluşu SGDD-ASAM. Dernek çalışanları ile 2018 yılında yaptığım görüşmede, derneğin proje temelli çalıştığını, bir proje başladığında saha çalışması yapılan belli dönemler olduğunu, bu dönemlerde sahada ulaşabildikleri kişileri daha sonra dernek mekânındaki eğitimlere çağırdıklarını öğrendim. Dernekte her hafta farklı bir konuda verilen eğitimler arasında en ilgi görenlerden biri Türkiye'deki haklara erişim konusundaydı. Yapılan yardımların dağıtımında Suriyeli/Türk/Iraklı/Afgan ayrımı olmaksızın ihtiyacı olan herkese faydalandırıldığı da belirtildi. (D 2) Bir diğer Sivil Toplum Kuruluşu olan Toplum Gönüllüleri Vakfı'nın Ulubey Mahallesi'nde Gençlik Merkezi bulunuyordu. Merkez mahallenin sosyalleşme alanlarından biri olarak işlev görüyordu. Türk ve Suriyeli gençlerin ortak etkinlikler yapmaları sağlanıyor. Örneğin müzik ve ritim atölyeleri düzenlenen vakıfta "kim gelirse gelsin kendini güvende hissedeceği bir mekân yaratmak" öncelikli hedef haline gelmişti (D 3). Merkezin bu özelliğinin yanı sıra çalışan personelin bir bölümü civarda yaşayan Suriyeli mültecilerden oluşmasıydı. Bu şekilde hem belli bir nüfusa istihdam olanağı sağlanmış hem de bu kişiler üzerinden daha çok gence erişim sağlayabilmişti (D 3). Önder Mahallesi'ndeki bir diğer STK faaliyeti, Türk Kızılayı tarafın-

dan kurulan Toplum Merkezi'nde gerçekleştiriliyordu. Toplum merkezi, 2016 yılında kurulmuş ve koruma, sağlık ve psiko-sosyal, uyum ve geçim olmak üzere dört ayrı program üzerinden çalışıyordu:

Koruma programı: Refakatsiz çocuklar, şiddet mağdurları, vb. gibi gruplara ayrıca şartlı eğitim, çocukların okullaştırılması, aile birleşimi gibi konulara yönelik,

Sağlık ve psiko-sosyal programı: Çocukların motor, zihinsel ve fiziksel gelişimi, gençlere yönelik gönüllü çalışmalar, sağlığa erişim, cinsel ve üreme sağlığı, hastane yönlendirmeleri, engelli bakım eğitimi, vb. yönelik,

Uyum programı: Sosyal etkinlikler, sportif faaliyetler, sahada uzlaştırmacı görüşmeler, interaktif Türkçe müfredatının uygulanması gibi faaliyetlere yönelik,

Geçim programı: Mesleki destek, işe yerleştirme, dil ve meslek kursları, iş bulmada destek sağlanması, vb. faaliyetlere yönelik. (D 4)

Bunların dışında merkezin çeviri, kayıt güncellemede danışmanlık, sevk, yol izni, tedavi, dönüş süreçlerinde destek, vb. gibi yardımları da bulunuyordu. Bu merkezi kullanan kişilerin sayısını arttırma konusunda sosyal medya oldukça etkili bir kanal haline gelmişti. Suriyeli mültecilerin düzenli olarak aldığı yardımların en önemlisi Kızılay'ın dağıttığı kartlar üzerinden yapılan nakdi yardımdı. Kızılay Kart, Türk Kızılayı, Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP) ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yürütülen Sosyal Uyum Yardımı Programı kapsamında organize edildi. Avrupa Birliği tarafından sağlanan fonların dağıtıldığı bir yardım türü. %91 oranında Suriyeli mültecinin faydalandığı yardımlar, Irak, Afganistan, Libya, vb. gibi farklı milletlerden kişilere de ulaştırıldı. 2018 yılının Mayıs ayında yardımların yaklaşık 1,3 milyon kişiye ulaştığı bilgisi paylaşıldı.

Önder Mahallesi'ndeki Kızılay Toplum Merkezi'nin koordinatörü ile yaptığım görüşmede, programın Ocak 2019'da tamamlandığı ve daha sonra yardım dağıtımı işinin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na devredildiği bilgisini aldım (D 4). Kızılay Kart sahipliğinde yalnız ebeveyn olmak, engelli aile bireyleri veya hanedeki yaşlı ve çocuk sayısı gibi ölçütlere bakılıyordu. Yardımı almaya başlayan ailelere 2018'de birey başına 120 TL ödeme yapılıyordu. Anket uygulaması sırasında katılımcılara Kızılay Kart sahibi olup olmadıklarını da sordum.

Aileler %53 oranında Kızılay Kart sahibiydi. Kızılay Kart uygulamasıyla mültecilere ulaştırılan nakdi yardımın uluslararası kurumlar tarafından finanse edilmesine rağmen Türkiye devletinin dağıttığı yönündeki inanış giderek yaygın hale geldi. Bu nedenle mültecilere "maaş bağlandığı" gibi bir algı oluştu. Bu durum, ayrımcı söylemi üreten temel argümanların da başında geldi. Doğru bilinen pek çok yanlış gibi, bu da mültecileri olumsuz etkiledi.

Kızılay Kart sahipliği zaman zaman başka kanallardan alınabilecek olan yardımların önünü kesebiliyordu. Derinlemesine görüşme yaptığım bir mülteci, bu konudaki deneyimini aktardı: "Ramazan paketi almaya gittiğimde sizin Kızılay Kartınız var diyerek vermediler" (G 1). Ayrıca ailede çalışan bulunması halinde Kızılay Kart yardımının kesilmesi, kişileri güvencesiz çalışmaya da yöneltebiliyordu. Kızılay Kartın 3 ve daha fazla çocuk sahibi ailelere verilmesi de önemli bir husustu. Çocuk sayısı kriterine bağlı olarak aileler yardımdan ya hiç yararlanamıyor ya da ailedeki tüm bireyler birden yararlanabiliyordu. Örneğin 2 çocuklu bir aile Kızılay Kart üzerinden herhangi bir nakdi yardım alamıyorken 3 çocuklu bir aile, tüm aile üyeleri yani 5 kişi için birden 120'şer ve toplamda 600 TL almaya başlıyordu. Kurumlar tarafından organize edilen düzenli sosyal yardımların dışında ihtiyaç anlarında kendiliğinden gelişen yardımlaşma örneklerine de rastladım. Örneğin Ulubey Mahallesi'nde yaşayan bir mahalle sakini, mültecilere yardımda bulunmak isteyen kişilerin kendisine ulaştığında, bu yardımların yerlerine ulaştırılması için gönüllü aracılık yaptığından bahsetmişti. Kış aylarında soba ve kömür dağıtımı gibi örnekler yaşanmıştı (D 8). Kişisel ilişkiler üzerinden ilerleyen yardımlaşma ve dayanışma ağları konusuna daha sonra "Karşılaşmalar, Etkileşimler, İlişkiler" başlığı altında da değineceğim.

Kentsel hizmetlerden ve sosyal yardımlardan yararlanma konusu, diğer konular ile kıyaslandığında olumlu bir çerçeve çiziyor gibi gözüküyor. Bu konuda karşılaşılan en önemli sorun, yerel nüfusun yer yer takındığı ayrımcı tutumlardır. Örneğin mülteciler kentsel hizmetleri yerel nüfustan farklılık gözetilmeden alabiliyor olmasına rağmen bu yerlerde mekânsal ayrışmalar gelişmiş. Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadığı kesimlerde park, cami gibi bazı alanlarda "Türklerin Camisi / Suriyelilerin Camisi" veya "Halep Parkı" gibi bazı tanımlamalar

getirilmişti. Ulubey Mahallesi muhtarı, Mavigöl rekreasyon alanının Suriyeliler tarafından yoğun olarak kullanıldığından ve mahalle sakinlerinden sıkça "Türklerden çok Suriyeliler gidiyor" gibi yorumlar duyduğundan bahsetti (D 7). Suriyelilerin bu gibi alanları kullanımındaki artış, Türkiyeli mahalle sakinlerinin daha az kullanımı ile sonuçlanabiliyor. Böylece kamusal alanlar ve donatı alanları da birer karşılaşma alanı olmaktan çıkıyor. Ayrıca Suriyelilerin bu alanları kültürel olarak kullanış biçimleri, yerel nüfus tarafından olumsuz algılanabiliyor. Alpman'ın (2019) belirttiği gibi sürekli parklarda oturan ve nargile içen Suriyeli algısı giderek toplumda daha çok yerleşti. Böylece kamusal alanlar da ayrışmanın mekânda görünür olduğu diğer yerler haline geliyor. Ek olarak bölgede yardım yapıldığında sadece göçmenlere değil ihtiyaç sahibi tüm nüfusa yapılıyor olmasına karşın genel algı sadece göçmenlere yardım dağıtıldığı yönündeydi.

Kentsel hizmetlerden yararlanılan alanlar, gündelik sosyal karşılaşma ve ilişkiler için bir basamak oluşturma potansiyeli taşıyor. Ancak bulgular, bu alanların da ayrışması ve iki grubun giderek birbirinden uzaklaşması sonucu bu karşılaşmaların oluşma fırsatı bulamadığını gösteriyor. Sosyal yardımların mülteciler dâhil toplumdaki ihtiyaç sahibi tüm kesimleri kapsayacak şekilde daha sistemli hale getirilmesi gerekiyor. Düzenli, organize, açık ve şeffaf sosyal politika ve uygulamaları, gruplar arası önyargı ve dışlama pratiklerinin azalmasını da sağlayabilir. Bu noktada yerel yönetimler ve sivil toplumun öncü olması gerekliliği ön plana çıkıyor.

Karşılaşmalar, Etkileşimler, İlişkiler

Resim 8: Şehit Rafet Sever Caddesi'nde Ramazan ayı alışverişi (Sezen Savran, 2019)

Göçmenlerin mekân bağımlı gündelik hayat pratiklerinden belki de en önemlilerinden biri de karşılaşmalar, etkileşimler ve ilişkilerin mekândaki izdüşümüdür. Bu ilişkileri mültecilerin diğer mültecilerle ve yerel nüfusla olan karşılaşma ve etkileşimleri olarak iki alt başlıkta inceledim. Özellikle yerel nüfusla olan ilişkiler, mültecilerin mekânsal pratiklerinde (içe kapanma veya dışa açılma) daha etkili hale geldi. Erdoğan (2018), çalışmasında Türkiyeli ve Suriyeli nüfus arasındaki ilişkilerin artıyor olduğunu ama bu ilişkilerin temelinde uyum ve uzlaşma olmadığını tespit etti. Örneğin rastlantısal karşılaşmalar veya çift yönlü olarak esnaf-müşteri ilişkilerinde nicel bir artış gözlemlense de bu pratiklerin, ilişkileri toplumsal uyum odaklı bir çerçeveye çektiği hala söylenemiyordu.

Suriyelilerin kendi aralarındaki ilişkiler

"Türklerin bundan rahatsız olacağını düşündüğümüz için bir iki kişi bile olsa bir araya toplanmıyoruz" (Suriyeli esnaf, 30 yaşında, erkek).

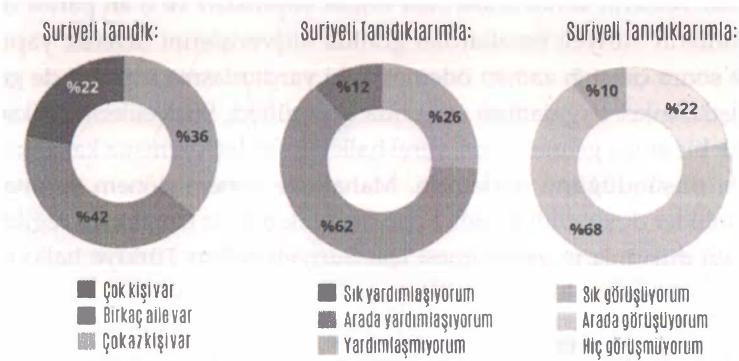
Suriye'deki sosyal yaşam ve kültürel özellikler, daha çok içine kapalı ve muhafazakâr kodlar içeriyor. Tüm saha çalışması ve görüşmelerde Suriyelilerin, diğer Suriyeliler veya Türkiyeliler ayrımı bulunmaksızın, kendi aileleri ve akrabaları dışında kalan aileler ile bir araya gelme eğilimlerinin düşük olduğunu gözlemledim. Suriyeli toplumunun adetleri arasında aile ve akrabaların dışındaki tanıdıklar ile sadece cenaze, bayramlaşma, evlilik gibi belirli sebeplerle ilişki kurulması bulunuyor. Bu durum, sosyal etkileşim ve uyum konusunda bir ön koşul olarak değerlendirilmelidir. Diğer taraftan Suriyeliler kendi yakınları ile görüşme konusunda daha iç içe bir yaşamı tercih ediyordu. Etkileşim konusunda yaşananlar, gündelik hayattaki yardımlaşma ve dayanışma ilişkilerine de yansımıştı. Derinlemesine görüşmeler sırasında "herhangi bir sorunla karşılaştığınızda ne yaparsınız?" sorusuna aldığım bazı cevaplara aşağıda yer veriyorum:

Bir sorun olursa problemleri aile arasında çözmeye çalışıyoruz. Mahallede dayanışma anlamında kurduğumuz bir ilişki yok. (G 1)

Genellikle akrabalarımdan, tanıdıklarımdan yardım alıyorum. Çekindiğimiz için çok fazla insanla iç içe olmak istemiyoruz, kötü niyetlerle yaklaşan kişiler de olabiliyor. (G 2)

Kendi aramızda akrabalarla yardımlaşıyoruz sadece. Biz 6 kardeş buradayız, bir sorun olursa aile içinde çözüyoruz. (G 6)

Anket uygulamasında da katılımcılara yaşadıkları mahallede aileleri dışındaki Suriyeli tanıdık ve komşularla ilişkilerinin nasıl olduğunu, ne sıklıkta görüştüklerini ve yardımlaşıp yardımlaşmadıklarını sordum.

Şekil 15: Anket katılımcılarının Suriyeli tanıdıklarıyla ilişkileri

Görüldüğü gibi Suriyelilerin kendi aralarındaki görüşme ve yardımlaşma ilişkileri fazla yüksek oranda değildi. Suriyeli mültecilerin kendi aralarındaki yardımlaşma oranı, Türkiye'ye yeni gelindiği zamanlarda yüksek düzeyde gerçekleşiyordu. Ülkeye ilk geldiklerinde tüm Suriyeliler birbirlerine yardım ettiklerini belirttiler. Yine kendi deyimleri ile ülkeden sadece üzerindeki elbiselerle çıkıp gelen insanlar olduğu için mahalleye yerleşme süreçlerinde birbirlerine yardım etmişlerdi (G 17). Eşya paylaşımı veya ihtiyacı olanın para toplanarak kirasının ödenmesi gibi yardımlar söz konusu olmuştu. Bu türden yardımlaşmaları organize eden birilerinin olmadığı, kendiliğinden geliştiği de dile getirildi. Zamanla yardım yapılan kişiler buna ihtiyaçları kalmayana kadar bu ilişkiler sürüyordu. Yine de Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerde dahi sürekli ve yoğun bir yardımlaşma ve dayanışma ortamı olduğu söylenemiyordu.

Suriyelilerin kendi aralarında kurduğu çevrimiçi iletişim ve sosyal medya grupları, yüzyüze ve doğrudan yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinden daha yüksek düzeydeydi. Suriyeli mülteciler sosyal medyada yer alan ikinci el eşya alım satımı, ev kiralama gibi sebeplerle oluşturulmuş çok sayıdaki gruptan yararlanıyordu. Yine dağıtılacak bir yardımdan herkesin haberdar edilmesi, mahallede yaşanan bir olayla ilgili bilgilendirme yapılması, vb. gibi haberleşme amaçlı olarak kullanılan çevrimiçi gruplar da kurulmuştu (G 6, G 13). Bunlara ek ola-

rak Suriyelilerin kendi aralarında ticaret yapmaları ve o an parası olmayanların Suriyeli esnaflardan günlük alışverişlerini ücretsiz yapıp daha sonra çalıştığı zaman ödemesi gibi yardımlaşma ilişkileri de gelişmişti. Anket uygulaması sırasında bir mülteci, Suriyelilerin fiziksel olarak bir araya gelmelerinin, yerel halk tarafından olumsuz karşılanacağını düşündüğünü söylemişti. Mahallede dönem dönem yaşanan gerginlikler düşünüldüğünde bu tedirginlik çok da karşılıksız değildi. Bu gibi durumların aşılabilmesi için Suriyeli halkın Türkiye halkı ile ilişkilerinin daha olumlu bir düzeye gelmesi gerekiyor. Suriyeli mülteciler için kamusal alanda görünür olmanın riskli bir mekânsal deneyim sunduğu görülüyor. Sonuç olarak mülteciler sosyal ve makansal olarak daha çok içe kapanıyor, sınırlı sosyalleşme örüntülerine dâhil olabiliyor ve görünür olmayı gerektirmeyen yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri kuruyor.

Yerel halk ile ilişkiler

Kuşkusuz, Suriyeli ve Türkiyeli nüfus arasında hiçbir ilişki ve etkileşim olmadığı söylenemez. Öte yandan Türkiyeli halkın büyük oranda ön yargılarla hareket ettiğine dair güçlü kanıtlar bulunuyor. Başlangıçta Suriyelilerin Önder Mahallesi ve çevresindeki kentsel adacığa yerleşme sürecini, gecekondu hak sahiplerinin Suriyelilere gecekondularını kiralayarak kentin çeper bölgelerine gitmeleri tetiklemişti. Ancak Suriyeli mülteciler ile bir arada yaşamak istemediği için mahalleleri terk eden eski gecekondulu aileler de bulunuyordu. Derinlemesine görüşmeler sırasında bir göçmen "Eğer mahallede hala Türkler oturuyorsa, onlar da ekonomik durumu iyi olmadığından, başka yere gidemediğinden oturuyordur" (G 23) diyerek aslında civarda yaşayan Türkiyelilerin mahallede kalışlarının zorunluluktan kaynaklandığını belirtmişti. Diğer taraftan Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde yaşamaya devam eden Türkiyeliler ile konuştuğumda "ileride kendilerinin de gecekondulardan taşınacaklarını" belirttiler (D 8, D 14). Anket çalışması sırasında katılımcılara yaşadıkları mahallede Türkiyeliler ile ilişkilerinin nasıl olduğunu, ne sıklıkta görüştüklerini ve yardımlaşıp yardımlaşmadıklarını sordum.

Şekil 16: Anket katılımcılarının Türkiyeli tanıdıklarıyla ilişkileri

Anket katılımcıları, Suriyeli tanıdıkları ailelerin sayısına ilişkin yorumlarının tersine mahallede tanıdıkları Türkiyelilerin çok az olduğunu belirtti. Sayısı az olsa da Suriyelilerin Türkiyeli aileler ile kendi içlerindekine benzer oranda görüşüp yardımlaştıkları ortaya çıktı. Ulubey Mahallesi Muhtarı, önceden civarda yaşayan Suriyeliler ile Türkiyeliler arasında çok sorun olduğunu ancak giderek bu sorunların azaldığını, herkesin birbirine alıştığını dile getirdi (D7). Ancak bu yorum, mahallede yaşayan Türkiyeli sayısının da giderek azaldığı bilgisiyle birlikte yorumlanmalıdır. Mahallede yaşamaya devam eden az sayıdaki Türkiyeli ailenin hangi evlerde yaşıyor olduğu, evlerinin bir yerlerine astıkları bayrak, çizdikleri ay yıldız gibi işaretlerden anlaşılıyordu. Türkiyeli aileler benliklerini bir şekilde mekânsal olarak da dışa vuruyor. Benzer örneklere ticari akslardaki Türkiyelilerin işlettikleri dükkânlarda da rastlanıyordu. Bu tavır, başlangıçta tamamı Arapça yazılmış olan ve daha sonra Türkçe oranı %75 olma zorunluluğu getirildikten sonra değiştirilen tabelalara karşı gelişen bir tepkiyi de içeriyordu.

Mahallede yaşayan Türkiyelilerle gerçekleştirdiğim görüşmelerde Suriyeli mültecilerle ilgili yaptıkları yorumların devamlı olarak değişiklik göstermesi dikkatimi çekti. Erman (2017) bunu, yerel halkın söylemlerinin misafirperverlik ile düşmanlık (hostility versus hospitality) arasında gidip gelmesi olarak açıkladı. Örneğin bir mahalle muhtarı bir

taraftan Suriyelilerin sokağa dönük yaşam tarzlarına ağır eleştiriler getirirken, diğer taraftan çok çalışkan olduklarını, mutlaka paralarını kazanmak üzere bir şekilde çalıştıklarını söylemişti. Mahalle muhtarları ile yaptığım diğer görüşmelerde de benzer çelişkilere şahit oldum. Muhtarlar, hem kendi yönetimlerinde bulunan bölgede huzurun sağlanması konusunda sorumluluk taşıyor hem de huzurun bozulmaması ve gerilim yaşanmaması adına "durumu idare ediyordu". Ulubey Mahallesi'nde bir gecekondu sahibinin söyledikleri de olumlu ve olumsuz yorumlar arasında gitgel halindeydi:

Ben bu mahalleye gelenlere aslında çok yardımcı oldum. Ama şimdi düşünüyorum da değmez. Bazılarına ev bulduk ettik, ben etrafıma hep seçerek yerleştirdim, zararsız insanlar. Ama hepsi için aynı şeyi söyleyemem. Mesela 3-4 tane hanımı olan bir adam en genç olan hanımını almış, Suriye'den kaçmış, diğer hanımlarını orada bırakmış. Başka bir kadın var kocası 10 sene önce ölmüş, diyor ki benim kocam şehit. Türklerden çok farklılar, böyle şeyler duyunca insan yardım etmek de istemiyor. Ama onlar da zor durumda kaldı tabi, öyle düşünmek lazım. Mesela bir delikanlı geldi yanıma, böbreğini satmak istediğini söyledi, çok üzüldüm. Ne de olsa dalından kopan yaprağın yönünü rüzgâr tayin eder. Aralarında kullanılmaya müsait olanlar da var, türlü türlü işlere bulaşıyorlar. Her milletten insanın iyisi de var kötüsü de bazısı çalışır parasını alamaz, bazısı para alır ama çalışmaz. (D 14)

Yerel halkın mültecilere yaklaşımındaki farklılıklar zaman faktörüne de bağlıydı. Dönemsel olarak ülkedeki hâkim politik söylemden de etkilenen tutum ve tavırlar hızlı değişikliklere uğrayabiliyordu. Mültecilerin birçoğundan mahalleye daha ilk taşındıkları zamanlarda yerel halktan insanların kendilerine çok daha fazla yardım ettiğini ve çok daha olumlu yaklaştıklarını duydum.

Suriyeliler ile kurulan olumlu ilişkilerin temelini oluşturan şeylerin başında dini aidiyetlerin ortaklığı geliyordu. 35 yıldır mahallede yaşayan ve Siteler'de çalışmış olan bir emekli mobilya dekorasyon ustası, sosyal yardımların örgütlenmesi, koordine edilmesi ve dağıtılması konularında mahallede önemli bir aktör haline gelmişti. Kendisi ile yaptığım görüşmede Suriyelilerin mahalleye yerleşme sürecinde evini bir aileye kiralayıp bölgeden ayrılmak yerine kalıp zor durumda olanlara

yardımcı olmayı seçtiğini anlattı. Pek çok kişiye ev bulma, eşya ayarlama, iş bulma, vb. gibi konularda yardım etmişti. Yaptığı yardımları anlatırken sıkça bunları "Allah rızası için yaptığını" tekrarlamıştı. Suriyeli nüfusla ilişkisi kurmuştu ve onlar tarafından tanınmış ve sevilmişti. Yardım dağıtımı gibi konulardaki aktif rolü kendiliğinden gelişmiş olan bu mahalle sakini, daha sonradan bazı siyasilerin ve bürokratların mahalledeki Suriyelilere ulaşabilmesine yardımcı olan aracı bir role de sahip olmuştu. Kurulan bu irtibatların amacı bazen yardım dağıtımı, bazen iftar yemeği organizasyonu, bazen de bir haberin ulaştırılması olabiliyordu. Çiftin evindeki bir bilgisayarda, evlerinin çevresindeki sokakları gösteren canlı kamera görüntüleri dikkat çekiyordu. Bunun nedenini, Suriyeli mültecilere yardım etmelerinden rahatsızlık duyanların bulunması nedeniyle taşıdıkları güvenlik kaygısı olarak açıkladılar (D 8).

Alemdağ Mahallesi'ndeki ilkokul müdürü, bölgedeki Türkiyeli ve Suriyeli kişiler arasındaki gerginliklerin kaynağını "Bizim halkımız, onlar bizim ülkemizde daha iyi koşullarda yaşıyor, devlet de onların tarafında gibi düşünüyor" diyerek açıklamıştı (D 9). Belirtilen okulun Türkiyeli öğrenci sayısı zamanla azalmış ve mahalleye yerleşim süreçleri ile paralel olarak Suriyeli öğrenci sayısı da giderek artmıştı. Okulun halen öğrencisi olan Türkiyeli çocukların velileri tarafından olumsuz karşılandığını okul müdürü şu sözlerle anlatmıştı:

Okulda gerilim olduğunda kalktık kaymakamlığa gittik, oraya çağırdılar aileleri, "Suriyeliler muhacir, biz ensarız" gibilerinden konuşmalar oldu ama bir kadın kalktı, "kimse kimseye 10 yıl misafir olmaz" dedi. Bence insanlar korkuyorlar, çünkü karşılıklı olarak kimse birbirine güvenmiyor. Benim burada tapulu yerim olmasına rağmen yarın bir gün ben buraya giremeyeceğim diye korkuyor. Biz tabi arayı bulmaya çalışıyoruz her zaman, iki tarafın da sakin, salim hareket etmesi için elimizden geleni yapıyoruz. Bir nevi aracılık yapıyoruz tabi, bana Halep valisi demeye başladılar. Benim de ağzımdan bazen anlatırken 'Suriyeliler şöyle dedi, Türkler de böyle dedi' diye bir laf çıkmaya başladı. Kendim de Türk olmama rağmen, yani o kadar arada hissediyorum kendimi. Olayları tatlıya bağlamak için biz aracılık yapmak zorun-

dayız. Artık biz de çevreyi çok iyi biliyoruz, insanların nabzını ölçebiliyoruz. Herkese karşı hoşgörülü yaklaşıyoruz, ama hala daha söyleyebilirim ki mahalle patlamaya hazır bir bomba. (D 9)

Benzer şekilde Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bir diğer mahalle olan Baraj Mahallesi'ndeki Sıdıka Kınacı İlkokulu'nun müdürü de veliler arasında çocukları Suriyelilerle birlikte okudukları için rahatsız olanlar olduğunu belirtmişti. Çok büyük sıkıntılar yaşamadıklarını, ancak en ufak bir olay olduğunda gerginliğin tırmandığını aktarmıştı. Örneğin Türkiyeli çocuklar beslenme saati için evden yemek getirip, Suriyeli çocuklar getiremediğinde Türkiyeli çocukların Suriyelilerle paylaşmak istemediğini aktarmıştı (D 10).

Etkileşimin önündeki engellerden biri de dil engeli. Suriyeli mültecilerin grup halinde yaşaması, sürekli birbirleri arasında ve kendi içlerinde ilişki kurmaları, özel bir çaba göstermedikleri takdirde dil öğrenmelerini engelliyordu. Anket soruları arasında katılımcılara Türkçe düzeylerini sordum. Suriyeli mültecilerin büyük oranı hiç Türkçe bilmeyen veya az bilen kişilerden oluşuyordu. Görüşmeler sırasında bir mülteci, çocukların Türkçeleri olduğu için onların Türklerle iletişimleri etkileşimleri olduğu, kendilerinin de gerektiğinde çocuklar üzerinden iletişim kurmaya çalıştıklarını dile getirmişti (G 6). Çoğu zaman ailedeki çocuklar, Türkler ile iletişimi sağlamada aracılık yapıyordu. Çalışma hayatında işçiler çalışma arkadaşları olan Türkiyeliler ile etkileşimde bulunuyordu. Benzer şekilde işyeri sahipleri ise müşterileri olan Türkiyeliler ile etkileşimleri vardı. Birçok Suriyeli esnaf, Türkiyelilerin de zaman zaman kendilerinden alışveriş yaptığını belirtti (G 7, G 8, G 17, G 24).

Sosyal ve mekânsal boyuttaki dışlanma ve içe kapanma pratikleri sürekli olarak birbirini besleyen iki bağlantılı süreçtir. Bu döngünün Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde de yaşandığına dair güçlü kanıtlar bulunuyor. Mekânsal karşılaşma ve sosyal ilişkiler kurulamadıkça bu döngü de kırılamıyor. Gündelik yaşamdaki sosyal ve mekânsal pratiklerin, mülteciler için nasıl daha içerici hale gelebileceği üzerinde düşünmek en önemli ve öncelikli hususların başında geliyor.

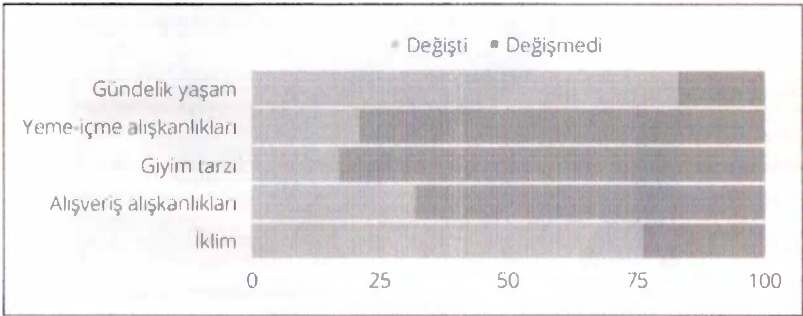
Gündelik Hayatın Kültürel Rutinleri: Süreklilikler, Süreksizlikler ve Değişimler

Resim 9: Dükkân önünde poşette satılan şerbetler (Sezen Savran, 2019)

Mülteciler söz konusu olduğunda bir kentsel adacıkta yaşama deneyimi, kişilere kendi ülkelerindeki gündelik yaşam pratiğini aynı kültürel ve mekânsal kodlarla devam ettirebilme olanağı sunuyor. Bunu göçmenlerden biri "Önder Mahallesi Halep'e benzemez. Ancak Halep halkı kendi dokularını oluşturarak burayı Halep'e benzetti. Önder'in pazarları ve sokakları şimdi Halep şehri gibidir. Biz burada kendimizi Önder'de Suriye'de gibi hissediyoruz" sözleriyle açıklamıştı (G 24). Belirtilen yaşam biçimi şüphesiz göç edilen ülkenin kendi özgün sosyo-mekânsal yapısıyla orta bir noktada durabilmenin önünde engel teşkil

ediyordu. Bu duruma ilişkin yine bir başka göçmen şu yorumda bulunmuştu: "Sen artık Suriye'de değilsin, Halep'teki gibi aynı şekilde burada yaşayamazsın. Tamam, orada kimse sana demez 'neden bu şekilde yaşıyorsun' diye ama burada sosyal olarak topluma uymaları da bir gereklilik. Bu mahallelerde aynı Halep'teki gibi yaşıyor olmaları biraz uyum sağlamalarından alıkoyuyor" (G 5). Bu görüşü dile getiren mülteci, kentsel adacıkta yaşamıyordu ve kentsel adacıkta yaşanan deneyimi dışarıdan gözlemleyerek yorumlamıştı. Gündelik hayatın rutinlerinin ve eski alışkanlıklarının kentsel adacıkta sürdürülebildiğini bazı anket sonuçları da destekledi. Mülteciler giyim (%83), yeme-içme (%79) ve alışveriş alışkanlıklarını (%68) yüksek oranda sürdürüyordu. Ancak bütünsel bir şekilde "Türkiye'ye geldikten sonra hayatınızın değiştiğini düşünüyor musunuz?" sorusuna %83 oranında mülteci değiştiği yönünde yanıt verdi. Her ne kadar etnik bir kentsel adacıkta yaşıyor olsalar da kuşkusuz mültecilerin hayatı Suriye'de yaşadıkları ile aynı değildi.

Şekil 17: Anket katılımcılarının rutinlerinin değişme oranı

De Certeau vd. (2009), mahallede kişilerin kabul görme olgusu etrafında toplanmış toplumsal döngüler içerisinde tetikteymiş gibi durduklarını dile getirmektedir. Çünkü mahalle hem karar verilemez hem de kaçınılamaz bir birlikte var olma becerisini kişilere zorla kabul ettirmektedir. Bu sosyal mekânda bir denge kurmak, tabiri caizse "idare etmek" gerekmektedir. Oraya yerleşmiş birey, sosyal çevresini göz önünde bulundurmak ve orada yaşayabilmek için çevrenin içinde yer almak zorundadır. Mahalle pratiği yazısız ancak bütün kullanıcılar tarafından dilin ve davranışın düzgüleri arasından okunabilir olan ortak

bir sözleşmedir. Örneğin kıyafet, mahallenin örtük sözleşmesine katılıp katılmamanın bir göstergesidir. Önder Mahallesi ve çevresinde oluşan kentsel adacıkta da Suriyelilerin kendi içindeki yazısız toplumsal ve mekânsal sözleşmelerin hüküm sürdüğü söylenebilir.

Bu konuda bir örnek olarak mahallenin Ramazan ayındaki durumu verilebilir. Ramazan ayı, Suriyelilerin kültürel ve dinsel dünyasında ritüellerin normal zamana göre oldukça arttığı bir dönem. Ramazan ayına özgü çok sayıda yiyecek ve içecek bulunuyordu ve günlük alışveriş faaliyetleri özellikle akşam saatlerinde oldukça yoğun hale geliyordu. Ramazan ayında ve Ramazan olmayan bir günde Önder ve Ulubey Mahalleleri'ne gidildiğinde farklılık net biçimde ayırt edilebiliyordu. Ramazan gelenekleri kentsel adacıkta da Halep'te olduğu haliyle devam ettiriliyordu. Yoğunluğun mekâna yansıması ise dükkânlardaki ticari faaliyetin kaldırımlara, hatta yollara taşması üzerinden okunabiliyordu. Ticari işletmelerle yaptığım görüşmelerde cadde üzerindeki faaliyetin aşırı artışı nedeniyle normalde aynı hattı kullanan toplu ulaşım araçlarının artık geçemez hale geldiğini ve Ramazan ayı boyunca bir alt sokağa taşındığı öğrenmiştim.

Sürdürülebilen tüm rutinlere ve kültürel etkinliklere rağmen mülteciler, içerisinde yer aldıkları toplumun ve mekânın farklılığını da kabul ediyor ve bu farklılıklara belli ölçüde uygun davranışlar geliştiriyorlar. Uygunluk, sokağa çıktığımız andan itibaren hepimizin kamusal yüzünün simgesel yönetimidir. Uygun olmayana gem vurulur. Kamusal alanda, amacı herhangi bir kimsenin nerede olursa olsun kabul görmesini mümkün kılmak olan, klişe davranışlar üretilir. Kişiler de bu klişelere göre en az sapmayı ortaya koymalıdır (De Certeau, vd., 2009; Goffman, 2009).

YEDİNCİ BÖLÜM

Sonuç ve Değerlendirme

Göç ve mültecilik konusunu araştırırken ilk olarak uluslararası ve ulusal ölçekteki güncel meselelere odaklandım. Çünkü bu ölçeklerde çözümsüz kalan her sorun ve iyi yönetilemeyen her durum, mültecilerin kentlerdeki gündelik yaşamlarında baş etmeleri gereken birer zorluğa dönüşüyor. Uluslararası ölçekte mülteci meselesindeki en önemli tartışma alanlarından biri sorumluluk paylaşımıdır. Dünyada en çok mülteci nüfusuna sahip ülkelere baktığımızda, kaynak ülkelere komşu ülkelerin en ön sıralarda yer aldığını görüyoruz. Bunu batılı devletler de destekliyor ve sorumluluklarını büyük oranda finansal desteklerle sınırlandırılıyor. Ülkemizde de üçüncü bir ülkeye yerleştirme oranı çok düşük kaldı. İçişleri Bakanlığı verilerine göre 2014-2019 yılları arasında üçüncü bir ülkeye yerleştirilen göçmen sayısı sadece 16.285 kişiydi. Mültecilik konusundaki bir diğer sorun alanı, ülke yönetimlerinde göçmen karşıtı siyaset ve güvenlikleştirme politikalarıdır. Türkiye'ye baktığımızda, açık kapı politikası süresince hükümet, Suriye'den mültecilerin ülkeye girişi konusunda destekleyici bir tutumdaydı. Suriyeliler ile Türkiyeliler arasındaki dini ve kültürel ortaklıklara vurgu yapılarak "misafirlik" ve ev "sahipliği" söylemi benimsendi. Türkiye yönetiminin ülkeye kabuldeki olumlu tutumu, göçün ilk dönemlerinde mülteciler açısından "çekici faktörler" arasındaydı. Meselenin önemli siyasi boyutları da bulunuyor ve siyasi iklim

değiştikçe meseleye ilişkin politik ve toplumsal söylem de zamanla değişikliğe uğradı. Bugün olumsuz algı, dışlama ve ötekileştirme pratikleri giderek artıyor.

Cenevre Sözleşmesi'nin kabulü sonrası 30 seneden fazla süre boyunca mültecilere yönelik ulusal mevzuat oluşmamıştı. Tarihsel olarak bakıldığında, Türkiye'nin sığınma ve mültecilik konularındaki hukuki çerçevesinin büyük mülteci hareketlerine anlık reaksiyonlar olarak geliştiği görülüyor. Bu nedenle dönemin siyasal ve toplumsal koşulları, sığınmacıların ülkede kalış süreleri, sayısal çoğunluğu gibi dinamikler hukuki çerçeveyi her zaman doğrudan etkiliyor. Suriye'den yaşanan göç konusunda da benzer bir durum yaşandı. Ülkedeki mülteci sayısının giderek artması, zamanla yasal ve kurumsal boyutta değişiklikler yapılması ile sonuçlandı. 2013'te yeni kanun, 2014 ve 2016'da yeni yönetmelikler çıkarıldı. Yeni oluşan mevzuatta ise hak temelli bir yaklaşımdan ziyade hizmet temelli yaklaşım benimsendi. Yani ulusal mevzuatta bireylerin hakları yerine devletin vereceği hizmetler yer aldı. Ulusal mevzuattaki en önemli konu, Suriyelilere verilen geçici koruma statüsünün süresinin belirsizliğidir. Süre belirsiz olsa da Türkiye devletinin Suriyeli sığınmacılara yönelik varsayımı geçici olarak ülkede bulundukları şeklindedir. Bu yaklaşım, Suriyelilerin Türkiye'de geçici olarak insani ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri, güvenliklerini sağlayabilecekleri ve sonunda da ülkelerine geri dönecekleri düşüncesi üzerine temellendirildi. Konunun doğrudan geçicilik yaklaşımı ile ele alınması, uzun erimli politikalar geliştirilmesinin önünde engel oluşturdu. Mültecilerin süreklileşen/kalıcılaşan belirsizlik koşullarında yaşamaya hapsolmasına neden oldu.

Mültecilik konusunda dünyada ön plana çıkan önemli bir konu, kamp alanlarında yaşayan ve kentlerde yaşayan mülteci ayrımıdır. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de Suriyelilerin çoğunluğu kentlerde yaşıyor. Hatta güncel sayılar itibarıyla Türkiye'deki oran (%98) dünyadaki oranın (%55) çok üstündedir. Bunun ilk sebebi, Türkiye'ye gelen Suriyeli nüfusun çok büyük bir grup olmasıdır. Göçün ilk yıllarında çok sayıda kamp alanı oluşturulmuş olmasına karşın mülteci sayısının sürekli artması, kampların yetersiz kalmasına neden oldu. Kentlerde yaşayan göçmen oranı arttıkça da kamp alanları kapatıldı. Kampların bir yaşam kurgusu bakımından sürdürülebilir olmaması ve

ülkede kalınan sürenin artması da bu konuda önemli bir etkendir. Sürecin başından itibaren kentlerde yaşayan Suriyeli oranı daha fazlaydı. Kamp alanlarında yaşayanların en yüksek sayıda olduğu yıllardan biri olan 2013'te bile, kentlerde yaşayan nüfusun oranı %57'ydi. 2021 yılı itibarıyla ise bu oran %98'e kadar çıktı ve 3,5 milyonun üzerindeki Suriyeli nüfusun neredeyse tamamı kentlerde yaşamaya başladı.

Göç ve mültecilik konusunda yazında ön plana çıkan bir diğer önemli husus, uluslararası göç ve iç göç hareketlerinin birbirinden kopuk ele alınışıdır. Türkiye için de durumun kısmen benzer olduğuna dair kanıtlar bulunuyor. İç ve dış göç istatistikleri ayrı tutuluyor; akademik çalışmalar çoğunlukla iki gruptan birine odaklanarak yürütülüyor. Ne var ki toplumsal ve mekânsal olarak bu iki konunun birbiriyle kesiştiği noktalar bulunuyor.

Kentlere sığınmacı ve mülteciler cephesinden baktığımızda dışlanma, ayrımcılık, sömürü, vb. konularda sürekli kendini yeniden üreten bir yapının hâkim olduğu görülüyor. Yukarıda değindiğim hususlar bir araya gelerek, kentlerdeki mülteci coğrafyasını ve mültecilerin mekândaki gündelik yaşam pratiklerini etkiliyor. Planlama, hem bir akademik disiplin hem de meslek pratiği olarak, bu konularda etkisiz ve yetersiz kalıyor. Tarihsel olarak baktığımızda, mülteciler bakımından kapsayıcı olmak yerine dışlayıcı kent planlama pratikleri üretildiği açıkça görülüyor. Sığınmacı ve mültecilerin gündelik yaşamını çözümleyemeyen toplumdan kopuk analizler, eksik araştırma faaliyetleri ve yetersiz bilgi üretim süreçleri de bu anlamda başarılı planlama hedefini olumsuz etkiliyor. Bu noktada neyin araştırılması gerektiği kadar, nasıl araştırılması gerektiği de ön plana çıkıyor. Kendisi de politika geliştirici ve strateji üretici özelliğe sahip olması bakımından planlama disiplini, üretilen bu politika ve stratejiler kadar bunların gündelik yaşamdaki karşılıklarına ve etkilerine de odaklanmalıdır. Stratejilerin toplumdaki dezavantajlı kesimler üzerinde olumsuz etkiler yaratması halinde, "zayıf" olarak nitelendirilen bu grupların olumsuzlukları gidermede başvurduğu taktiklerden öğrenilecek çok önemli bilgiler bulunuyor. Planlamanın kuramsal ve yöntemsel boyutlarında, bu taktiklerden öğrenme faaliyetlerini hayata geçirilmesi gerekiyor. Öğrenme süreci yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya doğru kurgulanmalıdır. Ka-

rar-alıcıların politikalarına odaklanan ve güçlü siyasal-toplumsal kesimlerin stratejilerini yansıtan bir planlama anlayışı yerine, kırılgan/dezavantajlı kesimlerin gündelik hayat içerisinde geliştirdiği taktiklere (var olma, yaşamını sürdürme faaliyetlerine) odaklanan bir planlama anlayışı gereklidir.

Mekânsal Dağılım ve Yoğunlaşma/Ayrışma Düzeyi

Benzeşmezlik endeksi değerlerine göre Ankara il bütününde ve Altındağ ilçesinde orta-üst seviyede bir ayrışma olduğu tespit edildi. Yapılan karşılaştırmalara göre bu değerler, farklı dönemlerde etnik azınlıklar bulunduran büyük ülke kentlerindeki mekânsal ayrışmalar ile benzer sonuçlara işaret etti. Gelecekte azınlık grubu ayrışmalarının deneyimlendiği farklı ülke kentleri ile Türkiye kentlerinde Suriyeli mültecilerin ayrışmasını karşılaştıran çalışmalar (comparative studies) yapılması, konu hakkında daha detaylı bilgi verebilir. Benzeşmezlik endeks değeri, yıllara göre değişiklik gösterebiliyor. Kent içi yer değişikliklerinin ayrışmayı artırıcı yönde yaşanması halinde değer artıyor veya tam tersine azınlık gruplar daha çok yerel nüfus ile bir arada yer seçmeye başladığında değer azalıyor. Bu nedenle endeks değerinin hesaplandığı zaman periyodu önemlidir. Ankara için bu değerin nasıl değiştiği, yani ayrışmanın azaldığı mı yoksa derinleştiği mi konusu gelecekte yapılacak yeni çalışmalar ile ortaya konabilir. Diğer taraftan benzeşmezlik endeksi, sadece etnik kökene bağlı olarak ayrışmanın ortaya koyulmasından öte eğitime göre ayrışma, sektörlere/işkollarına göre ayrışma gibi daha detaylı araştırma konuları için de kullanılabiliyor. Türkiyeli nüfusa ilişkin konulara göre tutulan istatistiklerin Suriyeli mültecileri de kapsaması ve bu verilerin erişilebilir olması halinde bu türden hesaplamalar da yapılabilir. Ayrışmanın hangi konularda ve hangi mekânsal kapsamlarda derinleştiği detaylandırılabilir.

Nicel düzeydeki araştırmamı derinleştirme yöntemim nitel kanallardan devam etmek şeklinde oldu. Kentsel adacık ile ilgili yazında yerel özelliklerine göre bu tipteki kent parçalarının betimlenebileceği bazı kategorileri özetledim. Bunlar konum, işlevler, oluşum şekli, ekonomik yapı, azınlık grup ve kapsayıcılıktı. Yazından derlediğim bu kategorilere göre Suriyeli mültecilerin Önder ve Ulubey Mahalleleri'nde oluşturduğu kentsel adacığın durumunu değerlendirdim. Önder ve Ulubey Mahalleleri ve çevresindeki kentsel adacık, şehir merkezine yakın

konumlu olan eski bir gecekondu alanında oluştu. İşlevler bakımından konut, ticaret, kentsel hizmet alanları ve parkları bir arada içeriyor. Oluşum şekli olarak zorunluluk ve gönüllülük üst üste biniyor. Azınlık grup bakımından burası Suriyeli mültecilerin çoğunluğu oluşturduğu, ayrıca az sayıda da olsa Türkiyeli ve Türkmen ailelerin de yer aldığı bir yerleşim. Kapsayıcılık bakımından kentsel adacığa kullanıcılarının dışında kalanların giremediği, yani adacığın tamamen dışlayıcı bir nitelikte olmadığı görülüyor. Ancak diğer yandan, bölgenin fiziksel ve kültürel kodlarının farklılaştığı ve bölgede yaşayan kişilerin 'dışarıdan' olanlara karşı mesafeli bir yaklaşım sergilediği hissediliyor. Son olarak bu yerleşim kendi yerel ekonomik faaliyetlerini üretebilmiş, içine kapalı bir kent parçasıdır.

Hareketlilik

Lefebvre (2015), yaşantıyı anlamak için, onu sahip olduğu hareketliliğin içine yerleştirerek açıklamak gerektiğini belirtir. Yazara göre, gündelik hayatın içindeki hareketlilik ne aşırı boyutta bir yoğunluktadır ne de tamamen uçucu ve akışkandır (Lefebvre, 2019). Buradan çıkarımla, hareketlilik örüntüleri, gündelik yaşam pratiklerini açıklamakta önemli bir girdi sağlıyor. Suriyeli mülteciler özelinde hareketlilik konusu incelendiğinde, göçmenlerin uluslararası ve ülke içi hareketliliklerinin düşük olduğu tespit edildi. Türkiye'ye gelen nüfusun çok küçük bir bölümü üçüncü bir ülkeye gitme şansı buldu. Ülke içi hareketlilik ise yönetim tarafından alınan bağlayıcı kararlarla kısıtlı hale geldi. Şehir içindeki hareketliliğe bakıldığında, Ankara örneğinde araştırma alanları kapsamında yaşayan göçmenlerin hayatının kısıtlı bir mekânsal hareketlilik içerisinde geçtiği ortaya çıktı. Göçmenlerin içe kapanma, kent merkezini çok zorunlu haller dışında kullanmama, tüm ihtiyaçlarını yaşadığı mahalle içinde giderme gibi bir eğilimleri söz konusuydu. Bu ölçekteki hareketliliğin daralması, toplumsal ve mekânsal dışlanma pratiklerini artırdı.

Barınma ve Konuta Erişim

Barınma konusuna bütünsel olarak bakıldığında, süregiden kentsel dönüşüm ve mültecilerin kentsel adacık tipindeki yerleşimlerde yaşama dinamiği öne çıktı. Mekânsal olarak ayrışmış kent parçalarında yaşamak, göçmenlerin barınma konusunda izlediği bir taktik olarak

değerlendirilebilir. Kentsel adacıkta yaşam deneyimi, göçmenlere kültürel alışkanlıklarını devam ettirme, dil engelinden etkilenmeme, yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri geliştirme gibi avantajlar sağladı. Saha araştırması bulgularında da bu konunun izlerine rastladım. "Küçük Halep" olarak anılan yerleşimde mülteciler, Suriye'deki yaşamlarını belli oranda da olsa yeniden oluşturmuşlardı. Türkçe dil becerisinin düşük oluşu, yaşanan zincirleme göç sırasında göçmenlerin birbirlerine yardım etmeleri ve özellikle çevrimiçi ortamda oluşturulan yardımlaşma ağları da bu konudaki diğer tespitler oldu. Ayrışmış yapıdaki mülteci yoğunluklu yerleşimler, aynı zamanda diğer kent sakinlerinin yaşamayı tercih etmediği alanlardı. Burada yaşama eğilimi de mülteciler için zoraki olmasının yanı sıra, başka bir seçenek olmadığında, bir taktik olarak ortaya çıkmıştı Ev tercihi sebeplerinde "başka bir yerde ev kiralayamama" seçeneğinin yüksek çıkması da bu bulguyu destekleyen bir kanıttır. Kentsel adacığın dışında yaşamayı tercih edenler, eskiyen/köhneleşen fiziksel koşullardan ve yıkımlardan etkilenmeme düşüncesi taşıyorlardı. Ancak bu kez ev kiralayabilme olasılıkları düştü ve daha yüksek kiralarla karşılaştılar.

Dünyadaki diğer kentlerde yaşayan mültecilerin barınma sorunları yukarıda özetlenen konularda ortaklıklar ve paralellikler taşıyor. Türkiye örneğini farklılaştıran konuların başında devam eden kentsel dönüşüm süreci geldi. Ankara örneğinde de ortaya konduğu gibi, hâlihazırda Türkiyeli nüfus için de büyük mağduriyetler üreten kentsel dönüşüm uygulamalarının son dönemde etkisinin ulaştığı kesim Suriyeli mülteciler oldu. Ankara örneğinde net olarak görüldüğü gibi, kentsel dönüşüm konusunda gayrimenkul rantına göre şekillenen konut üretim mantığı, Suriyelilerin barınma sorununa uzun vadede kalıcı ve kapsayıcı çözüm getirmekten hala uzak mesafededir. Kentsel dönüşüm süreci, aynı zamanda iç göç ve dış göç konuları arasındaki ilişkinin kurulmasına da olanak sağladı. Önder, Ulubey ve Baraj Mahalleleri 1970'lerden itibaren yoğun iç göç dalgalarında barınma sorununu kendileri çözmek zorunda kalan grupların ürettiği gecekondulardan oluşuyordu. Bölgedeki kent planlama girişimleri uygulama boyutuna aktarılamayıp sorun tarihsel olarak sürekli ötelendi. Son durumda, iç göç ile bölgeye yerleşenler belli oranda güçlenerek yerini dış göç ile gelen-

lere bırakmaya başladı. Bunu Lefebvre'in (2016) kullanım değeri/değişim değeri ayrımı üzerinden de ele alabiliriz. Ankara'ya göç eden ve gecekondu inşa eden ilk grup için bu yapılar kullanım değerine sahipti. Ancak bugün hak sahipleri için gecekonduların anlamı değişim değerine dönüştü. İlk kuşak göçmenler, bir yandan yerel yönetim ve yüklenici firmalar ile müzakere yürütürken diğer yandan da konutlarını Suriyeli mültecilere kiraladı. Suriyeli mülteciler cephesinden bakıldığında konutlar kullanım değeri taşıyordu. Yine Lefebvre'in (1998) belirttiği gibi, politika yapıcılar kendi stratejilerini gerçekleştirmek için imar işlerini kamu hizmetine dönüştürecek olan barınma hakkını egemenliği altına alır. Kentsel adacıkta da bu doğrultuda bir yaklaşım sergilendi. Eski (iç) göçerlerin rollerindeki değişiklik de bu çelişkiyi derinleştirdi.

Barınma konusunda yazında, mültecilerin sık karşılaştıkları sorunlar arasından zayıf koşullara sahip, kentten kopuk ve izole yerleşim alanlarının ortaya çıkması, sık taşınma ve mobil olma hali Ankara örneğinde de gözlemlendi. Yazındaki bir diğer sorun, mültecilerin yer seçiminde ülke vatandaşları ile eşit koşullara sahip olmamasıydı. Ülke içinde şehirlerarası yer değişikliğinin Suriyeliler için kısıtlanması, eşitsiz koşulları yaratan ilk sebepti. Ankara örneğinde ise, Suriyeliler her ne kadar kent içinde yer seçiminde diğer kentliler ile eşit koşullara sahip gibi gözükse de kimsenin oturmak istemediği, zayıf fiziksel koşullara sahip, düşük kiralı konutlara yerleştiler. Toplumdaki dezavantajlı ve kırılgan bir grup olan mültecilerin kent içi yer seçiminde zorunluluk ve gönüllülük davranışı üst üste bindi. Yazında, mültecilerin yerleştikleri yerlerde kiraların yükselmesine de sık rastlanıyordu. Saha araştırmasında, özellikle kentsel adacıkta kiraların düşük olduğu tespit edildi. Ancak Suriyelilerden önce bu yapıların boşaltılmış olduğu ve onlar yerleşmese boş kalmaya devam edeceği düşünülürse, bu bile başlı başına mültecilerin söz konusu yapıların değerini arttırdığını gösteriyordu. Yazında son olarak öne çıkan, mültecilerin evsizlik sorunuydu. Saha araştırması kapsamında evsiz olan Suriyelilere ilişkin bir bilgiye ulaşılamadı. İleriki çalışmalarda bu konuya odaklanmak, konuya açıklık getirebilecektir.

İstihdam ve Çalışma Hayatı

Lefebvre (2012), modern öncesi zamanlarda insanların çalışarak hem doğal dünyada kendisine gereken yapay ihtiyaçları karşıladığını

hem de çalışarak kendisini gerçekleştirdiğini belirtir. Ancak modern dönemde çalışma hayatının bireysel ihtiyaçları aşan boyutta organize edilmesi ve uzmanlaşmış hale getirilmesi, yabancılaşma ve derinlik kaybını beraberinde getirir. Çalışma hayatının bir şeyden yararlanma ve haz alma niteliklerini dışarıda bırakmaması gerekir. Ancak çalışma hayatında karşılaşılan sorunlar, çalışmayı sadece yaşamı sürdürebilmenin bir koşulu haline getirmektedir. Türkiye'deki Suriyeliler de, yazında sıkça rastlandığı gibi, düşük statülü, düşük ücretli, emek-yoğun, güvencesiz ve zor işlere işgücü deposu oluşturdu. Ankara örneğinde bu sektör Siteler'deki mobilyacılık sanayi oldu. Mültecilerin uzun çalışma saatlerinde, kısa molalarla ve sadece yaşamını sürdürecek geliri elde etme amacıyla çalışması, Lefebvre'in belirttiği şekliyle çalışma hayatında yabancılaşma ve derinlik kaybı yaratıyor Çalışma hayatı, gündelik hayatı tamamen hâkimiyeti altına alıyor. Sadece işçi olarak çalışanlar değil, esnaf ve zanaatkâr olarak çalışan göçmenler de benzer bir durumla karşı karşıya kalıyorlar.

Kentsel adacık tipi yerleşimlerin bir başka özelliği olan yerel ekonomik faaliyetler, Ankara örneğinde de gelişti. Selçuk ve Şehit Rafet Sever Caddeleri'ndeki ticari birimler, alternatif bir çalışma kolu oluşumunun yanı sıra Suriyelilerin alışveriş alışkanlıklarını sürdürebilmelerini sağladı. Bu caddeler sadece yakın çevre için değil, tüm Ankara'da yaşayan Suriyeliler için kent merkezi özelliği taşır hale geldiler. Ancak kentsel dönüşüm nedeniyle, bu caddelerdeki dükkânlar da yıkılmaya başladı. Türkiye'de bir yatırım yaparak dükkân işletmeye başlayan mültecilerin çoğunlukla kiracı olarak bulundukları dükkânlar yıkıldığında işletmelerini yeniden açıp açamayacakları veya açsalar bile nerede olacağı belirsizliğini koruyor. Yazında ayrıca mültecilerin çalışma hayatında dil engelinden ve ayrımcı tutumlardan etkilendikleri, sahip oldukları vasıfları yeterince kullanamadıkları ve son aşamada işsizlikle mücadele ettikleri görülüyor. Saha araştırması sırasında bu konulara ilişkin tekil örneklere rastladım. İleride doğrudan bu konuya odaklanacak çalışmalar sayesinde daha derin bilgiye ulaşılabilir. Son olarak mültecilerin çalışma hayatına ilişkin yazında kadınların, erkeklere oranla daha dezavantajlı konumda olduğu tespit edildi. Saha araştırması bulgularına göre kadınlar, genel itibarıyla ev içi işlere hapsolmuştu. Ancak her şeye rağmen göç ederek görece daha rahat ve özgür çalışabildiği bir

ülkeye gelmiş olmaları, Suriyeli mülteci kadınlar için potansiyeller taşıyor. Yine tekil örnekler üzerinden bu duruma dair kanıtlara rastladım, daha geniş araştırmalar bu konuya ışık tutabilir.

Çalışma Dışı Zamanlar, Kentsel Hizmetlere Erişim, Sosyal Etkileşimler

Lefebvre (2012), günümüzde çalışma eylemindeki yabancılaşma ve derinlik kaybı nedeniyle çalışmanın serbest zaman kazanma amacının aracı haline geldiğini belirtir. Tersten bir okuma ile serbest zamanların anlamı, çalışma dışına çıkılan kopuşlardır. Saha araştırmasında cinsiyet veya çalıştıkları iş fark etmeksizin Suriyeli mültecilerin çalışma dışı zamanlarının oldukça kısıtlı olduğu tespit edildi. Bu bir yandan gündelik yaşamda yabancılaşmayı getiriyor, diğer yandan da mülteciler özelinde sosyal etkileşim ve uyumun önünde engel teşkil ediyor. Bir diğer önemli konu ise kentsel hizmetlere ve sosyal yardımlara erişimdi. Yazında bu konuda en sık rastlanan sorunlar dil engeli, bilgilendirme eksikliği, ücretler ve kültürel farklılıklardan kaynaklı sorunlardı. Üst üste binen sorunlar, bu hizmetlerden faydalanmaya çalışmayı bırakmayla sonuçlanabiliyor. Saha araştırması bulgularına göre, kentsel hizmetlere erişimde karşılaşılan temel sorunlar uyum problemleri, dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalınmasıydı. Bazı tekil örneklerde dil engeliyle karşılaşıldığı da görüldü.

Kent ölçeğinde kentsel hizmetlerin alındığı okul, hastane, cami, vb. gibi tesisler ve önemli kamusal alanlar olan parklar, aynı zamanda diğer kentlilerle etkileşim kurulan yerlerdi. Kentsel hizmetlerin yerel nüfustan bir farklılık gözetilmeden mültecilere de sağlanıyor olmasına rağmen, mekânsal ayrışmalar söz konusuydu. Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadığı kesimlerde park, cami gibi bazı alanlarda "Türklerin Camisi" / "Suriyelilerin Camisi" veya "Halep Parkı" gibi bazı ayrımlar yapılıyordu. Bu tip mekânlar Suriyeliler tarafından yoğun olarak kullanılmaya başladığında, Türkiyeliler tarafından çok daha az kullanılır hale geliyordu. Bir nevi bir araya gelme fırsatı bulunan alanlardan gönüllü olarak çekilme söz konusuydu. Bu konudaki bir diğer örnek, bölgede yer alan ilkokullara Suriyeli öğrenciler kaydedilmeye başlayınca Türk öğrenci sayısının hızla düşmesiydi. Ayrışma mekâna yansıdığında kentsel hizmet sunulan alanlarda da sosyal etkileşim mümkün olamıyordu. Bu konuda olumlu kabul edilebilecek olan örnekler,

sivil toplum kuruluşlarının Önder ve Ulubey Mahalleleri'ndeki birimleri olarak öne çıktı. Kentsel hizmet sunması ve sosyal yardım sağlamasının ötesinde STK'lar sosyal etkileşimi de mümkün kılma potansiyeli taşıyordu. Kentsel hizmet alanlarının ayrıştırmayı önleyecek şekilde düzenlenmesi, geçici tesislerin kalıcı bir formata getirilmesi ve olumlu örnekler olan toplum merkezlerinin artırılması gerekiyor.

Sosyal etkileşimler konusunda araştırma bulguları özelinde Suriyeli mültecilerin Türkiyeliler ile ilişkilerinin düşük seviyede olduğu tespit edildi. Bu konuda mültecilerin mekânsal olarak izole kent parçalarında yaşıyor olması etkiliydi. Diğer kentliler ile bir araya gelebilme olasılıklarının düşük olması, bu etkileşimlerin kurulamaması anlamına geliyordu. Farklı toplumsal yapıdan kesimlerin bir araya gelebildikleri mekânların üretimini bugünün koşullarında yeniden düşünmeye ihtiyaç var. Çünkü sorun derinleştikçe mültecilerin içe kapanma eğilimi de artıyor.

Öneriler

Göçmenlere karşı olumlu bir tutum oluşturmak, uzun vadeli bir süreç gerektirir. Bu nedenle bir an önce sürekli belirsizlik üreten geçicilik yaklaşımından vazgeçilerek her boyutta ve her ölçekte kapsayıcı sosyal ve mekânsal politikalar benimsenmelidir. Görüldüğü gibi, göçmenlerin gündelik yaşamlarının tüm bileşenlerinde geçicilik yaklaşımının etkisi bulunuyor ve bu boyutların hepsi birbiri ile ilişkili durumdadır. Farklı boyutlarda geçicilik yaklaşımından vazgeçilmesi, Geçici Koruma yasal statüsünün kaldırılması, göçmenlerin güvencesiz ve ucuz emek gücü halindeki güncel istihdam koşullarının iyileştirilmesi, göçmenlerin planlama ve dönüşüm süreçlerine aktif katılımının sağlanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması, toplumsal olarak içerici kamusal alanların üretilmesi gibi pek çok anlama geliyor.

Kent planlaması, diğer şehir sakinlerinin yaşam kalitesinin artırılması, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamaları için olduğu kadar, mültecilerin topluma uyumunun artırılması ve diğer vatandaşlar ile eşitsiz konumda bulunmamaları için de önemli bir araçtır. Ancak Türkiye'nin çoğu kenti güncel olarak mültecilerin ihtiyaçlarına karşı duyarsız ve yetersizdir. Planlama disiplini politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve mekânsal yapıları bir arada ele alma pratiğine mülteci duyarlılığını da

dâhil etmelidir. Bunun için yasa ve uygulama boyutlarında düzenlemeler yapılması gerekiyor. Mülteciler hak temelli bir yaklaşım ile karar alma süreçlerine dâhil edilmeli, yeni bir planlama pratiği anlayışı mülteciler için değil, mülteciler ile birlikte oluşturulmalıdır. Geniş katılımlı mülteci ve sığınmacı çalıştayları gerçekleştirilmeli, buralardan elde edilen sonuçlar kentlere yönelik stratejik mekânsal planlara girdi oluşturmalıdır. Bu tür girişimlerde öncül iyi uygulamaların deneyimlerinden faydalanmak gerekli ve önemlidir.

Mültecilere duyarlı ve kapsayıcı sosyal ve mekânsal politikalar, göçmenlerin gündelik yaşamları içerisindeki taktiklerinden beslenebilmelidir. Üst ölçekli mekânsal planlardan stratejik mekânsal planlarına, imar planlarından kentsel tasarım projelerine kadar, mekânın üretimine dair her ölçekteki girişim, mültecilerin yaşamlarına dönük incelikli saha araştırmalarına dayanmalıdır. Özellikle Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı alanların planlanması ve tasarlanması süreçlerinde, mültecilerin beklentilerine ve yaşamsal gerekliliklerine öncelik verilmelidir.

Politika yapıcıların ve karar alıcıların uyguladığı stratejiler ve toplumdaki hâkim eğilimler sonucunda, göçmenlerin kendileri tarafından geliştirilen ve De Certeau'nun (2009) kavramsallaştırdığı biçimiyle "güçsüzün sanatı olan taktikler" ortaya çıktı. Bir yönüyle bu taktikler, göçmenlerin kente ve toplumsal yaşama enformel katılımları olarak görülmelidir. Bu taktiklerin tanınması ve kentsel politika-planlama süreçlerini besleyebilmesi, başka bir deyişle, güçsüzün/göçmenin/sığınmacının taktiklerinden öğrenilebilmesi, büyük önem taşıyor. "Taktiklerden öğrenebilen planlama", hem güçsüzlerin/göçmenlerin/sığınmacıların karar-alma süreçlerine katılımını sağlayacak, hem de bir arada ve birbirinden öğrenerek demokratik ve özgür biçimde yaşamanın olanaklarını yaratacaktır.

KAYNAKÇA

Abrahamson, M. (2006). Urban Enclaves: Identity and Place in the World, New York: Worth Publishers.

Adair, R., Nwaneri, M. O. ve Barnes, N. (1999). Health care access for Somali refugees: Views of patients, doctors, nurses. American Journal of Health Behavior, 23(4), 286-292.

Adelkhah, F. ve Olszewska, Z. (2007): The Iranian Afghans. Iranian Studies, 40(2), 137-165.

Akalın, M. (2017). Kentsel dönüşüm projelerinin suç oranlarına etkilerinin değerlendirilmesi: Ankara/Altındağ Örneği. Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 5-33.

Akbaş, S. ve Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2018). Küresel fabrika kentinin görünmeyen işçileri: Denizli işgücü piyasasında Suriyeli mülteciler. Çalışma ve Toplum, 56(1), 167-192.

Albrechts, L., Healey, P. ve Kunzmann, K. R. (2003). Strategic spatial planning and regional governance in Europe. Journal of the American Planning Association, 69(2), 113-129.

Andersson, R. (1998). Socio-spatial dynamics: Ethnic divisions of mobility and housing in post-palme Sweden. Urban Studies, 35(3), 397-428.

Angotti, T. (2013). The New Century of the Metropolis: Urban Enclaves and Orientalism. New York: Routledge.

Anselin, L. (1995). Local indicators of spatial association-LISA. Geographical Analysis, 27, 93-115.

Asgary, R. ve Segar, N. (2011). Barriers to health care access among refugee asylum seekers. Journal of Health Care for the Poor and Underserved, 22(2), 506-522.

Auge, M. (2016). Yok-yerler: Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş. (T. Ilgaz, Çev.). İstanbul: Daimon Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1995).

Balgopal, P. R. (2000). Social work practice with immigrants and refugees. New York: Columbia University Press.

Bauman, Z. (2017). Akışkan Modernite. (S. O. Çavuş, Çev). İstanbul: Can Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1999).

Bauman, Z. (2018). Kapımızdaki Yabancılar, (E. Barca, Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 2016).

Beer, A. ve Foley, P. (2003). Housing need and provision for recently arrived refugees in Australia, Melbourne: Housing and Urban Research Institute.

Bektaş, Y. (2014). Mekânsal ayrışmanın değişen niteliği. III. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı, 223-238.

Bélanger, D. ve Saraçoğlu, C. (2018). The governance of Syrian Refugees in Turkey: The state-capital nexus and its discontents. Mediterranean Politics, 25(4), 413-432.

Bélanger, D. ve Saraçoğlu, C. (2019). Syrian refugees and Turkey: Whose "crisis"?. The Oxford Handbook of Migration Crises, 67, 279-294.

Benton, T. ve Craib, I. (2015). Sosyal Bilim Felsefesi. (Ü. Tatlıcan, B. Binay, Çev.). İstanbul: Sentez Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın yılı 2008).

Berman, H., Girón, E. R. I. ve Marroquín, A. P. (2006). A narrative study of refugee women who have experienced violence in the context of war. Canadian Journal of Nursing Research Archive, 38(4), 32-53.

Betts, A. ve Collier, P. (2017). Refuge: Transforming a broken refugee system. London: Penguin UK.

Betts, A., Loescher G. ve Milner, J. (2017). Mülteci Koruma Siyaseti ve Pratiği, (Ö. E. Koç, Çev.). İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınevi. (Orjinal eserin yayın yılı 2009).

Bezcioğlu, B., Çankaya H., Arslan T. M., Kalaycıoğlu Z. ve Demir V. (2000). Altındağ'ın Dünü, Bugünü ve Yarını. Ankara: Özyurt Matbaası.

Bhatia, R. ve Wallace, P. (2007). Experiences of refugees and asylum seekers in general practice: a qualitative study. BMC Family Practice, 8(1), 1-9.

Biner, Ö. (2016). Türkiye'de Mültecilik-İltica, Geçicilik ve Yasallık: Van Uydu Şehir Örneği, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bloch, A. (2008). Refugees in the UK labour market: The conflict between economic integration and policy-led labour market restriction. Journal of Social Policy, 37(1), 21-36.

Bogue, D. J. ve Hagood, M. J. (1953). Subregional migration in the United States 1935-40: Differential migration in the corn and cotton belts. Ohio: Scripps Foundation.

Boswell, C. (2003, November 1). Burden-sharing in the new age of immigration. Migration Policy Institute. 15 Mayıs 2021 tarihinde https://www.migrationpolicy.org/article/ burden-sharing-new-age-immigration adresinden erişildi.

Boyraz, Z. (2015). Türkiye'de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. Journal of World of Turks, 7(2), 35-58.

Buz, S. (2004). Zorunlu Çıkış Zorlu Kabul Mültecilik, Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Yayınları.

Campbell, E. H. (2006). Urban refugees in Nairobi: Problems of protection, mechanisms of survival, and possibilities for integration. Journal of Refugee Studies, 19(3), 396-413.

Carter, T. S. ve Osborne, J. (2009). Housing and neighbourhood challenges of refugee resettlement in declining inner city neighbourhoods: A Winnipeg case study. Journal of Immigrant & Refugee Studies, 7(3), 308-327.

Cartier, C. (2001). "Zone fever," the arable land debate, and real estate speculation: China's evolving land use regime and its geographical contradictions. Journal of Contemporary China, 10(28), 445–469.

Castells, M. (1977). The urban question: A Marxist approach. London: E. Arnold

Castles, S. ve Miller, M. J. (2013). The age of migration: International population movements in the modern world. London: Macmillan International Higher Education.

Centlivres, P. ve Centlivres-Demont, M. (1988). The Afghan refugees in Pakistan: A nation in exile. Current Sociology, 36(2), 71-92.

Christaller, W. (1933). Central Places in Southern Germany, New Jersey: Prentice-Hall.

Clinton-Davis, L. ve Fassil, Y. (1992). Health and social problems of refugees. Social Science & Medicine, 35(4), 507-513.

Colic-Peisker, V. ve Tilbury, F. (2006). Employment niches for recent refugees: Segmented labour market in twenty-first century Australia. Journal of Refugee Studies, 19(2), 203-229.

Cortese, C. F., Falk, R.F. ve Cohen, I. (1976). Further considerations on the methodological analysis of segregation indices, Modern Sociological Review, 41, 889-893.

Coşkun, M. K. (2013). Sınıf, kültür ve bilinç: Türkiye'de işçi sınıfı kültürü, sınıf bilinci ve gündelik hayat. Ankara: Dipnot Yayınları.

Coutard, O. (2002). Premium network spaces: a comment. International Journal of Urban and Regional Research, 26(1), 166–174.

Clark, K. B. (1965). Dark Ghetto: Dilemmas of Social Power, Middletown, CT: Wesleyan University Press.

Crang, M. (2000). Relics, places and unwritten geographies in the work of Michael de Certeau, Routledge.

Creswell, J. W. (2016). Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları, Ankara: Eğiten Kitap Yayınevi. (Orjinal eserin yayın yılı 2013).

Cresswell, T. (2006). On the move: Mobility in the modern western world. Taylor & Francis.

Czaika, M. ve Haas, H. (2014). The globalization of migration: Has the world become more migratory? International Migration Review, 48(2), 283-323.

Çağlayan, S. (2007). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi.

Çağlayan, S. (2011). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi, 17, 67-91.

Çelik, F. (2005). İç göçler: teorik bir analiz, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), 167-184.

Çil, E. (2006). Bir kent okuma aracı olarak mekân dizim analizinin kuramsal ve yöntemsel tartışması. Megaron, 1(4), 218-233.

Danış, D., Taraghi, C. ve Pérouse, J. F. (2006). Integration in Limbo: Iraqi, Afghan, Maghrebi and Iranian Migrants in Istanbul. Istanbul: Mirekoç Research Project Report.

Davidoff, P. (1965). Advocacy and pluralism in planning. Journal of the American Institute of planners, 31(4), 331-338.

De Certeau, M. (1985). Practices of space. in M. Blonsky (ed.) On Signs. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press

De Certeau, M. (2009). Gündelik Hayatın Keşfi I: Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları (L. Aslan Özcan, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1984).

De Certeau, M., Giard, L. ve Mayol, P. (2009). Gündelik Hayatın Keşfi II: Konut, Mutfak İşleri. (Ç. Eroğlu, E. Ataçay, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1998).

De Vroome, T. ve Van Tubergen, F. (2010). The employment experience of refugees in the Netherlands. International Migration Review, 44(2), 376-403.

Deniz, T. (2014). Uluslararası göç sorunu perspektifinde Türkiye, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 181, 175-204.

Desbarats, J. (1985). Indochinese resettlement in the United States. Annals of the Association of American Geographers, 75(4), 522-538.

Deurloo, M. C. ve Musterd, S. (1998). Ethnic clusters in Amsterdam, 1994-96: A micro-area analysis. Urban Studies, 35(3), 385-396.

Dhalmann, H. (2013). Explaining ethnic residential preferences: The case of Somalis and Russians in the Helsinki metropolitan area. Housing Studies, 28(3), 389-408.

Diken, B. (2004). From refugee camps to gated communities: Biopolitics and the end of the city. Citizenship Studies, 8(1), 83-106.

Doğan, A. E. (2007). Mekân üretimi ve gündelik hayatın birikim ve emek süreçleriyle ilişkisine Kayseri'den bakmak. Praksis, 16, 91-122.

Doğanay, F. (1997), Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Sosyoloji Derneği Yayını.

Dryden-Peterson, S. (2010). The politics of higher education for refugees in a global movement for primary education. Refuge: Canada's Journal on Refugees, 27(2), 10-18.

Duncan, O. D. ve Duncan, B. (1955). A methodological analysis of segregation indices. American Sociological Review. 20, 207-217.
Duman, Ö. (2008). Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938). Bilgi Dergisi, 45, 23-44.
Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: Temel eğitim politikaları. Ankara: Seta Yayını.
Engels, F. (2010). İngiltere'de emekçi sınıfın durumu. Ankara: Sol Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1844).
Engels, F. (2013). Konut sorunu. (T. Genç, Çev.). Ankara: Alter Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1872).
Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Erdoğan, M. M. (2018). Suriyeliler barometresi: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Erman, T. (2011). Kentsel dönüşüm projesi ile dönüşen dönüş(e)meyen yaşamlar: Karacaören TOKİ Sitesi'ndeki günlük yaşam pratikleri, Mimarlık ve Gündelik Yaşam, 27, 25-31.
Ersoy, M. (2007). Planlama kuramına giriş. Ersoy, M. (Der.) Kentsel Planlama Kuramları içinde (ss. 9-34). Ankara: İmge Yayınları
Esgin, A. (2018). Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler. A. Esgin ve G. Çeğin (Der.), Gündelik Hayat Sosyolojisi içinde (ss. 13-34). Ankara: Phoenix Yayınları.
Fábos, A. ve Kibreab, G. (2007). Urban refugees: Introduction. Refuge: Canada's Periodical on Refugees, 24(1), 1-19.
Fairchild, H.P. (1925). Immigrant Backgrounds. New York: Wyley.
Fang, M. L., Sixsmith, J., Lawthom, R., Mountian, I. ve Shahrin, A. (2015). Experiencing "pathologized presence and normalized absence"; understanding health related experiences and access to health care among Iraqi and Somali asylum seekers, refugees and persons without legal status. BMC Public Health, 15(1), 1-12.
Feldmann, C. T., Bensing, J. M., De Ruijter, A. ve Boeije, H. R. (2007). Afghan refugees and their general practitioners in The Netherlands: To trust or not to trust?. Sociology of Health & Illness, 29(4), 515-535.
Ferris, E. G. (1998). Uprooted: Refugees and Forced Migrants. Chester Heights: Friendship Press.
Fishman, R. (2002): Bourgeois utopias: Visions of suburbia. Fainstein, S. & Campbell, S. (Der.) Readings in Urban Theory içinde (ss. 23-60). Oxford: Blackwell.
Forester, J. (1999). The deliberative practitioner: Encouraging participatory planning processes. Cambridge: MIT Press.

Friedrichs, J. (1998). Ethnic Segregation in Cologne, Germany, 1984-94. Urban Studies, 35(10), 1745-1763.

Friedrichs, J. R., Galster, G. ve Musterd, S. (2003). Neighbourhood effects on social opportunities: The European and American research and policy context. Housing Studies, 18(6), 797-806.

Gammeltoft-Hansen, T. (2017). Refugee policy as 'negative nation branding': the case of Denmark and the Nordics. Danish Foreign Policy Yearbook, 99.

Gardiner, M. (2016). Gündelik Hayat Eleştirileri. (B. Taşdemir, B. Özçetin, D. Özçetin, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 2002).

Gedikli, B. (2007). Stratejik mekânsal planlama: Planlamada yeni arayışlar, yöntemler ve teknikler. Ersoy, M. (Der.) Kentsel Planlama Kuramları içinde (ss. 229-277). Ankara: İmge Yayınları.

Getmansky, A., Sınmazdemir, T. ve Zeitzoff, T. (2018). Refugees, xenophobia, and domestic conflict: Evidence from a survey experiment in Turkey. Journal of Peace Research, 55(4), 491-507.

Giddens, A. (1984). The constitution of society: Outline of the theory of structuration. Oakland: University of California Press.

Giddens, A. (2008). Ulus devlet ve şiddet, (C. Atay, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1981).

Goffman, E. (2009). Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu, (B. Cezar, Çev.). Ankara: Metis Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1956).

Goodwin-Gill, G. S. (2001). Refugees: challenges to protection. International Migration Review, 35(1), 130-142.

Göksu, S. (2012). Stratejik mekânsal planlama ve ilişkisel coğrafya üzerine düşünceler. Planlama, 3, 21–30.

Grabska, K. (2006). Marginalization in urban spaces of the global south: Urban refugees in Cairo. Journal of Refugee Studies, 19(3), 287-307.

Greenwood, M. J. (1975). Research on internal migration in the United States: A survey. Journal of Economic Literature, 397-433.

Gregory, D, (1994). Social theory and human geography. D. Gregory, R. Martin, G. Smith (Der.) Human Geography içinde (ss. 78-109). London: Palgrave.

Güner, Z. (2007). Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân Politikası. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongre Kitabı, 10-15.

Gürpınar, Ö. (2018). Mülteciler insanlığın neresinde?. Teorik Bakış, 10, 29-39.

Habermas, J. (2015). Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları, (İ. Aka, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1996).

Harris, C. D. ve Ullman, E. L. (1945). The nature of cities. The Annals of the American Academy of Political and Social Science, 242(1), 7-17.

Harsman, B. ve Quigley J. M. (1995). The spatial segregation of ethnic and demographic groups: Comparative evidence from Stockholm and San Francisco. Journal of Urban Economics, 37, 1-16.

Hartog, J. ve Zorlu, A. (2009). How important is homeland education for refugees' economic position in the Netherlands? Journal of Population Economics, 22(1), 219-246.

Harunoğulları, M. ve Cengiz, D. (2014). Suriyeli mültecilerin mekânsal analizi: Hatay örneği, Tücaum VIII. Coğrafya Sempozyumu Kitabı, Ankara.

Harvey, D. (1978). The urban process under capitalism: a framework for analysis. International Journal of Urban and Regional Research, 2(1), 101-131.

Harvey, D. (2012). Sermayenin Sınırları, (U. Balaban, Çev.). Ankara: Tan Kitabevi. (Orjinal eserin yayın yılı 1982).

Healey, P. (1992). Planning through debate: The communicative turn in planning theory. Town Planning Review, 63(2), 143-162.

Healey, P. (1997). Collaborative planning: Shaping places in fragmented societies. London: Macmillan International Higher Education.

Hein, J. (1993). Refugees, immigrants, and the state. Annual Review of Sociology, 19(1), 43-59.

Helton, A. C. (1990). What is refugee protection?. Refugee, 2, 119-121.

Hjorth, D. (2005). Organizational entrepreneurship: With De Certeau on creating heterotopias (or spaces for play). Journal of Management Inquiry, 14(4), 386-398.

Howard, E. (1902). Garden cities of tomorrow: A peaceful path to real reform. London: Swan Sonnenschein.

Hoyt, H. (1939). The structure and growth of residential neighborhoods in American cities. US Government Printing Office.

Hutchison, R. ve Haynes, B. D. (2012). The ghetto: Contemporary global issues and controversies. Boulder: Westview Press.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2012). Nöbetleşe yoksulluk: Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği. Ankara: İletişim Yayınları.

İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. Istanbul: Mirekoç Araştırma Projesi Raporu.

İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). Türkiye'de Düzensiz Göç. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Yayını.

İçduygu, A. ve Kirişci, K. (2009). Introduction: Turkey's International Migration in Transition. A. İçduygu, K. Kirişçi (Der.) Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey içinde (ss. 1-35). İstanbul: Bilgi University Press.

Jackson, S. ve Bauder, H. (2013). Neither temporary, nor permanent: The precarious employment experiences of refugee claimants in Canada. Journal of Refugee Studies, 27(3), 360-381.

Jargowsky, P. A. (1997). Poverty and place: Ghettos, barrios, and the American city. New York: Russell Sage Foundation.

Kahraman, F. ve Kâhya Nizam, Ö. (2016). Mültecilik hallerini mekân üzerinden okumak: Gaziantep örneğinde Türkiyelinin gözünden Suriyeli kent mültecileri. Journal of International Social Research, 9(44), 808-825.

Kap, D. (2014). Suriyeli mülteciler: Türkiye'nin müstakbel vatandaşları. Akademik Perspektif, 30-35.

Kara, P. ve Korkut, R. (2010). Türkiye'de göç, iltica ve mülteciler. Türk İdare Dergisi, 467, 153-162.

Kartal, B. (2018). Türkiye'ye yönelik Suriyeli göçünün çok yönlü doğasına giriş, B. Kartal, U. Manço (Der.) Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği içinde (ss. 13-29). London: Transnational Press.

Kartal, B. ve Başçı, A. G. E. (2014). Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(2), 275-299.

Katznelson, I. (1993). Marxism and the City. Oxford University Press.

Keleş, R. (2016). Şehirciliğin Kuramsal Temelleri, Ankara: İdealkent yayınları.

Keller, S. L. (1975). Uprooting and social change: The role of refugees in development. New Delhi: Manohar Book Service.

King, R. (2012). Geography and migration studies: Retrospect and prospect. Population, Space and Place, 18(2), 134-153.

King, R., Skeldon, R. ve Vullnetari, J. (2008). Internal and international migration: Bridging the theoretical divide, University of Sussex, Sussex Centre for Migration Research, Working Paper, 52.

Kirişci, K. .(2003). Turkey: A Transformation from emigration to immigration, Washington: Migration Policy Institute.

Kirişci, K. (2006) National identity, asylum and immigration: The EU as a vehicle of post-national transformation in Turkey. H.-L. Kieser (Der.). Turkey Beyond Nationalism: Toward Post-Nationalist Identities içinde (ss. 183– 199). London: I.B. Tauris.

Korkmaz, M. (2018). Geçici koruma kapsamındaki suriyelilerin türkiye işgücü piyasasına etkileri ve değerlendirmeler. Sosyal Güvence, (13), 57-83.

Köşer Akcapar, S. (2010). Re-thinking migrants' networks and social capital: A case study of Iranians in Turkey. International Migration, 48(2), 161-196.

Koyuncu, A. (2014). Kentin Yeni Misafirleri: Suriyeliler. Konya: Çizgi Yayınları.

Körükmez, L. ve Südaş, İ. (2015). Göçler Ülkesi: Alkışlar, Göçmenler, Araştırmacılar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kunz, E. F. (1973). The refugee in flight: Kinetic models and forms of displacement. The International Migration Review, 7(2), 125-146.

Kurtar, S. (2013). Bir şehir filozofu olarak Henri Lefebvre ve gündelik yaşam sanatı. İdealkent, 4(10), 200-219.

Kuznets, S. (1964). Introduction: Population redistribution, migration and economic growth. H. T. Eldridge, D. S. Thomas (Der.) Population redistribution and economic growth içinde (ss. 1870-1950) Philadelphia: American Philosophical Society.

Lamba, N. K. (2003). The employment experiences of Canadian refugees: Measuring the impact of human and social capital on quality of employment. Canadian Review of Sociology, 40(1), 45-64.

Layder, D. (1998). Sociological practice: Linking theory and social research. New York: Sage.

Lee, E. S. (1966). A theory of migration. Demography, 3(1), 47-57.

Lefebvre, H. (1998). Modern Dünyada Gündelik Hayat (I. Gürbüz, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1968).

Lefebvre, H. (2012). Gündelik Hayatın Eleştirisi I. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın yılı 1947).

Lefebvre, H. (2013). Kentsel devrim. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın yılı 1970).

Lefebvre, H. (2015). Gündelik hayatın eleştirisi III: Moderniteden Modernizme (gündelik hayatın meta-felsefesi). (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın yılı 1981).

Lefebvre, H. (2016). Şehir Hakkı (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın yılı 1968).

Lefevbre, H. (2017). Ritimanaliz: Mekân, Zaman ve Gündelik Hayat (A. L. Batur, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın yılı 1992).

Lefebvre, H. (2019). Gündelik hayatın eleştirisi II: Gündelik Hayat Sosyolojisinin Temelleri, (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın yılı 1961).

Lieberson, S. (1981). An asymmetrical approach to segregation. C. Peach (Der.). Ethnic Segregation in Cities içinde (ss. 61-82). London: Croom-Helm.

Lingel, J. (2011). Information tactics of immigrants in urban environments. Information Research, 16(4), 17 Nisan 2020 tarihinde https://repository.upenn.edu/cgi/ viewcontent.cgi?article=1620&context=asc_papers adresinden erişildi.

Logan, J. R., Zhang, W. ve Alba, R. D. (2002). Immigrant enclaves and ethnic communities in New York and Los Angeles. American Sociological Review, 299-322.

Madanipour, A. (2004). Marginal public spaces in European cities. Journal of Urban Design, 9(3), 267-286.

Mahalli, H. (2014). Diren Suriye, İstanbul: Destek Yayınları.

Malkki, L. H. (1995). Refugees and exile: From refugee studies to the national order of things. Annual Review of Anthropology, 495-523.

Mangrio, E. ve Forss, K. S. (2017). Refugees' experiences of healthcare in the host country: A scoping review. BMC Health Services Research, 17(1), 1-16.

Marcuse, P. (2005). Enclaves yes, ghettos no. DP. Varady (Der.). Desegregating the city: Ghettos, enclaves, and inequality içinde (ss. 15-30). New York: SUNY Press.

Marfleet, P. (2006). Refugees in a Global Era, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Margesson, R. (2007). Afghan refugees: Current status and future prospects. Washington Dc: Congressional Research Service.

Massey, D. ve Denton, N. (1989). Hypersegregation in US metropolitan areas. Demography, 26, 373-391.

Mayadas, N. S. ve Elliott, D. (1992). Integration and xenophobia: An inherent conflict in international migration. Journal of Multicultural Social Work, 2(1), 47-62.

Merrifield, A. (2012). Metromarksizm Şehrin Marksist Bir Hikayesi. (N. Ünver, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orjinal eserin yayın yılı 2002).

Meyers, E. (2004). International Immigration Policy: A Theoretical and Comparative Analysis. Springer.

Miller, S. D. (2018). Xenophobia toward refugees and other forced migrants, Research paper No. 5. Waterloo: Canadian Centre for International Governance Innovation.

Mollaer, F. (2018). Yerliciliğin Retoriği. İstanbul: Phoenix Yayınevi.

Morrill, R. L. (1991). On the measure of spatial segregation. Geography Research Forum, 11, 25–36.

Morris, M. D., Popper, S. T., Rodwell, T. C., Brodine, S. K. ve Brouwer, K. C. (2009). Healthcare barriers of refugees post-resettlement. Journal of Community Health, 34(6), 529-538.

Mould, O. (2014). Tactical urbanism: The new vernacular of the creative city. Geography Compass, 8(8), 529-539.

Murdie, R. ve Ghosh, S. (2013). Does spatial concentration always mean a lack of integration? Exploring ethnic concentration and integration in Toronto. G. Bolt, A. S. Özüekren, D. Phillips (Der.) Linking integration and residential segregation içinde (ss. 133-152). Routledge.

Musterd, S. ve Van Kempen, R. (2009). Segregation and housing of minority ethnic groups in Western European cities. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 100(4), 559-566.

Mutlu, P., Mısırlı, K. Y., Kahveci, M., Akyol, A. E., Erol, E., Gümüşcan, İ., ... Salman, C. (2018). Suriyeli mülteci işçilerin İstanbul ölçeğinde tekstil sektörü emek piyasasına eklemlenmeleri ve etkileri, Çalışma ve Toplum, 56(1), 69-92.

Napolitano, V. ve Pratten, D. (2007). Michel de Certeau: Ethnography and the challenge of plurality. Social Anthropology, 15(1), 1-12.

Neale, A., Ngeow, J. Y., Skull, S. A. ve Biggs, B. A. (2007). Health services utilisation and barriers for settlers from the Horn of Africa. Australian and New Zealand Journal of Public Health, 31(4), 333-335.

O'Donnell, C. A., Higgins, M., Chauhan, R. ve Mullen, K. (2007). "They think we're OK and we know we're not": A qualitative study of asylum seekers' access, knowledge and views to health care in the UK. BMC Health Services Research, 7(1), 1-11.

O'Loughlin, J. (1980). Distribution and migration of foreigners in German cities. Geographical Review, 253-275.

Omeri, A., Lennings, C. ve Raymond, L. (2006). Beyond asylum: Implications for nursing and health care delivery for Afghan refugees in Australia. Journal of Transcultural Nursing, 17(1), 30-39.

Özdemir, E. (2016). Türk dış politikası açısından bir kriz örneği: I. Körfez Savaşı ve Türkiye'ye gelen Iraklı Kürt sığınmacılar. Bölgesel Çalışmalar, 1(1), 1-33.

Park, R. E. (1925) The City: Suggestions for the investigation of human behavior in the city environment. R. E. Park, E. W. Burgess, R. D. McKenzie (Der.) The City içinde (ss. 1-46). University of Chicago Press.

Peach, C. (1996). Does Britain have ghettos?. Transactions of the Institute of British Geographers, 216-235.

Petersen, W. (1958). A general typology of migration. American Sociological Review, 23(3), 256-266.

Phillimore, J. ve Goodson, L. (2006). Problem or opportunity: Asylum seekers, refugees, employment and social exclusion in deprived urban areas. Urban Studies, 43(10), 1715-1736.

Phillips, D. (2006). Moving towards integration: The housing of asylum seekers and refugees in Britain. Housing Studies, 21(4), 539-553.

Philpott, T. L. (1978). The Slum and the Ghetto, New York: Oxford University Press.

Poppe, W. (2013). Patterns and meanings of housing: Residential mobility and homeownership among former refugees. Urban Geography, 34(2), 218-241.

Préteceille, E. (2011). Has ethno-racial segregation increased in the greater Paris metropolitan area?. Revue Française de Sociologie, 52(5), 31-62.

Pryor, R.J. (1981) Integrating international and internal migration theories. M. M. Kritz, C. B. Keely, S. M. Tomasi (Der.) Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements içinde (ss. 110-29). New York: Center for Migration Studies.

Rajaee, B. (2000). The politics of refugee policy in post-revolutionary Iran. The Middle East Journal, 44-63.

Ravenstein, E. G. (1885). The laws of migration. Journal of the Statistical Society of London, 48(2), 167-235.

Reisman, A. (2011). Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk'ün Vizyonu. (G. Ç. Güven, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 2006).

Robinson, V. (1980). Lieberson's isolation index: A case study evaluation. Area, 307-312.

Ronneberger, K. (2008). In search of the possible: Henri Lefebvre and urban everyday life. K. Goonewardena, S. Kipfer, R. Milgrom, C. Schmid (Der.) Space, Difference, Everyday Life: Reading Henri Lefebvre içinde (ss. 148-160). Routledge.

Sadioğlu, U., Tiryaki, V. ve Korkmaz, A. (2016). Altındağ Belediyesi örneği üzerinden Türkiye'de kentsel dönüşüm politikasının değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 71(3), 757 - 796.

Sales, R. (2002). The deserving and the undeserving? Refugees, asylum seekers and welfare in Britain, Critical Social Policy, 22(3), 456–478.

Salt, J. ve Kitching, R. (1992). The relationship between international and internal labor migration, T. Champion, T. Fielding (Der.) Migration Processes and Patterns içinde (ss. 148-62). London: Belhaven.

Segal, U. A. ve Mayadas, N. S. (2005). Assessment of issues facing immigrant and refugee families. Child Welfare, 84(5), 563-583.

Sennett, R. (2017). Yabancı, İstanbul: Metis Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 2011).

Sepehrdoust, H. (2013). The impact of migrant labor force on housing construction of Iran. Journal of Housing and the Built Environment, 28(1), 67-78.

Shacknove, A. E. (1985). Who is a Refugee?. Ethics, 95(2), 274-284.

Simmel, G. (2009). Bireysellik ve Kültür, İstanbul: Metis Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 1971).

Sinclair, M. (2001). Education in emergencies: Learning for a future, Refugee Education in Developing Countries, 1-84.

Sjaastad, L. A. (1960). The relationship between migration and income in the United States, Papers and Proceedings of the Regional Science Association, 6(1), 37-64.

Spiegel, G. M. (2004). Practicing History: New Directions in Historical Writing after the Linguistic Turn, Routlage.

Stavrides, S. (2010). Towards the city of thresholds. Trento: Professional dreamers.

Stein, B. N. (1986). The refugee experience: Defining the parameters of a field of study. International Migration Review, 320-330.

Stouffer, S. A. (1940). Intervening opportunities: A theory relating mobility and distance. American Sociological Review, 5(6), 845-867.

Stouffer, S. A. (1960). Intervening opportunities and competing migrants. Journal of Regional Science, 2(1), 1-26.

Suhrke, A. (1998). Burden-sharing during refugee emergencies: The logic of collective versus national action. Journal of Refugee Studies, 11(4), 396-415.

Süslü, U. (2015). Bin Sekiz Yüz Kırktan Günümüze Çukurova Boşnakları. 175 Yıllık Sosyal Değişim. Saraybosna I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 231-244.

Sztompka, P. (2008). The focus on everyday life: A new turn in sociology. European Review, 16(1), 23-37.

Şengül, H. T. (2002). Planlama paradigmalarının dönüşümü üzerine eleştirel bir değerlendirme. Planlama, 2(3), 8-30.

Taeuber, K. E. (1980). A Demographic Perspective on School Desegregation in the United States. Institute for Research on Poverty, University of Wisconsin-Madison.

Taylor, J. (2004). Refugees and social exclusion: What the literature says. Migration Action, 26(2), 16–31.

Tekeli, İ. (2000). Gündelik Yaşam Üzerine Düşünceler. F. Ercan, F. Atacan, H. Kurtuluş, M. Türkay (Der.) Mübeccel Kıray İçin Yazılar içinde (ss. 339–342). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Tekeli, İ. (2008). Göç ve Ötesi, Toplu Eserler, Vol 3, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2011), Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm, İlhan Tekeli Toplu Eserler-20, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2018). Scientific Knowledge and Decision-Making in Planning. A. Eraydin, K. Frey (Der.). Politics and Conflict in Governance and Planning: Theory and Practice içinde (ss. 227-243). Routledge.

Thomas, D. (1938). Selective Migration. The Milbank Memorial Fund Quarterly, 16(4), 403-407.

Tolay, J. (2015). Discovering immigration into Turkey: The Emergence of a Dynamic Field. International Migration, 53(6), 57-73.

Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. Tesam Akademi Dergisi, 2(2), 29-63.

Touraine, A. (2002). Eşitliklerimiz ve farkındalıklarımızla birlikte yaşayabilecek miyiz? (O. Kunal, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orjinal eserin yayın yılı 2000).

Urry, J. (2007). Mobilities. Cambridge: Polity.

Van Damme, W. (1995). Do refugees belong in camps? Experiences from Goma and Guinea. The Lancet, 346(8971), 360-362.

Varady, D. P. (2005). Desegregating the city: ghettos, enclaves, and inequality. New York: SUNY Press.

Vearey, J. (2010). Hidden spaces and urban health: Exploring the tactics of rural migrants navigating the city of gold, Urban Forum 21(1), 37-53.

Vervoort, M. (2012). Ethnic concentration in the neighborhood and ethnic minorities' social integration, Urban Studies, 49(4), 897-915.

Vuddamalay, V. (2018). Yeni mülteci dalgalarının entegrasyonunda kilit mekânlar olarak kent-içi etnik yerleşim bölgeleri. Teorik Bakış, 10, 97-110.

Wångdahl, J., Lytsy, P., Mårtensson, L. ve Westerling, R. (2015). Health literacy and refugees' experiences of the health examination for asylum seekers–a Swedish cross-sectional study. BMC Public Health, 15(1), 1-13.

Waters, T. ve LeBlanc, K. (2005). Refugees and education: Mass public schooling without a nation-state. Comparative Education Review, 49(2), 129-147.

Weiner, M. (1998). The clash of norms: Dilemmas in refugee policies. Journal of Refugee Studies, 11(4), 433-453.

White, M. J. (1983). The measurement of spatial segregation. American Journal of Sociology, 88(5), 1008-1018.

Wirth, L. (1988) Ghetto. New Jersey: Transaction Publishers.

Wissink, B. (2013). Enclave urbanism in Mumbai: An actor-network-theory analysis of urban (dis)connection. Geoforum, 47, 1-11.

Wissink, B., Van Kempen, R., Fang, Y., ve Li, S.-M. (2012). Living in Chinese enclave cities. Urban Geography, 33, 161–166.

Wolpert, J. (1965). Behavioral aspects of the decision to migrate, Papers of the Regional Science Association 15(1), 159-169.

Wright, F. L. (1932, March 20). Broadacre City: An Architect's Vision. New York Times Magazine, 8–9.

Yenigün, C. ve Hacıoğlu, Ü. (2010). Bosna Hersek: Etnik savaş-eksik antlaşma. K. İnat (Der) Dünya Çatışma Bölgeleri içinde (ss. 1-23). Ankara: Nobel Yayınları.

Yu, S., Ouellet, E. ve Warmington, A. (2007). Refugee integration in Canada: A survey of empirical evidence and existing services. Refuge: Canada's Journal on Refugees, 24(2), 17-34.

Zelinsky, W. (1971) The hypothesis of the mobility transition, Geographical Review, 61(2): 219-249.

Zelinsky, W. (1983) The impasse in migration theory: A sketch map for potential escapees, Morrison, P. (Der.) Population Movements: Their Forms and Functions in Urbanization and Development içinde (ss. 19-46). Liège: Ordina Editions.

'KÜÇÜK HALEP' BÜYÜK UMUTLAR

Ankara Altındağ'da Suriyelilerin Gündelik Yaşamı ve Mekânı

Okuyacağınız bu kitap, 2011 yılından bu yana ulusal ve uluslararası düzlemde gündemde olan Suriye iç savaşı sonrası ortaya çıkan zorunlu göç meselesine, bir kent plancısının gözünden bakmanın getirdiği farklılıkları/ayrıcalıkları içeriyor. Çalışma, göçün sadece yer değiştirme tabanlı siyasi bir olgu olmadığını, göç alan ve göç veren mekânlarda, toplumsal ve ekonomik yapılarda da etkileri olduğunu gösterirken bir yandan da göç edenin bulunduğu "yer"le birlikte geliştirdiği gündelik yaşam taktiklerini açık bir şekilde ortaya koyuyor. Dolayısıyla bu çalışma okuyucuya üç farklı bakış açısıyla Suriye göçü hakkında okuma yapma olanağı sunuyor: İlki, göçü uluslararası mülteci akını meselesi üzerinden okumak. Çalışmanın uluslararası göç meselesi konusunda bilgi birikimi sağlayan bir yanı var. İkincisi, Suriyelilerin bulundukları kentlerdeki yer seçim süreçleri, kentsel yaşam pratikleri, gündelik yaşamlarını sürdürme taktikleri üzerine okuma yapmak. Özellikle büyük kentlerde yaşayan ve hayatını devam ettirmeye çalışan Suriyelilerin mekânsal yığılma alanları ve bir arada yaşama eğilimlerinin yarattığı mekânsal ayrışma düzeyleri ve bir anlamda "kentsel adacık"lar yaratma eğilimleri kolaylıkla izlenebiliyor. Kitabın okuyucuya sunduğu üçüncü ve son okuma ise mültecilerin yaşadıkları/yaşamak zorunda kaldıkları "mekânlar" ve bu mekânlarla kurdukları ilişkiler üzerine: Başka bir ifadeyle tıpkı göçmenlerin "görünmezliği" gibi yaşadıkları mekânların da görünmezliğini duyumsamak üzerine... İşte bu çalışma, kentin merkezine oldukça yakın ancak kentin sunduğu imkânlar açısından sınırlıkları bulunan mekânlarla, bu alanda yaşayan grupları görünür kılma çabasını içeriyor.

Prof. Dr. N. Aydan SAT

/idealkentdergi
/idealkent
/idealkentyayinlari
www.idealkentdergisi.com

Kent ve Toplum Dizisi

idealkent

